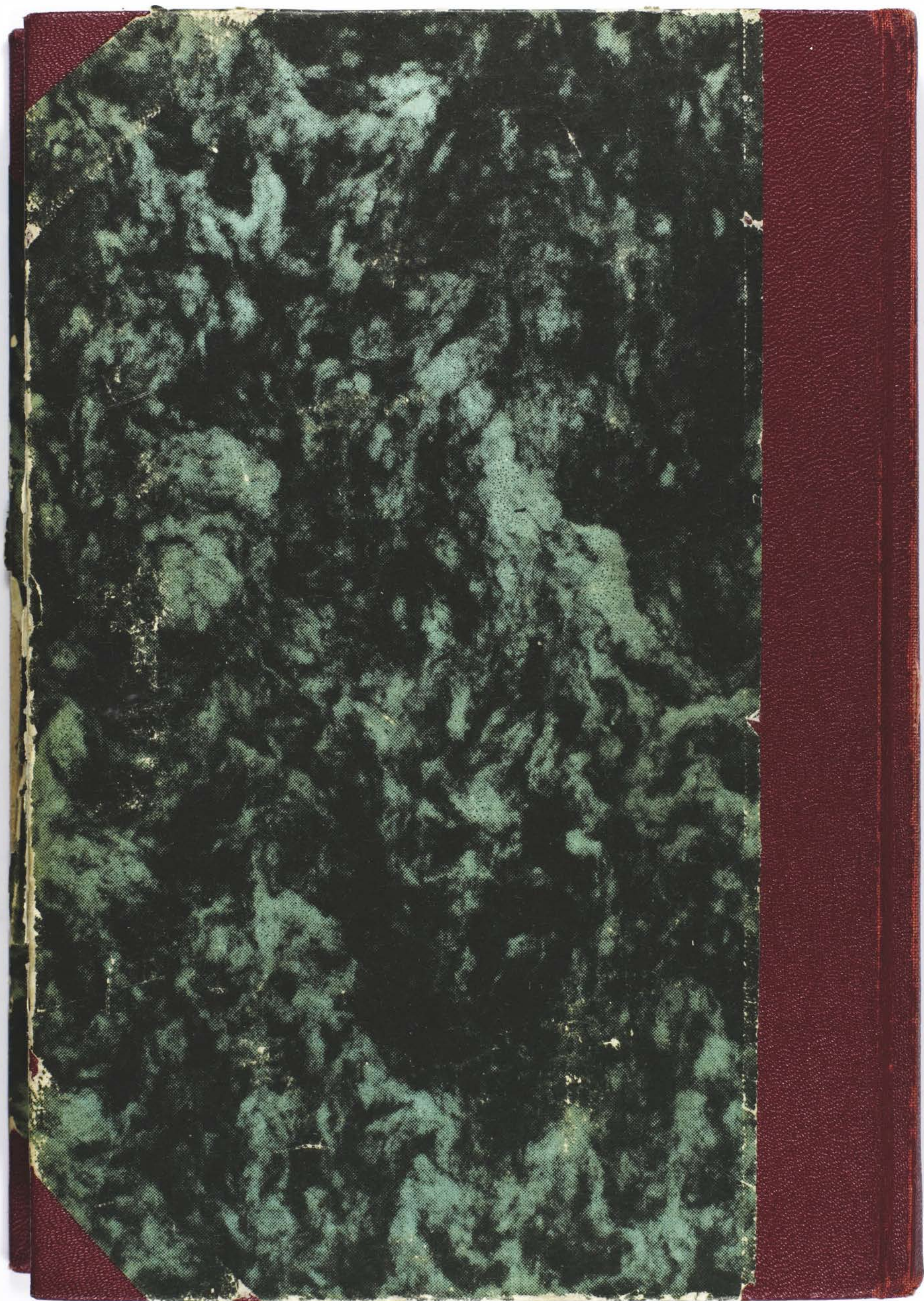

266.575

1-3

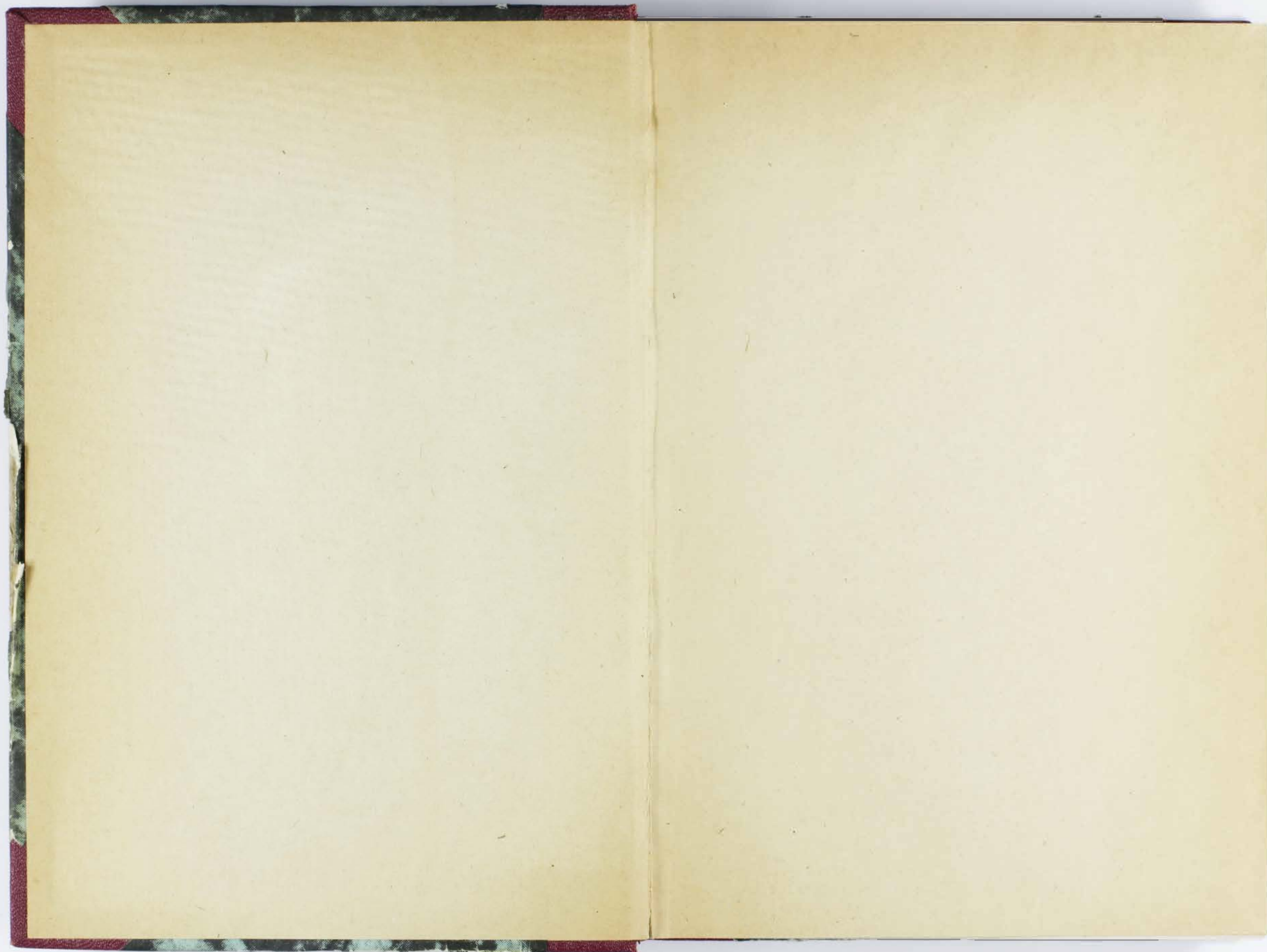

266575

2

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

IRODALMI

HAGYOMÁNYAI.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

ELSŐ KÖTET:

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF LEVELEZÉSE

KAZINCZY FERENCZCZEL

1793—1831.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

MDCCCLX.

ERŐSÍTŐ TUDOMÁNYI MUNKÁK
MAGYARORSZÁGI AKADEMIÁJÁÉRŐL
MELYET A M. A. K. ELNÖKE
MAGYARORSZÁGI AKADEMIÁJÁÉRŐL
MELYET A M. A. K. ELNÖKE

GRÓF

DESSEWFY JÓZSEF.

—————
MAGYARORSZÁGI AKADEMIÁJÁÉRŐL

I.

MAGYARORSZÁGI AKADEMIÁJÁÉRŐL
MELYET A M. A. K. ELNÖKE
MAGYARORSZÁGI AKADEMIÁJÁÉRŐL
MELYET A M. A. K. ELNÖKE

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

IRODALMI

HAGYOMÁNYAI.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

ELSŐ KÖTET.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

MDCCCLX.

GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF

BIZODALMAS

LEVELEZÉSE

KAZINCZY FERENCZSEL

1793-1831.

KIADTA

KAZINCZY GÁBOR.

ELSŐ KÖTET.

PEST.

HECKENAST GUSZTÁVNÁL.

MDCCCLX.

(R
2)

266575

Országos Széchényi Könyvtár
Lejtári szám:

B 7885 1959.

Pest, 1860 Nyomtatott Landerer és Heckenastnál.

GR. DESSEWFFY JÓZSEF ÉS KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSÖK.

I.

Dezsőffynek Kazinczy.

Imhol egy kis ajándék, kedves barátom, Néked, és Annak, a kit a maradék még poraiban is fog a hazafiúság s világszórás elterjesztéséért áldani. Kérlek nyújtsd bé nevemben és kérd, hogy azt szent tiszteletem jeléül fogadja el.

Mezei életemnek egy részét, melyet tudnillik a gazdálkodás nem von el, fordításaimnak tökéletesítésére fordítottam. A grammatikai botlások szenvedhetetlen piszkok szememben, s a félig tett munka csak félig elégíti meg az olvasót. Meg akarom érdemlenni, hogy fordításaim originalis darabok gyanánt tartassanak. — Fordítok valamit Ciceróból is. Találd melyik munkáját. Élj szerénsséssel és néha emlékezzél.

Regmec, Jul. 25-dikén 1793.

Tisztelődről.

II.

Fiuméből 1794-dik esztendő harmadik hónapjának 29-ik napján.

Kazinczynek Dezsőffy.

Átaladtam Pásztorinak Paranythionjaidat s a gyönyörű Meséket, melyekről csak oman tudjuk hogy általtétettek, mivel Lessingnek eredeti munkái kezeink közt vannak. Köszöni ő hogy róla megemlékeztél, s örvendez hazánkknak, hogy oly fordítások jelennek meg nálunk, melyek más nemzeteknek írásaikat velünk elfelejtetik. Ha becses eredeti munkákat írnia nehéz, azokat külső köntösbe ültöztetni szép s dicséretes, midőn az illetén súlyos foglalatosságokban

azok fúradoznak, a kik magok lehetnének eredeti munkáknak szerzői.

Könnnyen elhiszem én, hogy lesznek néked ellenségeid azért, mivel egy betűt írsz oda, a hova mások kettőt írnak. Én a ki nem otthon, hanem az Adriai tengernek partjai mellett, mester nélkül, tehetségem szerint akarnám mívelni s gyakorlati hazám nyelvét, kényem szerint írogatom a szókat, s ha nem botránkoznak meg rajtam a fondorok, csak az annak az oka, hogy semmit sem adok a világra. Azonban míg egy oly tudós s érdemes hazafi mint te vagy, engemet jobbra nem tanítand: tulajdon külön, s ha nem is fontos, még is némely szentfényvesztő okokkal gyámolított *betűzésem* (orthographia) mellett szabad fog lenni nekem megmaradnom.

Ékes az egyenlőség; ohajtanám hogy egész hazánkban egyenlő módon beszéljenek s egyenlő betűzést kövessenek tudósaink; de azon kívül hogy ezt még most nem lehet sem kívánni, sem reményelni, nem érdemli a szavak írásmódjának különbsége, hogy azok, a kik a kilencz szelid testvéreknek együtt áldoznak, meghasonljanak s ellenségesen egymás közt vesződjenek.

Voltaire úr azoknak a kik bosszankodtak vagy esudálkoztak, hogy francziát jelentő szót *français* ai-val s nem oi-val írta, azt felelé: hogy ne várja tőle senki, hogy okot adjon olvasóinak arra, hogy az olasz eredetű komor assizibeli szent Ferenczet ne tudják megkülönböztetni egy szeles francziától. Alig találhatik egy oly író, ki betűzésének okát ne adhassa.

Akár *tz*-vel akár *cz*-vel akár *c*-vel írad nevedet, csak az a Kazinczy Ferencz maradsz te, kit ismerői becsülnek, baráti szeretnek, s a kinek nevét s írásit maradékaink magasztalni, jövődöbéli íróink pedig például fogják választani.

Küldj nekem magyar könyveket, kiváltképen ha a te pennádból származtak vagy eredtek, hogy addig, míg személyedet mesteremnek nem fogom választhatni, írásaid lehessenek tanítóim. Szeress s boesásd meg számos hibáit

Jövendőbéli tanítványodnak.

U. I. Cicerónak számos munkáiból, el nem találhatom, melyiket fogod fordítani. Nem tudom, törvénytudó, böles vagy szószóló akarsz-e lenni? a tizenkét táblákon feljegyzett törvényeket akarod-e magyarázni, vagy pedig academiai kérdéseket akarsz-e temi? *Antonius* ellen fogsz-e dörögni? vagy védelmezni *Ligáriust*? a dühös *Catilinát* fogod-e üldözni? vagy *Miló* mellett az érzékeny s szánakodó szívű embereknek szemekből könnyeket önteni? Akármit választasz, szép a mi fordítottatik, szép a fordítottatott. De, kérlek, el ne felejtsd, hogy a barátságáról írt könyve *Cicerónak* a jó léteknak eledele, a kötelességekről írt munkája: sinórmértéke; és hogy a vénségről szóló kis kötet a hanyatló emberi életnek vigasztalója és gyámola.

III.

Mélt. gróf Desseffy József úrnak.

Kázmért, májusnak 16-án 1805.

Tisztelt barátom! Írásaimnak ötödik kötetében, melyek még ez idén sajtó alá fognak kerülni, egy darab áll, mely a Te nevedet fogja hordani homlokán. Osszáimnak egyik éneke az, ily czím alatt: KROMA. (Egy ifjú vitéz öszveesap az ellenséggel s dicsőségesen elesik. Vak atyja előző s örvend fia elestének, mert végig tapogatván kedves halottját, a sebeket mellyén találja) a Te neved így áll ottan: Cserneki gróf Desseffy József barátomnak, Sáros vármegye egyik képviselőjének az — — diactán — — *Sapere et fari quae sentiat.* Horat. Végyed ezt tiszteletemnek s barátságomnak jelenségül, és szeress. Minden darabom valamely tiszteletes nevet visel czímlapján, s a sok név közt nincs egy is, a melyet a megnevezettek szégyellessenek. Az én kevélységem abban áll, hogy a Jóknak tetszeni ohajtok. Az 5-dik kötet első darabja Virág Benedeknek van ajándékozva, s az ő neve alatt ez áll Horáczból: — — *me cum magnis vixisse invita fatebitur usque invidia.*

Itten pedig vedd literaturánknak legdicsőségesebb productumát, nemes-dömölki luth. predikátor KIS JÁNOS barátomnak hozzád küldött epistoláját. Az ódai magasságot a

dal édességével fogod öszvekapcsolva találni, s mennyi classica eruditio van itt a szívnek meleg érzésével és az élet legtisztább philosophiájával! Kisben a Schiller lelke lakozik. Én ezt a szép poemationt felküldöttem Bécsbe, hogy pompásan nyomtassák, s rézre-metszett képem előtt fog állani. Te méltó vagy hogy addig is, míg nyomtatásban láthatnád, megolvassd, s mind az én dicsőségemnek, a melyet nekem hazánk legédelebb szülő fia nyújt, örvendj, mind literaturánknak. De ne csak nekem és literaturánknak örvendj, hanem gyúladj is fel példám követésére s házasodjál. Válaszsz, ha találsz, egy Sophie-Antoinettet, légy atya, mint én nem sokára leszek, és valld meg, hogy eszes ember a szerelem repkedéseiben nem talál örömet. Jó leányt mindenütt találni, jó asszonyt pedig esimál a jó férj a jó leányból igen könnyen. Én sem szerencsésebb házasságot nem ismerek mint az enyémet, sem szebb gondolatú házasulást. A szeretetre legméltóbb leány férjévé lévén, a tiszteletre legméltóbb atya, tisztelgetre legméltóbb anya vejévé lettem. Élj szerencsésen, barátom, és engemet tarts meg kedvező emlékezetedbe. Tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

IV.

Alsó Olysó, az 5-dik hónapnak 25-dik napján (1805).

Édes kedves barátom,

Vettem leveledet és a szép verseket, melyeket Kis János írt boldogságodra. Nem esudálom azokat. Könnyű volt ezen tárgyúl élesztetni és gyönyörű költésekre fakadni. Concubitus canit ille Deum. Micsoda ékes költeményt bagyott Catullus Pelens és Thetisnek öszvekelésekről? Kívánom, hogy ti is mennél elébb Achillest szüljete.

Mikor Grácia¹⁾ vitték, sírtunk, míg visszajöttél, gyászoltunk; most, hogy házasodtál, tapsolunk. Te pedig kérd az Istent, hogy adjon fiat általad hitves párodnak, és Virgiliusnak ezen szavaival hívd ki a rettentő esecsemőst anyjának szeléd méhéből: Exoriare aliquis stb.

¹⁾ Brünnbe és Kufsteinba (K. F. jegyz.).

Azonban hallhatatlan leszel te maradék nélkül is; de méltó vagy te arra, hogy a legszeretettebb teremtesnek segítségével, a legkedvesebb hallhatatlansággal megjutalmaztassál. A nagy szívek nem csak élni, ha életet is adni igyekeznek. Megbizonyítottad te azt azzal is, hogy jó barátodat, kivált engemet, a jövőd üdönnek általnyújtani törekedtél. A dicsőségnek bélyegét sütöd te annak homlokára, a kit írásaidba felfogadsz. Örökösültek a legfomnyadtabb múmiák a veszhetetlen pyramisokban.

Króma gyönyörű cím reám nézve; nem tudom hogy megérdemlettem-e, de tudom hogy Kazinczy Ferenczen kívül más valaki oldalaslág ilyen finom és szíves dicséretet nem oly könnyen ejthetett volna. Krómának halála hallhatatlan, úgy mint a tűz, az eme, a kelleme és az érzékenységek munkáiban. Az én nevem homályosúlhat e' számos gyöngyösi között a jövődönnek, de nem vesztet el egészen az ilyetén társaságban.

Bollog ember vagy te, édes Kazinczym, nem csak azért, mert nem hallatsz meg egészen, hanem azért is, mivel sokat szenvedtél életedben, és mivel most igen jó a dolgod. Ily állapotok jámbornak tehetik a rossz embert is, a jót pedig még kegyesnek is teszik. Azért ohajtod te más ember boldogságát is, azért unszolsz példád által a házasságra. Jobb, szebb példa és szívesebb ösztön ennél nem lehet. Úgy is gyermekségentől fogva a jó házasságot a csendes és tartós boldogság leghátorságosabb révpartjának tartottam; de nem vetettek még eddig a környülállások az ilyen menedékhelyre. Hajdan a szelek, az égi háborúk, a tenger habzódásai, az ágyúk és ellenségek, a kis isten üldözései, elhajtottak onnan, most pedig elzárják a révpartokat a szélvészektől megrongáltnak gondolt hajó s annak sorsos kapitánya előtt. „Úgy mint Ulysses, sokat látott, hallott, tapasztalt kapitány uram; igen kényes az ilyen ember, s nagy baj van vele. Nápolyban szánkázni akarna, Danzigban pedig a fákról narancsokat szakajtgatni; azt kíváná, hogy a mikre szerteszéjjel találta világon, mind egy helyütt együtt legyenek ökemének kedvéért; vagy minlent hamar elúna, vagy mindenkor más más révpartra vágódna, soha semmivel se elégedne meg; se más vele.“

Így gondolkodnak talán sokan rólam, noha ki nem nyilatkoztatják; de visszatér utóljára Ulysses Penelopéjéhez, és a próbált hajós kapitány mindenkor a legjobb kormányozó. A kevés tapasztalás szüli az ideáléket, a nagyobb a megelégedést szerzi.

A ki körülnézi magát a világon, látja hogy igen kevés házasság van 6, 7 esztendő múlva vagy únalom vagy ízetlenségök nélkül. Úgy kell tehát házasodni, nehogy azon szám-talanoknak, hanem ezen keveseknek sorába helyeztessük magunkat. E nem kicsiny dolog, mind szerencse, mind ész kívántatik arra, megesalhatja ebben mind magát, mind más a legokosabb ember is. Qui sibi notus erit, solus sapienter amabit, úgymond Ovidius; de ki esmérte valaha magát és más egészen és mindenkor? Majd minden kétséges az emberben, mert minden csak a hihetőségen fundálódik.

Mivel tehát minden a mi kétséges, az észől, a szerencsétől, a maga s mások természetétől és a környülállásoktól függ egyszersmind, a nélkül hogy ideáléket hajházó legyek valaki, válasszon ha házasodni akar, és nem mindegy, *Czudar Katát* vagy *Finnyás Erzsókot* veszi-e Bohó István magának feleségül. *Bolond Józsi* válogat, de *Okos Pétercz* választ a fejez nép között, de nem úgy, hogy felleng ideáléket keressen, *Nevizanus* szerint, in *Silva Nuptiali*, mert tudja hogy a *Medicei Venus* nem testből, ha köből van, és hogy a leg-tökéletesebb asszonyállat és férfi csupán a *Sirinsban* talál-tatik, a hová még *Robertson* uram, formálandó roppant golyóhisával sem fog soha elérhetni és az angyali párra akadni.

De még más dolgok is nehezítik a házasulást. Ennek szegény az ember, amannak nem akarja jobb szerencsáját elrontani, ez tetszene, de nem tetszik az ember néki, itt a szülőknek lábait kéne nyalni, amott próbára akarnák az embert tenni, mintha lator volna és a maga boldogságát más boldogtalanságán akarná vagy tudná gyökörözni. Megval-lom, nincs semmi türehetlenebb az én szemem előtt ezen bizodalmatlanságnál. Már azt is láttam, hogy hét próbaesz-tendőt megkivántak a kisasszonyok úgy mint *Rebeka Jákob-tól*; de *Jákobból* patriarcha lett, és akkor 8, 9 száz eszten-deig éltek az emberek. Azután legalább egy félesztendeig

beszélnek előre a házasságról, úgy hogy már csupán csak a gondolat is dobra verődjék; végtére, várakozni kell nem tudom meddig a menyegző-készületekre; addig van elég ide-jek valamennyi vén asszonyoknak, papoknak, kisasszonyoknak a levelet jól összezavarni, és tele torokkal kiáltani, hogy sok kérője van és volt a kisasszonynak. Ezek azok az előeségek (préliminaires), melyek egy mindég bizonytalan boldogulás-nak ajtai előtt rakva vannak. Mai nap majd minden házasság, kivesszem a tiédet, merő alku; igen nehéz egy jó szívű s jó eszű, emberséges és becsületes embernek ezeket elszenvedni; más volt hajdan, de nem volt akkor a szülőknél a pápisták 7-ik sakramentoma merő számvetés. *Nuptias primum inqui-navere faccunda culpa saccula*. Most csak a gazdagok háza-sodhatnak könnyen; ha egy szegény legénynek eszébe jut a házasság, úgy jár mint az, a ki valamely könyvnek hosszú és malmalmas előjáróbeszédét olvassa: elesik a kedve magát a munkát olvasni. Ha valaha olyan személyre találok, a kinek lelkében nagyobb lesz az érzékenység mint a hiúság, és a ki egyszersmind nem fogja gondolni, hogy az eltökélt akarat-nak szülei előtt való kinyilatkoztatása ne férjen össze a sze-méremmel, ha egyébaránt hajlandóságom lesz hozzája és néki én hozzáam, bizonyosan elveszem. Az elsőre s utolsó-ra már többször találtam, a középsőre még sohasem. Ezt kívánom a mátkámtól; a feleségemtől kevesebbet.

Hazáját férjénél még jobban szeresse.
A mit mondok, írok, aztat érezhesse.
A jó ebéd előtt jól gazdasszonykodjon,
Engedje hogy ura újjon s gondolkodjon;
Ha kell, kössen némán és üljen hozzája:
Mind egyék, mind szólják az asztalnál szája.
De rossz esű hírt másról sohase beszéljen.
Dolgokat enlítsen, és ritkán ítéljen.
Délután küldjön ki engem a mezőre,
Kérjen hogy vigyázzak rétre s az erdőre.
Ekkor ahogy tetszik, magát mulatgassa.
Vagy jöjjön velem, vagy *Theophront* olvassa.
Csak ne matkozzék és ne mérgeledjék,
Jobb hogy koronázzon, mintsem hogy gyötörödjék:
Boldogtalan élet nem tűrök mellettem,
Kivált ha szeretem vagy pedig szerettem.

Hogy pedig egész nap boldoggi tehessen,
Reggel fohászkodjék, estvére nevesse.
Így felette hamar (esküszöm reája)
Csak bagoly ne legyék, megszokom hozzája.

Jó éjszakát, kedves barátom. Feleségednek kezeit eső-
kolom; szeress és íj gyakran

Jóskádnak.

V.

Alsó Olyson, a 10-dik hónapnak 21-dik napján
(1806).

Tisztelt, kedves Barátom!

Nem való hogy a poéták mind irigyek, akarnuképen igyekezzen is azt elhíttetni velünk Debreczen városa. A költő Kazinczy Ferencz, a költő Csokonai Vitéz Mihálynak sírkövet állítván, ellenkezőt bizonyít. Midőn Gessnernek fordítója Kleist fordítójának epítáfiomot választ, nem azt mutatja, hogy az agyarkodó irigység, hanem azt, hogy a részesülő bánat fogta el érzékeny szívét. Midőn azután ugyan az az érzékeny szívű költő Csokonai érdemeinek előszámlálása közben fogyatkozásait mellőleg emlegeti, a csak annyit jelent, hogy a jó és egyszersmind okos emberben nem vesztegetheti meg mindenkor a jó szív a jó elmét.

De mikor Debreczen városa egy epítáfióban satyrát talál, és azt hiteti el magával, hogy Csokonai Debreczenfűsága miatt lehetetlen akárkinek is az ő sírja mellett sopánkodni a nélkül, hogy büleső- s lakhelyére ne gondolkozzon és azt ne szurkálja; mikor némely tudós emberek Debreczenben sok és helyes tudományt mutatni akarván, igen kevés és igen helytelen mind tudományt mind ízlést nyilatkoztatnak: már akkor nem többet sírni, hanem nevetni kell Debreczen városán és annak némely tudósain.

Pyramist akarnak Csokonai porai felett; de nem lakott ő Egyiptomban, és soha sem volt ő sem király, sem fő pap. Rómában a régiségek között, ott a hol most az evangyélikusok temetőjök vagyon, egyetlen egy, háromszáz harmincz nap

alatt készült piramist, a Caestiusét, lehet szemlélni. Ez a Caestius aedilis, úgy tetszik, vagy quaestor vala. Az ilyen nagy úr értékeiből kitelhetett egy pyramis, de ki építhet pyramist szegény Vitéz Csokonainak a kötelen debreczeni tájékon? Ha még nagy úr lett volna, hogy elég hely legyék a pyramisre reá faragni ezimerét, predikátomát, uradalmaít és más egyéb ezimjeit meg tisztjeit, hogy tudja p. o. a világ ezer esztendőök múlva, hogy arany kulcsos, belső statustitoknok, tanácsos, consiliarius, főispán vagy több vármegyéknek előbbkelőbb táblabirája vala. Meg nem foghatom, hogy fakadhatott valaki a pyramisre, szinte Debreczenben, a hol merő ezölönkök ágaskodnak ki a temetőből.

Az a kritika, hogy nem kell a holtak hamvaírúl szólani, mert nem égetnek többé senkit is, szinte olyan mint az, amelyet hajdan egy kritikus tett, midőn megezáfolt egy poétát, a ki a szemek lövő sugáiraírúl énekelt, azt jegyezvén meg, hogy a nap sugári a napból ki, a szembe pedig bemennek. A debreczeni tudósok szerint a hamvak helyett port kellene tenni. De ez sem volna pontos kifejezés, mert ki tudja mikor válik egészen porrá Csokonai. Hogy a debreczeniek lelkesmeretes pontosságoknak és jó ízléseknek elég tétetődjék, így kellene szólani:

Vitéz Csokonai Mihály dőgi.

A mi magát az inscriptiót illeti, mit tartozik a dologhoz, hogy Arkadia marhalegelő, vagy inkább szamárlegelő, ország volt-e, vagy nem? Akár a Maenalosz hegyén, Helikon szomszédságában, Pan szüntelen való lakása lett légyen, akár nem, bizonyos, hogy szép, gyönyörű és költős tartománynak kellett annak lenni, a hol Mercurius a Khelidoréa hegyén a tekenősbékából magának lantot készített.

Ha valamit kellene megjegyezni ezen sír-írásról, azt lehetne talán mondani, a mit a debreczeniek nem mondtak, hogy tudillik nem új; de mennyi szép ó gondolat vagyon, és mennyi balgatag új! Te a régiebbekből választottál.

Különös szerencsémnek tartom, hogy méltónak ítélttem téled, meghivatni Csokonai dicső emlékezetének bár milyen csekély részben való fentartására is. Részemről húsz

rénestörintokat ajánlok, és a mennyit csak lehet, beszédendek és megküldöm.

En is, itt s amott finnyáskodást találtam pajtásunk irásiban. Nem vagyok gúnyoló, nem ezáfolom hogy élt deák szókkal, de szerettem volna ha ritkábban, és csak ottan, ahol szükség vagyon reájok, élt volna velek. Azonban becsültem mindenkor tüzrül pattant költőelméjét.

Gall vizsgálja koponyáját,
Haza, öleld szép Múzsáját,
Én mindég kedveltem minden költeményit,
S csak most, hogy már megholt, bírgylem észfényit.

Hív barátod
G. Dessewffy József.

VI.

*Kazinczy Ferencznek Dessewffy József egészséget,
boldogságot!*

Még eddig egy krajezárt sem szerezhettem Csokonai sírkövére, pedig némely érzékeny embereket szólítottam meg; az egyik azt mondta, hogy az élőknek és korántsem a holtaknak számára szükséges most a pénz; a másik nem felelt, de nem is adott semmit is, láttam szeméből s orozája vonásiból, hogy inkább szereti olvasni a poétákat, mint vagy őket táplálni életben, vagy hamvaikat dícsőíteni haláluk után; sokakat nem is mertem megkeresni, tudván hogy azok közül valók, a kiknek nincs fülek ha nem peng körülöttek, s a kiknek soha sem nyílt, ha mindég zárkozott a markok.

Mivel nem írod, miként küldjem által néked a húsz rforintokat, majd a közgyűlés alkalmatosságával adom valakinek, hogy bizonyosan kezdedhez jussanak.

Kár hogy nem jársz a gyűlésekre, olyan közel lakván Újhelyhez; ha nem akarnál szólani a közönséghez, barátiddal beszélhetnél. Nincs sok olyan ember ott mint Te . . . .
rari nantes in gurgite vasto.

Hotkócznak leírása tetszett, kivált az eleje és vége. A szegény tótokat pazérló festékekkel ábrázoltad; bár minden

Tiszántúl való vármegyének követje olvasna Tégedet az országgyűlés előtt, midőn az adónak a nép között való elosztásáról van a szó. Úgy tesznek a magyarok a tótokkal, mint a gazdák a szamarakkal: memél jobban megvetik, annál jobban megrakják, megterhelik.

A magyar stylus curialisról (tiszt-írásról, nem tisztairásról) már én is gondolkoztam valamieskét. Péchy Imre nem rosszat s nem rosszul írt, de nem eleget. Mindent a mi ezen tárgyban eddig megjelent, olvastam. Legjobban tetszett a mit (úgy gyanítom) Verseghy tétetett közönségessé a Hazai Tárdósításokban. Az én ideám oda mennék ki rövideden.

Noha napkeleti eredetű a magyar nyelv, kölesönözhet mindazonáltal mértékleteséggel más nyelvtől szavakat; de úgy, hogy azokat a maga járása s geniusához alkalmaztassa. Ha kiszárnók a deák nyelvből a görög eredetű szókat, olyan kopasz maradna, mint az idegen tollaktól megfosztott mátyás. A hajtogatások, a szólás formája, a szószerkesztések és azoknak rendje, az onomatopéják (képhangok) bélyegelik a nyelvet. A mesterszók a törvényes és polgári tárgyokban, merő közegyezésű hangos jelek. A *just* szinte úgy *officium*nak nevezhetné volna a deák, mint az *officiumot jus*nak, de p. o. defluo helyett nem tehetné volna ezen hátrálató hangú szót: *sisto*, hogy a lesolyást jelentse. Ne törjük hát a fejünket, hogy' mondjuk p. o. magyar eredetű szóval a *just*, mert ha pontosok akarunk lenni, *törvényes szabadságnak* fogjuk hívni, és így egy deák szónak kijelentésére két három tagú magyar szóra lesz szükségünk. De azért nem akarom hogy így szóljunk, p. o. a jus prioritást ad néki privilegiumjának manutentiójára; így írtak a németek literatúrájoknak kezdetekor; ne legyünk esinoskodók (puristae), de azért ne tarkítsunk mindent. Intersit Fundanum inter. Generumque Viselli.

A néha mélyebben gondolkozó Császár úr, minckutána elfelejtette volna, hogy nyelvünket anyanyelvnek mondotta, azt szűznek hirdeti, a ki minden elegyedéstől irtózik. De a szűzek nem szaporodnak, és nem tudom hogy lehessen a boldogságos szűzen kívül a termékenységet a szűzességgel összecgycztetni. Nem merem reményleni, hogy a szent-

lélek úr isten sűgja nekünk mindenkor az új magyar szavakat.

A mit Császár úr javasol, hogy tudnillik nyelvünk gyarapítása végett a külső eredetű szavakat mind kiküszöböljük, azt Percsenyi Nagy László valósítani próbálta; a többi közt a notáriust vagy jegyzőt *dézmásnak*, a politicust pediglen *csinomlónak* nevezi. Ha valaki nyelvünket koldús-gazdaggá és értetlenné tenni akarja, Császár és Nagy László urak után induljon.

A ki mindent magyar eredetű szóval ki akar tenni, határozatlan vagy kétféle értelmű szót fog néha koholni, mint p. o. *nemtár* genealogia helyett, vagy helytelent, mint *kerebér*, interes vagy kamat helyett, vagy felette hosszút és sok szóból állót.

De azért hogy más nyelvtől kölcsönözhetünk, si puro fonte cadant, parce detorta, nem következik hogy meg kell p. o. a magyar nyelvben tartani a *certificatoriát*, a mely rossz deák, hét tagokból álló, bárdolatlan szó, a melynél hosszabbat még nálunk sem igen találni, vagy a *levátát*, a mely szó szinte a Ducange Glosszariomába beillik és nyelvünkben felette kálvinistásan hangozván, a magyar jó pápistákat nagyon botránkoztatja. *Levata* helyett tehát azt mondanám *perkelet*, mert az actióval mintegy virad, a levátával pedig kél a per. Azt mondja Voltaire, hogy ha a szavakat vizsgáljuk, merő metaphorákra találunk, a melyeket észre sem veszünk. Nem árt a törvényes terminologia közé egynéhány eleven és képet ütő szócskát hinteni, a komor s patvarkodó tudomány-nak itt s anott való kiderültetése végett. Ez mintegy Laisnak a kacagása a kötött szemű és tövises szemöldökű Arcopagiták előtt.

Mind ezekből csak az következik, hogy vagy érezni vagy élesen meg kéne határozni, hogy, mikor és hol kívántatik valósággal egy új magyar eredetű szó a görög vagy deák helyébe?

Ügyész nem rossz szó; esudáalom hogy botránkoztatnak némelyek, hogy ész vagyon, ha nem másutt, legalább a szó végén.

Ha azt kérdené valaki, hogy kik koholjanak magyar

eredetű új szavakat, azt félelném: Kazinczy, Verseghy, nem pedig Percsenyi Nagy László.

A szavak koholására szinte oly szerencse kívántatik, mint akármű másra. A jó gondolatok a szerencse ajándéki, ugymond Lessing. A *Honnyi Törvények* szerzője, a ki a praefectiót *fiásításnak* nevezte, szinte olyan szerencsést gondolt, mint Nagy László holdogtalant, midőn azt *nemválasztásnak* mondotta.

Mivel pedig a jó gondolatok az írás vagy szólás hevenyei közben serdülnek főképen, csak a sok szólás és írás gyarapíthatja nyelvünket a hivatalos tárgyakban is. Homerus előtt nem tudunk poeticát, és Cicero akkor írta Oratorát, minekutána már több római polgárt mind felszabadított, mind megszenteltetett volna.

Eredjen hát és folyjon, a mint kezdett, az új szavak özönje, esirázzanak ezen új koholások, mint a Cadmustól elszórt sárkány fogaiból támadt egymással viaskodó vitézek; en default des choses, allons créer des mots, csak hogy minden ügyész, minden szóló, minden író az új maga teremtésű szava mellé oda tegye a deák mesterszót, hogy a bíró, a hallgató, az olvasó meg ne tébolyodjon.

Hancem minekutána üzni fogjuk ezen szó-kalapácsolást, nem annyira a készített sovány terminologiákban, mint a hivatalos beszédekben és írásokban: szedettessük mindenünnen össze a kéz-s nyomtatott mindennemű régi s új írásokból a törvényes tárgyú igéket, és ezeket rostáltassuk, választassuk és igazítottassuk meg azután egy, mind törvényt tudó, mind országos, mind tudós, mind jó ízlésű magyarokból álló választott tanács által.

Csak így állapíthatatik meg üdövel országosan egy világos, rövid, pontos, hathatós szavakat magában foglaló törvényes terminologia, és eszközöltethetik azon egyszerűség (uniformité), a melyek után némelyek oly nagyon sohajtoznak.

E nem a legrövidebb út, megvallom, de a legtermészetesebb, és csak azoknak tetszik vissza, a kik az üvegház (serre) elevért (précoce) gyümölcseit kedvellik; nyughatatlan, káros.

fönnyasztó sietéssel mindent összezúzó elmék, kik a ma vetett búzmagból holnap már kenyeret enni akarnának.

Soha semmiféle nemzetnél nem termett egyszeriben a hivatalos nyelv, és nem vala soha és sehol olyan tiszta mint az írókéé; azonban szebb, felségesebb mindenütt az országos emberek nyelve a prokátorokénál; és egyáltalában illendőbb, hathatósabb ott a nyelv, a hol szavalják (declamant) a pereket, mintsem ott, a hol írásban perelnek a törvényszékek előtt.

Nem gondolom azonban, hogy valaha anomaliák azaz minden regulátlanságok nélkül legyen a nyelvünk; vigasztaljuk magunkat más nyelvek sorsával, és bízzuk az olasz Gilire, meg a magyar Beregszászra az araukániai nyelvnek esudálását, mellyet hihetőképén nem értett sem az egyik sem a másik. Nehezen hiszem, hogy valaha így szólítsuk nádor-ispánunkat: Főtündöklésű királyi Magosságod. Királyi Herezégységed bizonyosan ízetlen; Felséges Herezeg rossz, mert sok. De hol győzedelmeskedett valaha akármelyik nyelvben is a meggyüköresedett és a megrögzött szokáson? Nálunk essen a legelsőbben? Mi legyünk olyan okosak?

Kivált mi magyarok, mi szokás fiai,
Félig rothadt gyöökök buta imádói?
Eresztődjenek ott józan ész rajai,
Hol az édes méznek darázsok szopói?
Hidd el a jó- s rossznak megválasztás-fája
Paradicsomban volt, nincs nálunk hazája.

A diactabeli írások közül nehéz választást tenni; az úgy nevezett cortesia (ezimirás), a bevezetés, a végezet formulái legnehezebbek fordítani, de ezek a formulák már majd mind fordítva vagynak a gyűlések könyvében. A mi magokat a királyi előadásokat, és az ország Rendelének előterjesztéseit illeti, Almásy Ignác ideái ruházatjokkal egyetemben nem érdemlik a fordítást, Atzélynak ellenben minden munkája pontos, rövid és esinos. A diactabeli írások közül egy különkötötben toldalék gyanánt a hivatalos írások gyűjtve találhatnának; az 1802-ik toldalékkötetnek 155. lapján egy deák írást fogsz találni ilyen ezim alatt: Extractus summaris,

ennek a neve csupán egybehúzás, magában pedig a magyar kereskedésnek minden terheit és akadályait igen rövideden, de egyszerismind igen teljesen magában foglalja. Ez tárgyára nézve felette nevezetesírás. Ha próba gyanánt fordítani akarnád, a jó fordításnak példáján kívül mellősleg olyan factomokat tennél közönségessé, a milyenek még Berzeviczi könyvében sem találhatnának, és a milyenekről azon hazánkfiai, a kik deákul nem olvasnak, nem is áhnoznak. Nem lehet elnyomattatásunk bizonyosságait eléggé megismertetni: ezen az úton felette ártatlanul, és mintegy dióban terjesztenél elő a törzsökös magyaroknak legfőbb, legnyomósabb, legfontosabb neheztelésünket (gravamen).

Boesánatot kérek, hogy oly soká tartóztatlak, de nehéz végezni a hozzád utasított levelet; szeretek azzal értekezni, a ki fejtegetéseimet igazíthatja. Azonban nem szüntem meg még ezen nyomozások között is sajnálni azon anygalt, a ki, mint hajdan Psanmetikus gyermeke a kenyeret, minckelötte még szólni tudna, már a szépnek nevét eltalálta. A te leányod volt tudnillik. Görög ihletésű sir-írásod leggyenyegélebb érzéseimet illette. Ne keseregj, árva atya! vigasztalódj, szép lélek!

Phoebus adá Neked Vénusnak oltárán,
Hogy legyenek Múzsák szoptató dajkái.
Gráziák késérték az élet határán,
És mégis oly hamar lefolytak órái!
Tudnillik Erosz, tekintvén párjára,
Gyönyörű jegyesét innen elölelte,
És géniusoknak szaporítására
A szép Psychariont egeknek emelte.

A 11-ik hónapnak 23-ik napján, Alsó Olyson 1806.

Hív barátod
G. Dessewffy József.

A megnevezett húsz rénesforintot ide rekesztettem.

VII.

Méltóságos gróf Dezsőffy József úrnak Kazinczy Ferencz üdvözl.

Tisztelt barátom! Tegnapelőtt kapám meg Pestről azt a kevés számú nyomtatványt, melyet az eladástól felhagytam, hogy becsesb barátimnak kedveskedhessem. Első vagy a kinek ezt kiválasztottam, valamint legérdemesebb közöttök, úgy mint kit mind tollad ékessége, mind lelked szépsége, mind hazafuságod szentsége miatt ha valaha, most bizony igen nagyon tiszttelek. Melléje tészem a Rumitól néked érkezett ajándékot. Ezért szegényt irgalmatlanul megkorbácsolta a bécsi annalista, a februáriusi füzetben (Heft.). Én megjövendöltem ezt neki, mind a felvett darabok rosszasága miatt, mind azért, mert a Tágustól a Névaig, s Torneótól az afrikai partokig ízetlenebbül nem nyomtattatik Masák almanachja. — Te azonban vedd ajándékinkat legalább a sziveségért, melylyel nyújtatik, szívesen.

Pestről írják, hogy egy bizonyos circulusban az ítéltezt Marnontelem felől, melyet itt vészesz, hogy *érteni* nem lehet. — Szent Ágoston ezt mondá valaha a Szentírásról: *Si obscura est, pereuntibus est obscura.* — Hogyan legyen az ily munka mindemnek érthető? Én azt csak azoknak akartam érthetővé tenni, a kik a franczia conversatio stylusát ismerik. — S a nem-értők is érteni fognák, ha a 2-ik könyven kezdenék az olvasást, hol magyar seánájú regék vannak. — Ötödik kötetemet kéntelen valék visszavétetni a bécsi nyomtatótól, ki pénzemet és mstunomat ezen első kötet nyomtatásához két egész esztendeig tartóztatta, s arra kényszerít, hogy Rochefoucauld miatt már most bécsi prókátorral támadtassam meg. Ezen ötödik kötetből kiíratom számodra *Krómát*, hogy addig is, míg megjelenhet, lássd.

Hozzá fogtam az aesthetikai magyar grammatika írásához, s most még inkább tapasztalom, hogy hereulesi erő kívántatik az Augias istállójának kitisztítására. Nálam az orthoepeja nagy részt foglal el, mert nem csak *írni*, de *jól kimondani* sem tudjuk a szókat. Azonban legfőbb igyekeztem az, hogy paragraphusaim *elevenséggel, ízléssel s praeci-*

sióval legyenek írva, hogy a munkát ne kellessék izzasztó fúradással olvasni. — Épen az újhelyi gyűlés alatt vevém b. Prónay Sándornak levelét. Néki megírtam, hogy Te buzdítottál ezen grammatica írására, s azt kértem ki, hogy ő méltóztassék megtekinteni minnelőtte kiadom. Sokat elmélkedem a másik kívánság felől is, de ha generalitas mellett maradunk a kérdés nyomozásában, a munka kicsiny lesz, ha particularitásokra szállunk, igenis hosszú. Legnagyobb baj pedig az, hogy alig tudok nevezni könyvet, a melyet a magyarság miatt olvasásúl javasolhatnék. — Ezt a másik munkát megkészhethetem-e, nem tudom. Szükséges voltát s tanácsodnak böleseségét megismerem.

Épen most veszek egy rendes tudósítást: — Gróf Csáky Antalnál egy estvéli társaságba fellépe udv. consil. Drevenyák úr. Gróf Schuidegg Ferencz, amint Drt belépni látá, reá kiálta: „Gratulálok az udv. consiliariussághoz: de megvallom, kevesellem azt: többet vártam volna”. — Dr. azt felelte, hogy az ő érdemei csekélyek, és az udvar nem tetéz el senkit a maga kegyelmeivel. — „Dehogy? monda Schu.; hiszen Rhédey kettősen, Amade háruusan kapta”. — Erre is el lehetne kérdeni, mint Bernáth Ferencz egykor Kolositól a Belgrádból írt levélre: *Érti-e ezt ösém uram?* — Nékem egy-egy dolog alig tetszik jobban, mint az, a mit a Hazai Tudósítások levelei úrnak Rhédeynek a bihariak által lett elfogadtatására, és hogy *ő zokogva sírt* a köszöngetés alatt. — Cicero kevésbe múlt, hogy Caesárnak pártjára nem ment által: de a beesület érzése meg nem engedte néki, hogy ahoz esatolja magát, a ki a Clodiusokkal magát körülvétette.

Bécsből tudósítatom, hogy Miollis 2-ik Febr. foglalta el az Angyalvárat, s a Fernéyi böles szentje nevét viselő Bonaparténak (Luciának) azonnal tiszteletbeli őrt adott. Most teljesedik be, úgy mond a bécsi tudósító, hogy az ex condicto ment Rómába lakozni, és hogy vizáلكodások csak szemfényvesztés vala. Én pedig azon esudálkozom, hogy annak előrlátása közönségesebb nem volt. De mi történik vályon a rocheforti hajókkal? Svéd király ő felsége mikor megyen Patagonia felé? — Éljen szerencsésen nagy férfú! Az egek tartsanak meg Tégedet a közjónak. — Széphalom, Martius 12-d. 1808.

Ein edler Held ist, der für's Vaterland,
Ein edlerer, der für des Landes Wohl,
Der edelste, der für die Menschheit kämpft.

Herder.

VIII.

Kedves Barátom! Háladatossággal veszem Marmonteledet és Rumi úr Almanachját, Króna eránt pedig a legnagyobbváratlanabb várakozással fogok viseltetni. Már Pesten hallottam némely gánésításokat; erőltetett, itt-amott nehezen érthető magyarsággal vádoltak. A könyvkötőnél van most Marmonteled, nihelyest visszahozzák, olvasni fogom.

Mivel alkalmasint tudok mind Franciaúul, mind Magyarúul, ha folyvást fogom olvashatni, a lesz talán jele, hogy nem rossz fordítás. Rumi úrnak köszönöm erántam való szíveségét, de arra kérem, hogy ezután ne tegyen oda kérdőjelet a hova nem kell. *És mégis oly hamar elfolytak órái!* sóhajtó, nem kérdőjel kell ide; ama mindent elront. Kultsár úr a minap e helyett: *s ki ezt írta, semmit se nem vár, se nem kér, ezt tette: az is ki ezt írta, se nem vár, se nem kér.* A magyarokhoz (kik közül igen sokan kérnek és várnak) útam az új királynéról, nem magához a királynéhoz; nem volt tehát, hogy verseim foglalatjának hitelt szerezzek, gombaság azt mondani, hogy semmit se nem várok, se nem kérek az ndvartul; ezzel nem kérkedtem, hanem jobban dícsértem a királynét, és e volt ezédom, nem pedig az, hogy magamat a többi magyarokkal együtt magasztaljam.

Míg hazánfiai az illetén finomságokat, az ilyen komplementomokat par ricochet nem fognak érteni, addig ne itéljenek Marmontelnek fordításárul.

Az aesthetikai grammatikának előre örülök. Én is a helyes szóéjtést fő dolognak tartom. Franciaországban XIV. Lajos alatt a *Versailles* szónak éjtéséhól kiesmerték az ndvari embert. Hát a görögök a mint Plutarchusból, Theofrasztusból és Cicéróhól tudjuk, noha több dialectusaik valának, hogy esmerték ki azonnal egynéhány szavak éjtéséből az

athénai lakost. Themistokles egy külső követet, ki bárdolatlan módra éjtette a görög szavakat, a nép közgyülekezetében megakasztott beszélje közt és nem engedte, hogy tovább folytassa a szép görög nyelvet sundító szélását. A költőkre nézve kivált a helyes szóéjtés tudománya igen szükséges. Két dolgot akarnék meghatároztatni; az első, hogy úgy kellessen íratni minden szónak amint éjtődni; a második az volna, hogy a közmértékű szótagokat ne igen kevesítenéd. Szabó Dávid prosodiájából teljességgel semmit se tanultam; mindenkor azzal a vélekedéssel valék, hogy a grammaticát minden nyelven az orthoepéjával kellessen kezdeni, ebből válik a prosodia, mivel elébb kell szólni, mintsem hogy fülelni lehessen. Az a fő kérdés, hogy az olyan országban, ahol a szóéjtés annyira különbözik, s ahol nincs se nemzeti főváros, se ndvar, se academia, mit kellessen fő sinórmértékül venni: az analogyiát, az etymologiát-e, vagy pedig a jeles írókat, vagy mind a hármat együtt? De magad mondd (magadrul elfelejtkeztén) hogy nincs példára méltó prózaistánk. Futtában a következő kérdéseket előlbe terjesztem:

1. Hogy kell mondani: ösmérem, ismérem, esmérem, esmérem vagy ösmérem Kazinczy Ferencz ékes pennáját?

2. Az ékezett *e* hosszan éjtődik-e mindenkor p. o. ebben a szóban is *ék*, euneus? mert úgy látszik, mintha ez az ékezés inkább a hangot mint a mértéket illetné.

3. Lehet-e a magyarnál valamely szóra nézve az orthoepéja és a prozódia közt különbség? úgy p. o. mint némely, a magyaroknál szokásban lévő, deák szavaknak éjtésében: *virum bonum*, a mely két szóban a magyaros és talán épen azért hibás éjtés szerint, mindegyikében az első szótag hosszú, a deák prozódiaiban pedig rövid.

4. Ebben a szóban *indulat* nem közmértékű-e a második tag, úgy hogy vagy húzatosan vagy megperdítve tetszés szerint lehessen éjteni? Valóban megvan ez az éjtés különbsége mind a szólásban mind az írásban. Az adverbiumban *messzéről* szinte olyan a különbség, egyik ékezi az utolsó tagot, a másik pontozza, ez *öt*, a másik *ít* ír ezen szónak a végére?

5. *Víz* mért *hosszú*, és *vizek* mért rövid?

6. Páriz Pápai így ír: *vizket, vonszó*, úgy mondjuk pedig többnyire: *viszket, vonzó*; az ejtésben vagy az írásban van-e a hiba.

7. *Hova* vagy *hová*; *hamar* vagy *hammar*, melyik ejtés, melyik írás-módja jobb?

8. Nem mindegy-e: a *templomban* vagy a *templombann* állani, amint valakinek a versezésben vagy rövid vagy hosszú szótagra van szüksége?

9. Rövid-e minden szótag az ejtésben egy magános mássalhangzó előtt, ha ninesen megékeztve? ellenben hosszú-e két mássalhangzó előtt, és így szükséges-e megékeztetni az első tagot ebben a szóban: írni?

10. Ha Versegli szerint háromféle *e* van, nines-e szintűgy háromféle *a* is, és *o* is, és *u* is, a rövid és hosszú *ó*-n és *ü*-n kívül?

11. Jól van-e mondva: *akar* nehezteljél *akar* nem, kérdésekkel terhelem barátságodat; vagy pedig így kell-e szólani: *akár*, és a többi; mert *akar* azt teszi: vált.

12. Lehet-e az ejtésben úgy mint az írásban a mássalhangzót kettőztetni, hogy rövid szótagból hosszúat nyerjünk, vagy viszontag? p. o. háladatosság vagy háládatosság.

13. Hogy mondódik jobban: látlak tündökölni, tündöklőni vagy tündökleni vagy tündökelní?

14. Ha négy magyar ember lenne a szobádban, az egyik károlyi, a másik kálai, a harmadik erdélyi, a negyedik mádi, és az első mondaná: *fagy kívül*, a másik: *kívül*, a harmadik *kívül*, a negyedik *kívöl*, kit kergetnél legelsőbben ki a hidegre?

15. Egyáltalában több hosszú vagy több rövid szótag van-e a magyar nyelvben? és a szóejtésnek, a szótagok mértéke szerint a közmértékűekre nézve való meghatározásában nem kéne-e arra tekinteni, hogy a hosszú szótagok szintűgy mint a rövidnek ne igen gyűljenek, ne igen kövessék egymást ugyanazon szótagban, kivált a sok tagú szavakban? vagy nem lenne-e inkább nyereség, kivált a verselőkre nézve, egy olyan mértékes nyelvben, a melyben ugyanazon értelmet minden zavarodás nélkül oly külön-külön ejtéssel és írás-

móddal ki lehet nyilatkoztatni, ama sok közmértékű szótagokat meghagyni?

Elég ez egy leheléssel; több kérdést tehet a tanulni akaró egy fertály alatt, mint a mennyire a tanult ember egy hónap alatt méltóztasson megfélelni.

Remélem olyan lesz grammatikád, hogy nem csak a szépem baj és unalom nélkül olvashassa, hanem hogy azok a férfiak is igazodhassanak, a kik a grammatikának tövises bokrozatai közt megakadván, a kies térre nem tudnak kitörökedni.

A mi a másik tárgyat illeti, úgy gondolkozom, hogy a legfőbb dolog, minden szónak tulajdon értelmét egészen és tökéletesen megfogni, mind azért *quia proprietas orationis*, amint mondja Cicero, *ad elegantiam pertinet*, mind pedig azért, mert e nélkül lehetetlen jó metaphorákkal élni; a ki pénzt ad vagy vesz kölcsön, szükséges hogy annak becsét esmerje. Már egyszer egészen, eleitől végig általolvastam Páriz Pápaít, azután Szabó Dávid szótárját is, megvallom unalommal de talán nem egészen haszon nélkül. Így eselekedett d'Alembert is *avec le dictionnaire de l'Académie Française*, és azt mondja, hogy ennél nines jobb mód nyelvet tanulni. Temérdek jegyzéseim vannak ezen tárgyra 18 esztendő koromtól fogva. Ezeket majd előveszem, s meg újra kezdem a két könyvet olvasni: a mit teljességgel vagy egészen nem fogok érteni, megkérdem tőled; a szomszéd értelmű szókat és ideákat, más nyelvek és a te segítségével szintűgy fejtegetni, igazítani és vagy meghatározni vagy szaporítani fogjuk. Ez egy hosszas de mulatságos levelezés fog lenni, és ha egymás leveleit megtartjuk, nagy körakás egy jövődő hasznos épületnek. Tudom én, hogy sokan előbb esinálják a plánot, azután keresik a factomokat, és azokat a systemájokhoz alkalmaztatják; így készült Helvetius és Montesquieu két híres könyve; de ha lehetne is, úgy elindulni a nyelv dolgában én nem akarnék. Az igazság olyan mint a nyúl, nem tudja a vadász hol lappang, keresni kell, és előbb kerítést csinálni az erdőben, mintsem tudja az ember hogy merre tartózkodik a vad; vagy pedig erővel, költséggel, fortélylyal vadat keríteni a vadaskertbe, csak a hatalmasoknak való.

Resultatomaik levelezésünknek közölheted a publicummal a Hazai Tudósítások által, hogy buzduljanak a hazafiak, vagy igazítsanak a nyelv művelésében; talán nem fog vele semmit veszteni a nyelv és a nemzet pallérozódása. És mivel veled fogok munkálkodni, bizonyosan gyarapodni fog a jó ízlés. Ha némelykor későbben fogod kapni feleletimet, engedd meg, gyermekeim vannak, és egyikünk se hasonlít Admét uyáját őrző Apollóhoz, a ki pásztorkodván, furulyáját a nélkül fújhatta, hogy a gyapjáról gondoskodjon.

Égyike gondjainnak az, hogy barátságodat mindenkor megérdemelhessem.

Alsó Olyson, 1808. 6-ik Aprilisz.

Hív szolgád és barátod
Pipsz.

IX.

*Méltóságos gróf Desseffy József úrnak szives tiszteletét
Kazinczy Fer.*

Nagy érdemű, drága barátom! későn érkező leveledre nem esuda ha késő mégyn válaszom. Neheztelek érte, hogy Olyso és Újhely közt egyenes postaut nincsen, és hogy a leveleknek oman ide és imen oda oly hosszasan kell járni, s még hosszasabban mintha Bécsből jönnének. — Levelednek végében *gyermekeidet* emlited. Én csak Virginiád felől tudok. Megszülte volna-e grófnéd azt a fiát, melyet bajnok atyja a had és borostyán mezején nemzett? Óh, neveljék a haza istenségei annak bajnokául! te pedig lehelld beléje lelket, hogy ne csak esontaidból való esont, hanem lelkedből való lélek is légyen.

Olvastad, reménylen, a Magyar Kurir leveleiben Keresztesi Istvánnak tudósítását a váradi pompa felől, s gyönyörködtél benne. Így tiszteltetik meg, a kit a király megtiszteltetni akar! ezt kiáltatta Pharao a zsidó álommagyarázó szekere előtt. — Pulya nép az a bihari. A diaetai követek megválasztásában erősen tartott Péchy mellett, most mind-

nyáján elállottak tőle s tömjénezik az új istent — egy szolgabíró kivévén, ki azért tette le hivatalát, mert látta hogy altisztjét, a ki testvére a Rhédey megholt testvérhuga férjének, Dobozy Lajosnak, és Rhédeynek azért is egyebekért is kedves embere, feljebb fogják vinni. — A fő notár. Domokos Lőrincz, Rhnek régi szoros barátja, vele a diaeta előtt és alatt világos versengésben volt, s nyilván Péchynek fogta pártját. Most visszaállott közöttök a béke, mert azt hiszi, hogy az ő segedelme által elérheti végre sok esztendők óta üzött ezéjlat a királyi Tábla bíróságát, s rendes megtévedéssel azt a tanácsot adta Rhnek a beiktató beszédben, hogy örizkedjék a hízelkedőktől, mert azok olyanok mint a szelektől forgatott gálya, s kedvellje az állhatatos lelküket, kik egy ezélnak vannak a fergetegeknek minden háborgásaik alatt arányozva, mint a mágnes. Megvallom, szerettem volna ennek elmondása alatt mind az istenlett embert, mind tömjénező papját szembe fogni, ha nem pirúlnak-e. — Az öcsém le akará tenni hivatalát, Rh. el nem fogadta, s kérte hogy azt ne eselekedné, mert azt fogja gyanítani a világ, hogy ömiatta búcsúzik, s — *megmaradott!* — Rendes dolog, hogy a Caesarok még akkor is, mikor stipálva vannak a Clodiusok számtalan csoportjaik által, minden hatalmasságok érzése mellett is nem szégyellenek a gyáva, állhatatlan, fényért vesző Ciceroeskák kegyelmeikért kullogni. — Sallustiusi idöket élünk érdemes barátom. De így van az, és nem lehet másképen. Szeretném most Péchy Imre hátyámnak megtapogatni a szíve tájékát. Ő ezeknek igen nagy részben oka. Montesquieuban és Filangieriben oly igaznak leljük, hogy csak a virtus az istáppa a társaságnak. Sallustban oly igaznak leljük azt a pragmai előadást, hogy a római nagyság mint süllyedt alá a fényért és pénzért veszés után, s midőn a sella curulisba felülünk, úgy depopuláljuk a vármegyét, mint akármely proconsul a maga provincziáját. Szeretném ha ezt mondanom nem lehetne, s nem mondom olyannak, a ki vele visszaélhet. Ismerem barátságodat eránta, s tudom, hogy szivesen szánod. — Csak azt engedd még mondaní, hogy nekem az olyan ember, a kinek theoriája és praxisa nem jár egy úton, *nevetségosnek* látszik, holott a másik csak *vétkesnek*.

Noha itt is igaz a mit a Stoa tanított, hogy a ki *rosz*, az bizonyosan *bolond* is. — Péchy azt a rollt játszá, hogy neki nem kell fény — mert azt hitte, hogy *nem keresvén is* eléri. — Rh. nyilván járt utána, kente a kereket, s kolesa van, keresztje van, széke van, csak kevés időt még, s Excellenz lesz, és még egyéb. — Rh. jobban combinált.

Gyönyörködtél, tudom, benne, hogy egy kevély Csáky — egy v. cancellarius fia, egy csillagos ember unokája, az akkor napi kis király körül kamarásforma szolgálatokat tett. Csáky Sándort értem. Azt mondják hogy Napoleon, egy bálban táncolni akarván, a mostani hollandiai királynéval, leövedzé kardját, s egy ott álló obersternek adta, ez pedig megütközve vonta magát félre a eselédi szolgálat elöl. Csáky Sándor nem bír Rh. eránt ennyi büszkeséggel. Ez volt-e tévedésben, vagy az az oberster? Igaz hogy ez Aba király maradvéka. Úgy az én ereimben is királyi vér foly, mert nekem is Rhédey lyány volt egy nagyanyám, még pedig a bihari regulusnak öreg tántja. — Bizony talán örülnöm kellene nekem is a bihariakkal.

Bernáth Fer. egy levelet kapa Rhédeytől. Azt beszél nekik, hogy ötet a Felsőg ömnozduktából tette administratornak, még pedig e szókkal: „Én nem vagyok megelégedve a főispán kormányával, s reménylem, kend azt a vgyét megszáltni fogja.“ — —

Gönczi Samuel beszél, hogy Nagy Pál izent Lónyaynak, hogy még ez idén itt lesz, addig óhajta ugyan, hogy Lónyay hágdosson oly magosan a hogy lehet: de örvend mégis, hogy nem akkor hágdosott, mikor Rh. és Dr. —

Ezen kedvetlenségeket azon hírrel rekesztem be, hogy Majthényi László úr nekem azt igéri, hogy esztendő alatt nálam lesz. — Mostan pedig térjünk tudománybeli dolgokra. Azok körül nem fogódik el szívünk.

Pápai Samuel Veszprém vgyében, a ki oly derék munkát tevé a tisztheli írás módjában, a Hazai Tudósítások szerint igen derék philologiai munkát adott ki most. Már írtam eránta Pestre. Nyugtalanul várom, mert jót reménylek. Addig félre löktem grammatikámat, s elő sem veszem, míg ezt nem látom meg. Akármint esett ki a munka, az igen szép

kezdet még jobbakra, melyek minden kétség nélkül következni fognak. — Addig míg grammatikámat megmutatom, felelek a tett kérdésekre.

1) Legszokottabb az *esmerem* és *esmerem*. Dunán túl mondják *ösméremnek* is, még pedig főrend és alnép. A magyar Schriftsprache azt *esmeremnek* szokta közönségesen ejteni, és accentussal *esmeremnek*, és idegen, még pedig igen nyilván idegen az archaisáló *ö* hangtól, úgy hogy annak felvételére még a logikai tekintetek sem bírhatják. *Szemek*, *lelkek*, *proprie oculi*, — *oculi eorum szemök*, *lelkök*, és mégis ezt a Schriftsprache el nem akarja fogadni, mert hienezet s palóezet mutat a kimondás, és a magyar *e*-vel is megérti. — Én magam, némely másokkal azért írom *ismérem* és *isméremnek*, mert e szóban: *lelkiismeret* bizonyosan *i* hallatszik, nem *e* — és osztán azért, mert nyelvünkben temérdek sok *e* van, s a hol lehet, jól tesszük, ha számát kevesítjük. — Egyéberánt nem iszonyodom azt *esmeremnek* mondani: de *ösméremnek* soha mondani nem fogom, noha meg sem kövözem azt, a ki úgy ejti.

2) *ek cuneus*, *ek deens*, minden tekintetben egyeránt hangzanak, s sem prózában, sem versben, sem az ékesebbszóllásban, sem a piacziban különbözve soha nem mondatatnak.

3) Az orthoepéja és prosodia közt különbséget tartok, de magam is elesndálkoztam rajta, mikor a kérdésre előben feleltem, mert a kérdést annakelőtte soha magamnak nem tettem. A különbség nálam a kettő közt az, hogy a prosodia (poetica) nem a consonansokra ügyel, hanem csak a vocalisokra. Még akkor is csak a vocalisokra, mikor ezt a törvényt szabja: *Si mutam liquidamque simul etc.* . . . Ellenben az orthoepéja azt is tanítja, hogy némely betűk mint mondatnak ki, midőn öszveolvadnak d-j; mert akármint mondjon Versegi, ezt: *dicat*, nem *mondgyá*-nak hanem *mondjá*-nak kell írni, a j. lévén az imperativus jele minden esetekben, a hol *s-sé* nem változik; p. o. *fog-ja*, *dob-ja*, *lop-ja*, *tör-je*, *vak-ja*, *sat.* — Osztán hova tartozik hát a dialectusokról való szakasz, ha nem ide? melyekről tudjuk, látjuk, hogy a prosodia ahí bizonyosan nem vitethetnek. — Ha pedig a kérdés azt teszi, hogy ellen-

kezik-e magyarban a poetica quantitas és a kimondás? úgy azt felelem, hogy az soha nem ellenkezik, és épen ebben áll a mi nyelvünknek egy fő érdeme. Noha ez így vala Rómában is, hol a *virum* bönüm bizonyosan *virum* bönümmak pronun-
ciáltatott, mint a görögben a *γενος φιλεω*.

4) *Indulat* csak Erdélyben van szokásban, és ott is csak *precario*. *Indul*, *múl*, *indulás*, *múlás*, *indulatos*, *múlatozó*, nem soha röviden. — De az erdélyi pronun-
ciatio oly annyira nem szab törvényt, hogy azt még Szabó Dávid sem követte, a ki erdélyi. Ez jele, hogy ott sem közönségesen mondatnak: *indul*, *sűrű* stb. De van az erdélyi és m. országi kimondás közt valamely különbözőség, melyet még M. ország is *tisztel*, ámbár *nem követ*. *Mútat* Erdélyben, nálunk *műtat*. — M. orsz. nagyobb és díszesb része lévén a nemzetnek, M. orsz. több írókat szülvén, mint Erdély, mindég bátrabban követjük a m. országi jó írókat mint az erdélyieket, kivált mi, kik itt lakunk.

Továbbá: *messzerül* valóságos provincialismus, idiotismus mint ez: *lú*, e helyett *lő*, *szíp*, jobban sőt jól *szép*. — Ki mondta ezt valaha: *rála*, *tüle*? és így nem is *messzerül* hanem *messzeről*. — Ezt kívánja még a logikai tekintet is: *Fiastul*, nem *ab eo qui prolem habet*, hanem *una cum prole*. — Versegi sok újságot kezd. Non satis apparet cur etc. utrum minxerit in patrios cineres. . .

5) *Víz* és *Vizek*. — Ez igen széles határú tulajdona a magyar nyelvnek. *Lév*, *léves*, *név* *nèves*, *nevü*, *szép*, *szebb*, noha ez nem az elsőbb *é-t* rövidíti, hanem a másodikat *erasis* által *sz(ép)ebb*.

6) *Vizked* és *viszket*, *vonzó* és *vonszó*. Most a hátulsóbb van szokásban: volt-e valaha az első, vagy nem, állítani nem memém. A *z* és *sz* közt vocalis után nem lévén igen hallatszó különbség, a kinek újság kell, így bátran írhatja.

7) *Hová* szokásban inkább van mint *hova*. — *Hannar* épen nem jó.

8) *Templomba* *N* állani *Virágnak*, *Révainak* rövid, *Daykának* anceps; *Dehreezen* megkettőzteti *N N* és így hosszú.

9) *Ad írni* vel *írni* — Nem helyesen mondatik, hogy a

positio poetica meghosszítja a két vagy három consonans előtt álló vocalist; az azt csak megkeményíti. Imen magyarázom én, hogy a német prosodia a *Schmetterndes* szót *dactylus*-nak veszi, és a deák a *patris-t* *pyrrhelius*nak. Gróf Desöffy László azt beszélvén nekem, hogy *Cardin. Migazzi* neki egy *dikátüsz*t a la *alamizsnában*, mondá hogy ezt felelte: *non szium ita észénüsz etc.* Az *észénüsz-ban* (*egenus*) mind a két *é-t* *accentussal* mondatta ki, és mégis *anapaestusi* ugrással. — Ellenben lehet a nem *accentusos* és nem *positiós* vocalist is hosszasan azaz tartóztatva, s mégis *accentus* nélkül kimondani. A francia és német rímás versek prosodiája szerint melyet Ráday hozta be magyarba, ez jó *trochéus*:

meggyanított levélem, mert az első *e* a levelemben így mondatik: *lévelem*, azaz *lévélem*.

10) Versegi nem mond igazat: Magyarban nincs háromféle *e*, és így *a*, *o*, *u*, *ö*, *ü*, *i* sincs. Ki hallotta azt a különbözőséget valaha? Deákban sat. igaz: De *V.* ezt csak azért mondta, mert tele volt a feje muzikális kevélységgel.

Vas (németül), *vászon* (magyarul), *vas* (edény, deákul) egészen másféleképen, azaz háromféleképen hangzanak ¹⁾.

11) *akár* et *akár*, sed melius tamen *akár*.

12) Versben lehet magyarban is *religio* formát esinálni, de nem soha prózában.

N. B. *Ad vocem haladatosság et háladatoság.* — *S* nunquam recipit reduplicationem (az csak a szent Antal hatalma volt), *exceptis verbis. Mos*, *mossa bene*: *at perperam kedvesse, mássa.*

13) *Tündökleni*, quia *invisitatum tündökölész, omlani*, quia *invisit. omolsz*, *ut utrumque recte dictum sit. At ostromolni prout et ostromlani, recte. Non recte hámolni, quia hámlik*, nunquam *hámolok* vel *hámol. Számolni*, nunquam *számlani*, quia non *száml*, vel *számlik*, sed semper *számol*.

14) Legelőbb azt kergetném ki a hidegre, a ki azt mondaná hogy *kivül* (oo) hideg van, utána azt a ki *kivel-t* mond. A kettőt fütözni hagynám.

¹⁾ Mért ne lehetne három *e* ugyanazon egy nyelvben? (D. jegyz.)

15) Bizonyosan nincs egy-egy sajnálhatóbb tulajdonsága nyelvünknek, mint az, hogy benne szerfelett sokak a hosszú és positio által kemény vocalisok, de az utóbbak mégis hasonlíthatatlanul kevesebbek mint az elsőbbek. Ezen változtatni bajos, de mégis néha nem lehetetlen. ReméNYLem, szégyeNLem, sokkal kedvesebben mondatnak így: reméL-Lem, szégyeL-Lem, mint segítL-Lem lett ebből segítD-Lem, s beszéL-Lem ebből beszéD-Lem. Feledni e helyett felejteni. Érdeme az is nyelvünknek, hogy nincs úgy tömve a sok monosyllabusokkal mint az ékes német és anglus, és épen e miatt a Cicero szép beszéd-folyamát inkább tudja kinyomni mint ez a két rokon nép beszéde. De mégis *halhatatlanságának, változhatatlanságával!* Irtóztató, mint a törökök sesquipedáliái!

Csak e napokban kapám meg a Himfy Szerelmeinek új kiadását. — Valóban megtetszik, hogy nem tudós és nem literator. De mégis, mégis igen szép! Mi szépek volnának ezek a darabok, ha kritikája volna! Nuditásokon az én szemem meg nem botránkozik. De mikor azt látok a festésen, érzenem kell, miért teszi azt előmbé a festő. Az, a kit én minden németek között megvakulva, megátalkodva leginkább szeretek. Göthe, elég meztelenségeket fest. Und der Barbare beherrscht römischen Busen und Leib! és azt, hogy szeretőjének ezombján méri a hexameter és pentameter lábait. De a 137-d. dalban az egésség *Árbozsfáját* emlegetni Petrarkát imitáló versekben — das ist doch zu arg. — Felét verseinek elégethette volna, s nyert volna általa. Azonban őbenne sok originalitás van, azzal pedig (a mint maga is mondja) ritka díszkedhetik. — Csereinek ma veszem egy szép levelét. Benkő József kalv. pred. egy subalternum forum által fogságra kárhoztattatott, mivel két különböző vallású házast esketett össze. Tanítványa Kovács Miklós prók. pártjára költ, és a vásárhelyi kir. Tábla előtt védette, azt mondván a mit Socrates, hogy ő magát sok érdemeire nézve arra kárhoztathatná e vétkéért, hogy holtig ingyen

tartassék. A kir. Tábla pénzfizetésre kárhoztatta, de a bírák magok tették le a váltságot. Éljenek! — Élj te is, nagy érdemű s fényű barátom. —

Széphalom, 30. Apr. 1808.

Örök tisztelőd.

X.

Édes kedves barátom,

Reménlem, hogy kezdedhez jött utóbbi levelém. Felette sajnálnám, ha valahova veszett volna; tölt vala kérdésekkel, melyeket, bátorítatva barátságodtól, eképen folytatok.

Nem tudom a *zab* gyermek meg *fatyúg* gyermek közt a különbséget. Ha nincs semmiféle kitételben, szegény gazdagságnak tartom nyelvünknek azon bőségét, mely mellett több több különféle egyes szavaink találtak, melyek csupán azon egy ideának kijegyülésére alkalmasak. Ugyan tudod-e honnan származott a szó *zab*, az említett értelemben? Szeretném tudni azt is, hogy lehet-e mindeütt és mindenkor *zab* helyett *abrakot* tenni; úgy tetszik, vetünk *zabot*, hogy *abrakot* adhassunk a lovaknak.

Zeke, sagum, valóban rendes, hogy katonáskodó eldőlnek, kik sohasem harezoltak zekében, ezt e római öltözetet magyar szóval kijelentették. A togának még eddig nem akadt magyar szava. Eszembe jut ezen alkalmatossággal azon szép verse Ovidiusnak:

Este procul vittae tenues, insigne pudoris,
Quaeque tegit medios iustita longa pedes.
Félre szeméremnek vékony pólával elállott
Szép alaki, kiknél az ruha lábíg esik.

Kérlek fordítsd számomra e két verset, hadd lássam hibáimat. *Zsenbelődés*, igen szép, nemes, hangos és a fellebbebb beszédbe illő szó, azért szeretném tudni, hogy különbözik a vesződéstől, a veszekedéstől, vetekedéstől? Lehet mondani, azt tartom, *zemes írta*, *zemes bőr*, de nem monda-

nám egy szép asszonynak *zemes kesztyű*, linder Handschuh, mert félnek nehogy a löcsös s zákányos esávázást eszébe juttassam.

Zézzár, fragor, strepitus, úgymond Páriz Pápai a deák szó alatt, fragor pedig a harsogást, csattogást, ropogást teszi. Már tanuljon valaki belőle magyarul! A *zézzár* ítéletem szerint a zörgésnek olyan neme, mely mindenkor valamely zavarral, bomlással történik.

A hangnak legalább is annyi nemei vannak a természetben mint a színeknek. Ha pengetem a hárfá húrjait, minden pengetéssel bizonyos reszkető s nyúló hang veregeti a levegőt és tartván egy ideig, még akkor is hallik, mikor már a pengés megszűnni látszatott. Mikor ez az utánhangzás vékony, éles, azt mondjuk, hogy eseng, mikor vastag, hogy bong, dong, mikor a kettő közt terjed, akkor zeng, zengedez, mikor szaporúl, zúgásnak hívjuk, és a többi. Erről könyvet lehetne írni, kivált a magyar nyelvben, melyben annyi természetkülönbözőféle *képhangok*, azaz, a mint Ágoston nevezzi, hangászszók találtak. Ez a tárgy semmiféle nyelvben sincs kimerítve, a természetes észre és a jó fülekre vagyon eresztve jobbára.

Világosíts, kedves barátom, hogy egy-e *zörgetni*, *megzördíteni*? nekem úgy látszik, hogy a *zördítés* úgy van a *zörgetés*hez, mint valaminek kezdete a folytatáshoz. Az ilyen szeleteket (details), az ilyen *bélyegecskéket*, *ízecskéket* vagy, ha inkább tetszik, *csínokat* (nuances), melyek az ideák fejtegetéséből mintegy fennmaradnak, egy olyan forgott és jóízű szerzőnél, mint te vagy, kell öszveszedgetni.

Zsib, Gauckler, mivel ezinkos, amint Faludi is él vele a Téli éjszakákban, gesticulator, scurra pedig alakos, s mivel mines azt a természet charlatant minden nemből kijelenteni való szónk, nevezzük a charlatant zsibnek vagy zsibosnak, mert valóban mint a zsibvásáros, rongyalékokat árul. Márton a kisebb szótárban a Taschenspieler Gaucklernek, szemfényvesztőnek mondja; e nem tetszik egészen.

Zörögdőgni, nem tudom egészen frequentativum-e, vagy diminutivum, azaz szaporítgató vagy fogyasztó jelentésű ige-e.

Zakatozni, ennek a szónak teljes értelmét fel nem fogtam még.

A *czuczolék*, *tergenye*, *butyor*, *nyaláb* és *málha* közt szeretném tudni a különbséget. A székely Szabó Dávid, a *esobányt*, *esobolyót*, *legélyt*, *négelyt*, *négolyt* öszkeveri s zavarja! nem hihetem hogy a deák szót dolium ötször lehessen fordítani magyarra a nélkül, hogy vagy mást, néha vagy hogy vagy többet vagy kevesebbet mondjon az ember. Ha ezek mind ugyanegy dolgot jelentő vidékszók, meg kellett volna ezt jegyezni. Szabó Dávid szótárja egy bibliothékához hasonlít, melyben minden könyvek egymás közé vannak lánva, nehéz ott tanulni valamit akár a házi eselédnek, akár a szomszédnak. A gazdag okos uraink, kik jutalomkérdéseket tesznek, és a melyekre a feleletek (mivel a kérdéseknek a természete olyan) csak merő generalitásokból, azaz közvizsgálásokból állhatnak, annak a ki Szabó Dávid szótárját kifejezné, kimagyarozná és jó rendbe szedné, nagy jutalmat ígérhetnének, mert megérdemlené mind a munka, mind az abból eredendő haszon a magyar nyelvre és literatúrára nézve. De előbb meg kéne határozni az igazgató ideákat, melyek után eredni kellene a fáradaozónak. Ez a munka sok segédelmet kívánna és fölheng elméjű embert, sőt talán minden betű legalább is egy-egy embert, és mégis az olyatón munka nélkül soha se lehet jó dictionariomunk. Minekntána megkészült volna a franczia academiának dictionarioma, egy nagy ember azt írta fölöle: J'aurais voulu reporter l'etimologie naturelle et incontestable de chaque mot, comparer l'emploi, les diverses significations, l'énergie de ce mot avec l'emploi les acceptions diverses, la force ou la faiblesse du terme, qui répond à ce mot, dans les langues étrangères; enfin citer les meilleurs Auteurs, qui ont fait usage de ce mot, faire voir le plus ou moins d'étendue qu'ils lui ont donné remarquer s'il est plus propre à la poésie qu'à la prose.

Ebben az egynehány sorban majd mind befoglaltatik, a mi egy jó dictionariumhoz szükséges. A magyar nyelvre nézve még három dolgot tennék hozzá, tudillik hogy minden szó mellett megjegyeztessék, hogy vidékszó-e vagy sem, és hogy hol van szokásban? Az előjáró beszédben pedig akarnám,

hogy mivel a magyar nyelv, méhes nyelv, előadattassék, az új szóknak formálására nézve a származásoknak minden végezetek szerint, a nyelv természetéből következő tökéletes theoriája az onomatopéáknak, azaz hangképeknek, a különféle hangzásnak minden ágazatjaira elterjedő theoriával egyetemben. E volna a magyar társaságunk egyik tárgya. Pia desideria, melyeknek ezer akadályai vannak, mind a kormányzékben, mind a magyar nemzetnek mostani minden tekintetben koresos állapotjában, mely akadályokat mint a fő elhárítandó okokat ha illet valaki, vagy a censuránál már eleve nyaka török, vagy pedig, minekutána elébb jól felmagasztalták volna, azt adják utóbb esinosan értésére, a mit gróf Teleki László annak a derék embernek, a ki utóljára megfelelt jutalomkérdésére, hogy tudnillik a *javallott derék gondolatok a hazánknak mostani helyzetéhez nem alkalmaztathatók*. Az épen úgy van, mint mikor a kormányzék azt kérdi a magyaroktól, hogy miként kellessék segíteni a megbomlott jövedelmezésen; s a magyarok sok főtörés után azt felelik, hogy a törvényeket kell megtartani, a még lapangó kevés kész pénzt nem kell kiesalni az országból, hiába való titulusokat nem kell kész pénzen árulni s eladni, s így mind a státus jövedelmezését, mind a nemzet jó erkölcsét tovább is vesztegetni; a ministeriontól pedig végtére nagy fontossággal kijelentetik, hogy e lehetetlen, hogy a systema ellen volna, s a státus bibéjével, cum ratione status öszve nem férne. *Risum teneatis amici! O caecus hominum mentes, o pectora caeca!* Jól írtam verseimben:

Írj a jövendőnek, jövő századoknak,
Nem a mostan élő buta magyaroknak.

Már elég, kedves barátom. Ezen versek nemesenek reád csinálva, hanem sok koresainkra, gubóinkra, képmutatóinkra, egy szóval a nemzetnek felső, középső, alsó aljára, azon salakos sepredékre, a mely nemzetisedésünket minden kigondolható módon ellenzi, vagy mikor eszközölni is kívánja, inkábbba maga mívelendő diszérül, tisztességéről, mint a nemzet valóságos becsületéről — már észre sem vett elfajultságában — gondos-

doskodik. Csókollak ezerszer meg ezerszer, kedves barátom és mennyivel inkább utálok s megvetem azokat, a kikről szólottam, annál jobban szeretlek.

Alsó Olyson, 6-ik Májusban, 1808.

Hív barátod
G. Dessewffy József.

VI.

Gróf Desöffy Józsefnek

Kazinczy Ferencz

tiszteletét s szíves barátságát.

Nagy szomorításonra van az nékem, kedves barátom, hogy leveleinket a posta oly késedelmesen hordja, s hogy még az újhelyi commissarius s szolgabiráink által sem mehetnek s jöhetnek sebesen. Minapi levelém igen sokáig hevert a vgye házánál, amint látni magannak vala alkalmazhatóságom. Próbát tészek itt, ha ezt rövidebb idő alatt vehetnéd-e. Újhelyből 20-ban estve fog indulni. Kérlek, jegyezd fel, mely nap veszed, hogy így tudhassam, a sietőt postán kell-e útnak eresztenem vagy szolgabíró által.

Halld a bilari híreket. Az anyám ma jöve fel onnan, s most mégyen el innen Regmeezre. Tőle érttettem, a mit itt beszélek.

Rhédey *Excellenz.* — Mikor telik már el, és mikor tanul pirúlni? — A resolutio kezében van, de csak 9. jún. fogja letenni a hitet, s akkor új pompát ad. Ha ezt is megkapván, vágy-e még osztán valamire egyébre a főispányságnál, melyet nem csak az ő-formák, hanem a jók is méltán keresnek. Azon installation. beszédért, melyet neki Domokos Lőrincz mondott, úgy mondják, annyira neheztel, hogy azt ki sem engedte nyomatattatni. Hihető, megütötte az orrát a gálya metaphorájának szaga. Domokos szépen viseli magát; hív Péchy eránt. Rhédey a Caesar útján indul — amona —

dileedine otü — tudod a többit Tacitusból. Azonban az Isten Abrahánnak tartott fel némely fiaikat; vannak szemmel szemmel olyanok is, a kiknek térdeik meg nem hajlanak a Bál előtt. Dicselkedve mondom, hogy az öcsém egy ezek közül. Vele nincs rosszul, de ablakai nem voltak felvilágosítva a joyeuse entrée alatt, s három ízben resignált, de mindég sikeretlenül. Az öcsém characterere és az enyém nem épen parallelek: de annyi becsületérzést felteszek öbenne is, hogy neki kín oly lévbe keveredni mint az azoké, a kiket az új isten körül lát. — Rh. Péchy engesztelőképen szólította meg levélben. P. néki úgy felelt, mint a ki nem keres, nem remél és nem óhajt semmit. Sokan rettegnek hogy Rh. bosszút fog állani s a levelet Péchynek vesztére fordítja. — A Rh. leghűbb barátja a két Haller volt, Ferencz a kanonok, és Pál. Ferenczezel már egyszer felbomlott a barátság, de ismét öszveferradt. Beöthy nyilván kiáltozza, hogy „az alatt az öreg alatt (így titulázza a Főispánt) nem volt kedve szolgálni: az administrator alatt fog tiszta szívből.“ — Ezekhez még azt teszem, 1) hogy Tiszta Fer. abaúji subst. v. ispán, a Királyi Táblához assessornak megyen, 2) hogy Ibrányi Farkas a Debr. Táblához assessornak neveztetett, néki nagy hoszúságára, minthogy oda már praesesnek vala egykor ki-nevezve. — 3) Hatvani István, a convertita, prodirectore leve a váradí academiánál.

Minckelőtte leveledre felelnék, engedd meg, hogy mond-hassam, hogy báró Prónay László Excell. paranesolatjára hozzá fogtam a tübingi jutalomkérdésnek fejtegetéséhez. Egykor nagyon revettem, hogy a püspökségre haszontalanul vágyódó gróf Sauer Kajetán egy aufgeklärte-katholisch munkát írni akarván, amint azt önmagamnak beszélé, azon kezdte, hogy a praefatióját írta meg, a mit mások utóljára szoktak írni; s íme most magam épen abba a vétékbe estem. Ne adja Isten hogy a szerint süljön el az én munkám is, mint ezé a püspökké lenni vagyó aufgeklärte-katholisch úré. — A kített kérdéseket ismerni fogod az újságokból, nevezetesen a Hadi történetekből is. Rendes tünemény hogy az az „ungarischer Patriot“ akkor tudakozódik ez eránt, mikor tudósaink, vgyéink 20 esztendő óta elég világosan kinyilatkoztatták

vélekedéseket, az ország pedig egynéhány diaetákon meg-latározott végzéseket szabott eránta. Én nem tudom mit tartsak azon „ungarischer Patriot“ felől; ellenségi szándékkal van-e nyelvünkkel, vagy csak mogyoró-botba rejtve nyújt arany ajándékot a Delphi istenének (lásd a Lucius Junius Brutus életét, azon szakaszban, a hol ő a Tarquin fiaival utazott Delphbe), és ezt a gyanúmat néki becsülésére világosan ki is mondom, de ezen Lucius Brutusi boríték alatt a praefatióban. Különben ezzel rekesztem bé azt:

„Jól tudja az Író, mely hatalmas azoknak fele, kik magokat e részben a nemzet kétségbevehetetlen javának s dicsőségének ellene szegzik, s látja, mely egyenetlen a viadal, melyet minékünk övelek küzdenünk kell. Nékiek van mondva, a mit ő a Szalamisi bajnok szájából veve mottóul a czímlapon (παλιξον μεγαλοσπονδε, azaz: Úss, ha tetszik, de hallgasd a mit mondok). Ők miellenünk erővel és kelepezével jönnek: mi magunkat az igazság és hazaszeretet aegisével védjük. A ti kötelességtok, idegen de nemes-érzésű Agonothéták, az, hogy a szerint itéljete, mintha magyarok volnátok, és nyelvünk a ti nyelvetek volna, s tudjátok, hogy ez minden ápolás nélkül, söt elhagyva és még rosszabbul mint csak elhagyva, nem épen sok idő alatt mennyire ment, s a koszorút nyújtátok annak, a ki jól a jó ügy mellett küzd, attól pedig, a ki a rossz ügy mellett szól, bár legjobban szólana is, megtagadjátok. A koszorú és dicsőség legyen azé, a kinek azt a végezések rendelték, csak a jó fél érjen diadalmat!“

Mit nem uyernék vele, barátom, ha te itt volnál, vagy én a munkával, ha majd elkészül, hozzád repülhetnék, melyet eselekedni szándékom volt, valamíg tegnap estve azt a hírt nem vettem Kázmérból, hogy tegnap reggel vette az ipam a bécsi prókátor levelét, hogy bizonyos successionalis bécsi perében a legfelsőbb Ausztriai tribunál előtt is trümpfált, és így oda nekem kell a napamat felkísérnem még juniusban. Így hozzád mennem lehetetlenség. Te engem mind holmi diaetalis dolgoknak, mind a külföldieknek tudí-

sában nagyon segíthetnél azon felül, hogy philosophiai okokkal is támogathatnál. Szeretném a többek közt tudni, ha nem esalódom-e, azt hívnék, hogy Hollandiában is a hollandiai nyelv az uralkodó, azaz a polgári, Westfaliában is az a német, a szerént a mint Napoleon még Párizban is olaszúl szólott az itáliai követeknek, s József Nápolyban olaszúl és nem franciaúl adja parancsolatait. Hogy Hollandiában a holl. nyelv a fő nyelv, a státus nyelve, a pántlika esillagján lévő holl. és nem francia szókából tudom. — Kérlek, ha ezekről többet tudsz, a mint ugyan én hiszem, siess felvilágosítani.

Mely befolyása van a nyelvnek a nemzeti characterre, azt igen bőven meg tudnám mutatni, ha *szabadon szólhatnék*. Az másnak sem éppen bátorságos, hát *nékem!* Megkérdem azonban német uraimékat, ha nem látják-e, hogy az uralkodó a magyar főselleriek meglagya a esakóját és nadrágját s nem ad reájok ezer gombú fekete botost s térdig érő bugyogót, s a luszárra zöld kabátot. Tele van a fejem ideákkal. Csak tiszta rendbe tudjam szedni. Megmondom nekik azt is, hogy magyarnak a deák törvény annyi, mint a Caligula magas oszlopokra raggatott törvénytáblái, és hogy a mit a német nyelvvel I. Rudolf 1200-ban tehetett, az unokája I. Ferencz 1800-ban bízvást tehet a magyarral. Ezek új ideák, a mennyire tudom, s még senki által elő nem hordattak.

Te vagy-e igazán ezen kis munka írója: „Magyar, légy igaz magyar, becsüld nyelvedet?” — Nékem így vallá azt Kis István Debreczenben tavaly, az augusztusi vásárban.

A barbarusokkal a magyar literatúra szebb próbáit ismertetni fogam. Előhozom benne a kálvinista pápa versét a a hűgának, gróf Toroezkainének halálára, s azon szép beszédét, melyet Űgoesában tartott 1790. Valamint Oreczból, Révayból, Barcsaiból, Virágból, Daykából, Bessenyeiből, Anyosból, Bárócziból. Nagyon leköteleznél engem, ha *legelkesztettebb* munkáid közül a kiválogatás végett nékem megküldeni méltóztatnál, akár vers legyen az, akár próza, hogy fordításban is oda tehessem. Nem a *gondolat*, hanem a *nyelv*

ereje lesz előhozásokban a ezél, és így olyat válassz, ahol a szó és nem a dolog legyen a fő érdem. —

Szirmay Andrásné 24. mart. elaludt. Ismerted-e azt a szép, mívelt lelkű, gazdag, fő születésű, jó asszonyt? A világ sokat vesztett: férje nem semmit.

1) Nem szegény gazdagság az a bősége a nyelvnek midőn ugyanazon ideának kitételére egynél több szó van benne. Már elég haszon csak az is, hogy ha egyik nem illik a versbe, oda illhet a másik. Ha csak *fattyú* szavunk volna, s nem volna *zab* is, s a vers monosyllabot kívánna, talán egy szerenesés hemistichiumunk veszne el belé. De valamint minden más esetekben, úgy itt is, synonyma non sunt adaequata. Fattyúgyermek szóval megbántás nélkül nem lehet élni. *Zabgyermek* szóval félig esintalan félig megvető értelemben élhetünk.

2) Igen jól mondod: *zabot is, abrakot is* adhatunk a lónak, de abrakot nem vetünk, hanem zabot. Az abrak, tehát inkább csak az, a mit restauration képében adunk. És így lehet árpaabrak is, kukoriczaabrak is, noha így szólani oly ritka dolog, mint így: étetni, abrakolni.

3) Tógákban a magyar soha nem harezolt, mert tógája nem volt. A rövid, farig érő, mente is csak a Rákóczyiak ideje óta volt szokásban, úgy mondotta azt nékem Ráday, az öreg. Bírom Báthori Istvánnak a királynak képét, és a szigetű Leonidását. Azok törökös szabású magyar ruhát hordtak — sarkig érőt, mentéjek rövid ujjú ruha volt. — Bírok három igen becses rezet, mely királyi szoba falát is ékesítheti: II. Rákóczy Györgynek a svédek X. Károlyokkal való öszvejövését 1657. A közel térdig érő ponyóka mente és dolmány virágos selyem, a nadrág posztó még pedig *üni*, a esizma patkós, a süveg kuesma tollakkal, a fej beretvált, de nagy üstökű à la cochon. NB. A mentének csak a galléron volt prémje, nem sohol egyebütt. — Mit teszen igazán a

Zeke, Erdélyben tudják, a mennyire én tudom, az ott csak *gyűszposztót* teszen.

Versed Ovid után nem kíván újradolgozást.

4) *Zsémbedni*, *dudogni* mint a Terentius Heautontimorumenósza, azaz, mást lármásan és véget érni nem tudva dorgálni. Lehet azt a nélkül hogy a másik personage azt toldítsa. *Vetekedni*, *veszekedni* nem lehet *egyedül*. *Vesződik* az, a ki valamivel hasztalanul bajoskodik. — *Tünődni* a ki angitur.

5) Mit tesz *Zemes* és *zem*, nem tudom. Sok asszony-nak ha a kesztyűje nem *malè lind* is, bezzeg *male lind* a mi alatta van.

6) *Zérziú*, *dérdár* kedves szó volt volna a németek poétájoknak Bürgernek, a ki az efféléken kapva kapott. Én nem mernék vele egyebütt élni, hanem csak comicus darabban, hol paraszt asszonyok szolanának.

7) Ki az az *Ágoston*, a ki a *hangász szót* faragta?

8) *Zörgetni* frequentativ., *zördíteni* inchoativum.

9) *Zsípvásár*, wo man Sippschaften verkauft. Én a *czinkos* szó igaz értelmét sem tudom. Azt tudom, hogy csak megvetést érdemlő idea kifejezésére való. Így élek vele én a Sylvesterhez írt második praefatiojában. Így élt Virág a *Czimborával* egy utólérhetetlen szépségű aleaicusban :

Zengd győzedelmét mennyei kantódon,
Muzsám, s azoknak lelkeiket, kiket
Kaján szemekkel tart az áluk
Czimborá, bátorodásra gerjessz!

10) *Zörögdegél* leniter frequentativum, non **diminutivum**.

11) Szabó Dávid kis szótárja egy megbecsülhetetlen, ostoba munka. A jó embernek volt könnyűsége verset faragni, de ízlése nem volt. Beillett volna a XIII-dik százba. Különbben igen szives tiszteletet érdemel, hogy a hazát s nemzetet szerette, s gyűlölte a mit gyűlölni illik; s meglehet hogy ha — nem volt volna, jó ember is volt volna; így még az is csak néha volt.

A mit a lexiconok írásáról mondasz és valamely francziából kiírsz, azt mind igen igazaknak lelem. De hol találunk olyat, a ki úgy írjon nekünk lexicon? A gróf Teleki László feleletére és az erre tett jegyzésre édesen mosolyogtam, s ez azt juttatja eszembe, hogy e napokban kaptam meg Autographiai gyűjteményem gyarapítására göttingai prof. Grellmannak kezeírását, mely egy albumból vétetett. Szép volt a mottó előtte :

Nullum tam stultum odium est, quam veritatis!

A gondolat mindemapi, és még is mint nem hatja meg a szívet. — Oh, be sok embernek kellene azt fülébe — *sikoltani*, hogy az vagy megnyíljon, vagy örökre elsiketüljön.

Marmontelemet nem kelle olvasnod, mert nem írsz felőle semmit. Kultúr jelentést tevé róla. Be megtulja az az ember azt a mesterséget, mint kell mondani sok szóval semmit! Én nem magasztalást, hanem kritikát vártam tőle vagy akármely más recensentől. Félvén, hogy egy recensens ismerősöm magasztalni fog, kértem, hogy a munka megrostálását bizza olyanra, a ki nem barátom. A dícsértetés kedves dolog, azt látjuk Themistoclesben, Demosthenesben, Cicéróban : aber ein *fades* Lob, wie kann das gefallen! wie ein *unverdientes*? Inkább karczolgasson valaki mint így dícsérjen. — De Te, kedves barátom, élj annak javá-
ra, a minek javára s dícsőségére eddig mindég éltél. Ez fő öhajtása

tisztelődnek

Kazinczy Ferencz.

XII.

8-dik Junii 1808. A. ●.

*Kazinczynak Dessewfj**egészséget, boldogságot, barátságot.*

Ma érkezek Egerből, Pestről, s két kedves levelekre találok annyi kedvetlenek közt. Nem tanulhattam ki embe-reimtől, melyik jött légyen előbb, az-e melyet a posta hozott, vagy a szolgabírótól küldtetett? Mindegyiket késő kaptam, akár az időre akár óhajtásomra nézve. Ezután legény fog mindenkor menni innen Széphalomba.

Króma igen szép, teljes felséges együgyűséggel és a legtermészetesebb érzeményekkel. Fovárgormohoz hasonlítatni, felette hízelkedő elmés becsület, többet ér egy magasztaló beszédnél, csak tőled telhete ki; a köszönet és hála elfogna, elhoritana, ha szívenből ajakimon keresztül néked mérészleném becsátani. Tőled becsültetni igen igen sokat ér.

Nékem még csak egy leányom van, kedves barátom, s ez is beteg, fogakat hajt, de más egy, nem tudom milyen, teremtés életnek credit Laurám kedves szíve alatt. Életem párja, a mint látod nem meddő, und da in mir auch, Kleist szerint, eine Sammlung Lieder steckt, spiritu prophetico emlegetém a szaporítandó pulyákat az eddig szaporítottakkal.

A bihari pulyáktól követett hálványozásról azt tartom Tacitussal: *Fallaciae serviles et novarum dominationum provisiones.*

„Olim truncus eram, ficulus et inutile lignum,

„Cum faber ignarus scamnum faceretne Priapum?

„Maluit esse Deum: És az ájtatos emberek térdet hajtának a kertek őrző-istenének, az asszonyok pedig épülve *processióztak* a legnevezetesebb tagjával a kedvelt otrombának. Olyan közönséges az istenek imádlása! de a szenteké, annyi kálvinisták közt, valósággal figyelmetességet érdemel-

Olvastad-e, miként szólítja Szabó János gróf Csáky Sándort?

Oh Margita Margitája!

Lelke napja és fénye,

Oh egék dicső plántája

Oh föld diszes reménye!

Csak egyszerre a földön Margitát, az égben pedig napot, fényt s a mi legesulálatosabb, égi plántát csinál belőle, és azt mind azért, a mint alább maga mondja, mert ő nagysága neki s ezimborásainak egy hordó esatárit gyomraikba csorgattatott. Ugyan mit tudna mondani ez a nagy poeta Buonapartéről, ha p.o. ez neki két hordó bordeauxü bort küldene ajándékba? Voltaire is ugyan megdicsérte derekasán az istenben boldogult gróf Feketét a generalist, minekutána ez neki egynéhány átalag hegyaljai asszúszőlőborral és francia versőkkel kedveskedett volna: de mégis a tömjényezés közben is kéntelenített megvallani, hogy verscímél jobb a bora ő nagyságának. Szabó János uram jobban tud hozzá nem elégszik meg az égi plántával, *Titusnak* is nevezi gróf Csákit, kétség kívül a frizúra miatt, s utóljára azt mondja neki hogy *terjedjen Khilitől Janajkáig*. Be jól láttatik tudni, *que les mauvais vers fassent les beaux jours des grands et des amans.* Én eddig csak azt tudtam Horatiusból, *quod mala carmina scribantur aquae potioribus*, de soha nem is gondolhattam, hogy egy hordó esatári után annyi fagyas és helytelen ilcákkal lehessék elékelni, és valakit csak azért magasztalni, mert itatja az embert, mint ha a magyar poeták nem értenének máshoz, csak a szomjasághoz, gróf Csákiban pedig nem lehetne egyéb dicsérhetőt találni, a borban való bőkezűségen kívül.

Hízelkedő uram, ha mit akarsz írni,

Bután ne gyalázzál és tanulj dicsírni.

Nem szólok gr. Csákiról, de egyáltalában napról napra szaporodik nálunk minden szeglethen a szentelen hízelkedők száma, aszerint amint kevesedik érdemes nagy uraink csoportja. Mind ennek, mind annak, úgy tetszik, az a jele,

hogya drága az élet; a régi vásott, elkopott vagy foltos posztóra mindenféle zrtákos hímec kell varni a szegény éhes szabóknak, nehogy a foltok láttassanak; de mennyi magánosság (égoisme) kell arra, hogy valaki az efféle magasztalások felett ne piráljon! és mennyi butaság, hogy benne gyönyörködjen! Gr. Cs. jó s józaneszü íljú, ezt a gyalázatot nem érdemlette; ismerem ötet, tudom, hogy pirosabb vala a szemérentől orezája mint Szabó Jánosé a esatári bornak hevétül; tudja hogy milyen dolgok által kell érdemleni a díszet, s bizonyosan igyekszik is, hogy magát arra méltóvá tegye; jól emlékezik hogy atyjáról senki sem írt verseket, midón a másoktól annyirabajházott új s nagy hatalmú hivatalt felvállalni nem akarta. Háladatosok, valóban, a magyarok; a mit akkor apja eránt emulasztottak, most fián pótolgatják Szabó János híres poeta által — Apolló kabítsa!

Egy pár illetén rostázás a HazaiTudósításokban kinem irtaná ugyan nálunk egészen a hízelkedve is roszt poetákat, de legalább számokat kevesítené, és az újságírók nem lennének annyiszor kéntelennek annyi poetai szemetet, mely esupán a jobbnak s szebbnek helyét foglalja, a toldalékokban velünk közleni. A nyaló prózaistákra azután jönne a sor.

Pápai Sámuelc épen olvasom. Kár miatta félre lökni grammatikádat.

Jegyzéseidet nagy figyelmetességgel, és haszonnal is, többször forgattam, íme egynehány észrevételeim. Engedj meg, barátom, de minden muzsikabeli finnyáság nélkül meg kell vallanom, hogy az én fülem is három e-t sejdít a magyar nyelvben p. o. érted-e. Nem szólok a mértékről, hanem esupán a hangról; nem mondom azonban, hogy rosszat hall vagy nem-magyar fülű, a kinck másképütögeti dobját a hanghordó levegő.

Sem te, sem én, barátom, nem tudhatjuk bizonyosan a *virum bonumot* hogy ejtették a régickek, akár a hangra, akár a mértékre nézve; még azt sem tudjuk, *Aularia* vagy *Ollaria*-c Plautusnak egyik comoediája. és ha mértékes verseket nem írtak volna, talán még ahoz sem vethetnénk, hogy hihetőképén nem anglus és francia módra, máskép tudillik beszéltek és máskép írtak légyen. Én nem tudom ugyan, de azért

hiszem hogy úgy írának valamint beszéltenek, mert nem volna elég természetes feltenni, hogy egyedül az írás s nem egyszersmind a kimondás és hallás szerint mérték volna különféle versezeteiknek lábait, noha más részről a francziák. a kik már most nem a szemnek, hanem a fülnek hangot egyeztetnek, nem mindég az ejtés és szólás, hanem olykor az írás módjára is szokták légyen számlálni verseikben a szótagokat. *Dieux* p. o. a francia prozodiában egy szótag, nem kettő; *O Dieux, à quels mortels livrez vous l'univers*; de a francziáknak nincsenek mértékes, ha esupán mindenféle bizonyos számú szótagokból álló és a végezeteken mindenkor vagy az egyik vagy a másik, vagy más még alább eső sornak végsőjével hangegyeztető versezeteik. Nálunk is a *szabadság*-ot így írjuk: *szabadság*. Vagy hát nem közönséges a regulád, vagy kevesebbet kell tartani a származásra, mikor írunk, a mi a mértéket nézi. Akármit mondjanak a németek, kedves barátom, két vagy három külön mássallhangzó előtt a magábanhangzó nehezen lehet rövid, bár mikép peregjen valakinek a nyelve. *Ante mutam et liquidam silaba* (így *est comunis* a deákoknál, p. o. *patris*: de ez is csak kifogás, mely mint valamely különös szabadság csak azért szenvedtetik meg a deák prosodiában, mivel a *t*-ét követő magábanhangzó *e* az *r*-et előző *e*-vel egybecolvad. *Schmetterndes*, magában szép, helyes kifejezés, kinyomozza ez a határozó azt a mit teszen, de ugyan hogy lehet belőle dactylust esinálni? A dactylusnak természete változhatatlan, nem függ az valamely írónak vagy nemzetnek kényétől akármelyik nyelvben is. Az a dactylus, melyben az első syllabát hosszan, a két utólsót pedig rövideden kimondhassa minden akármilyen nemzetbeli ember is a világon; de próbálja meg csak maga Klopstok vagy Vosz *nd* előtt, *ante duas liquidas et unam mutam*, akármelyik magábanhangzót is rövideden ejteni. A német nyelvnek természeti rögzössége s így a szükség egyedül szereshette ezt az erőszakot; ez a fő oka, hogy olyan darabosok a német *hatlábások*, és hogy azokat a németeken kívül, kik a magok ügyében roszt bírják, más nemzetek a legfelségesebb gondolatok mellett is, melyeket olykor magokban foglalnak, egészen meg nem emészthetik. Te, aki oly jurtas

vagy a görög nyelvben, legjobban érezhető, miként zakatolná, miként diribdarabolná fel ezen szó: *schmetterndes*, vak és dédősünk Homerusnak füleit, ha daetylus képében neki szalasztódna. Meg nem állhatom, hogy ezen alkalmatossággal ne hozzak elé egy új francia még élő kritikust, a ki (a mi eddig ritka volt) nem csak hogy felette otthon van a német literatúrában, hanem annak még kedvellője is; íme szavai: Une singularité de la prosodie allemande c'est, que, ni dans les compositions même des mots, ni dans leur position respective, le nombre des consonnes consécutives ne change la valeur de la syllabe. Ainsi dans: *entsprossen*, par exemple, la première est brève, quoiqu'il y en ait 5, tandis que dans *leben* on il n'y en a qu'une, elle est longue. De même dans . . . . . Schmerz le premier mot est un chorée quoiqu'il y ait 6 consonnes. Il arrive de là que cette langue péche un peu par le défaut de spondées, et surtout de ces mots molasses, dispondées etc. qu'on rencontre si fréquemment dans le latin et qui produisent un si grand effet dans le genre sombre. La poésie épique métrique est un clair obscur, dont le clair est exprimé par le daetyles, et l'obscur par les spondées. Les nuances intermédiaires, quoiqu'en dise Klopstock, sont mieux rendues par un mélange assorti de ces deux extrêmes, que par une couleur étrangère telle que le chorée; c'est aussi la juste proportion entre les daetyles et les spondées, qui rend la langue latine si propre à la poésie imitative en tout genre. Ez a proportio (számmérték) alkalmasint megvan nálunk, p. o.

*At pater omnipotens faecundis imbribus aether
Conjugis in dulcis gremium laetus descendit et omnes
Magnus alit magnos, commixtus corpore factus.*

Virgil.

*Szerle hatalmas atyánk hármasképében az égből
Nősző föld, felesége nyitott kebelébe lehullván,
Egyveledik, természet és mindenek élnek alatta.*

Nem mondom hogy két egyező mássalhangzó előtt némelykor mikor megszorúlunk, ne lehessen megrövidíteni a magábanhangzót, de abban az esetben is jobb szeretem

tartóztatni magamat a mássalhangzóknak kettőztetésétől, p. o. *álmódott udvart* így írnam s mondanám inkább: *álmódot' udvart*. De ha el lehet hetűt csipni a verselésben, nem látom mért ne lehessen kettőztetni, ha hosszúra van szükségünk, és mért ne lehessen *kedvese* helyett mondani *kedvesse*? Más volna ha senki sem ejtené így, de tjtik sokan, szintűgy mint ezen szót *hamtar*; azonban én is jobbnak tartom *hamtar*, mert így a szaporaság jobban kijelentetik, és nagyon szeretem, ha, valamennyire legalább a szó a jelentett dolognak képét viseli.

Akár *reménytem*, akár *reméltem* sohasem rövid a második tag, mind azért, mert duplázva van az *t*, mind pedig azért mert ékeze s nem csappanózva jelenik meg az *e*; egyébiránt noha mind a kettő vigasztalja a szívet, jobban esik mindazonáltal a fülnek a *reméltem*.

Messzéről az utolsó hosszú-e? rövid-e? vagy amint tetszik.

Kisfaludy szép elmével bír; eredetiség az ideákra és képezetekre nézve nincs igen sok benne, de szerencsés festő, színei elevenek, buja esete nem kacérkodó, nagyobb mester az összehordott képezeteknek kifestésében, mint azoknak feltalálásában és rajzolatjában. Az is kilátszik a Boldogtalan szerelméből, hogy érzette többnyire a mit kiírt. Meenyivel hígabb Boldog szerelme! jobban hálálhatjuk feleségének hajdani mátkás durezzait, mint mostani kegyességét; de az asszonyok magoknak és szeretőjeknek, nem a literatúráknak szoktak végtére szeretni, s jól teszik. Legnagyobb érdeme előttem Kisfaludyknak a nyelvre nézve, hogy a kellő hangzat szerént válogatta és rövidítette a szókat, és hogy az egytagúakkal minden erőtetés nélkül igen mesterségesen élt légyen, némely íztelenségeket (Geschmacklosigkeiten) mint az, melyet említesz, az ő tolla is kiesúsztatott. Olyan p. o. a pipának a költeményes andalgások közt való endegetése; ezt nem lehet meutenni még a török s magyar költő andalgóknál sem, mert az ajakokon kifontó büdös, szédítő és csipő füst sohasem fog a költői elragadtatásnak esend közt virágzó kertjébe tartozni. Nem egy költő, ha a török esászár andalgásai közé illene a pipa; de tudva van, hogy a esászírok

nem andalgnak. A büdösvirág szép magában, a szemnek tetszik, de lehet-e egy rózsá-, lilom- s szekfűbokrétá közé kötni? Tudom én, hogy Thorius Raphael 1628-ban egy költeményt írt a tabákról, *hymnum tabaci*; tudom hogy *Blancauer*, *Fiduli* s mások rajzolták a börbenezéből ködként felesvarodó, a tiszta levegőbe kékesen lebegve, háló gyanánt elnyúló, ezer könnyű formákba tekergődve mintegy ázás közt lassan lassan oszló s végtére egyszerre eltűnő pipa- és dohányfüstöt, valamint a múlandóságnak vékony árnyékképpét: de más az, a pipát a költés és andalodás eszközei közé számlálni; ahhoz a katonás poétához illene az, a ki azt írta *Mac generálról*:

Mac mac.

Nous avons pris le General Mac

Comme une prise de tabac.

A mit a vásárhelyi bíróról említesz, szép, de csak azt mutatja, hogy igazságosabbak néha a bírák mint a törvények; ez a történet tehát olyan, mint mikor egy leégett falu szegényeinek alamizsnát adunk szánakozásból, mert a közintézetek nem elegendőképen való gyámolítói a szerencsétlenségnek. Szép a híjános közrendeléseket pótolgató emberiségeselekedet, de szomorú egyszersmind, mivel amazok fogyatkozását jelenti.

Reszketek új munkádra, kedves barátom, én is írtam Pesten lévén a minap egy két szót nemzetülésünkről. *Semper ego ne auditor tantum, nunquamne reponam?* Kultsárnak adtam munkámat; fogja-e kinyomattatni a Hazai Tudósításokban, és hogyan? nagyon esonkítva-e, vagy csak félig herélve? megvállik. Igazat szólok, de illendőséggel és tréfák közt, *videndo verum*; megmutatom hogy még most a magyar academia csak kiesiny eszköz nemzetülésünkre. Valóban nem látom, hogy fog magyarosodni a pesti burger, a sopronyi hénez és a lipthói sáfrányos a magyar academia felállításá által. Állítsunk hát academiát, de ne nézzük azt még most mint egy fő intézetet a ezélyunkra: *valeret cum reliquis hoc institutum, sed solum supposito fini haudquaquam respondebit.* Az academiának egyenes ezélya nem lehet más, hanem hogy a nyelvet regulázza, annak tisztaságát megőrizze, és a

magyaroknál a magyar literaturát gyarapítsa, de a német, a tót, a franczia magyarbúl a magyar academia valódi s egész magyart nem fog esinálni, e pedig a fő dolog ha nemzetesedni akarunk. Nemzetesedésünk ellen az ellenvetéseket elhordom és reájok felelek: *ex visceribus causae, sed per apices et videndo, ut veritas, cuius tantum odium, verius toleretur.* Vég-tére ama tübingjai magyart is becsületesen, de moesok nélkül lerakom. Az én munkám nem *systematicus*, nincs 250 szakaszra s még kétszer annyi ezikkelyre felosztva, nincs benne új terminológia; levélformája van öntve, de az ideák benne mintegy láncszemekben fűzve folynak egyik a másikatól. Olyan argumentumok vannak elhordva, melyek az ellenkező felet leginkább szorongathatják; rövid a dolgokra nézve, melyeket magában foglal, noha egyéberánt elég hosszú; magosabb nézőpontból vévén fel az egész dolgot mint eddig szokásban volt, és így természetesen olyanokat mondhattam, melyek még eddig nem emlegettettek. Egynéhány feltályomban került munkáeszkám, melyeket a hazaszeretet egy század gyönyörűségének érzésévé átalváltoztatott. Sajnálom hogy itt vagy Pesten együtt nem lehetünk, hogy közölhetjük volna egymással ideáinkat.

Nem esalatkozol hogy a hollandiai nyelv uralkodó Hollandiában; egy tudós hollandással, ki most két esztendeje meghalálozott, leveleztem sokáig franczia nyelven tudományos tárgyakban; Olaszországban tettem vele meg az esmeretséget. Megküldette nekem eredeti formájában hollandus nyelven hazájának a Directorium alatt készült constitutióját is; meglész valahol irásaim közt, de egyéhképen is tudom, hogy az Orániai ház sohasem ellenzette a hollandus nyelvet Hollandiában. Olvaslatod azt újságokban, hogy épen most hollandiai academiát állít fel Bonaparte Lajos Hollandiában. Bonaparte Napoleon pedig különösen védelmezi mindenütt a honnyai nyelveket azon tartományokban, melyek nincsenek egyenesen a franczia koronához kapcsolva; így hát a Rhénuson innen a német, Piemonton túl pedig az olasz nyelvnek pártfogója frígyescsinél. Fogadok, hogy a Pireneusokon túl is meghagyja a spanyol nyelvet országos nyelvnek, akár Murat, akár József bátyja költözzön által oda királynak.

Tudják a francziák, minden egyéb hutalmaskodások mellett is, hogy megérdemli mindég egy ország, ha annak nyelvét a Fejedelme megtanúlja. Valamint Nápolyban az olasz, úgy szinte Svécziában a svécziái, Dániában pedig a dániai nyelv uralkodik, holott az első országban a francia házból, a két utólsókban pedig német házokból valók is a fejedelmek, valamint az egészen oroszult Oroszbirodalomban a fejedelmasszonyok. Többet mondok: a baváriai seregnél, melyet general Wrede Bonaparte vezérlése alatt legközelebrül az oroszok ellen vezetett a francziák társaságában, az egész katonai fegyvergyakorlás német nyelven folyt; nem vette számba ez a nagy ember, a ki a győzedelmek minden elementumait olyan jól felszámítja, azt a kicsiny és nevétséges ellenvetést, hogy tudillik ha két külön nyelv van egy vezér alatt hadakozó két armádiánál, „so kann man keine kleine gemischte Commando's abschicken.“ Mintha kis egyvelges csapatocskák nélkül nem lehetne győzni? mintha egy olyan kis alkalmatlanságnak egy más olyan nagy és amnyival nagyobb, azaz az egészt eszközlő ezélyt hátrálni kéne? és mintha nálunk p. o. nem lenne mindegy, akár egy német s magyar csapatot egy német tiszt alatt egyesíteni, akár ugyanazonegy magyar armádiából vagy épen regimentből egy magyar s tót csapatot egy németül commandirozó tiszt alá adni? Kimondhatatlan be kevés és *non-practicus* és be szűk eszek légyen a németeknek, *et quam non sciunt distinguere minus necessarium a magis necessario!* Egy híres generalisunk p. o. azt mondta nekem tavaly Pesten, hogy azért nem lehet az országútakat csináltatni a katonasággal, mert elkopna ruhájok a katonáknak! Íme egy deák beszédem, melyet a közelebb múlt diaeta utolsó egyvelges-gyűlésében elmondottam Budán, *dum de imperiis militaribus patria lingua a colonello dearum dandis fuisset quaestio, et Tabula Procerum contrariam sententiam tueretur.* Talán nem egészen érdemetlen, hogy megőrizd a posteritásnak; nincs egészen classicus deáksággal írva, de nem is lehetett, ha tudtam is volna, mert úgy kellett készítenem, hogy nagyobb része a hazának megértse. Barbarus, sed fortasse ad magis usque Barbaros verba feci.

Nincs nemtelenebb kegyetlenség, mint valamely országot honnyai nyelvétől lassanlassan megfosztani akarni. Minden nemzetnek, szintúgy mint minden embernek, az önmaga szeretete lelkébe vagyon oltva, ez belső sajátja az embernek, ezt tehát bántani nagyobb durvaság mint akármelyik más külső sajátunkat. Csak a rómaiak voltak oly erőszakosak, azok a rómaiak, a kik a külső nemzetek istencit a magokéik közé fogadták; s talán ennek a sanyargatásnak is lehet (noha sem Montesquieu, sem Gibbon világosan nem említi) valamennyire tulajdonítani azon elkeseredést, mely a vándorló népek berontása alkalmatosságával a római birodalomnak felbontását segítette. Mihelyest nem adunk vagy nem adhatunk egy nyelvet az egész világnak: minden független országnak a maga nyelvét meghagyni tartozunk. A deák nyelv nem csak külsőben holt nyelv is, és olyan nemzetnek holt nyelve, mely mindenben, mindenben különbözött a mostani nemzetektől. A rómaiaknál majmozott vagy tőlök kölesönözött rendtartások, az idő folyása, a nemzetek külön geniusa és szokásaik, a vallás és a polgári intézetek, nálunk virágzó vallások, a mostani culturának mindennemű, más-másféle, a régítől különböző hajlatjai által úgy megváltoztak, hogy a deák nyelvet, mint ideáinknak és érzeményeinknek eszközét most már részszerint többé nem használhatjuk, részszerint változtatni kéntelenítettünk. És minődon kéntelenítettünk ezt a változást tenni? Ami mostani lételünknek elementumai szerint, mely mivel a rómaiak régi lételének elementumaitól egészen különbözik, szükségesképen a deák nyelvnek olyan abajdoez és koresosítása által kénszerítettünk ezt esolekedni, hogy a mi mostani deák nyelvünket alig lehet többé deák nyelvnek nevezni. A mostani hivatalos deák nyelv valami olyan *heterogeneum*, vegyített, abajdoez, melyet még keresztelni sem lehet. Mivel állapotjának és természetének világos kimagyarázatjára teljességgel metaphorára kell szorúlnom, én a mostani deák nyelvünket egy-egy régi igen felséges drága ruhához hasonlítanám, mely régenten felségesen ruházta a Titánokat, de a melyet mi pulya nemzetség, mi pogonya, porongy, törpe emberek, részszerint széjjel tépdelni és nagyobb darabjait elhányni, részszerint mindenféle

külön-külön más magunk materiáiból készült foltokkal megtoldani, fótózni s így piczínységünkhöz képest mint annyi pulicsinellák, pantalonok és arlekinok, egészen új formára reánk szabni és alkalmaztatni kéntelenítettünk. Jó volna még, ha a deák nyelv nálunk Caracalla magosra szegezett törvénytábláihoz hasonlítana, legalább nézőcső által hozzájuk férhetnénk mindnyájan, de már ma azon megaranyozott abrakhoz, azon drága edelhez hasonlít, melyet ha a bolond császár okosan (mert hamar) meg nem változtatott volna, Consul Iova meggebedett, megdöglött volna. Ha tehát vagy elveszni vagy nevetséges törpe pantalonok és arlekinok maradni nem akarunk, hagyjuk oda a részszerint elégtelen, részszerint egészen megvesztegetett mostani deák nyelvünket. Vegyük fel hát a szomszéd németekét? igen, de hogyan? Lármáztak a mostani németeknek, kik a magyar nyelv ellen most annyira berzenkednek, hajdani apjaik, mikor a francia nyelv el akarta borítani az övéket, ugyan mért nem maradtak ők is a deák nyelvénél? hiszen az akkor országos nyelv vala náluk, mivel ők is, szintúgy mint mi és valamint majd minden nemzetek Európában, több külön-külön népekből, lassan-lassan forrtak össze egy nemzetbe? Ugyan mért nem tartották meg a deák nyelvet? vagy mért nem választották a francziákét, mely akkor már készültebb vala a megokénál? Az ő régi írásaik, diplomáik is mind deák nyelven valának írva; náluk is megvolt a *feudale systema in toto suo vigore*, amint a mostani pantalon-deákok mondják. Mit felelhetnek ezekre: talán a *pragmatica sanctio*, az egyéb örökös-tartományokkal való egyesülésünket fogják emlegetni? De a *sanctio pragmatica* nemzeti függetlenségünket megerősíti; Magyarország, mely különös polgári alkotmánynyal, sőt constitúcióval is bír, nem Ausztriához, úgy, mint Horvátország Magyarországhoz, hanem az ausztriai fejedelemhez van kapcsolva; minket meg nem hódítottak szomszéd uraimék, és ha meg is hódítottak volna, akkor sem kellene nyelvünket annyira üldözni és a magokét reánk tolni szándékozni. Magyarországon több népek, több nyelvek, de csak egy nemzet, egy constitutio vagyon. A magyarok, noha sok magyar lakik Bécsben, sőt sok le is telepedett ottan, nem

kivánják, hogy a magyar nyelv országos nyelvé váljék Bécsben, pedig minden ember tudja, hogy már most a magyar örökös-tartományok a német örökös-tartományokat majd hogy felyül nem haladják. Ennekelötte Majlandban, Velenzében, és Triestben most is, a földolgokat olaszúl, Belgiomban pedig francziáúl folytatá az ausztriai kormányzék.

Ilyeneket és más többeket foglal magában munkácskám. Szeretném ha kijönne s olvasnád, és nekem róla megmondanád ítéletedet. Te a mogyoróbotba rejtett ajándék példájával meg akarod engesztelni a tübingi magyart; e szép fogás, de kételkedem hogy használjon, mert Themistocles felkiáltását: Üss de hallgass, vevé fel jelszól.

„Magyar, légy igaz magyar; becsüld nyelvedet,“ ezt ugyan így tartom, de ily című munkát sohasem volt szerencsém sem írnom sem olvasnom; nagy becsületnek tartom hogy nekem tulajdonítják.

Azon kérdésbe, hogy mennyire legyenek elkészítve s elkészülve a magyar nyelv, belé cresszkedni a tübingi magyarral, méltónak nem tartottam; csak azt mondom neki melleleg, hogy olvassa törvényes új szólaistromainkat, és vessé össze a még nem régiben Regensburgban uralkodó Reichsstyl-lel. (Német birodalombeli közirományok) országgyűléscinknek jegyzőkönyveit.

Akármennyit hordasz elő neki költőinkből, azt fogja felelni: „Ja, sie hat poetischen Reichthum, aber keinen philosophischen; gemacht zum hohen Flug, ist sie weniger geschickt zur leichtern, zur amnuthigen, zur scherzenden, mit einem Worte zur täglichen Poesie; und zur Conversation ist sie gar nicht.“

El ne felejtsd hát neki Szalkait és magadat citálni, és húzzál a darabos német nyelv és a miénk közt egy igazságos parallelát, azaz aránysorozatot. Annyit tudok, hogy Luther Márton idejében készült magyar fordítása a szentírásnak sokkal, sokkal jobb és kellemetesebb az akkori német fordításnál; ha tehát azóta megelőztek minket, nem nekünk, hogy pedig mi meg nem előztük őket, azt csupán nekik lehet tulajdonítani.

A mi engemet illet, én sohasem írtam semmit, ahol a

szó, nem pedig a dolog lett volna a főcserdem, követvén Horatius sinórnémértékét, *rem verba sequuntur*: mindazonáltal sohasem szükölködtem szó nélkül ideáimnak vagy valamely rajzolatnak és képezetnek előadásában, noha nem ötlene is amaz mindenkor legottan vagy nyelvembe vagy pennámba; de valahányszor csendes elevenséggel gondoltam a dolgot, mindenkor előbb-utóbb a valóságát jelentő szavára, mint tulajdon jelére, akadtam önként.

Minden tartalék nélkül közlöm hát veled először egy-néhány fordításaimat. Szánszándékkal fordításaimból választottam főképen, mert a nyelv tehetségéről van a kérdés; aztán egy-néhány eredetieket is kirepíttek, szintén külön-különneműeket. A másokból általad előhordandó példázatokból kivált láthatni fogja ama tübingai magyar hazafi, hogy nincs alkalmazatlan nyelv, ha az ész és elme nem alkalmazatlan, és hogy nem szükség Tübingába menni a józanésznek, az egyes okoskodásnak, az eleven képezetek természetes előadásának és a hazafiuság tüzének feltalálására.

A mi prózsámat illeti, íme kezdete egy eredeti biográfiának, melyet több esztendő előtt írtam vala. Kedves feleségem istenben boldogult apjának élete a tárgya; folytatása egészen szinte azon lélekkel és elevenséggel vagyon írva.

Marmontelelet mind olvastam, mind szólottam felőle egy tudományyszerető és nem rossz ízlésű hazafival, a ki szerző egyszersmind. Íme dialogusunk.

X. Olvasta, hiszem, Nagysád Kazinczi Marmontelét; úgy-e erőlteti, sőt arezül csapja némelykor a nyelvet?

D. Ha csak fejét el nem üti.

X. Azt nem épen; meg kellett volna mindazonáltal emlékezni, hogy a francia társasági beszélgetés folyamatját akarta velünk magyarokkal megisméjrtetni.

D. Hiszem ezt eslekedte.

X. Nem egészen; olyan kifejezésekkel él, melyek nincsenek nálunk szokásban a közbeszédben és a melyekkel hihetőképen nem élt volna Marmontel, ha magyar nyelven írt volna.

D. Micsodás közbeszédet ért az úr?

X. A parasztost, a közemberek között forgót nem értem bizonyosan, hanem azon közbeszédéről szólok, melyet azok szoktak folytatni, kiknél a jobb nevelés sok más hasznos és szép külső dolgok megtanulása mellett honnyai nyelveknek, történeteiknek és törvényeiknek, meg szokásaiknak vagy elfelejtésében vagy elmulasztásában, vagy épen megútálásában nem vala helyhezette; azon közbeszédet, mely természetesen és mívelt elméhez illő renddel és kellemetességgel, minden cifra, minden gondos szóválogatás nélkül előadja a dolgokat, mintegy magától mindenkor a leghelyesebb szóra és a legtulajdonabb magyarázatra akadván. Mihelyest valahonnan kitetszik valamely szerző munkájából, hogy gondatlanabb lett legyen a dolog mint a szavak eránt, melyekbe azt öltöztette, azonnal fogy a természetiséggel együtt beese előadásának.

D. E fogyatkozásokat példák által kellene megmutatni.

X. Szívesen; fogjunk hozzá, vegyük elé az első darabot, a kezdetét a munkának. „A szerenese egyetértésben láttatott Jenni a természettel, hogy Alcibiádot a legholdogabb halandóvá teszi.“ Ki beszél így? Hát ez: „mennyi ezim, neki szelesedni minden bohóságának!“ Ki érti ezt mindjárt?

D. Engedelmeivel az úrnak, e szerenese kitétel: *neki szelesedni minden bohóságának*; ; francia *ridiculnek* értelmét a bohóság itten egészen kimeríti.

X. *Combien de titre*, s itten ítéletem szerint magyarul nem *mennyi ezim*, hanem *mennyi ösztön*, *mennyi ok*.

D. Az úr kiesinységeken akadoz. Nézze az úr, a magyar szépszólás formái nincsenek még nálunk kimerítve, legékesebben nevelt uraink vagy németül vagy francziául szólnak közönségesen, és így még ezer meg ezer szép kitételeket foglal s rejt el magában a magyar nyelv geniusa, melyeket, reájok találván, frisebb elméink, lassan-lassan ki fognak fejtegetni, s a melyek csak a nyelv természetével egyesesen ne ellenkezzenek, minden újságok mellett is idő folytával be fognak vétetődni, a szokás által pedig a kellendők sorába tétetni. Mikor Marmontel írt, úgy vala már akkor megtörve a legtársaságosabb nemzetnek nyelve, hogy alig

találtatott Franciaországban olyan formája a gondolatnak és érzeménynak, melynek egy bizonyos és már bevett kitétel ne lett volna szentelve a francia nemzet és nyelv geniusában, és így új formájú kitételek által nem hogy szaporította, ha koresosította volna a francia nyelvet Marmontel. De mi majd hogy nem a kapuküszöbénél állunk még azon magas épületnek, melynek legfelsőbb emeletéből és talán már fedelelyukaiból néznek le és széllyel a francziák; a mi tehát a társasági beszélgetést illeti, nekünk nemesak hogy meg vagyon engedve, sőt kell néha újforma kitételeket mind teremteni, mind elfogadni, csak hogy azokkal a nyelvünk geniusát ne sértsük. Csudálni s örülni kell, hogy egy olyan nemzetnél, ahol (kiveszem Erdélyt) a nagyobb társaságokban az első rendű urak és kis meg nagy asszonyaink a honnyai nyelveken nem beszélgetnek, egy-két magánosságban élő jó hazafiak kezei alatt olyan könyvek készültek legyen, a melyekben a legszerencsésebb formájú kifejezésekre nagy számmal találhassunk; ilyenek p. o. *a hiúság leányain kezdve, fel a legtisztább (vagy legtisztesebb) asszonyságokig*; ilyen *Alcibiád begyeshedője*; ilyen *az eszméletek ideje*, le tems de rêveries; ilyen *a legbátorítóbb felfedőzések*, nudité encouageantes; ilyen *a reszketek belé*, ilyen *a gubó* a francia sot helyébe, ilyen *a kedvkeresés*, complaisance, és más egyéb számtalanok, melyeket mint a jó gyümölcsnek magvait a gyümölcsessel együtt oly számosan és oly szerencsésen hullatja azon édes-séggel rakott termékeny elme a magyar literaturának még helylyel-helylyel parlagos mezejére.

X. Jól vagyon, igen jól vagyon, de mért mondja *védte*, védelme helyett, kegyek helyébe *kecsék*? mért teszi nem a *credit*, hanem ahelyett *hitelt*? mért faire rougir, *pirítani* valakit?

D. Non ego paucis offendor maculis; omnis, crede mihi, sic fit, avite, liber.

X. Látom hogy Nagysád Martialissal tart, ki azt írja Auctusnak:

Laudas, extollis tu nostros, Ancte, libellos,

Sed quidam obscuros esse Poeta putat.

Non nimium curo: nam caenae fercula nostrae

Malim convivis quam placuisse cocis.

Kritikát kívántál, íme itt van; láthatod, hogy nincs benne része sem a barátságoknak, sem az auctoros társvágyódásnak, *rivalité*. Adná az isten hogy ilyet lehetne tenni minden magyar íróról. Csókollak 1000000. Szeresd

hív Jóskádat.

U. I. Elfelejtém megmondani, hogy ki az az Ágoston, a *hangász* szónak koholója. Nem szent Ágoston, de nagy doktor: érmindszenti plebános. 1805-ben magyar oskolát írt egy felette hosszú cím alatt. A magyar szók felső értelméről értekezik, régi mély dolgokban törí fejét; azt igyekszik megmutatni, hogy a magyar nyelv Jáfet maradékai által egyenesen az első embernek Ádámnak nyelvéből eredt legyen, abból a legrégebb világgal egyidejű nyelvéből, melyben a szentírás szerint minden dolognak és élőnek neveze a jelentett tárgynak belső természetét tökéletesen magában foglalta és azzal egészen megegyezett. Ádám, a ki (az Isten mindenre tanítván) mindent ismért, bélyegezte így elsőben magokat ezeket a nemzeteket, azután belé azokat minden dolgokba és reá minden élőbe.

A második részben a magyar nyelvnek életfűjét, azaz a származásoknak ágazatjait adja elé.

A harmadikban a *Mágiát*, amint mondja, tanítja, azaz azt az utat, a mely valami dolognak magjára vagy eredetére, kezdetére vezet. Bochart a francziáknál és a Bredeczki nálunk, gazemberek hozzája képest az etymologiai mesterségben; ha reá bízod, egy fertályóra alatt a szerelmet a gyűlöletből származtatja, értetődik, mutatis mutandis.

A negyedik részben az istenek és nevezetes emberek nevein etymológiáz. Nem egykönnyen lehet hasztalanabb és unalmasabb könyvet írni és olvasni, de én, a ki még a dictionáriomokon is általvergődöm, ezt is forgattam, csupán azért, mert magyar. De kár hogy annyi unalmas könyvvel bővelkedünk, s be szeretem hogy megtanultam Pásztoritól, hogy a legnagyobb mesterség a világon unatkozni tudni.

Ezen levelemnek hosszúsága, karczolósa s amnyiféle tárgyaknak öszvekeverése tanúbizonyságaim, hogy ezt a mesterséget jól megtanultam, és az unalmat nem csak tűrni,

ha terjeszteni is tudom. De bocsáss meg kedves barátom, ezt a levelet 12 nap alatt legalább is húszszor szakasztottam félbe, és megannyiszor folytattam, fájdalmak, rettegek és keservek közt, melyek veszedelemben forgó Virginián felett elfogták szívemet. A szenvedő anya annyira aggatott, mint a sínlődő poronty, ispotály s gyászhajlék vala az egész ház; most valamivel jobban van Virgínia. Az indulatok háborgatják az elmét, bocsáss meg hát, kérlek még egyszer. Be igazán írtam hajdan valahol!

Cypria jucundi laetissima mater amoris
Saepe tuus puer est febile numen, Amor!

XIII.

Kedves barátom!

Leveled híjával volt munkáddal, melyet említettél; vagy elfelejtél megküldeni vagy kilopták ex amore boni ordinis, mert, csak hidd el, hogy nyitják a leveleket, de nem csupán azok a kiknek szólnak. Köszönöm hogy el nem felejtkeztl rólam U-ben ¹⁾. J. ő nagysága elmés mondását nem értem; ritkán szól, de valahányszor beszél, nehéz érteni.

Sohasem volt bajosabb s kedvetlenebb a belső s külső politikáról szólani; hallgatok hát, de azt mondom, hogy ki tudja, hogy ha él, hol és hogy fog lenni két esztendő múlva ilyenkor? azt nagy, igen nagy prófétának lehet tartani. Be jó volna most aludni mint Epimenides vagy hét esztendőig, azután felébredni és látni, hogy érdemes volt-e a világot úgyannyira megzavarni. Megvallom, nem szeretem ezt az időt. est enim chaos et nova creatio, clementorumque exagitationo, non bene junctarum discordia semina rerum, és a virágok meg a gyümölcsök, ha nem ronesolódnak meg nagy részint e zavarban, csak maradékaink számára fognak kivergődni. Pax majora decet. Vale caput amantissimum. Én a telet E-n ²⁾ fogom tölteni.

Kassán, 1808. 4. Oct.

J.

¹⁾ Újhelyben.

²⁾ Eperjesen.

XIV.

Kedves barátom!

Háladatossággal vettem könyvedet és gyönyörűséggel átolvastam. Várva várom új munkádat. Íme a magané, melyet Kultsár úr, mintha őreája volna hívva a józanész kulcsa, nem méltóztatott a homályosságból a közvilágra a Hazai Túlósításokban kibocsátani. Ez az ember vagy a híjávalóságoknak cifrázója, vagy csupán átalíró szokott lenni. Soha semmi gyökeres idea nem termett pennája alatt, és fél mind egyiktől, a mely másnak tolla alatt serdül.

Nem tartozom és nem is akarom tudni, hogy a nádorispány a 100 aranyos kérdésnek szerzője. Én kéfélem a kérdezőt, mert mocskot szórt mind reánk mind magára. Ha a kis dánus és svokus nemzet a maga nyelvét oltalmazza, mért ne védelmezhezzük mi a magunkét? Merem mondani, hogy az az ember, a ki módját ejthetné, hogy ez a kis írás kinyomtatódjék, nagyon lecsépelné az európai publikom előtt az ellenünk való agyarkodókat.

Jó gondolat egy lutheranust egy tót vármegyében a magyar literatúrához édesíteni; derék az ember, és jobb esze van mint egészsége. Vénülő (*de nekem, Lórinak, igen tetsző* ¹⁾) képemet, a kinek kedve van hozzá, szívesen általengedem, értetődik (mert egyébiránt Lóri protestál) csupán a lerajzolásra, és amint feleségem mondja, csak úgy, hogy eltaláljon.

Herdert megveszem tőled. Vasi Rónáját megküldöm Olysórául, ahol Januarius elein leszek. Talán még előbb meglátogatlak; most itt, Eperjest, ahol a telet fogjuk tölteni, a hurúttal küszködöm.

Éljenek magzatid, mind a halandók, mind a halhatatlannok. A mi porontyaink olyanok mint a tavaszi rózsák, midőn a napfény mosolyog felettek.

Óllelek.

Eperiest, 14-dik Dec. 1808.

Hév Jóskaé.

¹⁾ A levél Dessewffyné keze, s e beszárás tőle van.

XV.

Alsó Olyson, 1809. 8-dik Januar.

A minap, kedves barátom, a rospontosok a jég miatt nem akartak vinni Kis-Bányaeskára, mert ezek az inbimánus géták nem értik, ha Széphalmot emlegeti nekik valaki.

Tiszántúlról jöttem; az újesztendő mind itt, mind ott felette szomorú mindég a gazdákra nézve. Nem tudom hogy dicsérhetik Apollóban testvéreink annyira a gazdameberék sorsát; ez a magasztalás valóságos poesis. Je n'aime les brebis que quand ils sont à moi, úgymond Voltaire; verum ubi oves furto, morbo periere capellae, spem mentita seges, bos est enectus arando, mit csinál akkor a gazda? Sir, a poeta pedig egy szomorú leirással megelégszik. Csak azé minden, a kinek semmije sincs. Nincs rútabb dolog a valóságnál, nincs szebb a képzelőtehetségnél.

Íme be boldog Jekelfalusy József; ő, a mint beszél, a palatinusnak több jó tanácsot adott, melyeken álmétkodott ő herezégsege, ő neki sohasem hízelkedett, ő a gyűlésen mindég hallgatott, de a gyűlésen kívül mindenkor cselekedett.

Le grand Cesar ignore •ú son ombre repose,
Et maitre Pompignan se croit quelque chose!

De vannak-e boldogabb emberek a Pompignánoknál? Valóban nincsenek, mert képzelőtehetségek mindenkor mind önnönmagokat mind másokat mulatja.

Ha megengedi egésségem, 12. Febr. eljövök a gyűlésre Újhelybe, ott lesz, amint hallom, a Főispán is, és meglátjuk, hazánk Atlásai hogy fogják a terhet a magok tikkadó vállokról a mások nyakába esapni. A personalis insurrectio szép, jó, szükséges, de nem a sok poltronok közt.

Íme az ígért Vasi és az ártatlanságból vétkes Lubin meg Annette¹⁾. Ennél ugyan nincs szebb és jobb fordítás a magyar nyelven.

¹⁾ Marmontel beszélye, fordítva Kazinczytól. Kiadatlan.

Bacsányi meg Rajnis a lefordításról
Hajdan igen sokat s hevesen vesződtek:
Be le mondanának a hadarázásról,
Ha Lubint s Anettet olvasnám előttek!
Békére némúlha mind a kettő szája,
Mert ez a szeretet s fordítás példája.

A majestas-szegők Dantisnál vannak¹⁾, megígérte hogy visszaadja. Engedj meg hogy neki adtam, de hiszen meg kell engedni minden szerencsétlennék, hogy legalább méltatlan üldötetésének igaz historiáját olvashassa.

A munkácskám leirója szennyes ruhába öltöztötött. Mostani ifjainknak nagyobb része olyan mint a pávák, szépek, kevélyek, de nem tisztítottak körmeik. Szeresd

Jóskádat.

XVI.

Széphalom, Januar 21-dik 1809.

Tisztelt barátom!

Tegnap este érkeztek embereid. Vacsorát is bort is parancsoltam nekik, mert nekem kedves vendégeim voltak — Tőled jöttek s kedves ajándékot hoztak — de szakácsom levitte magához mind étetni s mind hálni, s nagyon félek, hogy nem úgy láttattak odale, mint idefel fogtak volna. A mindenható felséges úr isten az *akarat*tal megelégszik: ha tehát hiba van, elégedjél meg ezzel Te is. —

Vasit csaknem egész éjjel olvasám. Hoztam magammal egy kis cforma római átláskát Bécsből is. De én talán a Piranési munkájával sem érném be magamat. Mohón fálom azt mind, a mi velem Rómát láttatja. Ez a Vasi nekem annál kedvesebb, mivel arra emlékeztetett, hogy 1795. Aprilisben az a minorita Sterly, a ki Kassán a *gróf* Fáy Ágoston fiát nevelte, nekem ezt és Homért küldé be a franciscanus klastromba olvasni. Ezen emlékezethez ezután a *Desöffe* ajándékának emlékezete fog járulni, melyet az a gondolat emel, hogy ő ezt Rómában vette, s ez neki ott kalauza volt.

Ennek a praediumnak igazi neve *Széphalom*. De ültetetlen lévén egész 1759-ig, midőn az atyám itt volt serházához egynéhány parasztot is szállíta, a tót nyelvű lakosok sohasem tudták nyelveken nevezni. *Mali Regmecznek* nem nevezhették, mert a mi Regmeczünk maga is *Alsó Regmecznek* neveztetik. Végre mintegy nyolcz esztendő óta Kis-Bányáeskának mondják, melyet én annál inkább nem akarok, mivel határos lévén Széphalom Banyáeskával, a határ eránt baj támadhat közöttünk. — Ezt lakásom nomenclatiojára.

Ínhol küldöm Herdernek mind az 5 Lieferungját, ötrendbeli kereskedői signaturával. Kérlek ezen signaturákat el ne hullasd. Ebből látni fogod hogy az eddig érkezett Herderekéért Cottának megyen 82 fr. 37 kr., a háromrendbeli porto pedig 30 fr. 51 kr.

Schillernek theatrumát megtartottam. Az 18 fr. Cottánál; bankóban érte számolok 36 fr. — a 30 fr. 51. kr. 9 kr. híján, teszen 31 ftot, s mellé tévén itt 5 fr. bankót, ezen 36 fr. is a te kezeldbe megyen. Ésisgy az egész vétel annyi, mintha a Te nevedre jött volna, s én azonkívül még az 5 tomus Schiller portójáért tartozom neked köszönettel azon felül, hogy ezen vétel terhét rólan magadra venni méltóztatál, mely most nékem, kiköltvén magamat bécsi útamban ez ősszel, igen terhes volna. Én Herder nélkül elnem leszek, de későbbben veszem meg, mikor erszényem jobban elbírja. — Édes barátom! minden embernek van valami takarni valója; legalább mindennek van egy helye, ahol a magyar példabeszéd szerint a csizma nyomja a lábát. Én ennyi boldogság közt két bajjal küszködöm: az erszényemmel és testvérem kínzásával. De megemlékezzvén, hogy a boldogságot senkinek nem adták ingyen az istenek, azt hiszem, hogy e két cikkelyen nem vásárlottam meg drágán a magamét. Épen szegény nem vagyok, s lesz egy idő, melyben könnyebben fogok lélekzeni: de nagy baj az, hogy némely fantáziámat nem realizálhatom. Pompa nekem soha nem kellene, ha gazdag volnék is.

Ha szerencsém lesz hozzád a gyűlés alatt, látni fogod Kreutzinger által festett képenet. Oly jól van festve, hogy Balkai azt hiszi, hogy valaha még galleriában fog függhetni:

de bágyadt lelket adott neki a festő. Ha Balkai itt lesz, újra festetem, s lelket adatok neki. Ez így marad ahogy van, mert a Kreutzinger munkáját illetni vétek volna. Jelentsd a mélt. grófnénak alázatos s háládatos kézesókomat azért, hogy képedet egy ideig ide engedi. Balkai majd itt lesz, s ha ez jó, ezt — ha pedig nem jó, az igazi szép és lelkes originált fogja számomra festeni.

A magyar nyelv dolgában írt munka felyülhaladja reménységemet, pedig én tőled keveset nem szoktam várni. Rendes dolog az, hogy az individualitás miut jelengeti magát mindenben. Ugyanezt a dolgot cikkelyenként íratnánk tizzel, mind a tíz más meg más lenne, s mind a tíz hátrább állana a Tiednél. Ezek genienek a rándulásai s rándításai, s mindenikből egy pajkos szeretetre igen méltó kis Satyrus pillant. — Kultsárnak most kellett volna hallanod némely szavait, midőn nála voltam. Én ötöt nem ismerem, pedig azt hittem hogy felette ismerem. Gróf Széchenyi felől lévén szó, s én kérdvén, hogy honnan eredhet az ő relig. gyengesége, azt úgy magyarázta, hogy Izdencezi reá ijesztett, osztán maga is érzette, hogy ifjabb korában freymaurerkelett. — Én nagyobb jót benne nem ismerem, mint azt, hogy a m. nyelvnek s nationalismusnak heves pártfogója, s a theatrumot fenntartani pro posse igyekezik. Nagyon fáj neki hogy Révainak helyébe nem ötöt ültették hanem Czínke Ferenczet.

Olvastad-e Berzeviczy Gergelynek munkáját *Über den Welthandel etc. Hiedegvérrel*, sőt mintegy *óhajtvá* propiati-zál, hogy mi austriacusokká leszünk magyarokból, s akkor osztán lesz commerciumunk. Mire jut az oly nemzet, a melynek sok Berzeviczyje van? S a jobb ember kész-e aranyért, commerciumért megválni a maga nationalitásától? Épen akkor írtam Koczok Fiscalisnak Lőcsére, mikor ezt a B. munkáját olvastam, s tudván hogy ő egyik *antemuraléja* a protestansságnak Szepesben, s e miatt B-vel gyakran vagyok, szabadon kimondám ítéletemet. B. Koczoknál volt, mikor levelem érkezék. B. azt tudakoztatta K. által tőlem, ha én vagyok-e igazabb hazafi, a ki a nemzet egy *harmadának* nyelve javán dolgozom, vagy ő, a ki a nemzet *mindahárom harmadán* igyekezik? Lásd *ebből*, mely patrióta az, a ki

nem érez semmit a nyelvért s nemzetért; a ki csak azt nézi, mely jászol van tele.

Élj szerencsésen, édes barátom! Február 13-dikán engedj együtt ünnepelnünk születésed napját. — Éljenek a Pompignánok. Ők mégis hasznosb tagjai a társaságnak, mint a **társas**.

XVII.

Széphalom, Januar 23-d. 1809.

Tisztelt barátom!

Embercid nálam háltak, s ajándékokat (Vasnak Rómáját) meghozták. Köszönöm azt kimondhatatlan köszönettel. Az éjszakának nagy részét a magyar nyelv dolgában írt munkádnak s Vasnak olvasása által töltöttem. Ez Rómába ragadt; együtt jártam ott veled: amaz pedig csudálással töltött el. Sok új s igen nyomos okoskodásokra akadtam. Mihelyt reá érek, mindjárt le fogom azt magamnak tisztázni, s a vett originált visszaadom akkor, mikor a gyűlésre jövén, hozzád, a miért nagyon esedezem, szerencsém leszen (NB. az nem lesz Febr. 12-kén; mikor lesz, még nem tudatik).

Herdert általvittem tegnap Kázmérba. A jövő héten már Ruminál fog letétni számodra. Benne leled Cottának és Kiliánnak contoikat. Nagy elakadásból szakasztál ki, mert épen Cserei írja, hogy Göthének nyolez darabjéért is 71 fr. 15 krt kell fizetnem. Ezenfelül Mart. 1-ső napján La Rochefoucauldért mintegy 600 ftot várnak tőlem Bécsben. S mikor szívárogo az a pénz vissza! — Báresak holmi Pompignan, a ki észszel nem bírván, erszénnyel bír, egy-egy tomus munkámat nyomtattná. Esztendő múlva visszafizetném pénzét. De ezt úgy escelekném, hogy a könyvárosok obligálnák magokat, mert én több adósságot, mint a mi rajtam már van, magamra vállalni nem akarok. La Rochefoucauld 600 forintba került. 3 ftjával adván el egy explárt, 200 explárból már visszajő a pénz. Ha tehát feltesszük, hogy csak 300 explár kel is el, a mi bizonyosan elkél, látnivaló, hogy a könyváro-

sok rabátja kitelik, s a mi azonfelül adódik el (500 exempl. nyomtatatik), nyereségnek marad vagy explárban marad. — Megvallom hogy most ezen plán szerint igyekszem nyomtatni készen álló munkáimat s a Dayka verseit.

Ha itt lésszesz, látni fogod a Berzsenyi verseit, s úgy hiszem, azt vallod, hogy Himfyvel egy lincában áll, noha nem egy nemben dolgozott. Odái magasan szárnyallanak, s az nem gőz, nem füst, hanem tűz; nem dagály, hanem magasság. — Bacsányi is nyomtatattja verseit, úgy mondá Sándor István Bécsben. — A Vad-embernél ebédeltem magyarok között s magyarul beszéltem, midőn megnyílt az ajtó s B. belépett. Lekaptam róla szememet, s fennszóval szólék magyarul. Ő hátam megett ménc a szomszéd szobába, s meg nem szólított, holott a magyar hang bizonyosan reám pillantott vele. Jele, hogy nem akart látni. Én azért nem szólék hozzá, azért kaptam le szememet, mert nem tudtam, ha akar-e látni s velem szólni. Ilyet attól fel lehet s kell tenni, a ki négy esztendő előtt levelemet visszaküldette Bécsből a postán, és a ki 1803. magamnak mondá, hogy midőn első levelemet vette, bemutatta azt gróf Saurauknak; ugyanakkor kért, hogy hozzája ne menjek, mert őtet szemmel tartják.

Levelednek egyéb cikkekelyeire a Herder pakétjában kapod feleletemet. Élj szerencsésen. A mélt. grófné kezét tisztelettel csókolom s köszönöm kegyességét, hogy képedet lemásolás végett ide engedli. Visszaadom azt szívesen. Felelősem nagyon tisztel.

XVIII.

Le 1. de Mars, 1809.

Kedves barátom!

Kötik épen Herdert, egy kötet kétszer van, egy pedig hibázik, de mert a theologiát nézi, nem akasztom fel magamat. Kérlek írd meg kerekdeden, mennyit küldjek Kiliánnak. A gyűlésről semmit sem tudok, soká lesz, úgy tartom,

mert gróf Eszterházyt az özönöknek vizsgálására küldötték. Visszajövének Deukaliónnak ideji. Csak hogy nem a kövek változnak emberekké, de az emberek változtak kövekké, úgy hányják, úgy csapkodják egymást mint Pyrrha.

A háború, amint mondják, elkerülhetetlen. Andreossit nem akarja Ferencz elbocsátani Bécsből, még Párizsból Metternich el nem érkezik. A *Moniteur* tele van agyarkodásokkal, melyek boszantanak anélkül, hogy merjük azokat viszonzni; a kevélység, az alattomos harag és a félelem együtt dolgoznak és gyötrik az udvart; tudja hogy mit akar, de nem tudja hogy mit cselekedjen. Azt mondják, hogy hevesen adta ki magát Napoleon a magyar arisztokraták ellen. Il sait ce grand tiran que les hongrais sont de petits tirans, qui ne veulent pas être tirannisés. De ő lesz a nyertes, mert azt lehet rólunk és kormányzóinkról mondani, a mit Mirabeau az orleani herezegegrül mondott: Il ne suffit pas de bander le crime, il faut oser le decharger.

Dicséretednek $\frac{2}{10}$ a barátságunk tulajdonítom, $\frac{1}{10}$ egész jutalmom, és elég. Gróf Széchenyi gyenge lelkű úgy mint szemű volt mindenkor, de azért bene est meritus de Musco nationali.

Berzeviczy Gergely, a kivel sokat leveleztem életemben, német-magyar ember; de akül szeret írni és nem tud; egyébiránt kivéven némely uralkodó hamis ideáit, a melyektől, mivel hozzájuk szokott, nem lehet ötöt könnyen elvonni, igen okos ember. Hízkeltem magamnak, hogy már igen megtérítettem ötöt a magyarsághoz. Igen szelíden kell vele bánni, mint a varjással, mert igen csiklandós és érzékeny. Panszolkodott nekem ellened, de azt mondtam neki, hogy nektek barátoknak kellene lenni. Olyan embereknek mint ő megtérítésére való kivált az én munkácskám. Ha megigazítanád és herélés nélkül símitanád, szeretném ha elküldenéd Molnárnak a Pannonia kiadójának Bécsbe. Nem bánám ha nevem alatt is kijönne, mert nem keresek semmit, szégyent pedig talán nem vallanék, mert te dicsérsz. Megküldöm Vay Józsefnek; hadd kerengjen legalább kézírásban, és a Palatinus kezébe is jöjjen. Nem kell mindég tömjént, ha olykor igazságot is szagoltatni a nagy urakkal.

Hogy jutott eszedbe születésem napja? Köszönöm a szíves emlékezetet.

Száz esztendő után majd azt
Nem fogják ünnepelni,
Elnyomják az idők a gazt,
De Zefirek emelni
Tovább tovább mindég fogják
A csirázó nevedet
S gyermekek is majd dadogják
Boldog születésedet.

Igaz-e hogy ipad megégett? Csókollak ezerszer.

Eperiest 1-ső Mart. 1809.

Igaz hív barátod
Dessewffy József.

XIX.

Széphalom, Mart. 13-d. 1809.

Édes barátom! Sietve beszélem el mi történt a mai gyűlésben. E levelet ágyban írom, mert e napokban fekvő beteg valék, s most sem vagyok jól.

A főispán tegnap jött Újhelybe s conferenciákat tartott. Nagy haragra buzdította a Rendekeket Napoleon ellen. mely még ma is tartott, amint gyűlés előtt hozzá mentem, a szoba közepén állott pompás öltözetben. A Rendeke körülte. „Csak két óráig szeretnék vele lenni, hogy szemére hányhassam gázságait. Megesalta nem csak a királyokat, hanem a népeket is. Andreossi elment Bécsből, minekutána Metternich haza érkezett. Én most beszéltem egy kurírral, azt mondja ez, hogy a nép ha ő a balkonra áll is, sem vivátokat nem kiáltoz többé, sem egyébképen nem jelenti szeretetét cránta. Sőt fekete ruhában jár minden, hogy gyászt mutasson. Én a szabadságomat csak a kardommal együtt veszttem el.“ Még tovább tartott így beszéde, de én a sessióba siettem, hogy jó helyet kapjak.

Bejöve s előadta, hogy a conferentia végzése szerint regementet állítsunk az apró nemességből s fizessük az 1805-ki clavis szerint. Lónyai felelt s ez mindjárt megállapított. Szemere Albert egy studirozott nyomorúlt peczkes és esztelen oratiót monda. *Reudkivül való embernek* nevezte Napoleont *par excellence*, azaz így: *az a reudkiv. . . .* de csakhamar patrioticus tűzbe mene által, s készeknek monda bennünket jó királyunkért utolsó krunkat s esebb vérünket feláldozni: „azt azonban el nem hallgathatom, hogy diaet. követeink magokat a mi instructiónk ellen viselték,“ ezzel rekesztette be az oktalán oratiót.

A főispán szörnyű tűzbe jött s zúgott, mormogott a nép. Én felfülemtem mi lesz ebből az extravagantiából. Lónyai felkölt. Pompignánt, a ki hátul ült, nem láthatta sehol szemem, pedig kereste. Lónyai másodszer akara szólni, nem lehetett; harmadszor nevetve mondja, hogy hagyják szólani „hiszen tegnap estve mondotta már nekem Szemere Alb. assessor úr, hogy ezt fogja mondani.“ Erre provocált nem tudom micsoda actára, hogy ők ketten a diaetán instructiójuk szerint protestáltak a végzés ellen, de az nem használt. Ezt nevetés követte. Szemere pedig megszólalt, hogy ő ezt tudta, hanem azért hozta elő, hogy mások is tudják.

Holnap deputatio tartatik, mely a lovas regement kiállításának módja felől tanácskozzék. Ő felségétől kérnek pénzt kölesön reá, ellátván előre, hogy ez a teher tőlünk ki nem telik. A főispán egy nagy deputatióval 21. Mart. Kálloba megy a palatinusnak bemutatni a végzést és kérni, hogy álljon reá. Azután Bernáth János költ fel, hogy ő hitelesen referálja, hogy az 1805-ki exinsurgensek csak azt várják, hogy paranesolatot kapjanak az insurrectióra, sőt ötöt már tudakozták, miért nem jó már a paranesolat. Sztáray Albert 50 legény állítását ajánlotta. Vivát! vivát! Lónyai ugyanannyit. Vivát! vivát! Szemere Albert a maga szemtelensége szerint, Semnyeit szólította meg, hogy hát ő? Semnye nem szólott. A főispán 6000 ftot ígért. Vivat! vivat! Azután occurrens materiák hozattak elő.

Az asztalnál Szemere Albert a vármegye triumviratusa (!!!) egészségét itta, megnevezvén a főispánt, Lónyait és a

sógorodat. (Hogy tetszik ez a triumviratus neked, a főispánnak és a sógorodnak?) Azután óberster Klob.¹⁾ Vincze egészségét. Erre Lónyai felkölt, s Szemere Albertre köszönte a poharat e szókkal: Oberstlieutenant Kandó etc. — Én a főispánnal vis à vis ültem, s nem állhatám meg hogy a szomszédoknak világosan és hangosan ne mondjam, hogy már az nem illik, hogy poharak közt és ante tempus kiáltsa ki egyik vagy másik a tiszteket, kik még választva sínesenek. Alig mondám ki a szót, midőn észrevettem, hogy a főispán szemé s füle reám vala meresztve, s a főispán nyomban felkölt, és Szemerét leültette, midőn épen major Szentesit akarta provocálni. A főispánnak az én sugallásomra bizony nincs szüksége, de tapasztalom, hogy sokat elhéz a mi illetlen.

Gróf Rogendorffnak, a napam testvérbátyjának, ki nálam 7. Jan. meghala²⁾, ma érkezik Bécsből. Mondja hogy megszökött onnan, mert katonának akarták elfogni. Még a templomból kijövoeket is fogják az útszán. 54 esztendő öregeket visznek. Nem tudom hány száz lovat behajtottak falukról s a legjobbkat p. 150 fr., a többit, ha jó volt, olesóbban, elszedték. Kivált a szent római Impbeli királyok Bécsben mesterséget tanuló jobbágyaira van fogok. A moszkva, dán és svéd jobbágyokat nem fogdossák. Elfélejtém mondani, hogy a főispán előtt nincs nagyobb ember mint a svéd király. Ezt nem critice, hanem csak historicé mondom el. Én megvallom hogy eddig más hitben voltam, de engedek a főispán bessere Einsichtjának, s már most én is annak nézem. Vale *coreulum* (a Scipio Nasica értelmében).

XX.

Széphalom, Mart. 16-d. 1809.

Édes barátom!

Első napi gyűlésünkben mi történt, addig míg ez a levelem kezedbe jut, tegnapelőtti levelemből már tudni fogod. Most írom a többit. — 14-ben nem gyűlés, hanem gyűlésnyi

¹⁾ Klobusiezky.

²⁾ A tollban maradt valami, mert a levél igen sietve íratott.

számosságú deputatio tartatott. Ott tanácskoztak, mint kellett fegyvert, ruhát, lovat szerezni s a dolgot folyamatba hozni. Lóvásárlásra négyfelé mennek ki ugyanannyi pár deputatusok diurnum nélkül. Gróf Sztáray Albert és Szirmay Pál — gróf Klobusiezky Vincze és Kazinezy István — Szirmay Antal a tolesvai és Szentos, s Kandó nem tudom hirtelen kivel, talán Rollyal. — A palatínushoz deputatio küldetik Kállóba, hogy mutassa bé mit végeztünk, kérje ki javallását, s nyerve meg, hogy az udvar a budai gazdaságbeli tisztségtől adjon nekünk ruhát pénzért és 300000 ftot kölcsön, úgymint a mi nélkül el sem kezdhethük a munkát. Ezen felyül rendeltetett egy deputatio, mely 14 személyből áll, és ennek tagjai egymást olyformán fogják váltogatni, hogy Újhely soha ne maradjon négy nélkül, de annál jobb, minél többen lesznek, s ezek a viceispán praesidiuma alatt consideálnak, valamikor az insurrectio dolgában sürgető parancsolat vagy híradás érkezik, s hatahna lesz ennek mind azt végezni, a mit a gyűlés fogna, ha épen akkor tartatnék. Ennek magam is tagja vagyok. Benne van b. Sennyei, az újhelyi plebánus, Boronkai Gáspár és Zsigmond, Sulyovszki, Szemere László és István, Zoltán Pál, Pintér István, Kossuth, és rajtam kívül még más három. Továbbá egy más Ausschusz, mely a mesteremberekkel dolgoztat, Balásházi József és Dusieska (ki betegsége miatt ezt fel nem vállalta). Az elsőbb deputatusoknak sem diurnuma sem forspontja; a dolgozatóknak pedig remuneratioja lesz.

Tegnap Lónyai felolvastatá azt a repraesentatiót, melyet maga tett fel a palatínushoz, elébb a maga szobájában, azután a notárius által a gyűlésen, s nem is volt egyéb semmi nevezetes, hanem hogy Csáky Imre 50 embert megígért, de 100-nak kiállításán fog igyekezni. És így a sógorod 500-t, Lónyai annyit adván, a főispán 6000 ft. (= 50 ember), Csáky 50 vagy épen 100-at adván, a lovas 1130 fém kívül van már 200 vagy 250 gyalog is, holott ezen felváltás nélkül lovas a vgyéből csak 43 tölt volna, azokat, a kik 3000 fr. felett bírnak, ide nem számolván.

A tiszték 27-dik (nem 24.) Mart. fognak megválasztatni, midőn már a lustra első actusa léssen. Ohersternek készítik

gróf Klobusiezky Vinczét, — Obristlieut. Kandó Gábort — Majornak Szentest, (Szirmay Jóska is van szóban, de nem nagyon). — Kapitányok ezek lesznek: gr. Sztáray, a vicéje az újhelyi lakos volt hadnagy *katona* (medaillos hadnagy) — tolesvai Szirmay Antal — Szirmay Ferencz — Kazinezy István és Geizler Mihály. A ki ezen első kapitányok közül nem szolgált, olyan vice kapitányt kap, a ki szolgált. Több tisztekről még nem hallék szót.

Szemere Albert nagy szájjal viszi dolgait. 15-a Mart. nagyon elesendesítette Szirmay András. A dolog ez. Szirmay Andr. valamely kérdést tett a főispánnak és gyűlésnek. Szemere javallotta sőt esudálta a Szirmay helyes találmányát s ezt veté mellé: *megvallom, nem vártam, nem tettem fel.* Szirmay tűzbe jött, de el nem felejtette magát; felpanaszlotta a publicumnak, hogy az ily bántásokat nem lehet elszenvedni, s amint elesenededett, megsúgta Szemerének, hogy ha meg nem szűnik, felpofozza vagy összevagdálja.

Szemere az asztalnál Lónyainak az egésségéért úgy ivott, mint a vgye *irámszarvasáért*. Az allegoria a Thierreichből lévén véve, meg kell vallani, hogy még maga Lónyai is nevette, peut-être avec un ris sardonique. De Szemere magyarázatra fakadt még a bor megivása előtt, hogy az oly állat, mely húsával, tejével, szőrével, körmével, bőrével, csontjával hasznot hajt, s ilyen Irámsza $\left. \begin{matrix} rvasa \\ mara \end{matrix} \right\}$ a vgyének Lónyai is, a ki viceispán is, notárius is, követ is, Fiscalis is. A ezézés arra volt, hogy a ma elolvasott repraesentatio a Lónyai munkája vala.

A tegnapi gyűlés még azért is említést érdemel, hogy benne felolvastatott a tarczali plebánus esedezése, mely így kezdődik: *Királyi papságom és Istentől vett hivatalom* stb. Azt kérte, hogy a tarczali zsidóknak ne legyen szabad eselédet keresztyént tartani, mert azok a zsidóknál nem ünnepelnek, nem böjtölnek, sőt hogy a Hegyaljáról, mely *arany bánya*, tiltassanak el. — Legalább neveltünk rajta.

Jekelfalusy beteg, és így csak első nap volt gyűlésben, s talán e miatt nem is adhatott vagy ígérhetett gyalogokat. De valóban a ki oly sokat adott, megpihenhet az adásban.

Szemere valami Bécsből jött missilis levelet hordozott széljél, melyben Károly főherczegünknek is egy circulárja olvastatik. Es handelt sich von der Existenz der Monarchie stb., ez van benne. Nagy dolog forog fenn, noha nem tudhatjuk. Én azt hiszem, hogy a mi udvarunk az anglus, török és russzus segédre támaszkodhatik, azaz hogy ezek barátink. Rossz időkre jutánk. Élj szerencsésen. Valamit látok s hallok, a mi érdemes hogy tudd, néked megírom.

XXI.

Széphalom, 23-ik Mart. 1809.

Édes barátom!

16-ik Martius óta csaknem mindég fekszem. Rheuma-e a bajon vagy chiragra és podagra, nem tudom, de kínos hasogatást érzek főképen bal kezemben. Ez idén érzem azt ily mértékben. Első közelítését brünni fogságomban éreztem hal kezem újjában, s ott arra fogtam, hogy azt az éjjel nappal öt esztendeig viselt vashilincs megfagyása okozta olyankor, midőn még télben is egy órai sétálásra kihordottak. Csakhogy nem a jobbomat hasogatja; úgy hasznát vehetem ennek.

Imhol a parancsolatod szerint megváltoztatott munkád copiája originálisával és pályairásommal együtt. Kérlek, vigyázz erre, hogy el ne vesszen, mert több exemplban meg nincs sem nálam sem senkinél másnál, Cottát kivéven. S ki tudja, Cottának is jutott-e kezébe a neki megküldött exemplum. Diligence-szekérre tétettem azt Kassán, s reá vala borítékjára írva, hogy a lepecsételt esomóban mi vagyok. Nem hiszem hogy az ily nagyságú esomók felbontatlanul kieresztessenek monarchiánkból, s így az én esomóm oly kézbe kerülhetett, mely azt jónak látta megtartani. — A per még sínes elítélve.

A Te munkád nékem igen sok gyönyörűséget csinált. Az okok nyomosok, az előadás lelkes. De sok helytt alig

érttettem mit akar mondani, mely talán az alig olvasható írás hibája volt. Megengedj, ha szavaidnak hamis értehetet substitáltam. Kedves lesz előttem, ha az én copiámat tulajdon keziddel igazítod meg. Ezt azért óhajtom, mert az írás félre lesz téve a maradéknak. Képzeld, mi kedves lesz annak ezen explárban annak a szép lelkű embernek a keze nyomait láthatni, esókolhatni, a ki az ő lelkeiket a hazaszeretet szent tűzével tölti el. — Mártonnak meg nem küldöm, mert ő ennek sem Pannoniájában sem egyébként hasznát nem venné. Az az ember Bécsben lakó magyar, szereti a nyelvét és hazáját is, de úgy hogy ez a nyelv és haza szeretete neki ne ártson.

Ezen pályairásomat általküldém Ruminak, hogy a német grammatika s orthographia ellen elkövetett hibáimat igazítsa meg. A halvány tintával tett igazítások az ő kezének vonásai.

Közlöm veled az ifjú báró Wesselényihez írt epistolámat is. Ez legújabb verselésem. A lovak neveit a Zsibó istállójából vettem. A Consul Brutus felől nékem mondotta azt a szép megjegyzést; Atilát előttem is játszotta; hogy pedig Zilajon a gyűlést a főispán bejövetele előtt megszólította, hogy ötöt szenvednék benn lenni, azt másoktól tudom. — Katonai tűzre gyermeket és Wesselényinek egyetlen egy fiát tüzelni nem kellett, s minthogy nem kellett, nem is volt kedvem. Attól félek, hogy az anyja testvére, a mi kedves Csereynk, igenis fogja. Édes barátom, kínos érzésekkel valom néked, hogy ez a tiszteletre méltó ember engem fél esztendő óta sokszor megbotránkoztatott a maga szertelen vanitásaival. A legszentebb barátsággal intettem nagy megkíméléssel, de nem használ. Hogy kamarássá lesz, azt nekem mondotta még négy esztendő előtt, s óhajtottam azt neki tiszta szívvel, mert az oly rangot ad s elsősegeket, a melyre neki (mint Wesselényi sógorának s gróf Haller Gábor vejének) szüksége volt. De gondold el, mi szükség volt a pápa Lateranensis Sporn-Ritterségére, mely ordóban Magyarországon csak az enyiezkei boldogtalan háró Mesko a collegája? Most Krasznának gyűlésén, mely vgye kisebb mint Torna, egy egész árkusra is nehezen féro hosszúságú oratiót tart arról, hogy van-e ok a háborúra, mintha a háború és

béke dolga nem volna kirekesztő jussal a fejedlem hatalma? Napoleont vádolja hogy purpurt vett fel, holott a mi urunk souverainnek recognoscálta, s azt beszéli hogy a mi urunkat N. tette le a római császárságból, holott a mi urunk a maga pátenében egyebet mond. Ezek *gondolatlanságok*, mégpedig a jobbagyi tisztelettel öszve nem férő *gondolatlanságok*. Ezenfelül a M. Kurír minapi levelében olvashatád egy levelet, melyet búcsúzó kapitányához írt. Curtiust, Seaevolát stb. hordja neki elő például, s azzal biztatja, hogy ha majd borostyánnal koszorús s az ellenség trophéumival felékesített zászlóikat a **háládatos** haza oltárának zsámolyainál letészik stb. Egy kapitány megmarasztásáért! Et tout au sujet d'un manteau! ezt kiáltom la Fontainenel. — Ily fonákságokat tétet az emberrel a pillogás szeretete s a generálisi titulusra vágyás. Azzal menti magát utolsó levelében, hogy ő parancsolatot vett, hogy ilyeket írjon. Hiszem hogy vette: de talán nem jól értette, mert ilyet nem parancsolhatnak. Azonban kedves előttem azt látni, hogy most a *hazai szeretet* ki van tehát valaha már a *prohibitus sensusok* laistromából törölve. — Mit mondasz Berzeviczyhez írt levelemre? Küldd vissza, kérlek, pályairásommal ezt is. Élj szerencsésen tisztelt barátom. Mélt. grófnéd kezeit csókolom.

Wécsy Miklós írja a vejének, hogy 24 óra alatt Pesten és Budán 345 stafétát expediáltak. Jól megjegyezd: 345! —

XXII.

Széphalom 27-d. Mart. 1809.

Érdemes barátom!

Most jövök estve a ma tartott újhelyi gyűlésből, s ezen levelem Kassára holnap indul. A palatínushoz küldött deputatio tette meg relatióját.

Midőn épen indulni akara a deputatio, akkor érkezék a palat. levele, hogy már nem regiment kell, hanem csak személyes felkelés. Azonban körömbe érvén a deputatio, s

hémutatván hogy 1130 lovasból álló regimentet állít a vgye, a palat. elfogadta az ajánlást, s megígérte hogy Kállóból feladni fog. — Felelt; elfogadja a regimentet; a 300000 fr. költsön kért pénz megnyeréséért esedezni fog ő Felségénél. — (a főispánnak megságtá, hogy arról kételkedni sem lehet, hogy ő Felsége azt meg ne adja) — s a concurrentialis cassa dolgában oly homályos és kétértelmű módon fejezte ki magát, hogy a vgye kéntelen volt a palatínushoz egy kurírt (Kazinczy Istvánt) Budára vagy tovább, ha a palat. Budán nem volna, kiküldeni. Holnap ez a levél felolvastatik, s az ösém indul.

A lustra 5-d. Apr. lesz. 11. Apr. a prímás praesidiuma alatt lesz gyűlésünk. S akkor osztán a tisztek is megválasztatnak. Ezek így készítettnek: Oberster Klob. Vincze. — Obs:lieut. Kandó Gábor. — Major Szentes vagy Szirmay Antal. — Első kapitányok: gróf Sztáray Albert, Szirmay Antal és Ferencz, Kazinczy István és Geizler Mihály.

A palat. gyönyörűséggel nézvén a kállai gyűlésben a Rendek készségeket, buzgóságokat, azt a complimentet tevő nekik, hogy a megyéjebeli b. Vay Miklóst nevezte ki nagy díeséretekkel brigadérosnak, és ezt úgy ejtette mint *viszont-complimentet* a vgyének. Rhédey jelen volt, s meg sem álmolván hogy ő el fog mellőztetni (mert nagyon vágyott a fejr mentére), szembetűnőképen confundáltatott a Vay denominatióján.

A mai gyűlésben felolvasta Horváth Tamás a maga gyökeres repraesentációját azon parancsolat ellen, mely a tavaly jure statario felakasztott Babos János czigány bírúit in poenam eltiltja a criminalis sedriákra leendő applicaltástól. Meg van mutatva nyilván ezeknek ártatlansága. Maga a főispán is a vgye értelmére tért, holott az akasztáskor ellenek szegezte magát, és még 13-a Mart. is (ez idén) azon értelemben volt, hogy Babos vétkes procedurával akasztatott fel.

Úgy mondják, hogy ő Fels. 9-a Apr. fogja Szent István-nál megáldatni a kardját szerencsés omenre a háborúban, s meg fog esküdni, hogy nem foglaló akar lenni, hanem csak birtoka védelmezője.

Egy tiszt Varsó mellől írja, hogy másnapra várták a mi ott fekvő seregeink a 200,000 főből álló muszka segédet. Én is de 3-a Mart. vettem levelet egy azon tájékon táborozó magyar tiszttől. Az nem csak ezt nem mondja, hanem épen ellenkezőt ír, azt tudnillik, hogy a tilsiti öszvejövetel oly szorosán megkötötte a két békélő fél közt a barátságot, hogy a muszka segédet nem remélhetjük. Megvállik, melyik hír az igazi.

Herdernek árok eránt írtam Pestre. Venni fogod a tudósítást. Az elmaradt theologicus darabokat bé kell Kiliánnak mutatnod, s visszaküldeni a kétszeresen küldött egyik darabot, hogy supplicáltassék. Érdemes a megtartásra Herdernek még theol. munkája is, mert az *theologia* ugyan, de a Herderé.

Ha Stael-Hollsteinnének Corinnája vagy magadnak vagy grófnédnak megvan nálad, kérlek add ide megolvasásra. Szép recensióját láttam, s meg nem kaphatom Pestről. Vissza fogom küldeni a maga épségében.

Ne tartóztasd soká pályairásomat, Berzeviczyhez írt levelemet s a Wesselényihez írt jámbusokat. Éljen szerencsésen.

XXIII.

Széphalom, 12-d. April. 1809.

Nagy érdemű barátom!

Ötödfél esztendeje lesz, hogy megházasodtam. Csaknem annyi idejű az itt menő sonett. Te, u ki az olasz nyelv s olasz sonettek édességét ismered, s a mesterség titkaiba mint mester vagy beavatva, tudod, hogy nehezebb munka nincs a magyar poesisben, mint ezen problema feloldása; mert nagy nyűg már a ríme is, nyelvünknek felette kevés rímáji lévén (hanemha őket ex iisdem partibus orationis szedjük: testemet, lelkeimet, nyelvemet; így könnyű egész epicum carment egy rímre írni, mint az arabok; de nem lesz semmi kelleme) — hát még midőn scándálni is kell lábakat! hát még mikor

mind a sorok száma mind a rímek helye ki van szabva! — Ez eszelekedte, hogy soha még magyar költő sonettet nem énekelte. Nem szégyenlem megvallani, hogy ezt a kis semmiséget esztendők óta titkolom másoktól, s így fogom a többit is, donec nominis hujus honorem, megérdemlenni fogják. Még csak Sophie isueri: de ma megírtam Kisnek, s íme néked is; s reád és Kisre elmondom: quod si me italicis vatibus inseres, sublimi feriam sidera vertice.

Bürger, a német poeta, azt mondja, hogy a sonett rímjai úgy játszának egymással, mint a menuetfordulások, s igaza van. Én ezt a koszorút szeretném elnyerni. Csak huszonnégyet írok jót, elég lesz nevenet hallhatatlanná tenni. Egy *nem rossz* is esztendők óta készül: de még nem lévén kész, nem csak nem mutatom, de még soha le sem írtam. Utolsó sora ez:

„És a világ énnékem Széphalom.“

Tibullusi ideák mennek előre, s az első sora ez: *Ragassza más magára pántlikáit.*

De innhol egynek töredéke, melyet nem folytatok, mivel a schéma ellen írtam. A rímek nem a magok helyekre és soraikra jutottak:

1. Nyögve, fonyadt képpel s elsárgúlva,
2. Mint a sírok' éh árnyékai,
3. Buktam zsámolyodhoz, s elesordúlva
4. Folytak gyötrelmim tolmácsai.
5. 'S mint az ég' kegyes lakosai
6. A midőn az ínség kínjai
7. Feljutnak hozzájok, ellágyúlva,
8. Rám pillantál, s meg valék gyógyúlva. —

Az első, 4-dik, 5-ik és 8-ik sornak *Úva* rímát kellett volna kapni, s a 2-iknek, 3-iknek, 6-iknek és 7-iknek *Ái-t.*

Eddig kezdelben van pályairásom. Kérlek, juttasd ismét kezembe. Kiliánnak leveleit vettem. A pénz tehát jobb időnkig maradjon nálad. Én 5 hétig betegeskedtem, de már gyógyúlok. Éljen szerencsésen.

VI. NOVEMB. MDCCCIV.

A legelső, sőt mindeddig egyetlen souett, mely magyarul énekeltetett.

Nincs milliók közt egy, kit a fene,
Vak Áte így vett volna korbácslásba.
Ha megdühödve kap bár néha másba,
Azt megkönnyíteni felkél Istene.

Ah, engemet nem véd ő ellene
Sem ég sem föld! E szörnyű bajvivásba
Ájúlva dülök újabb ajúlásba;
'S irt nem talállok mely enyhítene.

Amor megszánta éltem' kínjait,
'S mond' : Én enyhítem a kit a Sors sújta.
'S bérül ölembe tette le Sophiet.

És im, miolta nékem áldást nyújta,
'S bús éjjelemnek bájos mécsét gyújta,
Nem érzem a sors csapkodásait.

XXIV.

Eperjest 17. April 1809.

Kedves barátom!

Nyolczadik Martiustól fogva Pesten, Borsod, Szaboles és Zemplén vármegyében, ahol nem láttalak, de ahonnan Kiliántúl levelet küldöttem neked, utazván, csak tegnapelőtt érkeztem haza, és sietek ötrendbeli leveledre felelni.

Íme ezt írom Berzevezynnek : Kazinezy mecum communicavit epistolam quam tibi scripsit. Quoad nationalitatem idem cum eo sentio. Amarem ut opusculum hungaricum quod catenus conscripsi, et in quo materiam hanc ex omnibus visus

punctis considero, atque ita tracto uti adhuc hucum per nullum tractata fuit, legeres. Sed quoad sedes dominales tuas, et non Kazinezianae sum opinionis. Institutio haec non nisi tamdiu valet, quoad relationes inter rusticum et publicam auctoritatem, rusticum item et dominum patriarchales sunt; ut primum apud nationem aliquam spiritus militaris in spiritum industriae transformatur, cessare debet, secus inevitabiles sunt innumeri abusus ex natura institutionis; cum nullum repagulum supersit opprimere volenti, quam moralitas, cuius per succrescentem civilisationem agentur quidem rationalia motiva, sed imminuuntur psychologica. Non igitur quaestio est de exceptionibus, sed de naturalibus sequelis ipsius institutionis in statu civilisationis progredientis. Kazinezy rem sedium dominantium theoretice non practice consideravit. Putat omnem controversiam inter rusticum et dominum ad Consilium locumtenentiale pertinere. Obliviscitur tum Comitatus tum Consilium ex nobilibus possessionatis, qui ad statum privilegiatum pertinent, consistere, existimat Iudices nobilium ubique in quovis sui processus vel districtus loco quotannis comparere. Scio exempla in Consilio Locumtenentiali, sed nec unicum scio contra dominum rusticum in comitatu triumphasse. Bona legislatio in modernae provisione medium invenire deberet subditum ita tuendi, ne vel desperatione triumphus injurias querelae praeferat, vel nimia et certa spe victoriae facile turbulentus evadat.

Semper optavi, et puto id me tibi jam semel perscripsisse, ut statum subditorum in reliquis etiam haereditariis provinciis adumbres et comparisonem instituas. Nam querelae et invidiae eorum nil aliud secus probant, quam quod *nemo quam sibi sortem seu ratio dederit, seu sors objecerit, illa contentus vivat, laudet diversa sequentes.* Pro relativa felicitate vel infelicitate probanda, ignarorum subditorum questus nil conferunt.

Ubi dicis : er hat weniger als nichts; et quod Kazinezy notat, potuisses addere : an den Grenzen Pohlens auf's wenigste, besonders wenn er durch Handel und Wandel oder sonst sich nicht etwas extra erwirbt. Ita expressa idea, plena fuisset veritatis.

Landabile est uxorem Kazinczii ubera sua subditorum prolibus praebere, sed non omnes facine sunt uxores Kazinczii, neque viri omnes conjuges ejus mariti. Ex adverso, certum est, quod si prono, et ad pedes tuos se provolventi Ruteno manum, quam tibi pro amplexu prensare vult, subtrahas, magis te superbum quam humanum reputabit. Id quoque certum est, quod tale per educationem et adjuncta effectum humana facie semibrutum, non nisi spe physici boni, quem admodum timore physici mali ad bonum morale allici, vel a malo morali deterreri possit, hinc et ferox in desertis pastor trans Tibiscum, qui cum pecoribus suis succrescit, et Rutenus, qui semper miseria tum climatis tum duritiae laborum, tum injustitia repartitionis horumque onerum sequelis urgetur, quandoque baculis excitari vel reprimi debet, nam uterque, quod natura feritatis et servitutis est, facile ex summa libertate aut servitio, nisi coerceatur et contineatur, ad summam licentiam prorumpit, sed longe frequentius cum moderamine tamen (ne ipsum illud ad bonum morale incitamentum vitium evadat) ille vino, hic cremato non tam alliciendus, quam proemiandus venit, et sic liquore regi in propria sua commoda potest.

Non 1792, sed 1802 facta motio quoad vias publicas, sed non svasissem, ut aliquis dixisset, nobilitatem quoque contribuere debere. Géczy, nunc Protonotarius, tunc Comitatus Komaromiensis Ablegatus, quin provocatus fuisset, publice declaravit, dum fundus publicus discuteretur, esse contra Constitutionem vel cogitare Hungarum nobilem, etiam si pro bono publico, aliquid contribuere posse. Vay Josephus reposuit, hac ratione constitutionis limites tam late protendi, ut difficilis futura sit eorum defensio; ego autem observavi me necdum scivisse libertatem Hungari nobilis constitutionalem potiore esse libertate et obligatione hominis in societatem civilem coalescentis. Nobis plauserunt, sed Géczy vicit, et more tactione dictalis, ad quaestionem necandam propositum est id petere, quod sciebatur nos non obtenturos, ut quippe de summa per adjectum pretium salii proveniente, ratiotinia exhibeantur, et quod usque supererit, fundo publico et viis deserviat, uti alioquin lege stabilitum est.

Si ignobilis Judex nobilium juxta sensum Palatini et Cottus Zempliniensis fieri posse deberet, quare non vice? quare non supremus Comes? fortasse ideo, quia in machina administrationis infima rota agens est Judex nobilium? Sed infima rota a superioribus pendet, aut illis innixa est. Fient ista omnia, et bene erit, sed manere fieri non debent; parvum nunc jam valet, sed nexa est compages nostra. Quae mutari debent, una simulque debent mutari.

Anno praeterito non fui in Diaeta, sed dubito Mariasium de remissione nonae et decimae sine aliqua reductione perorasse, neque memini propositionis Ragalyianae 1807. de proprietate rusticis penes reductionem tribuenda. Inutile est haecem tales propositiones in Diaeta Hungarica facere, Rari naves in gurgite vasto. Liceat mihi unam reflexionem facere. Non barbaries, non defectus culturae apud nationem Hungarum impedit tales propositiones fieri, et executioni mandari, sed commodi proprii Studium. Idem motivum conservat apud Anglos cultos den Negerhandel et oppressionem Catholicorum in Irlandia; nullibi unquam in mundo sine potestatis executive, aut adjuncto, aut vigore ab ipsis Aristocratis similes propositiones executioni mandatae sunt. Praeclare dicit Rousseau, nationem levare sensu propriae suae existimationis, et Kazinczy: nobis praeter culturam scientificam nihil ab exteris expetendum esse. Hanc epistolam in copia etiam Kazinczyo transmittam et valde gaudebo *dissociatos si potero componere amicos*, dummodo mihi non accidat quod saepe evenit, ut inter duos litigantes, tertius non gaudeam, sed patiar atque sortem habeam non-quaesiti procuratoris.

Az ifjú Wesselényihez intézett versek teli vannak görögséggel, Horatius lelke lebeg rajtuk, régen nem olvastam különbket. A sűrű serényű Buccfalus, a talpverő Brutus a tüzet hányó Pitt és Fox, „még Zsibón is egymás ellenségei“ — lánggal teljes rajzolatok.

„Azokhoz esatlhassad magad,“ a második szóban a második tag keményke. „A tájték, mely a kifáradt ló inán lefoly,“ hathatós kép, mely a régi görögöket meg nem botránkoztatná annyira, mint a mostani kényes francziákat. Gyen-

gégebb, szebb, helyesebb a mostaniak képzelődése, mert többet társalkodnak a fejjéppel, és mivel nincs annyi erő a fejekben, hogy esupán a fő ideára függesztetvén figyelnek, oldalas ideáktól el ne vonattatnának.

Az illetén szép verseket rostálni kell szinte azért, mert szépek.

A *lararium*-ot, szégyenemre, nem értem, haesak uctalántán a *laribus* származtatod.

Köszönöm hogy simítottad prózámat; valóban szüksége volt a gyalúra, mert a lobbanásnak hevenyében készült, gondatlan valék mind a numerusra, mind a pontosságra, szoktek gyakran, s néha elébb ugrották egymást gondolatim, a nyelvben is építettem hibákat: de mégis itt s amott kegyelmezhetél volna nekem minden botlásim mellett is, p. o. kár volt kihagyni, hogy az úr isten magyarul is tud; kár volt mondani, hogy pengő pénzben száz aranyat ígért a túlingai patriota; nem ütköztetöb-e (plus frappant) a mostani időkben az mondani: száz aranyat aranyban? trop de elarté nuit quelque fois à la finesse. Nem ütköztetöb-e így szólani: „a kik nem tudnak magyarul Magyarországbán,“ mint így: „a kik köztünk laknak, s még sem tudnak magyarul?“ Senkinek a világon nincs inkább szüksége rostalóra, senki sem fogadja szívesebben a javítgatást mint én: de világos, barátom, a mit, úgy tetszik az anglus Adisson mond, hogy ha esupán annak jobbitgatására, a mi teljességgel türhetetlen rossz vagy hibás, vagy gánesos, nem szorítják magokat a criticusok, lehetlen hogy az íróknak eredetiségeket olykor-olykor meg ne heréljék. Legnagyobb részét változtatásaidnak helybenhagyom, de szülöttjeim némely hibáihoz ragaszkodom. Virginiámnak egy kis púppja van a nyaka hátán, de mert nem igen nagy, kedvelem azt s nem adnám más leánykának legsímább nyakáért. Te, a ki annyira szereted az individualitást, tudod, hogy némelykor abban is van a caracteristicum, quod insit plus sanguinis quam liniae. Igaz hálaadással köszönöm, hogy stylusomat folyóbbá teted, hogy a nyelv ellen való hibákat kiirtottad, hogy emezt elébb, amazt hátrább helyhezted, hogy több mozgást, több keeset, néhol több világosságot adtál munkámmak, hogy néhol jól

rövidítettél, a buja ágokat nyested, a ritkákat összeesomóztad, a sűrűket kiterpesztetted: csak néhol kivántam volna több tompaságot késednek, nehogy termésem, a mely anglus kerthen vette eredetét, francziában termettnék látszasson. La critique est, úgymond La Harpe, dans la libre Angleterre contre le mauvais, et non pour le mieux.

Én a te munkádat nagy meglepéddel es figyelemmel olvastam; különösen örvendek, hogy majd mindenben egyetértünk. Azt a philosophiát, a melyet Zeno egy marokba szorított, Cicero a keze újjain fejtegette. Egyet szerettem volna benne, hogy tudhillik megmutattad volna, hogy egy élő európai nyelven sem lehet a görög és deák hatlábásokhoz foghatókat írnia, csak a magyarban. Ez a demonstratio, vitatás, a magyar nyelvnek legnagyobb dicsérete lett volna. Csak Szabó Dávid kis szótárját kell megtekinteni annak megvallására, hogy Jenisch szerint *der intensive Reichthum* der ungarischen Sprache akármilyen európai nyelvvel is vetekedik, már pedig mivel a mesterszók mind vagy metaphorák, vagy származtatások, vagy kölesönözések, vagy öszvetételek, világos, dass die intensiv reichste Sprache den Keim des extensiven Reichthums in sich fasse. Én ezt az ideát scholsem olvastam, de mennél többet gondolkodom felette, annál igazabbnak látszik nekem.

A regimenthül osztály lett, még minekelötte az, a kinek a regiment ígértetett, fololdott volna minket ajánlásunktól. Jól mondta Szemere Albert, midőn a regiment a világra lön, *nesze senmi, fogd meg jól*. Lónyai Gábor nem vala egy értelemben a nádor-ispánynyal a diétán; a herezeg a personalis insurrectiót sürgette, a viceispán az 1741. 63. art. Nem gondolta tudhillik ő herezegése, hogy $\frac{3}{4}$ része a magyaroknak hamisan fog vallani, és hogy 3000 forint jövedelem sinórmértéke szerint igen kevés lesz a lovas. Lónyai Gábor tehát részszerint, hogy megmutassa a palatinusnak, hogy az ő részén vala az igazság, részszerint hogy a hibát ejtett nagy úron, mint első az egész országban, új projektom által segítsen, annál fogva, hogy ez által szegény gyalog véreink majd a ló hátára emelődnek, a regimentet teremtette, és élvén az ország kapitányának Zemplén vármegyén keresztül

lett útazása alkalmatosságával, azt ajánlotta. Azonban későbbben olyan föltételek alatt ajánlották azt a Státusok, melyekről alkalmasint azt tették fel, hogy nem fognak elfogadódni, és így a buzgóság kimutatása, a fűsvénység és mind a két külön-külön *utem phisice et politice et moraliter* járó herezeg kegyelmének megnyerése, és, a mi a legfőbb, a viceispán akarátjának megbuktatása voltak azon czélyok, melyek 13. Mart. oltá, és 10. Apr. is a nagyobb részét a Státusoknak vezérlették. Lónyai, a ravasz, ezt mind számba vette, s clare ellátta, azok tehát, a kik ellene dolgozni látszottak, magoknak mind kezére dolgoztanak. A machiavellismus elsült, mind a esaló részéről, mind a megesalottakérül, a kik magok a királyt, s a két herezeget és a viceispánt reászedni igyekeztek. De mi lón a következése ennek a tekervényes, fűsvény, helytelen és kétszínű politikának? Az, hogy a nádorispán, a ki elfogadta a regimentet, a feltételek eránt semmit sem felelt a primás eljövetele és elmenetele előtt, és így sperato contrarium eveniente, mind Lónyai, mind a vármegye, mind a két herezeg előtt, mind a király előtt, mind országszerte beesületében esonkúl, és még sem egészen bizonyos még, hogy nem fog-e kényszerítettüni regimentet adni, és hogy abban nem léssen-e belé számlálva a 10-ik Aprilisi divisio, vagy pedig ha nem fogja-e épen ezen divisiót még a regimenten folyúl adni. Mert a regiment ígérete visszahúzásának oka ez volt, hogy tuduillik törvénytelen ígélet vala, mivel feltette a regnicolaris cassa alól való felszabadúlást, így tehát más vármegyék kárát. De ez teljességgel semmit sem nyom, 1-0: mert ha ez törvénytelenég lenne, beestelenség lett volna ígélet, ha pedig nem az, beestelenség visszahúzni az ígéletet. Valóban esűnyaság a királynak a testvére által ígéletet tenni, aztán pedig, minelölte még vagy a király s testvére feloldott volna minket az ígélettől, azt a király sógora által semmivé tenni, elállni a nagyobbtól, és ez által kevesebb ígélet. 2-0: Ami a törvénytelenéget illeti, ezt én által nem látom, mert a regnicolaris cassa systemájában minden vármegye kap, s minden vármegye ad, és az olyan nemességgel gazdag vármegyék, mint Zemplén, többet kapnak mint adnak az insurrectioalis regnicolaris cassához, és

így a regiment más vármegyék kára nélkül állott volna fel. Én Martiusban nem voltam Újhelyben, ha ott lettem volna, azt mondtam volna, hogy nem kell a nádorispánnak ígéletet tenni, mert Zemplén vármegyébe a primást küldötte a fejedelem. Íme milyen dolgok történnek, midön oldalas s mellesleg tekintetek vezérlik az embereket, és nem a haza java az egyenes czély. Be köszönöm a mindenhatónak, hogy belőlem intriganst nem esinált és mégis elég eszet adott minden efféle szövevénynek kitapogatisára. Nem ám az az útja a nagy dolgoknak.

Írd meg már egyszer, kedves barátom, kerekdeden, hogy mennyivel tartozom Herderért, hogy a pénzt megküldhessem. Kilián nem akarta a pénzt felvenni, megírta neked az okokat azon levélben, melyet ipádnak, hogy neked általadja, Újhelyben a minap kezéhez szolgáltatam.

Deák verseket kellett a minap a nagy lárna közt írnom Újhelyben a primáshoz; kinyomatattak Patakon. Nem az a lélek lehet bennük, a mely lelkesít minket, de az, a melytül kéne lelkesítettüni, ha minden, a legrosszabb esetre is a szükség azt hozná magával, hogy az országnak politicai függetlenséget kéne szerezni, és hazánknak integritását fentartani, készséget és elszárást kell mutatni azoknak, a kik erre és amarra érdemesekké akarják magokat tenni.

Azon deák hatlábú versek, melyeket a pataki collegium készítettett, szebbek, többet festenek, jobban dícsérik a primást. De mikor fogjuk mi már egyszer tudni, hogy mit kell? mikor? hogyan mondani? A primás azért útazott, hogy felbuzdítsa a nemzetet és segedelemet kérjen. errül kellett hát szólni és csak mellesleg említeni gratiam vultus, mert a majestásból semmi sine, és hazugság nélkül kell tudni dícsérni. A hatlábosok azonkivül az epopoeába vagy a didacticom poemába vagy az idylliába valók; a togátus Gabiniusnak állóképét a curiában, nem pedig egy kis cabinethen kell felállítani, ahová esupán mejjképeket (Büsten) kell rakni; az ode szép, esupán csak vagy odét vagy elégiát vagy epigrammát írtak a régi rómaiak mindenkor alkalmatossági versek képében. De mind ezzel együtt meg kell vallani, hogy szeretnék egy deák epopoeat olvasni 6 7 esztendő múlva attúl

az ifjútól, a ki azokat a hatlábásokat írta. Kilátszott Buonarrotti akár olajszínekkel a vásznon, akár szénmel az úteza fájain festett valamit.

A sonetted derék. A memyire értem, nehéz munka ez, de igen tetszik a fiúnek, és te szerenesésen jártál el benne. Ezt oda kell ígtatni a magyar literaturának szebb példái közé. Tudod-e barátom, hogy Szabó Dávidnak sapphicumja a *ledölt diófáról* remek munka? Semmit, egy szót sem másolnék meg benne, csak a második strophának a végén e három szóeskát: *nedvek elhagyván*; e sem nem jó, sem nem szép, sem nem világos, sem nem költeményes kitétel.

Mert eredetieket is hordasz elé, és mivel a nyelvről s annak közönségessé tételéről szólsz, talán oda ragaszthattad volna verseimet a nádorispánhoz, midőn nyelvünk mellett harszott 1805-ben: „Magyarok szerelme, hercegeknek fénycze,” melyeket, úgy tetszik, megküldöttem neked. Köszönöm mint Cicero Luciliusnak s Plinius Tacitusnak, quod nomen nostrum scriptis illustretur tuis, mert én Pliniussal tartok, és szeretem olyan embertől, mint te vagy, érdemleni a dicséretet; nam postquam laudanda facere desimus, laudari quoque ineptum putamus. Ebből a helyből is látszik, hogy Szemere jó deák, és nem goromba magyar volt, a minap, midőn a primás előtt azt mondta: ineptum rem facit Cottus Zempliniensis.

Öllemek ezerszer. Hív Jóskád.

Engemet Szabolesban stabilis tisztnek kívántak, de nem mehetek, noha kapitányok valék 1797, mert 1802. felfordúltam, a jobbik lábamon a nagy eret kettészakasztottam, és úgy vagyok sehelyemmel (cicatrix), hogy tavaly az olaysói hegy meredekén egy gördülő kövecsbe csak kiesint ütközvényt hat hétig sínlódni s szenvedni kéntelenítetttem.

Zsoltán valék Vay Miklósnénál; köszönt; a Morgenblatthúl adott egynehány leveleket, kérvén, hogy küldenék neki egynehány kötötöt de l'esprit des Journaux. Megeszelek szemálatlal, mert úgy is levelezel vele s küldözgettek egymásnak lelki eledelt.

Bon. ¹⁾ Lucian három esztendőül fogva egész familiájával magyarul tanul. Ez a háború olyan, hogy semmit sem nyerni, de mindent el lehet vele veszteni. Húllnak, esnek a proclamatiók és az eprigrammák, de még egy proclamatio sines olyan, a mely hathatna a franczia nép eszére és szívére. A volna pedig a fundamentom; epigrammákat a győzedelmünk után kéne írni.

XXV.

1809. 8. Mai. A. O.

Kedves barátom,

100 rft. ígéretem szerint, Corinnát és kézírásodat küldöm, azzal a kéréssel, hogy Corinnát Vay Miklósnénak küldjed mennél elébb.

Minket megverték, mert mohón és mégis későn és több bátorsággal mint okossággal kezdtük a verekedéseket. A ki oldalaslag és hát megett nem tud menni a francziáknak, hanem csak egyenesen rohan rájuk, az mindég fog verettetni, mert ez mind bátor, mind okos nép. Tegnap érkeztem egész házínépemmel a városból, annyi a dolog, a baj, annyi levélre kell felelni, hogy most lehetetlen többet írnom. Öllelek s vagyok egész barátsággal

hív Jóskád

Pipsz.

Ugyan dicsérsz; köszönöm, a fele is sok, azonban senki sem esőmörölt még meg a dicsérettől; nincs szenvedhetőbb dolog ennél. Lucri bonus, laudis optimus odor, de érdemleni ám a mesterség: a barátság mindenütt érdemet lát, és mindjárt és mindenben, ahol a szív megfordul.

¹⁾ Bonaparte.

XXVI.

Széphalom, Május 12-d. 1809.

Megbeesülhetetlen barátom! A száz forintot Cottának számára vettem. Azt mindaddig lehetett volna halasztanod, míg leveléből megértettük volna, mi a könyv ára. Emberek ezenfelül viszi a nyugtatót mind ez eránt, mind hogy Corinnát s a pályáirást elhozá. Ezt sietve írom, hogy kétséged ne legyen.

Hozzánk 3-dik Máj. érkezett a szerencsétlenség híre gr. Csáky Imrénének stafétája által. A főispán felhívata mind a négyünket, tudniillik a kik a deputationnak akkori hetesei valánk, Szemere László, Sulyovszki, az apátúr és én. E szókkal fogada: Hinc sumus! — s ekkor olvasá a Csáky levelét. Egy óra múlva jött már a palatinus parancsolata is, s a Hadik és Hertelendi levele, hogy a nép induljon, bár gatyában s ló nélkül van is, s kérjék kölesön szomszédjaiknak pisztolyaikat s kardjaikat. Nagy vala rémülésünk. Mindjárt sessiót tartánk, s kiment még akkor nap a parancsolat, hogy lóvásárló deputatusaink s szolgabíráink, lovat s pokróczot, nemestől nem-nemestől szedjenek el requisitióban s küldjék he. A parancsolatot a fő- és viceispán és négy deputatus permanentis subscribálánk. Negyed nap múlva érkezék a Szirmay Antal stafétája Pestről, hogy ő küldi 15 szekéren a holmit. Ez ő Exeját nagyon megnyugtatta, mert a Szirmay Antal leveléből látjuk, hogy mi vagyunk az az egy vgye az egész környéken, a mely ruhában küldi a seregét és fegyverrel. A többinek sem ruhája, sem fegyvere. Pest vgye 3000 ft. discretiót adata az ocon. commissio tisztjeinek, és még sincs aza, a mit mi kaptunk.

Én most kapok három esomó holmit Pestről, proclamatiók, versek sth. Kisfaludy-Himfy a palatinus által adjutansává tétetett, s a pennát fogja vinni. Láttad, reménylem, az ő tollából folyt magyar insurgensekhez szóló buzdítást. Azt a palatinus németre fordíttatta Schedius által. Pestről írják,

hogy Kisfaludy már ott van. Takácsnak leveléből tudom, hogy egy marsot is készített és tábori dalokat. Sőt egy 120 paginából álló munka is ily ezim alatt:

Hazafiúi szózat a magyar nemességhez

az övé. Nem tudom, ha hitelt lehet-e ezen állításnak adni, mert sokszor citálja önnön verseit, mely rendes volna. Pag. 8. rendes vers a 2-dik sor:

Bont, dönt, tör, vart, dől, sájt, öl.

Ha ez is vers, nem tudom mi nem lehet vers.

Én rettegek, és hidd el, még álomból is sokszor felriadok. Holnap bémegeyek a városba megtudni, mit hoz a ma várt staféta. Jó jelnek hítszik, hogy 24. April. oltá semmi több nem történt. Oberster Splényi Fer. felől az a hír, hogy elesett. Elesett Máriássy is az oberster, úgy a pataki vasas-seregbeli oberster Moczen, a császárnak kedves embere. — Ha valami nagy történik itt, tudni fogod leveleimből mindég.

Az insurrection. restantiák ugyancsak exequáltattak. Szirmay Ádám 6000-nél többet fizetett. Nem vala kész pénz, s senki sem akarta venni holmiét E. Bényén, és így egy 10 ezer forintos Wechselt küldte he, mely két holnap múlva fizettetik. A sessióban a Wechselt nem acceptáltuk. Jósza Mádón gr. Szirmaynak egy curiáját adta el 2000 forintban zsidóknak. És több ilyek.

Küldöm itt a Vayné Morgenblattját. — A Szerencsiné veje gróf Teleki Jóska tegnap vett leveléből értem, hogy felesége ötöt egy leánygyermek atyjává tette 14. April. Az én feleségem 1-a Mai érzé méhében legelőször ugrani Emil Trajánus fiát.

Élj szerencsésen. Ajánlom magamat barátságodba, mely előttem minden becs felett van.

Kérlek a Morgenblattokat küld ismét nekem, hogy Vaynének küldhessem. Akkor fogom csak megolvasni. Eddig reá nem értem. — Azon apróságokkal kedveskedem, a melyek melléje vannak téve.

Betegségem miatt nem valék Újhelyben. De azt írják onnan, hogy a primás nehezteléssel vette a regementet. Ekkor a Státusok és kivált a mágnások a fő- és viceispánt vádolni kezdték. A főispán azt mondá, hogy ő erről nem is álmodozott, de Lónyai néki mihelyt megérkezett, azt mondá, hogy ki van csinálva a dolog. Erre a primás Lónyainak: Ita hoc est quando in diacta non concludimus, domi vero merita quaesimus ut donationem obtineamus. Lónyai nagyon le volt verve. Mi végeztetett, másoktól tudhatod.

XXVII.

Kedves barátom, a kutyát köszönjük.

Mint a szél úgy repül,
Fog mint a laptá,
Cefalus kezébül
Prokrisom megkapta.

A lengyel lázadások nem nézik Magyarországot; ők, a lengyelek, egy süveg alá ásitóznak, ha meg nem esalattatnak, elébb utóbb Magyarországra lesz háború a francziák és oroszok közt. Minden esetre szörnyű a jövő, ha a jelenvaló nincs eddig elvégezve Budán, csak ott fog kötni békét N. Udvarunk örül a lengyel támadásokon, remélvén, hogy az orosz segítségére jó; de kétséges vagy késő az, s nem a legközelebb, hanem a távolabb eső következtetést is kellene számba venni. A frissesség, az előre látás meglepte a lassúságot s gondatlanságot. Ha okosok lesznek az emberek Budán, türethetően esett talán minden, de ha Sámson el fog akarni veszni a philisteusokkal, a philisteusok el fognak veszni Sámsonnal. Nisi utile est quod facimus, stulta est gloria, le mieux est l'ennemi du bon, és a kisebb rossz, jó a nagyobb rosszhoz képest. Az istenért, ne herzenkedjete Újhelyben, csak hideg vér, hideg vér; mind késő van, másképp szól a poéta, másképp a politicus, amaz azt festi, a minek kéne lenni,

ez a jelenlevőt, a múltat és a jövődöt valódi állapotjában látja.

Mindenből kifogytunk, még az időből is, az elméleti erkölcsi erő minden tekintetben nagyobb az ellenségénél, e pedig a lelke a testinek. Csuda nélkül lehetetlen a sors végétét másolni; ha okosok vagyunk, azon fogunk iparkodni, hogy a közveszedelemből a közjó teremjen; ne nézze kiki önmön veszteséit, hanem a köznyereséget. Ha mindent meg akarunk tartani, mindent elveszejtünk. Hányszor mondám ezt hazámfiainak! A kik magok magokon nem tudnak vagy nem akarnak segíteni a maga idejében, azoknak tünni kell a náluk hatalmasabb embernek intézeteit erántok.

Azok, a kik hamis és hazug reményekkel szeretik magokat tápláltatni, szánakozásra méltó emberek; az okos és férfias characterű ember látja a dolgot amint van, irretorto oculo, s nem kecségteti magát; azonban kétségbe nem esik, ha mindenre kész és az elháríthatatlan rossz ellen nem türeke, hanem azt mérsékelni igyekezik. Csókollak ezerszer, adjon a magyarok istene józanészt a budai tanácsosoknak; eddig talán el van sorsunk végezve.

29. May A. Olyson, 1809.

Hív barátod
Jóska.

N. magyar regementet formál. Elébe menne herczeg Jánosnak, qui certum pro in certo reliquit. Bécsből visszahúzza magát N., minekutána több milliomokat kiesikart volna; Jánosnak a közösülését a nagy armádinkkal akarja akadályoztatni. Hogy vérszemét adjanak az insurrectiónak, a primás regementjével megverették Nt a novellisták. Triest, amint mondják, a franczia kezében van; Pétervárad felé retirál az udvar a törökhöz vagy Erdélybe. Constantinápolyban új zenebona támadt, a szép Sándort megölték, amint mondják. A kevély bécsiek két bombilövés után capituláltak. Maximilián kéntelenített odahagyni őket, a császár azt mondta néki: ha nem volna kegyelmed crezherczeg, lába közé tétetném a fejét. Az insurrectiót gardes nationales

nevezik a francziák; beaux gens mal conduits et qui accroitront notre gloire, ezt mondják az insurgensekről. Idétlent szült a királyné. A boszút féltő németek Gallieziában a lengyelországi híreket nagyítják. Gr. Haller 8 szélső vármegyének politicus commissáriusa. N. magyar proclamatiókat hirdet. Szokása szerint mindent ígér.

Írj te is a mit hallasz.

XXVIII.

Széphalom, Júl. 6-d. 1809.

Nagytekintetű, kedves barátom!

Mit írnak néked a hadi történetekről? Azokat a melyek nyomtatásban megjelennek, úgy is olvastad s olvasod. Ezeket tehát elmellőzöm. Egyedül egy két barátimnak leveléből hordom fel, a mi méltó a közlésre, s azt beszélem el, a mik körülünk történtek.

V. ispánunk 23-d. Májusban adta be esedezését az Ung vgyei administrátorságért, s 23-d. Jun. már public. a consiliumnál. Pestre ment, hogy ott holnap letelhesse a hitet. Visszajövőben Eger felé fog kerülni, s úgy veszem észre, hogy Horváth Lászlót ord. vagy Bernáth Jánost vagy a tolesvai Szirmay Antalt pedig subst. viceispánná surrogáltatja, vagy talán az administrátorsággal együtt a viceispánságot is viselni fogja. Meglásd, hogy ha Eszterházi József mozdulni talál, ő lép helyébe.

Nevezetes anecdotum az, a melyet minap maga ez a kedves viceispánunk beszélt vendégeinek az ebédnél, hol magam is ültem. — Tihanyi Tamás sajnosan panaszlá, hogy szolgálatjának első esztendőiben eltévesztette az utat, s *hamis* lépéseket tett. Bánja, de haszontalan; nem hisznek többé. Ezek a tihanyi szavai. Erre neki L. — „Úgy kell uram bátyámnak: ne társalkodott volna **csak** egyfélékkel. — Lónyainak igazsága van: aut virtus nomen inane est, aut decus et pretium recte petit experiens vir!

Rhédey nem leve oberster, pedig eleintén nagyon akart az lenni. — Maga vitte-e úgy dolgait, hogy az ne legyen, ámbar keresni láttatott, nem tudhatom. Elég az, hogy oberster Biharban az ő kedves barátja lett, de a kívül most halálos ellenségeskedésbe keveredett. *Dobozy Lajos* (Rhédeynek testvére volt nála házasságban, de csak öt hónapig élt a menyecske) — Dobozy vagy a Dobozy emberei anonimusan leveleket küldözgettek Rhédeynek s másoknak, s moeskos írásokat hánytak el ellene.

Zemplényben legtöbbben látszanak óhajtaní a Szeuere István vagy Boronkay Gáspár v. ispánságra leendő nevezetését. De ezek L.-val nem lévén biztosságban, nem hiszem hogy rólok csak szó is legyen. Szirmay Antal is gyanús előtte, ha csak azért is, hogy ő is Szirmay. Ellenben Bernáth **kedves**.

A győri csatában b. Barkóczy Antal kapitányunk elvesztette a bal lábát, és e miatt nemsokára aztán életét is. Hadnagy Gergelyi Máté egy karmoló lövést kapott. Őt emberünk a esata mezején esett el, tizenöt sebet kapott, sokan megszaladtak, de sokan Kandót békisérték a rejtett batteriák közé s által meg általszökdösték az ágyúkat, s a francziák közül sokakat levagdaltak. Ez vala az első jelentés, a mit vettünk vitézeink tettek felől, s együtt jövőn ez a esata elvesztése hírével, nem esuda ha bennünket nagyon ellágyított. Lónyai egy sentimentalis levelet teve fél a sereghez, mely a gyűlésen 24-ben felolvastatván, sokakat, *még Sennyeit is!* a *gazdag* Sennyeit! könnyezésre olvasztotta. Lege Antonii Szirmay Vékensis (azaz, az ő motiójára) reám bízott, hogy küldjem meg Kultsárnak. Megküldöttem *magasztaló bevezetéssel*; olvasni fogod nyomtatásban, s készülj neki, hogy úkem megmondhasd, mit ítélz róla.

B. Barkóczy Komáromba vitettetett. A palatinus meghátogatta, s konyhájáról küldött neki emi. Még 19-ben három Rhadeke (a tolesvai Szirmay Antalnál mulató prusszus) vele szólott. 24-ben temették.

Cserei Junius 16-dikán ír, hogy Maximilian herezeg azon asztalnál, melyet gróf Kollowráth ada 300 couvertre Kolozsvárt, így ivott egésséget:

„Az isten éltesse a tekintetes Státusokat! Deus ter opt. max. inclutos Status et OO. in contestato prompto zelo erga summum terrae principem, avitam libertatem et constitutionem conservet, et faxit, ut hostium molimina bellica fortitudine et innata nationali virtute deprimere valeant.“

Ennél egyebet Cserei nem ír ezen levélben. Nagy dolog mensis accumbere Divum, mert e miatt nem ér az ember többekre. Azt írja, hogy Maxim. főherczeg igen jó accentus-sal ejtette az említett magyar ígéket.

Egy Somogy vgyei földesúr nekem ezeket írja dd-to 22. Jun.:

1) Herczeg Batthyánnak körmöndi kastélyát az ellenség kirablotta, a pénzében a mi bort el nem vihetett s meg nem ihatott, belövdölvén a hordókba, elfolyatta; marháit elhajtatta.

2) Vas várm. egy provisorius administratiót állita fel. Ennek rendelkezéseit a vgyei magistratusnak páleza és halál fenyegetése alatt kelle teljesíteni. A hajdúk kivetkeztettek ruháikból s haza eresztettek, a tömlőz és a vármegye háza francia katonaság által őriztetett.

3) Zala-Egerszegén egy durva chasseur akkor lépe a sálába, a midőn ott ülés tartatott. Azt kívánta, hogy tétesék rendelés 20000 francia bekvártélyozása iránt. Minthogy le nem ültették, felült a táblára, s kivonván kardját, s gróf Batthyány Fereneznek orra körül játszott a mezítelen karddal. Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

4) A francziák a horvátok ellen fellázasztották a törököket. Mihelyt ezt megtudták Constantinápolyban, azonnal parancsolatot ada a travniki basának a nagyúr, hogy a törökök által a horvátoknak tett kárt térítse meg, adjon elégtételt a vétkeseken, és ha a horvátokat segíni szükség volna, tegye azt is.

5) Marmont elhagyta Fiumét és Triesztet, 7 vagy 8 milliót gyűjtván pénzben s portékában.

6) Győrből 150 szekéren vitettek sebes francziák Sopronyba. A Veszprém vgye megyéjében találtató doctorok és seborvosok mind a francia betegek gyógyításokra rendel-

tettek Pápára. Túl a Dmán üres minden patika, mert azokat vagy az insurgens, vagy az ellenség kiürítette.

Horváth Tamás olvasott előttem egy francia nyelven humane írt requisitiót a veszprémi permanens deputatiohoz: tennének rendelést hogy a francia sereg naponként 30,000 portio kenyeret kapjon, mert Pápa már ki van fogyasztva: ha nem, erőszakkal fog élni.

Szőgyéni Zsigmond úr írja nekem, miért állott el a francia most a maga szelidségétől s miért üz rablásokat.

Graetz körül egy káplár négy emberrel egy kocsi-ra bukkant, melyben egy nagy keresztü generális ült. Azt levágták ezek, 8000 species arany, 200,000 f. hancó és a legio nagy esillaga s keresztje lett zsákmányok.

Napoleon Toulonból parancsolt hajóépítőket s 200,000 üres hordót vett meg Bécsben. Azokból készített evező hateriakat, hogy a Duna bal partjára kelhessen. A francziaság kitakarodik Magyarországból, még a megvett Győrt is idehagyja. Nem sokára egy második *Actium* hírért halljuk meg. De ki lesz az Antonius? ki az Augustus benne?

Győrben gazdag zsákmányt lelt a győző. Pest vgyének 100,000 forintból álló cassáját is elfogta.

Egy veszprémi magistratualis relatióját láttam a permanens deputatiohoz. Csudáld emek durvaságát: hivatalos jelentésében azt beszéli, hogy egy francia tiszt neki e szókat mondta:

„Ha még egyszer úgy járnak az urak mint Győr mellett, meg lesznek b. . . . .“

Az utolsó szó így állott a jelentésben.

Valami Nagy nevezetűről beszélük, hogy midőn a francia bécsi commissáriustól passust kért estve, ez parancsolta, hogy jöjné reggel, mert neki M. országra szóló leveleket fog adni. Nagy estve még elment az érsekhez és gr. Bergenhez, kik azt parancsolták, hogy a leveleknek általvitelét ígérje meg, de vigye egyenesen a palatinushoz. — Az útban Budáig spionnak gondolták s elfogattatott. Ujdtében az írásokat egy kútba vetette. Az írásokkal együtt vitték Budára. A Hohenwart és Bergen parancsolatai ártatlannak kiáltották. De tartatik mégis, mert oly nemesekhez is volt levele

Temes vmegyében, a kik ott nem régen lakaak, és így a kik-neveiket öneki kellett bedietálni. Az isten mentsen meg mindent a gondolatlan cselekedeteiktől.

Egy megégetésre destinált esomó versenect Néked küldöm, s melléjek teszem újabb sonettemet, melyre Vossnak recensiója tizelt a jénai Lit. Zeitgban. Ez azt állítja, hogy a sonett alkalmatlan schemaja a dalnak. Én azt nem hiszem, mert miért szép luit olaszban és spanyolban? A *Menüet* hasonlatossága igen elmés. Azt Bürger ejtette a sonett felől, mert Bürger a sonetteknek barátja volt. Téged arra kérlek, hogy Wesselényihez írt epistolámmak közepét ezen versen kezdve: „Látlak miként lépsz szimre, s csak kilenez“ stb. ezen versig: „A koczka meg van vetve“ stb. méltóztassál külni és nékem megkülneni, hogy kicsinosíthassam s ki lehessen nyomtatni, mivel úgy kívánják. — Tedd ezt, édes barátom! — és minél elébb. Maradok tisztelettel.

XXIX.

Édes kedves barátom!

Egész' szégyenlem, hogy oly régen nem írtam neked, de ki sem mondhatom, hogy szorongatják lelkemet a mostani körülállások, hogy búsúlok és mennyi rozakat látok a jövendő keblében, úgy hogy kevés philosophiám mellett is, nehéz egészen nyugodt elmével lennem. Nagy vigyázat vagy on azonkívül a levelekre, egy ártatlan szó a legnagyobb bajba keverhetné az embert. Nem szabad most igazán gondolkodni annak, a ki bátran szokta kimondani véleményeit az elmúltról, a jelenlétről és a jövendőről. A ki tehát bátran akar gondolkodni, az tudjon hallgatni, a ki pedig hallgatni nem tud, az terjesszen hamis híreket és vélekedéseket. Rövid idő múlva késő és lehetetlen lesz majd mind adni tanácsot, mind azt elfogadni. Félek, nehogy maholnap könnyebb legyék

halni, mintsem élni. Nem akarják látni, hogy mely nagy a különbség az elkerülhetetlenek erővel vagy mérséklő kegyelemmel való béhozása közt. Mind ezek úgy elfogtak, hogy sem nem írhatok sem nem olvashatok. *Vim ipsam cogitandi cum animi tranquillitate perdidissemus, si ita in potestate nostra esset nihil cogitare quam tacere.* Semmi nyomtatott újságaim, noha előrefizettem, nem jönnek egy időtől fogva, de jönnek ám és sűrűen a magok útjokon a sok levelek, Pest-ről, Pozsonyhól Egerből és Lengyelországból, és pedig oly tiszta kútféjekből, hogy jobb szeretném ha hazugabbak lennének jóakaróim. Még azt sem merém mondani bizonyosan, hogy fog-e lehetni, vagy sub cuius auspiciis a gyűlésünk 24-ben. Feslik, fejtődik, szakad a nagy játékszín kárpítja. Gondolhatod, hogy tépik mind ezek lelkemet. Azon viseletünktől fog függni sorsunk, a melyet majd akkor mutatunk, midőn Budára vagy Pestre hé fog lépni Napoleon.

Dodönt, a francia követség titoknokját, a ki Budán tartózkoda, Metternich párizsi követünkkel és az ifjú Eszterházi Pál herezeggel Ácson minap általeserélték, és mivel semmit sem tudott a seregünk ezen egész dologról, majd hogy mind a ketten össze nem ágyúztattanak önmömagunk batteriáitól. Az ausztriai követ a kalászos élet közé bújt roz és szerencsétlen diplomaticájával együtt, melyet a legmagasabb, a legteltebb kalászok sem takarhattak úgy el, mint magát ő excellentiáját.

Tóthnak hívták azt nem Nagynak, a ki a kútha veté a leveleket. — Olvastam sonetteidet, recensióddal együtt. Sonetteid szépek, de hiába mented recensiódban a németek antipositionalis prosodiájakat.

Ha a hexameter a görögtől van véve, meg kell a természetét tartani, mert máskép megszűnik lenni hexameter, már pedig náluk ex natura metri egy spondeust szint annyi idő alatt kellett ejthetni, mint egy daetylust, azaz, nem kellett ugyanazon egy daetylusban sem több sem kevesebb időperez a hosszú, mint a két rövid syllabának együtt való ejtésére.

Valld meg igazán, lehet-e egy olyan nyelvben, a melyen a német, melyben minden betű kimondódik, a melyben úgy beszélnek amiként írnak, a legpergőbb és a legsímább nyelvű

szakszóniáinak is a p. o. három mássallhangzó előtt helyhez-tetett magábanhangzót a dactylusban oly frisen ejtenie, valamint a hexameter fentemlített természete megkíváná? Innen van, hogy én francziák, anglusok, olaszok és németek előtt magyar hatlábosokat recitálván, noha egy szót sem értenének belőlök, a legnagyobb gyönyörűséggel vettem észre, hogy minden verset esupán fülek ítélete szerint valóságos hatlábúnak esmertek, holott ugyanazon alkalmatossággal egy szüületett némettől recitált német hatlábosok közül sem ők, sem én minden verset valóságos hatlábosnak nem esmerhettünk. Ez a próba Nápolyban tétetett 1793-ban. Maga a dolog, tehát és a szóló eszköz és az emberi fül természetéből, nem pedig esupán a nemzeti geniusok különbségéből foly a positio theoriája a prosódiában, és így te hiába mentegeted a németek nyelvfizemítő és fülborzasztó anti-positionalis prosodiájokat. Épen az, hogy a magyar nyelvben a positio theoriáját tökéletesen követni lehet, testi nyelvünknek azon felsőségét, mely által sokkal alkalmatosabb a német nyelvnel a görög és római mértéknek követésére a verselésben. Ettől a felsőségtől nem kell s nem is lehet megfosztani nyelvünket, hanem inkább hántorgatni kell ezt s kérkedni lehet vele.

Boesáss meg, barátom, hogy külön vélekedem, de látod, hogy nem egészen ok nélkül. Nagyon fogok örvideni, ha vagy megtérítesz, vagy az én hitemre jössz által.

Én is fordítgattam hajdan Anákréonból; ime egynehány versezetek azon arany időmből a magam módja szerint. Heu non redeunt in aurum tempora priscaum!

Anákréon.

Ime szólnak így a lyányok :
 Anákréon vén vagy már,
 Nézd a tükröd, be silányok
 Gyér fürtjeid! föld kopár!
 Ám mit tudok én ama sok
 Vagy e kevés fürtkekből,
 Sietek, mert szélen állok
 Végsőt szívni mézekből.

Bajvadás Eroszszal.

Igenis szüntelen szeretni akarok.

Erosz vonszogató hajdan a szívemet,
 Kétlék szótfogadni, száz külön hadarok
 Bizonytalansággal verték a lelkeket.

Azonnal tegzéhez,
 Nyilas fegyveréhez
 A kegyetlen nyúla
 S harezolni indúla.

Láncával, paizszsal, sisakkal, pánczélylyal,
 Mint a vassal burkolt Akhill, fegyverkeztem,
 Rá menvén bátoran dicsőséges czélylyal,
 Magam védelmére a viadalt kezdtem ;

Egyszer kétszer jól meglöktem,
 Rám arányzott, félreszöktem,
 Mindegyik lövése
 Hibázott, vagy kése.

De hogy kiürült már sok hegyes nyilábúl,
 A boszús önmagát húrjára fektette,
 S maga magát lövén ki a gyors íjából,
 Önmagát egészen belém repítette.

Paizsom volt hijában,
 Dúl szívemnek pontjában,
 Az övé a koszorú,
 Énbennem a háború.

A gondatlan ivó.

A szárdoknak királyával,
 A gyürüs Gigessel keveset gondolok,
 Hatalmasok aranyával
 Nem gyötröm magamat; én másnak hódolok.

Kedvem abban feltalálom,
 Ha lány'im rózsákkal vannak átölelve,
 S a mirhától ősz szakálom
 Illattal csepegvén lesímúl fényelve.
 Gondolkodom csak a máról,
 Mi közöm énnékem a jövő holnaphoz?
 Játszom, iszom, el nem áról
 A forgandó idő, mely vezet a *csaphoz* ¹⁾.
 Ott hörpentek, ott szörbölök
 Fialat Lyéos aranyos levéből,
 Ott százezer gondot ölök
 S száz életet szívok vídító nedvéből.
 Addig iszom amég lehet,
 Ott várom a halált; ott is meg fog tűrni.
 S majd azt mondja : ked is mellet,
 Kednek is már meg kell az ivástól szünni.

Lélapszod frís, szeretetreméltó, feleségem szereti, falatozik, Virginiával futkos, nem búsúl, nem retteg hazájáért. Lélapsz akarnék lenni.

Takarítják nyakrafőre a sok magazinalis életet Dukláról Sztropkóra; szeretném tudni, minek? Ha jönnek az oroszok, Sztropkón is meglepik. Mi valósággal elvesztettük minden eszünket; a sok baj szívja a velőt. Ma megint az élethordás megszűnt, sőt egy részét ismét visszaszekerezették, ordre, contre ordre, desordre. 14. Julii, 1809. A. O.

Hív barátod
Jóska.

Ime verscid, sed erga restitutionem.

¹⁾ Ez hiba; non enim in vasis graeci et romani vina conservabant; de majd akkor bántom, ha egyszer mindent, a mit írtam, megrostáltak. (D jegyz.)

XXX.

Széphalom, Jul. 24-d. 1809.

Kedves barátom!

Ínhol mégycen Landon parancsolatod szerint. A két első füzet békötve, a többi nem, mert Kádas, a Splényi Gábor secretarius, elvesztette a második évszak füzetét, és azt Eggenbergernél azolta soha meg nem kaphattam.

Az Újhelyben állítandó emléknec az én izlésem azt a rajzolatot választaná, a mely itt a II-ik évszak füzetjében a 23-dik rézen áll, és a melyet Delagardette készített. A *dóriai rend* triglyphjei és minden egyéb tulajdonságai nagyon jól illenek *katonai ezélra*. Én a Csokonai emlékjét ezen rajzolat szerint szabtam elébe a metszőnek, amint azt alkulevelé is mutatja, melyre az előre felvett pénzt jegyzette fel; de *jóniai renddé* változtatván a *dóriait*, mivel Csokonai nem volt *katoná*. Szerencsétlenségemre a kömetsző a munka alatt megholt.

Te nagyon hajlasz arra, hogy a félyülrás deakúl legyen, nyilván azért, amiért Lónyai is — mivel (úgymond) minden inscriptiók *mindenütt* deakúl tétettek. Hogy ez nincs úgy, a mint Lónyai mondotta, mutatják ezen füzeteknek rezei, s a francia- s németországi emlékek, nevezetesen a worlitzi kertben a dessau herczeg által a *francia* Rousseau tiszteletére *német* nyelven tett emléki inscriptio. De ezt ellenzeni látszik a ezél is; mert miért és kiknek állítjuk ezt az emléket? Magyar vitézség és hazafiúi virtus tanítása végett, hogy *a kik az út mellett elmennek*, olvassák, s a kik ott elmennek, tudnak-e *mind* deakúl?

Én Olysóra fogom küldeni inscriptioimat választásodra, azt fogadván, hogy az a — különben mentséget érdemelhető gyengeség csiklandani nem fog, hogy az én munkám nyerje meg a választás szerencsáját; sőt hídd el, hogy nem csak annyira *tisztellek*, hanem a legszívesebb tisztelet érzéseim kívül annyira *szeretlek* is, hogy szintoly készen vagyok

koronáztatásodat látni, mint a szerelmes látná leánykája megkoronáztatását. — Élj szerencsésen! már régen túlhaladta az idő az éjfélt.

Versed, kivált az egyik, igen igen szép kis darab. A német prosodia felől elmondom első levelemben, a mit tartok.

XXXI.

Édes kedves barátom!

Vettem leveledet és Landont. Forgatom. Többet tarték a munkáról. Kár volt azonban mégis még enck is csonkúlni.

Nem fér sem közénk, sem hozzánk az irigység. Ugyan szép lenne még a sír felett is gyakorolni a hiú önszeretetet, de nevetséges is lenne hazánknek a magyar literatura koszorú alatt öszült kedveltjével a fris bajnoki s könnyező porok mellett bajvívást üzni.

A deák emlékeket csak azért kedvelem, mert a sírírásokra elkészült már a deák nyelv, a magyarnak pedig még készülni kell: de igaz, hogy a mit el nem kezdünk, az sohasem készül el; az is igaz, hogy a magyar vitézeket magyarról kell siratni Magyarországbán a magyarok számára.

Íme hát a próbatétel:

Megállj utazó.
Zemplén megyéje
Háladó szívvel.
Ez oszlop mellett
Könyekre hív meg
N. N. N. N.
N. N. N. N.
N. N. N. N.
s a t. s a t.

Magyarok. Nemesek. Honnyaink. Vitézink.

Hazánkért. érettünk. társason.

●nként. díszszel. még. szabadok.

A szabadság. veszte előtt.
Győrnél. a szabadságért.
Ontották véreket.
1809.

Előbb deákul így volt:

N. N.	N. N.	} In dativo.
N. N.	N. N.	
N. N.	N. N.	
etc.	etc.	

Nobili genere ortis.
Strenuis civibus.
Pulchro exemplo.
Invidendo fato.
Gloria perenni.
Pridie Kalendis Junii.
Proelio ad Jaurinum
Pro Patria caesis
Hungaris.
Felicibus.
Immortalibus.
●quod ante sepultam libertatem.
Pro libertate.
Liberi periissent.
Grati concives
SS. et OO. Cottus Zemplén.
Hoc monumentum.
Posuerunt.
1809.

Némelyek több czímecket, mások az ütközet napját pontosan fogják akarni olvasni, de nem kell az emlékeken örökíteni a hiúságot, és nem a dátumok jövendőbeli kurkászóinak, hanem a jövendő érzékeny embereknek számokra készitük a pocták a sírhalmi emlékeket. Minek tudni a napját a szerencsétlen győri ütközetnek? Vesszen az a nap az idő keblében a futók undokságával együtt, és csak azok éljenek, a kiket a halál megmentett a szaladás gyalázatjától. Elég ha megjegyezzük az esztendőket a roskadó századok sebes reptében.

Azt elhíheted, hogy munkáimbau keveset bízok, hogy nem bolondúlok gyermekeim után, hogy a másét is tudom szeretni, hogy végtére nem attól tartok, nehogy ne szeressem kesergő magzatolat, hanem nehogy, apja miatt, vakon szeressem.

Szen Mihályt 9-ik Aug. 1809.

Igaz hív barátod
Jóska.

Pestről jövök, íme egynehány újságok. Károly herczeg letette a vezérséget, Stadiontól elvették a Pandóra táskáját (portefeuille); herczeg Ditrichstein van projectumban a külső dolgokra, eddig Metternich viszi. Talleyrandot, Champagnyt várják, de senki sem tudja még, hol és mikor lesz a congressus. Azt mondják, hogy Győrben nem lehet, mert a vár; mintha nem lehetne ott békélniek, ahol verekedtek. Ferdinánd herczeg, Bellegarde és Lichtenstein lesznek a vezérek. A palatinus és János rosszul vannak, egymást vádolják; azt mondta nékik a császár: mind a kettőtöknek együtt kellett volna az ellenségre, nem pedig egymástok ellen a köveket hányni. Ő felsége a császárnéval Komáromban három szobába szorultak; annyi ott a légy, hogy Domitianus kellene. Komárom körül azt mondják a parasztok: he kellenetes, he vig ember az a franczia! de a bajor tolvaj; legrosszabb a nemes katona. Ahol az urak és tisztjeik el nem szaladtak, kevés kárt tettek a francziák, de a hedervári gyűjteményeket elszedték; Fures eruditi. Rosos püspökkel igen gavallérosan bántak; megholt hújában. Somogyi püspök úr legjobban tudja, megfenekezték-e vagy sem? sunt enim variantes lectiones. Hohenvartot, a lécsi érseket, vén képmutatónak nevezte Bonaparte. „Én úgy hiszem, úgymond, mint kend a transsubstantiatiót, de nem hiszem, hogy szükséges hogy a szegény szent Péter követője, a római püspök, fejedelem legyen, és halász létére nem a tengert, hanem a szárazföldet zúrholja, és az emberi nemet halakká átalváltoztassa. A mennyei dolgok állandók, a földiek változandók; miért keveri kend azokat össze? Kend egy vallásos háborút akart indítani, elfelejtke-

zett kend, hogy a XIX. században élünk; kezemben vannak lázasztó levelei kendnek, melyeket a krakkói érseknek írt. A békesség istenének papja, az urát, II. Ferenczet, a háborúba vitte kend stb. Nagyon megszorult ő excellentiája feleletében. 7 milliót vetettek a francziák az alattok levő vármegyékre, megtévén a repartitiót juxta portas palatinales. Beaucharnas az esedező pozsonyi deputatiónak azt mondta: miért kérték az insurrectiót? „Ez oltalmeszköz, úgy felelének.“ „Jól van, úgymond a vicekirály, vesződhetek arról eleget a jövő dietátokon, hogy támadó vagy oltalmazó háború volt-e ez részetekről.“ Ez a deputatio azután a mi császárunk engedelmével Bécsbe ment szerencsét próbálni. Eszterházy József a nemességtől puskákat fog requirálni. De mert külön esővíűek, azok a városi burgerkatonáknak fognak adódni, tőlük pedig el fognak szedtetetni a rendes fegyverek. Ebből az intézetből 10000 puskának kellene sülni, de nem hiszem. Kollaredo azt jelentette ő felségének, hogy nincs már több 10000 mázsa puskapornál. Mind ezzel együtt Komárom körül minden hadi tekintetben van. Az insurgensek, kivált az infanteria és a gyalogság közt kivált a zempléniek, mindég és igen jól gyakorolják magokat. A sok kincset mind visszaviszik a Duna felé, a Dunán akarván azt a Feketetenger felé szállítani. Idée vraiment donquixottique. Herczeg Poniatowski serege Lengyelországban egy részét formálja a franczia armádiának. Ez a sereg megszólítván Krakkóban az orosz generálist, hogy takarodjon ki és a fegyvernyugvás pontomai szerint oda hátráljon vissza, ahol a fegyvernyugvás készítése idejkor táborozott, verekedésre jöve a dolog a két sereg között. Az oroszok győzedelmeskedtek. Kurakint is várják a congressushoz. Az orosz császár azt mondta mindég Schwartzbergnek Petersburgban: *akarnék, de nem lehet; várjáték meg.* Igen jó kútfökből a békességnek főbb pontjai ezek volnának: 1-o Luizát vigye el a bavariai herczeg. 2-o Wörtzburg adattasson a bajornak. Ferdinánd Tyrolist és Salzburgot kapja helyébe. 3-o Egész a közönséges békességig a Littorale egészen a francziák kezében maradjon. 4-o Galliczia az oroszoknak maradjon. 5-o Ő Felsége halála után Ferdinándra szálljon az uralkodás és maradékaira, Tyrolis és Salzburg ismét az

ausztriai monarchiához kapcsoltatván. Némely hihető van benne, de nem minden. Némelyeknek igen nagy reménységek van a jó békességhez. Én csak arra az esetre tudnék jót gondolni, ha az oroszok és francziák közt visszavonás támadna, és mi azon esetre inkább a békességhez mint a háborúhoz hajolnánk. *Quem finem Dii dabunt, noli quaerere, laetus in praesens animus quod ultra est oderit curare et amara lacto temperet risu. Nihil est ab omni parte beatum.* Ránk nézve az a fő dolog, hogy elszakad-e Magyarországtúl a Dunán túlvaló környék? és ha szabad imperialis város lesz-e Bécs, a mi nem lehetetlen, vagy pedig ezután is királyunknak lakása? Azt tartom hogy elég újságot írtam, nem akarom a csiribikkal a papírost elfogni. Engedj meg rövidségemnek.

XXXII.

Széphalom, Septbr. 3-d. 1809.

Nagy és igaz fényű barátom!

Leveledet vettem kevés napokkal azután, hogy azt postára tetted volt. De intést nem adván benne, hová kelljen utasítanom válaszomat, s meg nem írván, meddig maradsz Szent Mihályt, kéntelen valék addig halasztani az írást, míg megtudandom hollétedet. Azt tegnap mélt. Jekelfalusi úrtól megérttettem, s ínhol is már a levél.

Mennyire köteleztél le engemet pesti hírcidnek közlések által, érted a nélkül hogy szükségem legyen hálaomat magyaráznom. Kedves dolog tudni, mik történnek az okosok és nemokosok között. Amnyi baj lévén a világon, és annyit kellvén szenvedni a bolondoktól, igen jól esik azt mondhatni magunkban: hála az egeknek, hogy oly bolond nem vagyok. Mi Újhelyben nagy örömmel töltünk el, mert a pápa excommunicatiója azt a rettenetes embert bizonyosan megteszi, s az angol — az a *megszabadítója* a rablánczokra vert Európának! — Nápolyban 35000 embert teve ki, 35000-t Spanyolországban is, 35000-t Franciaországban, 35000-t Hol-

landiában, és így már csak eddig is 140,000-t; ezen felül elvette Hannoverát, Brémát és Hamburgot; ezen felül Kronstadtot és Petersburgot vivja, ezen felül Archangelban oly nagy számú katonaságot szállított ki, hogy a megrettent russzus kéntelen volt seregét Gallicziából visszavonni. Eltalálám felejteni magamat, s azt kértem, ha az angolnak van-e ennyi népe? s nagyon emlékeztettek, hogy geographiát és statistiát más is tanult, nem csak én. Már most hallgatok, mert magamat tettetni sem nem akarom sem nem tudom. De nagyon rendes, hogy ezek a *nem-rettegők*, az ily rettegőt mint én, abba a gyanúba veszik, hogy rettegésem alatt valami tilalmas, veszedelmes lappang. Tehát patriotismust is tőlök fogok ezután tanulni.

A tegnapi deputation. sessióban azt végzénk, hogy azok, a kik 10 frttal capitáltattak, a lengyel szélek s belső bátorság védelmére keljenek fel. Szombaton lesz ismét ebben ülésünk. Okoliesányi úr azt javasolta, hogy a tehetősök állítsanak egy sereget. De az ülés a pataki pleb. motiójára abban állapotott meg hosszás villongások után, hogy a szegények keljenek fel. Fő-notár. Horváth azt vitatta, de haszontalanul, hogy ez eránt tartassék közgyűlés. — Lónyai nem vala jelen.

Hogy a russzai sereg Lengyelországban barátunk, legalább hogy berontásától nem tarthatunk, mélt. Jekelfalusi úrnak gróf Haller József és Eggerman exejaktól hozott leveleikből tudjuk. Hogy kell ezt egyeztetni azzal a hírrel, a melyet, barátom, Te küldtél a napad által e fels. esászárnénak? és azzal hogy a fegyvernyugvás actáját a russzai sereggel az ellenség fogja, nem pedig mi, közleni?

Íát az a megfjthetetlen hír a két Bujanovics felől, mi lehet abban igaz? Én tiszta szivemből örvendek azon, hogy ezen szerenesétlen háború alatt még nem lett semmi áldozat, és nemzetünk között nem találtatott sem vétkes sem gondolatlan.

Te a Landon Annalisait nem becsüöld. Én igen becsüöldm. Hogy azokat a kevés fáradsággal, de igen gyakorlott s igen szerenesés kézzel dolgozott skizzeket a szem értse, arra csak egy kevés gyakorlás kell; s íteld meg, mely segre-

delme az a könyv azoknak a mesterség tanulóinak, a kik a pompás munkákat meg nem szerezhetik.

Ínhol van, a mit az emlék dolgában készítettem, meg- szólíttatván Horváth Tamás által, hogy relationkat készit- sük el. Óhajtanám hogy javalásodat megnyerhesse, mert az a legszebb jutalom: de magam is, higyj szent állításomnak, úgy vagyok, hogy az értelmes critica s igazítás által meg nem bántatom; s miként fájhatna nékem a Desöffy igazítása, kit tisztellek és szeretek? Akármit parancsolsz benne meg- változtatni, szívesen fogadom el; csak arra kérlek, hogy azt a ű-t ne hagyasd ki, melyben szívem melegen szól. Bár sok volna, a ki megérteni akarja! De attól félek, hogy azok fog- ják megérteni, kik Phaedrusnak szavai szerint, suspicione sua stulte nudant animi conscientiam.

Én alig ismerem vgyét, a melyben az emberiség alább súlyodt volna, mint Zemplényt. Kevés van benne, a kinek szíve enthusiasmust kaphasson. Sokkal többet írtam volt. Ki kellett törlenem. Ezt a brouillont még seuki nem látta.

Ismered-e Ráday Palit igen mélyen? Az ő nagyatyja és az ő ipa nekem nagy idolumaim voltak s maradnak. Ennek a két nagy embernek emlékezete, ebben az egy nékem igen becses barátomban egyesülvén, ötet kértem meg születendő fiam keresztatyjának; keresztanyja b. Prónay Simonné, az én kedves Hirgeist Ninim lesz; kinek arczvonásai sokat, igen sokat hasonlítanak a napadéhoz virító esztendeiben, sze- mei ugyan épen azok, mint a te igen szép napadéi voltak. Rádaynak tegnap vettem válaszát ezen megkérő levelemre, mely oly lelkes, oly szép, mintha egy francia ízlésű poemács- ka volna; az ő igen szép, forró s pajkos lelke egészen festi magát benne. Szeretném azt néked egyszer elolvasni.

Küldöm a Wesselényihez írt epistolámat is. Most hoz- zád készül egy. De úgy el vagyok foglalva, hogy írásához nem férhetek.

Hallád-e a Vay József fia szerencsétlen halálát? A haza igen sokat veszített ezen igen különös ifjában. Nevelője szá- jából kell hallani dicséreteit.

Deák inscriptiód szebb mint a magyar. Van azonban valami benne, a mit én nem szeretek. Így is azt mondom

felőle, hogy bátran fel lehet vésni, mert valóban szép. Rela- tionk mellé kell temünk. Szeretnék eránta beszélni veled, hogy föltre ne értsd, a mit ellene mondhatnék. Ha gyűlésre találsz jöni, kérlek, tisztelj meg látogatásoddal. Feleségem épületeimnek északi részében fogja fekünni az Ilythia contu- maciai heteit, s itt magunk leszünk.

Az én inscriptiomra néked nem szükség glosszákat vet- nem. Csak azt engedd mondanom, hogy az első köven a Barkóczy neve elől szeretném elhagyni a kapitányi titulust, s a második köven, mint a Gergelyi neve mellett a 3-dikon, óhajtanám látni a *Cséhéről*, *Mádvól*, mivel a többieknek lak- helyek feljegyeztetik. Azért hogy Barkóczy és Gergelyi tisz- tek, amazok csak közemberek, hadd legyenek neveik egyfór- mán, s legalább abban legyen hasonlóság.

Élj szerencsésen, kedves barátom! A mélt. grófné ke- zeit s kedves kis alakaidat csókolom. Ajánlom magamat ba- rátságodba, mely nekem mindenek felett becses.

hív tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Elkészítettem hirtelenében könyveim catalogusát is. Tekintsd végig, és kérlek küldd vissza annak idejében, mert magamnak nincs meg s restellem írni. Képzelheted hogy né- mely darabok kimaradtak belőle, és miért.

XXXIII.

Széphalom, Septbr. 20-d. 1809.

Kedves barátom!

Rádayt még meg nem született fiamnak keresztatyjává kértem meg, mert mind magát különösen szeretem s becsü- löm, mind nagyatyjának s ipának emlékezeteket tisztellek, kik engemet első ifjúságom olta szintén habilokig különösen ke- gyességeikre méltóztattak, s ezeknek emlékezetek az én újabb Rádaymban egyesül. Ő nekem egy oly genialis levéllel

felelt meghívó levelemre, mely ér annyit mint egy vers. Poetai tüzre hevülvén, s nem győzvén várni, hogy a kis porontyot lássam, esókolhassam, előre elkészítettem poetai epistolánmat, melylyel neki a gyermek megszületését béjelenteni fogom; s ismervén ízlésedet, hogy a francia poetaikat nagyon kedveled s szerencsésen követed, addig is míg a gyermek meglesz s neki áldásodat megkérhetem, közlöm veled a darabot. Csak azt jelentem, még pedig kínjaimnak teljes érzésekben, hogy a francia könnyűséget, pajkosságot, enyelgést ezen rimákban szegény nyelven s ilyen scandált versekben oly nehéz megadni, hogy tegnapelőtt egész nap három sort ki nem tudtam dolgozni. Nevetni fogsz péld. ok. hogy a szakácsom mint jut ezen tisztelethez. De a *tanácsomra* nem volt más *ríme*, hanem csak *ácsom, takácsom, tolmácsom, kalácsom, kovácsom*, s ezek még kevésbbé tarthatnak just a versbe lendő felvételre. — Ímhol a darab.

Gróf Ráday Pálhoz.

Az a Czakó, mely — vélem ¹⁾ Afrikából
Szép asszonykáinknak hordja a gyermekeket
— Olykor azoknak is, kik édes eseppeket
Még félve lopdosnak az Amor italából —
Oh képzeld e csudát! hosszú orrából
Sophiem keblébe ma egy kis fiút teve.
„Ez még pogány, s még nincs neve.
Papot hamar neki! nem lelni azt Afrikában.“
Igy szólla, s klep klep klep! látatlanná leve.

Vesztett volna a gonosz Czakója vadd homjában!
Vagy vitte volna másnak! Eugenie
Szobáimat maga el tudja tölteni
Fületrepesztő sírásával,
Midőn, tipegvén Hannswurstjával,

¹⁾ Vélem, nem a Pronomen, hanem a verbum.

Elsiklik, és az ütést ah! nem felejtheti;
Vagy már tovább nem tűrheti
Hogy késik pépjével szakácsom.
Félre azt a másikat! a ház
Szűk egy sírónak is. S egy szó annyi mint száz,
Nekem a gyermekben sem hírem, sem tanácsom.

Ah mind haszontalan! Sophie
Feltette a fejét, s ezt a veres, fogatlan,
Kopasz rívó fiút — a gondolatlan!
Nem ártallja Eugeniénk öccsének vallani.

Legyen, ha kell! én nem perlek vele.
A kit így juttatnak efféle ajándékhoz,
Kaczag, ha van esze, a kellelten játékhoz.
De te, Palim, lelkem fele,
Végy részt barátod gyötrelmében.
Jer, s e szép atyaság beesületében
— Még híre nem ment el — osztozzál meg vele.

Jer, és Emil-Trajánt fogadd te is fiadnak!
S öregatyádnak és ipadnak
Leheld belé nagy lelkeket.
S a tennem magadét! — —
Különböző, de egy, ösvényteket
Válassza ő is ösvényének.
Gedeont a tudomány és ének
S a esendes virtusok dicső munkáiban
Tekintse tisztelt mesterének.
A nagy példáját lelje Prónayban,
S mint kell cátoi tisztasággal
A vétkesek sergét megszégyeníteni,
S jobb útakra téríteni,
Mint kell Ulysszeszi szent álnoksággal
A monstrumokkal küzdeni,
És, meg nem esüggedvén a harez dühös vészében,
Nem nyúgodalmat csak, de fényt is szerzeni.
Csudálja ipadnak nagy képében.

Te oktasd arra a bölcseségre,
 Mely élni tud, a jót, a szépet szereti.
 Azt, a mi nem az, megveti,
 De a mi az, szentül és készen követi;
 Mely nem vágy esalfa fényességre,
 Melynek csak béke kell és kedv, s pártás poharát
 Józan kénynevel ivó elnős barát,
 Jól folyt napok után csillámló társaságok,
 Táncz, játék, muzsika, tréfák és nyájasságok,
 Kik közt a bölcsesség maga is szédeleg;
 S hol könyvnek, hol másnak szentelt szép éjjelek —
 Így élni — a te mesterséged :
 Traján ebben kövessen Téged!

Vetted-e relatióknak conceptusát? Élj szerencsésen
 tisztelt, szeretett s irigylett barátom!

XXXIV.

Széphalom, 17. Oktobr. 1809.

Édes barátom!

Emil-Trajánt a kalendáriom szent Thereziaja (15. octobr.) Sophronia Thaliává változtatá. Tegnap keresztelé meg e nevekre a kázméri immundus spiritus exoreisálója. Ajánlom kegyességedbe a gyermeket, atyját, anyját és mind-azt, a mi hozzájuk tartozik. Rádayhoz írt epistolám felét tehát újra kell dolgoznom.

Ímhol hozzád egy epistola. Azért is kértelek volt, hogy a tegnapi gyűlésre vennél erre útatad, hogy az az örömöm lehetett volna, hogy hallhassam szádból felolvasását, még pedig akkor, midőn először látod. Annyit csak ér mint a Wesselényihez írott, sőt többet. Horácz szemem előtt forgott, de a *tar parókát* stb. nem plagium, hanem csak *imitatio*. Két sorban tetszem leginkább magamnak : 1) *A könyv fo-*

gyasztja Herculest s Sztricsákot — igen jól esik, hogy a két egymáshoz oly igen hasonló héros neve együtt áll. — 2) *Nincs rojt s kereszt s nem lészesz Excellenz!* — *Éz caustique.*

Tegnap nagyon megjárá v. isp. Horváth, úgy mondják, mért ön nem valék gyűlésen. Vitatta hogy minden nemes üljön fel, s a főispánra háritotta a dolgot. Felolvasatta a főispán levelét, elfelejtvén hogy abban az van, hogy *ne engedje tudatni*, hogy ez a corpus is ellenség elibe készítettik, s midőn felolvasák a levelet, az egész publicum kaczajra fakadt, hogy így denudálta a titkos szándékot.

Élj szerencsésen nagy férfi és kedves barátom. Vetted-e a relatiót a monumentum dolgában? Szolgabíró által küldtettem azt. Nem felelsz sem azon levelenre, sem két másra; meg nem foghatom, miért. — Tisztelettel barátsággal ölel

Kazinczyd.

Gróf

Dezsőfy Józsefhez.

Széphalom, Májusban, 1809.

Ha érted-e te, homan jöhet az.
 Hogy a Prometheus sanda nemzete
 Sehol nem áll meg a közép üsvényen;
 S mint a botor juh, mely azt nem tanulta.
 Hogy leghamarb út a legeggyenesb,
 Mindég az egyik félre sántikal?
 Sztricsák, mivel nincs füstös pergamenje,
 De a kinél e esorbát nem-füsvényen
 Kipótola mind Phoebus mind Minerva
 (A régi irának ritka kedvelőji),
 Kaczajja Fellegvárít s esillogását.
 Gazdag, te nem vagy pénzed! így rekeg.
 Az úgy nagyon *kivülted*, mint a czafrang

Most a számaron, majd a büszke méneu.
 A ezim csak báb : csak hang az a nemesség.
 Deukálionnak népe mind rokonfaj.
 Nincs pór közöttök, s nincs nemes : s ha van,
 Bár thronuson ül, pór a kába : de
 A böles, ha porban fekszik is, — király.

Ehnyúlva bársony pamlagán, nevet
 Sztricsák királyon Fellegvári, s mond :
 Ha böleseséged annyit ér, bagoly,
 Mint a királyság, melyet bírsz, nekem
 Úgy kell az egyik mint a másik. Ész,
 A mennyi kell szükségből, nekem is van,
 Az a tiéd gyanús pénz! kelleti
 Nincs mindeneknél : én folyón kapok
 Osztályba néked a gyümölcs jutott,
 Nekem esad a héj. Érd be te a gyümölcsesed,
 A héjjal én beérem : s vége a pernek.

Ész-e tehát vagy fény? Melyike az elsőbb?
 Midőn szobámnak esendes szegletében
 Tekintem a *bennünket s nem bennünket*,
 Igaznak részem a mit Epictét
 S Antisthenes s Jean Jaques és Payne tanítanak,
 S az észnek hajtók térdet s tisztelő főt,
 S szolgálta ügyemben bőv zsoldot lelek.
 De ah! hová lesz szép hitem, midőn
 A sok ravaszszal jobbjainkat is
 Más részre látom térni oly bér kedveért,
 Mely böleset és nem-böleset egyaránt vonsz,
 A mely miatt a böles csak szép tettet tesz,
 A nem-böles térszen még nem-szépét is, —
 Mihelyt reájok kezd mosolygani
 A kedv- s haragban változó szerencse.
 Elsűlyed akkor lelken, s fájdalommal,
 Mely semmiben nem lél enyhületet,
 Ekként kiáltok : *Πῶσον ἀρετή*
λόγος ἀρετῆ! s elhányom a paizst.

Te, a kinek Lucina nagy nemet,
 Minerva böleseséget s isteni elmét,
 Cythére győzhetetlen bájt ada,
 Jer és beszélj elő, miként esik,
 Hogy a miért más kényét, nyugodalmat,
 Arany szabadságban ólt napjait,
 Dús birtokát, és a mi még becsesh
 A legbecsesbnél : *ünbecsülhetését*,
 Kész volt kockára tenni, megvetted.
 Mert én, bocsásd meg mérész gánesomat,
 Egy értelemben véled nem vagyok
 A tar parókót hord; a félvilágú
 Üveg szemet rak fel vagy flastromot;
 Lángszín haját a rőt barnára festi;
 A sánta töldőt vettet sarka alá;
 Vánkossal tonja köntösét a pápos :
 S midőn így látod őket, szólj, nevetsz-e?
 Miért tehát azt, a ki mostoha
 Vagy csak gondatlan sorsa vétkeit
 Igyekszik férfi lélekkel javítani? —
 Midőn te tűzött öltözetben léptél
 Hazánkuk özvegyült atyái közzé,
 Értette minden, hogy díszes nemed
 S Sárosnak és Zemplénynek méltóságok
 Adak tenéked a nagyság érzését,
 S tisztelte benned ön-érezésedet.
 Tiszteld tehát nagysága érzését
 Te is Sztricskában; tiszteld böleseséget,
 Mely véle a legszebb czélt, a legszebb eszközt,
 A legszebb módokon választatá meg;
 Tiszteld apathiáját, melylyel ő
 Csúszása közben annyi döfldösést,
 Ah, annyi bántást, annyi durva szitkot
 S eselédi zaklatásokat! — mi ketten
 Azt elviselni nem tudnánk — eltüre.
 Tiszteld a bajnoklelket benne, mely
 Csüggedhetetlen bátorsággal vitt,
 Hevült és reszketett, izzadt s fagyott,

Míg végre a czélnál látja már magát,
S borát most ő is istenekkel issza.
S ha néha, az égi bortól részegen,
Felejtí hogy *Sztricsák* volt és *Sztricsák*,
S a csúfolók sergének halotáját
Javalló tapsolásoknak veszi,
S magasztalásnak a szidalmakat :
Gyarlóságától fordítsd el füled,
S mosolygd, de szánd, az újabb *Herculest*. —
Nagy addig volt az is, míg vívta tartott.
A kény fogyasztja *Herculest* s *Sztricsákot*!

Barátom, elhibítád útatad,
Midőn a házi boldog csendességet
Elébe teted annak a rögös, de
Salygó pályának, mely rád nyitva várt.
Mit ér hogy a király és nagyjai
Ismérik érdemeid s kegyekkel néznek?
Mit ér hogy immár három gyűléseinken
Állongva tisztelt Véneimnek karja,
S a köz javallás azt a feddhetetlent,
Kit sem rettentés, sem magasztalás,
Sem unszó kérések és haszon,
Sőt a barátság szédítései is,
Tisztétől el nem vontanak soha
A tölgy galyjával koszorúza meg? —
Nincs rojt s kereszt, — s nem lészesz Excellenz!

A bölcsesség középben áll, nem szélen.
Kell ész : de fény is kell. — Melyike kell több?
Nem kell sok ész ; az sokszor árt : de fény,
De cím, de pénz sok nem lehet soha.

Az én hajam már ősz, s rózsáid alatt
Ím a tiéd is kezd fejeledni.
Ha Zeus Kronion elmúlt napjainkat
Visszafolyatná, térnénk a jobb félre.
Ah azt elugránk, s a kor vissza nem jó! —

Mivel tehát példát nem adhatunk,
Adjunk tanítást : Fényt, ha jól lehet, jól ;
Ha nem lehet jól, úgy ahogy lehet.
Elég idő lesz mindég bölcseségre,

—
Jegyzések.

Leghamarab út . . .) mert a metrum nem szenvedte meg sem a *legrövidebbet* sem a *legkurtábbat*. Pázmány már monda *hamar munkát*, azaz hamar valót, hamar készült. — *Via recta est via brevissima.*

Kivülteled . . . — Bennünket, nem-bennünket . . .) Czelzés a stoicusok tanításaikra, nevezetesen Epiktétnek legelső soraira.

ζηγορ . . .) Brutusnak utolsó szavai Philippinél: *Nyomorúlt virtus, tehát te szó* (üres hang) *vagy!*

Salygó . . .) Egy Jankovics Miklós úr birtokában lévő kőzírás után; *salygó micans.*

Állongva tisztelt Véneinknek karja . . .) *Viro Phoebi chorus adsurrexerat omnis.*

Fényt, ha jól lehet, jól . . .) *rem, facias rem, si possis recte, si non, quocumque modo rem!* *Horat.*

XXXV.

*Mélt. gróf Dezsöffy József úrnak
Kazinczy Ferencz szíves baráti tiszteletét.*

Ímhol küldöm a relatiót. Tapasztalni fogod hogy az a hely, a mely szemet szúrhatott s némelyeknek fájhatott volna, úgy meg van szelidítve, hogy ezt ugyan előttök is felolvashatnád, sőt ha felolvashatnád, ők magok is azt kiáltanák, hogy igaz a mit mondasz. A virtusnak az a triumphusa van a vétken, azt mondja la Rochefoucauld, hogy mikor ez nem pirúl el épen, maga is megvallja amannak felsőségét. Hozzá

tehetne vala, hogy a vétek szeret amannak álorenzája alatt farsangi játékot játszogatni, noha tudja, hogy ötöt az álorenza alatt minden kiismeri. Ha Laudon Eperjest talál lenni, kérlek, méltóztassál az itt hagyott üregbe bérakni a füzet és a réz számát, mert azt én megnevezni nem tudtam. Méltóztassál ezen felyül mind a magad felyülírásaidat mellé íratni, ha kettőt vagy többet csináltál is, mind az enyémet. Ezt azért, harátom, hogy ki ne ismerhessék, melyikünk melyiket csinálta, s szabadabban ítélhessenek, választhassanak. Cselekedheted azt is ha tetszik, hogy az enyémet fordítsd deákra s tedd mellé, hogy ha csakugyan deák akar lenni, találják úgy is. Én ezt deákra tenni nem próbáltam s nem is fogom. A Wesselényi zsibói kastélyának kapuja felébe deákul tettem, mivel ő *úgy* kívánta, s ez a munkám azon kevés időbe került, a mely alatt Újhelyből Széphalomra kicértem. Talán ezt is tudnám tehát, nagy öröklődésekkel bár, deákul kitenni: de én nem szeretek semmit tenni lelkem ismerete ellen. Pedig ezt deákul tenni, bizonyosan az volna.

Én egy holnap olta inkábbára a jénai Lit. Ztgok olvasásával töltöm időmet. Klopstocknak Grammatische Gesprechejéit Voss recensálta benne (Jan. 1804). Ezt szóról szóra kiírtam. Tudtam hogy Kl. azt *írta*, de a könyvet sem Pesten sem Bécsben meg nem kaphattam. Most újra sürgetem megküldését. Mert — higj állításomnak! nem fanfaronád az bennem — nekem épen az a gondolkozásom a magyar nyelvről, a mi a Klopstocké s Vossé a németről; és Te tudod, hogy régen készülgetek oly grammatikát írni, mint a melyet Kl. kívánt ezen recensio szerént. Sőt tovább mégyek: látván (a mit Kl. is látott), hogy az felette sovány portékáska léssen — én is épen úgy gondolkoztam, elmés költenény által meglelkesíteni a grammatikát, mint Kl. cselekedett itt, de nem értem fel, mint kell azt úgy, ahogy itt látom. Engemet a mi grammatikánk olvasása ugyan elfáraszt. A Révaiét legalább szép deáksága miatt olvashatom. De hogy olvashassa az ember Verseghiét, Gyarmatiét, a Debreczenit, a Beregszásziét, melyek, mint a Sardi venales, alius alio nequior (ezt az adágiumot belé esavartam a Pápai Sám. M. Literaturáról írt munkájának recensiójába): s nem csak a

magyar nyelv természetét nem ismerik, de nem a *nyelvekét* is, és mégis grammaticát írnak!

Óhajtanám, érdeemes barátom, hallani itéleledet ezen most említett recensiómról, ha majd kijövé, megolvasod, mert magamnál párban nem maradt meg. Hát a Himfy verseinek recensióját olvastad-e már a septembri füzetjekben a bécsi Annalisoknak? Szeretném az eránt is érteni, miben egyez gondolkodásunk, érzésünk.

Te egyszer azt kívántad tőlem, hogy mutassam meg annak igazságát, hogy a németnek van prosodiája, melyet te tagadsz. Lássuk, mit tudnék reá hirtelen mondani, mert ezt a levelet kedvetlenségek közt írom (azok engemet nem ritkán érnek s fognak is még egynehány esztendőig). — Prosodiája a németeknek bizonyosan van. Azt eléggé mutatja az, hogy ők magok azt hiszik, érzik, tudják (lásd a mit a Himfy recensiójában róla mondok). De ez az ő prosodiai törvények nem egy a görögökével, rómaiakéval, magyarokéval. Azonban hogy *igaz* mégis, és nem *öröklődve költött*, láthatod onnan, hogy a kik a régi metrikával nem épen ismeretlenek, azok a soha nem látott hexametereket is oly tökéletesen fogják scandálni, s első olvasásra, mintha deák hexametert scandálnának s csak az anceps syllabákon fognak elakadni néhol, melyeknek száma náluk tudnivaló hogy nem kevés. A mélt. grófné bizonyosan nem fogja tudni mi a spondeus és dactylus, és mégis kérd, hogy ezt a sort olvassa fel előtted:

So flieh' ich die Freuden der wechselnden Lust,

vagy ezt:

Und buhlerisch drückt sie die schnende Brust,

s tapasztalni fogod, hogy nyelve ily ugrásokkal ejti őket:

v | — vv | — v | — vv | —

Ha nincs prosodiájok, úgy a metrikába be nem avatottak ezt nem tehetnék.

Neked és a mi németeket utáló magyarainknak csak az forog szemetek előtt, hogy két egymás mellett álló consonans positiót tesz; a blühende tehát nem — vv hanem — — v. De miért tribrachys a *patribus*, holott a *matribus* dactylus?

azt fogod mondani : azért, mert a *ma* hosszú, a *pa* rövid. De miért lehet hát a *patribus* hosszú is *positione*? Nem lehet erre szorosán fogva felelni. A tárgy hosszú disquisitiót kíván, arra pedig nem érek. Egyébiránt én azt hiszem, hogy a magyar nyelvnek nem csak *rövid* syllabája van, mint *le, ha, kecs,* — és nem csak *hosszú*, mint *fút, rút* stb. hanem *kemény* is, mint : *int, kert*, és hogy a kemény és hosszú nem egyforma. De erről majd nyomtatásban. Üllek.

Kérlek, ne halaszd sokára a *relatio* visszaküldését, hogy beadhassam. Várják.

Barátaimat régóta kéregetem, hogy autographiai gyűjteményem gyarapítására küldenének hohnit, s Novemb. 12-d. egy szeretetreméltó leánya nekem Baresay Ábrahámnak három levelkáját (azaz *feuillette*, nem *lettre*) küldé. Ketteje francia vers, a harmadik a magyar. — Kedveskedem a kettő leírásával, de azt kötvén ki érte visszontajándékul, hogy te is küldj nekem ismét érte valamit, azaz valamely irását ipadnak, napadnak, vagy Illyésháznak, Festetics Györgynek vagy akárkinek a nevezetesek közül, akár megholtak, akár élnek. Nem sokat gondolok én vele, ba a levélke csak egy *oeconom. commissio* vagy *quietantia* is, mert csak arravaló, hogy a saját kezek írásabeli gyűjtemény nevedekjék.

N. 1.

Quel phénomène heureux se leva de cett isle
Ou le Sage de Rome fut jadis en exil!
Est ce l'ame de Senèque qu' inspira le tuteur,
Pour venger des Romains avilis la grandeur?
(Pour) Conquerir l'Égypte, et l'offrir au Sultan
S'il vouloit la régir en loyal Musulman;
Revoler en Europe au secours de la France,
Où personne ne savoit plus saisir la balance;
Mettre à leur niveau sceptres et la tiare,
Rabaïsser d'Albion l'ambition avare;

Moderer le courroux des altièrs Germainis,
NB). Apprendre à leurs princes à devenir humains.
Reculer de la Gaule les limites jusqu' au Rhin —
Voilà d'un mortel le plus brillant destin.

Miért fog az olyan francia versek irásába, a ki a *voila*-t két syllabának nem vesszi, és a ki a Gaule-ban az *e-t* elugratja, holott utána *consonans jó!* s így a *limites*-ben az utolsó tagot? — certe furit.

N. 2.

Két kies mezeje van (a) magyar Múzsának,
Mely könnyű tért mutat Pegazus szárnyának,
Egyiken megkötött mértékes lépéssel
Haladhat, a más on rhytmusos zengéssel.
Meválík majd végén pályafutásának,
Mely részire hajol magyar fül hangjának.

N. 3.

Az embernek adott a kegyes természet
Kettős ajándékot, melyekkel érezhet:
Elméjével eget s jövendőt vizsgálhat,
Testivel természetvén maradhat s fennállhat.
Azzal égig mehet, mert Isten magában
Ezzel tenyészhetik csekély hámorában.
De míg ezek között hanyatlik élete,
Bizonytalan földi s szomorú remete.
Oldoztasd fel vele végre, nagy teremő,
A titkot, mely hozzád közelebb vezető.

A 4-dik darab *Politisches l'Homme-Spiel* az európai hatalmak között.

XXXVI.

Édes kedves barátom!

Két hónapnál tovább oda valék Tiszán túl és Pesten, a sok utazástól, a sok bajtól elesüggedve jöttem haza, leveleiddben vigasztalást lelni. Igen beteg vagyok, egy igen nehéz s majd olvashatatlan hurút bánt és elfogta egész testemet és minden érzékeimet. Csak frissen és sietve felelek neked, kedves barátom, mostani állapotbani jobbúlást remélnvén, és annak idejére halasztván utóbbi feleletemet.

Az úr isten tartsa Thalia Sofroniát és csináljon belőle mind Múzsát, mind Szentét! —

Felette tetszik a mit nevünkben beadtál a vármegyének. Be jó és be könnyű az ilyen munkát aláírhatni, a mely nekem semmi fáradságomba nem került és mégis annyi becsületet szerez!

Némelyeket nem említettem volna, nem azért mintha Fabre d'Eglantine maga nem említhette volna, hanem mivel nem görögök, nem francziák előtt szólottunk, de olyan emberek előtt, ahol még megvannak *vestigia raris*. A magyar emlékirás helyes; a deákban ezt critizálta Vécsey Miklós: *Quod ante sepultam Patriae libertatem*, de a kifejezés mind igaz, mind fontos, mert valósággal csak vak szerencse, hogy el nem temetődött az, a mit a magyar nemesség hazai szabadságnak hív, és a mi a békeség után is a koporsónak siet.

Íme könyveidnek lajstromát visszaküldöm. Sok jó van benne, leírtam, és, ha megengeded, hasznát fogom venni, s a magam könyveimnek catalogusát is átküldeni. Engedj meg, hogy könyveidet tovább tartóztatom mintsem kéne, p. o. Landont, de nekem a gazdaság nem csak sok bajt hoz, hanem sok időt is elveszen, kivált nyárban; tedd hozzá a közelebb múlt rémítő környülállásokat éjszokról, melyek nem engedtek esendességet az elmének; de már most békeség van, a tél bekövetkezik, és talán még egyszer visszajő az egészségem.

Ezer, ezer dolgokat, ezer jegyzéseket adhatnék neked elő a békeség eránt, de hagyjuk ezeket mind másszorra; olyan fonyadt vagyok mint a hazám, de a nyúgodalom közt majd felépülök talán.

Köszönöm a szép epistolát, tele van sóval és flaccusi fűszerszámmal. Mért neveted és kénéled egyszeremind a csillagosokat? gondolt meg, barátom, hogy miattok veszték el a sok tartományok, hogy miattok pusztultunk és fogunk pusztulni, és hogy ott nem érdemes a fényre vágyani, ahol a moeskot, a szennyet és a piszkot fényesítik. Nem volna egy ember az egész hazámban, a ki jobban vágya a csillagra, ha azt az égről, nem pedig a szemetről kellene szedni. Azokra is, a kik nem a szemeten keresték, lesett inkább az égből, mintsem hogy felmentek volna érette. Igaz hív barátod.

A. O. 12. Novembr. 1809.

Jóskád.

Egynéhány nap múlva Eperjesre megyek, ahol a feleségem lebetegedni, én pedig gyógyulni akarok. Ha élek, felelek majd epistoládra versekben. Élj jobb egészségben és kevesebb bajjal mint én. Öllelek ezerszer, hasonlíthatatlan jó feleségemmel és boldog gyermekeimmel együtt.

Nagy kedvem lenne egy könyvecskét írni az érdemről és annak jutalmaztatásáról nálunk. Ebben a munkában egy új ordót projectálnék a következő körülírással: *Ob perditas bello et pace provincias*. Sok nagy emberünk, és magyarok is, als Helfershelfer részesülhetnének benne. A könyv mottója e volna: *Difficile est satyram non scribere*. Maga pedig a rend ezimere gyapjas állat helyett füles állat lenne, projektomom szerint.

XXXVII.

Széphalom, Novemb. 24-d. 1809.

Örvendek itthollétednek, betegeskedésedben pedig a legforróbb részt veszek. Legyen gondod egészségedre, s tarts meg egy igaz nagyságú férfiút a hazának, nekem pedig egy oly barátot, kinek szeretetét én valóságos fényemnek nézem. Hidd el nekem, megbecsülhetetlen ember, *az egész Judeában nem találtam hitet (virtust), mely a tiedhez hasonlítson.* Az elvont sor a Jézus Christus szava, ha talán nem tudnád, hogy övé; de lelkem felmelegülésében, még a benne előforduló *hit* igéje mellett is, reád alkalmaztattam, ismervén religiositásodat, hogy az neked annál kedvesebb lésson a miatt, hogy az ő szava.

Annak, hogy a mélt. grófné ismét anya lesz, kimondhatatlanul örvendek. Három esztendeje hogy házas vagy, s *három az, a ki tanúbizonyságot teszen . . .* (megszállott a szentírásbeli helyek citálásainak lelke!) Én öt esztendő alatt csak háromnak lettem atyja s szégyelném hogy megelőztél a *proletariusságban*, de nincs mit szégyelnem, mert feleségem ezen öt esztendő óta a mai napig még csak hét holnapot töltött úgy, hogy gyermek ne volt volna vagy emlőin vagy kebelében. A szoptatás tehát az oka, nem az én munkátlanságom, hogy gyermekeimnek számok kevesebb az esztendőkénel. — Azt kívánod hogy Thaliem legyen *múza* és *szent*. Mentse meg ötöt a Múza és Grátzia az utóbbiktól! A múzaságot is csak addig óhajtom neki, hogy committere possit quidem vates, mindamellet soloecismum liceat fecisse marito! (*Juvenál*). Én a mélt. grófnénak, kinek írását mikor leveledben meglátom, mindég csókkal szoktam illetni, azt óhajtom, hogy ismét fiat szüljön, és mindég fiat, ha annyit szülhetne is, mint Niobe. Elhiszem hogy az emberiség nyerne vele, ha sok Laurája lenne. De, barátom, annyi a hazában a sok Sztricsák — *faecunda in gente Sztricsáki!* — hogy Dezsőffy Józsefnek nem kívánhat a jó ember egyebet mint fiút.

Ha azok, a kik töled veszik lételeket, mind hasonlítanak hozzád, térden állva vinném hozzád Sophiemat, s minden barátimnak feleségét, hogy tedd tenyészővé. Sőt mivel *barátim* mind alkalmasint hasonlítanak hozzád, ezeket nem vinném, hanem a Sztricsákokét, nevezetesen b. Prónay Lászlónak egyik leányát, hogy teremts méltó unokát annak a nagy embernek.

Ha epistolám kinyomtattathatnék, kinyomtattatnám, hogy a Sztricsák név kapattassék fel, és legyen zabola azoknak, kik a szégyent s szemérmét egészen levetkezték et praecipites eunt, a Sallust kinyomásaként. De hiszen irent illi praecipites, csak bennünket ne pessimarent a rojt etc. miatt.

Nem akartam — mert nem kellett akarni — nem akartam, mondom, kimondani, mi volt az, a mit nem szerettem a deák félyülírásban. Már most a sor meg nem nevezése mellett is tudodra adhatván, kimondom: azon akadtam fel, a min b. Vécsey Miklós bátyád. Nem tudtam megérteni, miként mond olyat Dezsőffy József. Tudtam hogy hozzád Sztricsákság bizony nem fér, és ugyanezért nem értettelek. — Sürgettetvén a relatio. kérlek méltóztassál azt leíratni, kihagyván mindent, a mi neked nem tetszik, ámbár egy bizonyos czikkelyt nagyon szeretnék ott látni, tudod miért. A consiliariusságra *felemeltetett* Horváth László minap épen *azt* mondta, s az apátúr s Horváth Tamás felkapták szavát s *azt* vetették mellé, hogy *igazat mond*. Tartván tőle, hogy relatiómban ezen valaki felakadhatna, szavokon kaptam őket, s *azt* mondtam nekik, hogy íme így gondolkozik minden jó ember, a ki hazánk vesztét látja, és mi ketten ezt a relatióban szükségesnek-c, vagy csak jónak láttuk elmondani. — Ezt azért eselekedtem, hogy ha (a mint mondám) valaki a gyűlésben megszólalna, reájok provocálhassak ezekre s ekkori szavaikkal védhessem az állítást.

Mit irt vagy mondott *Fabre d'Eglantine?* Haza szabadulván, én nem olvastam sok ideig semmi Fr. gondolkozású könyvet s írást, hogy ezekkel összefamiliarizáltatván, nyelvem néha el ne kapjon, s így a Fr. dolgok s emberek felől

igen keveset tudok. Ha te ezt a csorbámat is kifoldozni akarnád, nagyon leköteleznél. Leköteleznél kivált azzal, ha annak a híres elöge-okat mondó embernek, F. betűn kezdődik a neve, a ki a császárjának viszi az izeneteket, munkáit akár újságlevelekben vannak, akár külön nyomtatva, csak francziául légyenek — és a Serra Commentariusit velem látatni méltóztatnál.

Írtam-e neked, hogy Napoleonnal 18 professor volt Bécsben, a ki neki leczkéket ad? s nevezetesen hogy ott volt Chaptal is, akár chemiai tekintetekre nézve, akár azért mert ő minister volt. — Írtam-e hogy N. Sinzendorfnak solennis visitet ada, azért hogy a háború ellen ada votumát *maga egyedül?* Ah barátom, mely keserves ez a béke, s mely nagy áron van megvéve; és mégis mely szerenese. A mi jó fejedelmünket nagy veszedelembé vitte némely furiosus fej. Nem calculálnak, s azt gondolják, hogy elég *nagyon akarni*; nem hiszik, hogy veszedelmes az idő szelletével nem menni elő; és ennek magunkat ellene szegezni. Én kis teremtés vagyok: de ha a fejedelemmel szólhatnék, elég bátor volnék kimondani, hogy csak azt nézem hív jobbágyának s jó hazafinak, a ki azt óhajtja hogy tanuljunk, lássunk, s szabadon ne csak gondolkozzunk, de szóljunk is.

Az a **Bécsben állított** ordre de trois toisons d'or nem olyan-e mint a pápa hármaskorona? — Oda a Bécs és Győr fala, s a rabok spielbergi s grézi cyclopszbarlangja. Valljon nem az a sors éri-e Komáromot, Aradot, Temesvárt, Eszéket és Péterváradot is? Mi meg vagyunk rontva. Ennyi veszélyben az az egy jó van, hogy többé lehetetlen háborút kezdenünk. Hogy pedig N. kezdjen, azt nem hihetem. Hiszen ha az volt volna célja hogy elrontson, most kezében valánk.

Írased le, kérlek, a relatiót, s subscribálva küldd Kassára. Rumi boltjában venni fogom. Nem tudom ha eljöhetsz-e gyűlésünkre, melynek napja még kinevezve nincs. De tisztán írased le és esínosan. Kapsz arra embert Eperiest. Csókolom imádást érdemlő cancellistád kezét, s örvendek szerencsédnek, hogy ötöd bírod s tőle bírattatol. *Εχω, και*

εχομαι az Aristipp megfordított szavai szerént. Élj szerencsésen s tedd szereteted által továbbá is szerencsésé, kevélylyé

tisztelődöt.

Arra kérlek, édes barátom, hogy ismét szép nevet válaszs sz keresztségedre.

XXXVIII.

Eperiest, Dec. 7-kén 1809.

Szeretett barátom!

Íme előadásunk és a síremlékirások, azon kezektől lemásolva, melyek engemet a bokros élet ösvényein keresztül annyi szeretettel vezetnek. Nehezen lehetett dícséreteid után reá venni feleségem szemérmességét, hogy a vármegyének bemutatandó írást lemásolja; de győztek kéréseim, és kivált azon megjegyzésem, hogy csak a közönséges asszonyok szokták magokat vonogatni a szabad és dícséretes dolgokban. Szépen írni tudom nem szégyen, ha beesület, és midőn egy okos ember egy okos asszonynak azt mondja, hogy írása szép: nagyobb reátartás, sőt nagyobb finnyasság és hiúság ezen kinyilatkoztatást hízlekedésnek, mint megelégedésnek vagy ösztönnek tartani. Kedves Laurám tehát, a ki magát orgonaszíjhúzóknak nevezi a tőled készített muzsikának letapogatásában, és kevélykedik részes lenni fáradságunkban, mindent a legnagyobb figyelemmel leírt, őrizkedvén Tigellius kényeitől szintűgy, valamint minden egyéb vágyástól, a melyet hibák és fogyatkozások szoktak rendszerint követni. Vigyázz, úgymond Montesquieu, egy könnyen haladó és nemes mozdulatú asszonyra, és meglátod, hogy ha reánézesz, azonnal még járni sem fog tudni. Meg akarta hazudolni kis Laurám a nagy férfit, és minden figyelem mellett, hogy még egy commát se hagyjon ki, azt tartom, hogy soha senki sem másolta le írásodat annyi csendeslelkűséggel és pontossággal egyszersmind.

Magam ugyan éltem engedelmeddel, de úgy, hogy nem merészelve semmit is hozzá tenni munkádhoz, csupán csak itt-amott valamit vagy kihagynék vagy változtatnék. Köteles vagyok okaimat előadni.

Rómát és a rómaiakat azért mellőztem el mindenütt, mivel ezen nagy emberek majd mindenkor győztek, és mivel eddig még arra sem tartom magunknak érdemeseknek, hogy valamiben csak majmozni is merjük ama nagy nemzetet. Miltiadest és Themisthocest szinte azért nem találtam tanácsosnak említeni, mivel amaz Marathonnál, ez pedig Szalaminénél kisebb számmal győztek vala, mi pedig nagyobb számmal lévén, a kisebb számtól Győrnél megverettünk. Úgy hittem, hogy el kellene kerülni az olyan hasonlításokat, melyek fonák magyarázatokra adhatnának alkalmatosságot. Miltiades meg Themisthocest emlékéknél győzni, báró Barkóczyénál pedig csupán csak halmi tanul a jó hazafi.

A tek. Rendeknek *magyságát* említed; úgy véltém, hogy meglehetősek, ha *méltóságokról* szólunk.

Az *aesthetica* szót, valamint a *leppittoreszkabb* és *legimpozántabb* effectust kihagytam. Nem érte ezeket még a kevesbbség is Zemplén vármegyében. Az *enthusiazmus*, a *magistratus*, a *cenotaphium* értelmét az iskolai emlékezetek a többségnél felelevenítik. Mais ne peut pas se souvenir de ce qu'on ignore.

A síremlékeknél, vélekedésem szerint, nincs helye az illusionnak, azaz a játszattatásnak vagy tiúndérkedésnek. Les monuments funébres ne font pas naitre des illusions, mais des réveries. Réveries, véleményem szerint, aléltság, vagy elaléltság.

Ahol Landonnak francia évkönyveiről és a francia igazgatásról szólsz, a szót: *francia*, kihagytam, és egyáltalában csak az európai híresebb igazgatásokat említettem. Tudom én jól, quod virtus et in hoste laudanda, hogy sokat tanulhatunk, sőt tanulni kellene azoktól, a kik oly kegyetlenül lecséptenek minket, mert nem akartunk tanulni: de nem vetted-e soha észre, kedves barátom, hogyan húzódnak némely ábrázatok a magyar vármegyegyűléseken, mikor ez a szó: *francia*, kiperdül valaki szájából?! Ez mindenkor

mennykőcsapás. Azok kivált, a kik vagy kulesokra vagy keresztekre már érdemesekké tették magokat, úgy rettegnek ezen szótól, valamint a vitézeink magától a dologtól. A kereszt és kulesos szájában és fülében a háború előtt minden francia a daruk körmeik közé való Pigeus, a fegyvernynyugvás közben Toldy Miklósnak nyúlik, de a békeség után ismét mi óriásodunk, a francia törpül, azonban, magyarok lévén, következendőképen emlékezvén Kinizsi kőmejjképe történetére, a gyűlölt nevet még hallgatni sem akarjuk.

Mert nem lehetetlen, kedves barátom, hogy a deák epitaphiomot választják a tek. Rendek, a helyett, hogy ne a miénket, hanem a jobbat válaszzák, úgy tevém: hogy azt, a mely jobban fog tetszeni.

Noha igaz némelykor, nem mérészettem mindazonáltal a zempléni sokaságnak kerekdeden szemébe kimondani, hogy a sokaság többnyire a legrosszabbat itéli jónak. Eszembe jutott a híres Dávid, a ki sohasem elégszik meg semmiféle kápirásával, ha azt a sokaság nem javallja. Molièrenek szolgálójáról is emlékeztem. Ha nincs szolgáló, bezzeg van ám elég szolgáló a gyűlésen!

Látod, barátom, hogy majd minden kihagyások és változtatások az én részemről nem annyira magát a dolgot és annak előadását tárgyazzák, mint a helyet és az embereket, ahol és a kik előtt az írásunk fel fog olvastatni.

Fabre d'Eglantine egy igen csinos előadó vala Franciaországban 1792-ben, de mennyi dolgok a magok helyén vannak mondva Párizban, a melyeket nem lehet emlegetni S. A. Újhelyt!! Ezekhez a mi magyarjainkhoz le kell ereszkedni, mert ők ugyan nagyon restek, hogy hozzánk fellépjenek. Meglehet hogy ez gőg a mi részünkéről, de ha az orrokra nem kötjük, kevélységünk következése kedvet találhat. Kémélni kell minden publicumot akármilyen pallérozottságú legyen, ha olyanok a környülállások, hogy tartozzon minket hallgatni. Majd minden sokaság olyan mint a pulya gyermek, jobb szereti, ha lebesátkoznak hozzá, mintha felemelik, mert földszint kevesebb veszedelemmel bukik és bátrabban halad, szalad és ugrik. Lehet hajtani, vezetni a publicumot, de kétséges repültetni.

A mi a rajzolatot illeti, által néztük feleségemmel Londont, de sem neki, a ki mind rajzol mind fest, sem nekem egyik sem tetszett a célra alkalmasnak. Nem mintha nem lennének igen előkelők közöttük, hanem mivel szűkében vagyunk az oszlop- s képfaragóknak. Válassz tehát, kedves barátom, amint neked tetszik, mi nem merünk választani.

A magyar emlékirásra nézve az a véleményünk, hogy Kandó Gábor, mint ezeredes kapitánya a zemplényi felkelőseregnek, nem az emlékkőre, hanem a vármegye historiájába tartozik. Desaix emlékjére utolsó szavait metszették ki: dites au premier consul, que mon seul regret est, de n'avoir pas assez veu, pour ma patrie et la postérité. Nem lehetne-e b. Barkóczy szívet érdeklő leveléből valami hasonlót is az emlékre véteni? — Sohasem tud a jó egészségben lévő legérzékenyebb ember is úgy érzeni, mint a haldokló. Az idea nem eredeti, ha merő követés, de szinte azért kevesebben ütköznének meg benne. Egyéberánt olyan természetes, hogy minden népnél kedvet találhatna, ha az a nép nem tudná, hogy ez francia idea.

F. a francia universitások nagymesterének írásaiból nem esmerek egyebet, hanem a mit néha az újságok közlenek; úgy látszik, hogy felleng elnéző ember, a ki esztétik olykor-olykor a tömjénezésre fordítja. A mostani francziák oly vastagon kendőzik a diéséreteket az emberekre, mint a vén asszonyok a lakot az orezájokra, azonnal kilátszik a festék és a máz, de nem a festőmester. Csak a rútt orezákat kell mázolni, a mi magában nagy, azt nem kellene puffasztani. Az évek zivatarja mind el fogja fújni vagy törölni ezen mázakat, és a mi nagy a francziák tetteikben, azt a maga felséges meztelenségében a jövő időkbe által fogja repíteni.

Serra commentariust esmerem, de nincs meg, nem szolgálhatok hát vele.

Egészségem még sines helyén egészen; köszönöm (és sokkal inkább mind Laurám¹⁾), hogy ama spartánus módjára mind a magad mind mások feleségeikkel akarnál nekem kedveskedni: de akarnának-e ezen dámák ilyen öregsző beteghez

¹⁾ A levél D. hitvese által íratott.

jönni és őt vidítani? Én nyígyan mindég még most is szívesen fogadnám őket, de hogy fogadnának ők engemet? — Ah, mért nem csinált nekem 10 esztendőnek előtte senki is ilyen gyönyörű projektomot! — ?

Te görög. én római coloniát szaporítunk. Mind én, mind feleségem ajánljuk Sophronia Thaliának Marcus Aureliust. Laurám tisztel feleségeddel együtt, én pedig a tiédnek kezeit és urának szeméit esókolván az ifjabbik Plinius megjegyzése mellett, dum oculos osculor, animum ipsum mihi videor contingere. öllelek.

Igaz hív barátod
Jóska.

XXXIX.

Széphalom. 4. Jan. 1810.

Nagy tekintetű barátom! Ramler megszokván azt, hogy a más munkáin faragesüljön, egyszer Pffeffelnek is újra dolgozta valamely apró verszetjét. Pffeffel neki ezt írta: Edes Prof. úr! Nincs kedvetlenebb dolog, mint mikor az embernek más teszi fejébe a kalapot; én meghiszem hogy azt a nehéz mesterséget Prof. úr sokkal jobban érti mint én: de nekem a Prof. úr süvegfeltétele irtóztató módon alkalmatlan. Maradok stb. — A te változtatásaid a relatióban engemet azzal az új érzéssel tanítottak megismerkedni, hogy az igazítás, ha jó, épen nem fáj. Compliment nélkül vedd tőlem a szót; tökéletesen meg vagyok elégedve velek, és hiszem és vallom hogy relatióink így sokkal jobb. Nem hittem volna, hogy a megváltoztatott helyek nélkül ne veszítsen a munka, és imé nyert! Ez egyenesen a Te érdemed. Hidd el, hogy ezt nem szokott tiszteletem mondatja velem, hanem a legszívesebb érzés. Bizvást változtathattál volna többet is. Már kész a beadásra a munka. Az elholtaknak s megsebesedetteknek neveiket belé szúrtam a mélt. grófné sorai közé, s a csecsbecsüket kitörlöttem, hogy neked és maganunk ellenségeinkké ne tégyem azokat, a kik most is addig-meddig szeretnek.

Urit enim fulgore suo qui contemnit illorum fulgorem. — —
Alig várom a gyűlést, és cancellistáddal dieséretet nyeretek.

Landonaimnak csak a bekötve álló részét kaptam vissza. A kötetlen füzetek nálad maradtak. Azt többé be nem várhatom a gyűlésig; és így a könyv helyett a Csokonainak készülő formát mutatom bé, melyre a kőfaragó felírta az alkut és az előre vett pénzt. Ez azért halad, mert ő megholt.

Deák felülírásod nyert a változtatás által, ezt vallaná Veesey Miklós is. Hidd el, barátom, épen nem fog esiklandani, ha a magyart választják. Tudom én az effélékben mit ér a „Fek. Rendek” javallása s nemjavallása. De szeretném ha magyar és nem deák állana a kövön, ha azt az csinálta volna is, kinek ungvári oratóióját Kultsár minap *polgári ékesenszólás remekjének* nevezte. Kérlek olvasd el újra azt a *remeket*, s neved *Kultsár m.* Megfeddém érte Kultsárt, de szükséges vigyázással.

A Barkóczy haldoklásakori levelét *nem Barkóczy* írta.

Azolta hogy F. eránt tettem nálad kérdést, reá akadtam a jénai Tud. Levelekben, hogy ez *Pomana*, még pedig ex-barnabít.

Te Luthert nem látszatól nagy embernek tartani, nyilván azért, hogy ő, hogy nagygyá tehesse a maga corpusát, magát is nagygyá tette, és hogy afféle moeskoeskákat is ejtett magán, mint az volt, hogy későn copuláltatta magát, s 14 napra keresztelőt tartott. Oztán hogy rossz emberekkel, csalárdokkal lévén dolga, néha nem egyenes úton is bánt. Végre hogy a dolgot nem arra a lábra vitte, a melyen a philosophia kíváná, hanem csak arra, a melyet a romlott kor szorosan parancsolt. — Én mindezek mellett ötet igen nagy embernek tartom, és azt hiszem, hogy a kendőzés festékeit róla semmi kor nem fogja haraggal letörteni. Numa Pompilius is nagy előttem, s Hercules is az, mert megtisztogatta az Angiások istállóit s a Procrusteseket kiirtotta.

Ezer áldást születendő gyermekedre; legyen az második Desewffy József vagy Sztáray Laura! Két asszonyt ismerek, a ki nrának nem csak a szerelem legboldogabb óráiban van boldogítására, hanem a lélek conceptióiban is osztózik vele: a Te Laurád és Vay Miklósné. Mért tartanak a

plebánusok szép gazdasszonyokat, azt régóta tudom, de hogy Te és Vay feleségeiteknek más hasznokat is veszítetek, mint a mire őket a természet hívta, azt esudálok, irigylem. Sophiem engemet az írásban nem segít; noha az atyjának egész konczokat öszveirt. A helyett stb stb. De ő erre sem kész. Nagy kín a heves asszony: de bizony az ily hideg vérű is az! az még az 50 esztendő megmaladott embernek is!

Nyugtalan vagyok tudni, micsoda nevet kap a kis Römer vagy Römerin!

Élj szerencsésen, boldog férj! és szoresd!

tisztelő barátodat.

Gyönyörködtél, tudom, rajta, hogy az öszvelövöldözött Pozsony 4000 f. pengő pénzt ada ajándékban, az öszve nem lövöldözött Bécs pedig 100 ezereket kapott. A feleségem két bécsi tántja még nagyobb tripudimmal írja mint Deesy, hogy fels. urunkat mint vitte terenyén fel a grádieson a bécsi... nép, s azt is írják, hogy ő felsége előtt ezt kiabálták:

Franz soll leben und regieren,

Napoleon und die Franzosen sollen crepieren.

És ez a levél azon postán jó, melyben írják, hogy követünk Strassburgban ágyúlövelésekkel idvezeltetett. Mit mutat ez a két különbség?

XI.

Széphalom, Január 25-d. 1810.

Érdemes barátom! Relitiónk bé van adva; hogy július oltá haladván benyújtása, némelyek által ne vádoltassunk késedelmességgel. De el nem olvastatott. Részszerint örülök neki, mert botránkozatóbb gyűlést még soha nem láttam. A vgye Rendei közül azok, a kiknek külső fények vagyon, igen nagy részben elmaradtak. Cameráriusok egyedül Csáky

Imre és Jekelfalusi urak voltak jelen. Első nap nagy villongás volt az insurgensek lovaik felől. A palatinus azt rendelte, hogy azoknak lovaik, kik 3000 ft. jövedelműek, és így lovas katonát adtak, adattassanak nekik vissza, hogy tavaszszal ismét lovon tehessék a gyakorlást. A vgye azt kívánta, hogy ilyenek csak 63-an lévén, ezek is csapják ezen lovaikat a többiekhez, s így minden lovak eladattassanak, s a bégyülendő pénz osztassék ki jutalom gyanánt a hazatértek közt. A két notárius ezt vitatta. Azzal vádoltattak, hogy voksokat keresnek a restaurációra, a viceispán félt decidálni a veszekedésig ment meghasonlást, s azt vallván hogy ő decidálni nem tud, elbontotta az ülést. — 16-d. Jan. azaz másnap ismét előfordult a kérdés. Szirmay Andr. a maga lovát az 5 elestek özvegyeiknek ajándékozván, megmondá a viceispánnak, hogy praesesnek *tudni kell decidálni*. Fiscális Szirmay Ádám felkölt, s declarálta, hogy mivel a gazdagok ezt az áldozatot tenni nem akarják, ő ezen 63 ló kipótlásául ad a vitézeknek 6 lovat. Inezédi fiscális felette caustice egy lovat ada. A Sennyey fiscális is oda adta a magáét. Így leve vége a kérdésnek. 3-d. nap én nem jelentem meg köztük. 4-kén érkezett s publ. a palat. stafétája a tavaszi gyakorlástól leendő dispensatio eránt. A viceispán meg akarta köszöntetni. Nem tevék, mért a törvény ezélya egyebet kíván, a pal. magyar levele is kétséges érzéseket támaszta a hála érzései helyett, mert a sok érthetetlen és egymással ellenkező rendelés azt gyanítottatta, hogy a rendelés *akarva* érthetetlen. — A harangurozott nép nem akarta visszaadni a lovakat. Jelen valék, de épen akkor érkezvén a Napoleon elválásáról a hír, ez úgy elfogott, hogy nem tudtam egyébről gondolkozni, csak Louiza crezherezegasszonyról. Mondtam az apátúrnak, és nem gonosz esintalanság nélkül, hogy N. bizonyosan ezt veszi: de ez csaknem levágott, hogy miként hiszem, hogy a mi udvarunk *vétek* által akarja magát bátorságba tenni Számon lebegett, de nem akarok senkit bosszantani, hogy hát az olaszországi reformokat miért ratihabeáltuk a bécsi békében? Azonban nem lesz újság előtted, hogy ő nem Louizát, hanem a Murat leányát, Carolinát, vette.

Landonaim füzetjei nálad maradván, az általam legszebb-

nek vélt rajzolatot a Csokonainak készülő monumentumának rajzolatjáról (melyet a kőfaragó kezében hagyott, midőn az alkut megkötém és neki előre pénzt adtam) levettem és a relatio mellé ragasztottam. A viceispán megengedte némelyeknek, hogy olvassák a gyűlés alatt, s az olvasó szemek javallani látszottak. De róla soha még semmit nem hallottam. — Térjünk tudományos tárgyra.

Meg nem kaphatván Pesten a bibliopolimokban a Cházár András Anti-Fejesét, Máriási Istvánt kértem, hogy szerezné meg. Tegnap vettem tőle két explt. Az egyikkel szolgálni fogok neked. — Nem sokat mondott neki, noha elég élesen. Rendes hogy a bérekesztésben azt óhajtja, hogy az ilyen munka *ne nyomtattathassék*.

Értsed poetai új dolgozásaimat. — Áprilban elégettem azon kis csomóját verscimnek, melyekkel meg nem tudtam elégedni, hogy ha a háború el talál ölni, valaki a készületlen dolgokat ki ne adhassa. Ezek közt volt 4 vagy 5 négysorú stanzákból álló énekem. 1786-ban Kacsándi Susitól Gál-szécsből Kassára menvén, a Dargón a szép erdő poetai elragadtatásra szenderített. Ezt a dalt is elégettem, s most eszembe nem jut az elégetett dal. A görög Anthologia epigrammáinak ízlések szerént kezdtem újra csinálni, s az énekből egy oly epigramma lett, melylyel felette meg vagyok elégedve. Megszerette prof. Kézy is, s deákra fordította. Az első distichuma a deáknak jó, a másik nem jó. Inhol van:

Az erdő. 3-a Jan. 1810.

Sírj szabadon, itten nem kémleli senki keserved,
A remegő kedvest lombjaim elfedezik.
És ha enyhülsz lyánykád neve zengésére, sohajtod,
S Echóm résztvéve visszasohajtja feléd.

Nullae hic insidiae; licet indulgere dolori,
Abscondent lacrymas umbra nemusque tuas.
Et si forte juvat resonari nomen amantum,
Plange: Chloe!! plangent tristia lustra: Chloe!!

Kézy az utolsó sorban az Echo játékát festette, talán szeme előtt forogván a Kleiszi Lalagéja. De itt nem ezt a játékot kellett volna festeni, hanem azt, hogy ezen a visszaadáson mint örülhet a szerelmes. Oztán resonari in passivo.

Wesselényi meghala. Haldokolva (25. octob. 1809) szüntelen a hazát emlegette fájdalmasan. Vehemens ember volt mint Cato, de lágyszívű mint Brutus. Ezt mondám 22-a Jan. a nélkül hogy epigrammát akartam volna csinálni. De ez a gondolat, nézd, mit szüle. Tudom mit lehet mondani az immodestia felől. De Tacitus Agricolában azt mondja, hogy a régiek az effélét nem kevélységnek, hanem csak egyenességnek mondák (fiducia morum). Az epigr. valóban igen jó, s örvendek hogy W. általában megtiszteltetik, s hogy azokban, a kik ezt olvassák, az a gondolat támadhat, hogy W. csak a gonosz és rút tettek eránt volt vehemens, a jók eránt nem volt lágyabb szív soha (megküldtem ezt Kultsárnak).

Kétled-e hogy lelkünk jár, vándorol? — Ott fene¹⁾ Cato
S lágyszívű Brutus, itt Weselényi valék.
Erdély, szüntessed sírásodat : él fiam! él nöm!
S díszedet egy jobb kor újra megadja Zsibó.

Az utolsó sorban az egy jobb korban nem áll ok nélkül. Töle halála előtt kevés napokkal elvették az adminisztrátorságot. Talán azért, mert midőn a gubernátor azt a motiót tette a diaetán, hogy az ország generálisa ne választassék meg mint a törvény kívánja, hanem *becsületből* kínáljuk meg ezzel Maxim. herceget, W. ezt kérte publice, hogy mi lesz oztán helöle, ha a herceg *becsületből* elfogadja a *becsületből* tett ajánlást? —

Belé ereszkedvén új versezésem elmondásában, értsd ez idei munkámat, a meddig a papiros engedi közléseket.

¹⁾ Atrox animi. Horat. (K. jegyz.)

A boldog alkony. 8-a Jan. 1810.

„Csókot, lyányka!“ — *Nem én* — „Igen, oh igen! Egyet!“ —
Eressz; nem.
Láng vagyok, ültem alél, angyali lyányka! — „*Nem én.*“
Reszkete : megragadám. — Ide szácsk...!“ — *Ah, el!* — E
szemet! És e
Máskat! E rózsás ajkat! Ez arcot!“ — *El! el!*
„Még egyszer szácskád! De ne tartsd hát zárva! Szemed még!
S homlokod! e lobogó gestenyeszög hajakat!
És gyönyörű nyakad és ambrás szép mellyedet! Újra
Szádat! Hagyd szívnom, Lolli lehelleteid!
Hagyd...!“ — *Jönnek; hamar el! fuss.* — S futnom kelle.
De most már
Töled, Lolly, csak a hajnali fényre futok.

Könyörgés 8-a Jan. 1810.

Adj örömet! s adj bajt mellé, nagy Jupiter! Egyet
E kettő közzül bírni csak isteneké (Deorum est).
Ez nyújtson föbb ízt gyakor ingerlésivel Annak;
És mikor Ez verdes, Az szelidítse dühét.
Ah, boldogtalan, a kit az egyike véve sajátúl!
Az boldog, kit mind ketteje védvé szeret!

Solocismus.

Hogy solocizálok, nevet írnyaki. Kába, nevens bár.
Nem bukik, a ki helyén (suo loco) s tudva s akarva bukik.

Edökhöz.

Diphthongust röviden hangzatni tilalmas Edöknök.
Lát, de fülével Edök : hall, de szemével, Edök.

A vak.

Van szemed és így látsz — mely paralogismus ez? Oh ha
Látni akarsz, jámbor Hályogi : látni *tanulj.*

A nehéz nyelvü.

Karischit mond s Pszikkét la Pszychét kell mondani s Chariszt.

És Té-misz-tók-lescht, Györi, The-mi-szto-kleszért.

S Ekkó- s Bakkuschnak, Kemiának s Mekkánának.

A mi nekünk Echo, Chemia, Mechanica.

Szent Adrasztea, mérj bosszút ez otromba beszédért! —

Megyan az! — a svábnál Györi *Gidri* leve.

Debreczen haragszik az új szabású ruhákra s a ueologis-musokra. — Hogy ne akadjon fel azon a Kleinstaedtler? Szörnyü bolondság azt kívánni, hogy a debreczeni bíró olyan hosszú nadrágban s kurta mentében járjon mint gróf Desöffy József, de azt is bolondság kívánni, hogy gr. D. J. járjon olyanban mint bíró uram. Így a nyelv is. — Imhol a cansticus epigramma :

A neo- és palaeo-logus.

Nem magyar a nyelv már, nem az a ruha. Németes izlés

Lepte meg ezt és azt, s korecsosodásra jutunk.

Így nyavalyog Fürmender uram, hogy az úrfia térdig

Éró mentéjét párizsi módra szelé,

S négy öt kendőtől gazdag nyaka s üstöke borzas,

S ah a hunczfutka (superflu) s czafli becsébe veszett.

S csendet mond mikor ír, *kecsét és kegyet*; a mi *reménység*

Volt eddig — hosszú mondani! — neki *remény*,

S ér neki esztendő, s szeretett lánykája *barátné*,

S futja *kandám-asszonyt* s *csillagom-adta Barist*.

Fürmender, te ne légy úrficska! te *nagy* Für-men-der,

Légy Für-men-der, — te, légy Elegánt, Elegánt!

Eddig atya vagy, úgy mondá mélt. Jekelfalusi úr. Áldást a gyermekre. Csókold kezeit a mélt. grófnénak, s kívánd hogy minél előbb oly állapotban lehessen, hogy foganhasson. Mind a kettőn tisztelettel ölelünk.

XLI.*Édes kedves barátom!*

Több leveleidre felelettel tartozom, de hogy tessek eleget óhajtásomnak, midőn olyan vagyok két hónaptól fogva, mintha nem lennék az, a ki ezelőtt valék. A vak aranyér szörnyen nyomorgat, a vena poeticát elütte, egyszóval engemet szenvedő butává tett. Még egy grádussal feljebb és kábultságba esem. És gondold meg, barátom, a visszás környűllások súlyát: szinte most bajlódom így, midőn mindenfelől annyi munka torlódik körülöttem, és midőn a mostani télnek és városi lakásnak nyugalmaát gazdaságom végső organizatiójára akartam fordítani; itaque et literis et meis rebus et necessitudinibus deesse debeo, és ezt mind azért kell túrnöm, mert meggyült a sűrű vér az intestinum rectum végén, és nem akar teljességgel felpattanni az eldugott fájdalmas erecske!!!

Epigrammaid fücsák. Örvendek hogy a kalap, melyet fejedbe nyomtam, terepély árnyékával el nem homályosította. Nem mondtam, hogy nincs a németeknek prosodiájok, hanem azt, hogy ex natura rei hibás, és ha ezt a prosodiát nem változtatják, száz esztendő múlva talán magok a németek sem fogják többé olvasni a görög mértéken írt hatlábasaikat. De mindezekről másszor; most a baj közt egy jó hírt is. 25-d. januáriusban Marcellus fiam született; fekete üstökű, koromszínű, vaskos és disztelen fiú, de a ki mindennap szépül. Az anyjának dictálhatom már ezen levelet. Kérd Apolló istent, kedves barátom, ha szeretsz, hogy segítsen in partibus inferioribus, hiszen maga mondja a Metamorphosisekben :

Jupiter est genitor per me quod eritque futque.

Estque pater; per me, concordant carmina nervis.

Inventum medicina meum est, opiferque per orbem

Dicor, et herbarum subjecta potentia nobis.

Eperjest 13. februáriusban születésem napjakor, midőn életemnek 38-ik esztendejét elérném 1810. ben.

Hív, igaz, nyomorult barátod

Jóská.

XLII.

Széphalom, April. 20.-d. 1810.

Nagy és igaz jónjú barátom!

Közlöm itt azon versemet melyet a Luiza hercegaszszony menyegzőjére írtam. Nem lehet annak ezen házasságon nem örülni, a ki rettegett attól, hogy a mi 4 esztendő alatt kétszer történt meg rajtunk, harmadikszor is megtörténhetik, s most azt reményli, hogy monarchiánk sebei begyógyíttatnak. Azonban megvallom, hogy ellensége lévén minden alkalmi verseknek, én ezt soha írni nem fogtam volna, de Prof. Sipos úrnak *Pax et Hymenje*, melyet én küldék meg Kultsárnak (de az előttevaló sorokat Kultsár írta, nem én), és a Kézy Mózsos prof. úré: *De nuptiis Napol. Magni et M. Lud. Austriacae*, (ez még nincs kinyomtatva), oly elragadtatásba hoztak, hogy lehetetlen volt valamit nekem is nem írnom. Én mind a Siposét, mind a Kézyét nagyon csudálok. Az utóbbik tele rakta virgiliusi virágokkal versét, s phantasiája el vala melegítve Homerrel és Virgillel; a Siposé masculább szépség, s nincs rajta annyi rózsza. Én nyugtalanul várom az időt, hogy hallhassam e két deák remek munkáról ítéletedet.

Te beteg valál, s születésed napján írt leveledben panaszkodol az aranyér kízsásai ellen. Ez azonban téged nem tiltja el attól, hogy Kassán táncolj. Én hat hét olta sínlek benne, s a folyosóban és egy kegyetlen náthában, s nem csak nem táncoltam, de járni is alig tudtam. Még most is szertelenül gyenge vagyok.

Óhajtom, hogy Marcellusod teljesítse be azt, a mit a virgiliusi reményleni hagyott. Az isten engedje, hogy még nagyobb legyen az atyjánál, de jobb ne légyen. Az isten adja hogy ne légyen kéntelen küzdeni azokkal a kik ellenségei a jónak.

Tudod-e mit csinált Márton Decsynek? — Nekem előbb Márton írt, non interrogatus se excusat; azután kevéssel Decsy, ez is ön mozdultából. — Pánczél, harmadosa Decsy-

nek, rá nem bírhatván Decsyt, hogy az újság jövedelmeinek hason felét adja neki, hírülta Decsyt tavaly a bécsi Polizeynál, hogy D. a generalissimus parancsolatját ddto 6.-a April. hamisan és csonkán fordította, s Napoleont mindég magasztalta leveleiben. Rainer vagy János herceg, a polizey akkori ministere, a vádat a m. cancellariához küldé. Ott Decsy tisztának, fordítása tökéletesnek, hívnek és nem-csonkának találtatott, s D. megbizonyította hogy leveleiben semmi magasztalás nem esett Nról azon fejjül, amit a bécsi német és deák újság is nem hirdetett, ezek pedig szorosan a Polizey vigyázása alatt íratlak. Mindemellett D. eltiltatott az újságírástól, és a Polizeyminister ezt **Mártonra bizta**. Még nincs vége a dolognak, mert a Felség reá nem ért végig tekinteni a pert.

Márton nekem azt panaszolja, hogy midőn 1809. a bécsi municipalitástól az ellenség magyar fordítót kívánt a proclamatio fordítására, s ez Décsyt nevezte ki. Décsy betegnek tette magát, és *Mártont projectálta* (mi vala természetesebb mint a magyar nyelv professorát?) Márton excusálta magát: ő nem csak jobbágy, hanem szoros híve és protectusa az udvarnak. Maret Bacsányiról tudakozódott, ki neki 1795. Kufsteinban szomszédja volt, s B. kész vala a munkára. sőt írt is valamit e ezim alatt: *Hungarus ad Hungaros*, s bekövetkezővén a béke, feleségét hír nélkül elhagyta, s Párizzba ment. Ez az a mit Márton és Decsy uraknak leveleikből tudok.

Csókolom a mélt. grófné kezét, s magamat ajánlom nagybecsü jóvoltodba.

Örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Hogy tetszik neked az újságból vett hír, hogy gróf Bethlen László a had által megkárosodott németeket segíti? A magyarokról elfelejtkezett. Szent Pál azt parancsolja, hogy mindennel éreztessük a felebaráti szeretetet, de leginkább *hitünk sorsosaival*.

Hogy tetszik a London és Westmünster repraesentatiója a minstercek s generálisok eránt?

XLIII.

A. ●. 4. Mai, 1810.

Kedves igaz barátom!

Már azt gondolám, hogy kiestem egészen emlékezetedből, a midőn kezemhez érkeze utolsó feleleted. Verseid olyanok, a milyeket szerzeni szoktál. Lucidus in pectus per te mihi spirat Apollo. A gyűlölség annyi rosszat tett már egy időtül fogva a világon, ideje hogy végtére a harag sebeit a szerelem sebei gyógyítsák. In galeo Martis nidum fecere columbae. De még nincs vége a táncznak. A földindulások után leginkább zajognak olykor a tenger habjai; azonban a költők szintúgy a csendeket, mint a zajokat éneklék.

Sípos úr Hymenjét szintúgy mint Kézy menyegzőjét nem vala szerenésém olvasni. Kultsár Tudósításait nem hordatom, más egyéb újságokat sem tartok, mert tavaly 150 ftot költöttem rájuk, és a midőn legtöbb újság történt, nem kapék semmi újságot. Most tehát Steinhäbel úr Eperjesről közli velem a Hamburgi Levelezőt. Decsy úr a publicummal közlött hirdetményében, noha a pénzt senkinek sem küldötte vissza, legalább mentegeté magát az eránt, hogy újságai megakadtak, és a körülállásokra tolt mindent; de a többi társai megtarták a pénzt a nélkül, hogy egy jó szót adtak volna azoknak, a kiket a körülállások miatt oly példásan megloptak. Írtam tehát egy igen tisztességes levelet Decsynek, a melyben igen magasztalám a publicumot becsülő hirdetményét, és újra feljelentém magamat újságaira, kérvén ötet, hogy azon levelemet iktassa beléjük, hogy lássák társai, mikép tiszteltetnek és különböztetnek meg a becsülettudó újságírók a szemtelenektül. Azonban mai napig várom mind feleletét, mind újságait. Épen midőn dicsérem, commissio alá jő: így szeplőztetik a felsóvárgó tömjényfüst felett a legtisztább oltárkép. Hogy két újságíró a pénz miatt összevesz, az igen természetes, hogy egy királyi professor más nyakába akarja vetni azt, a minek végbevételétől maga fél, az sem

csudálatos, de hogy egy költő felesége nélkül elillaut, oda hagyván gyámoltalan hitvesét, az valamivel több egy licentia poeticánál, és szebb az illetén elhagyást egy románban olvasni, mint otthon tapasztalni. Az is rendes hogy Decsy felszabadúlt a vád alól, és mégis Mártourea bizták a magyar újságírást. Senkinek sem szabad ellenkezni a magyar cancellariával; de miért ne volna szabad neki maga-magával?

Ne csudáld hogy tánczoltam; a ködös, sáros idő nem engedé sem a lovaglást sem a sétálást, így kellett hát mozgást üzni. Használta valamennyire, de nem egészen, mert még nem nyílt meg az aranyér. Boldog a kinek alrészei enyhítik a felsőbbeket; úgy nézd vérfolyásodat wie den Abfluss des Seelenkleisters, a lélek esirizének olvadását. Ez a mirigy a bajok szüleménye leginkább, engemet sohasem rongálna, ha gondok nélkül élhetnék; csak a gondatlan ember fejében foly a vér szabadon és úr a lélek; mi, félig tudományos, félig gondos emberek, valóságos rabjai vagyunk vérünknek és inainknak.

A gyűlés után Bártfára szándékozom, a szabad jó kedv kútjához. Egy nagy kéréssem van előtted; ugyan szerezz nekem egy magyar születésű ifjat, a kinek igen szép írása legyen, és a ki tökéletesen tudja az orthographiát. Az annyit teszen, hogy ha p. o. ezen szót *hívítja* tj-vel írja, azt soha tly-vel ne írja, vagy viszont; egy szóval, akármilyen módot, de állhatatost kövessen az írásmódjában. Felette nem csak jó, ha fris és szép írása is legyen, hogy ne csak olvasni akadály nélkül lehessen, hanem mind könnyen, mind gyönyörűséggel. Szegény legény legyen és emberséges ember; szegény azért, nehogy elhitesse magával hogy maholnap viceispán lesz, és így sorsával nálam meg ne elégedjen, emberséges ember azért, nehogy azt kipapolja, vagy alattomban lemásolja és szanaszét hordja, a mit írni fog. Ha olyan ifjat talállok, kész vagyok ötet tartani, ruházni és azonkívül mulatságára 200 rft. adni neki esztendőnként, még pedig a míg élni fog, halálom után is. Nem lesz egyéb dolga, csak írni vagy leírni, vagy a könyvekbül kihúzásokat, szedéseket gyűjteni; mindennap annyi időt fogok neki engedni, hogy magát mind mulathassa, mind tökéletesíthesse; igen válogatott

könyvtárazom vagyok, melyet minden esztendőben szaporítok. Mindezekből látod, hogy olyan ifjat akarnék, a ki a tanulást szereti. Mindent, valamit írtam életemben, akármely nyelven, össze akarok szedni és összeírni, legyen az akár versben akár prózában, és akármely tárgyban, a mely körül pennával forgolódtam; e valóban nem kevés, noha sok elveszett már. A mit más nyelveken írtam, azt magyarra akarom fordítani; ki tudja nem fogja-e ezen ifjú maga keze által írott szerzeményeimmel halálom után talán szerencsésjét csinálhatni.

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit,
Quum suus ex merito quemque tuetur honos.

Készülni kell a hosszú nagy úthoz.

Végzem azért is, mert sir feleségem ezeket írván, nem mintha tartana egészen secretáriussága elvesztésétől, hanem mivel halálomról szólok.

Hív igaz barátod
Dessewffy Jóska.

Tévelyedésből feltörtem Vanovicznak írt leveledet, bosszús meg; lepecsételtem ismét, holnap elküldöm, el nem olvastam. — Elhozom Újhelyre Landont.

XLIV.

A. Olyson, 8. d. Junii 1810.

Édes drága kedves barátom!

Ez az esztendő igen súlyos reám nézve. Nem elég hogy egész télen nyavalykodtam, nem elég hogy most is orvosszerekkel kell élnem elromlott gyomrom miatt, ma a hideg lel, és egy hét óta már Laurám is beteg, oly erőszakkal és fájdalommal köhögesél, hogy majdhogy meg nem fül; az úgy nevezett göreshurut bántja. Virginiát a hideg lelte, most a china a hasát terpeszti, a cselédek közül is többen nyomorognak. Házan valódi bizonyossága annak, hogy ispotály ott is lehet, a hol ninesen palota.

Annyit irkált Cicero de summo bono; de lehet-e boldog, habár maga Zeno vagy Panicius is az egészség nélkül? Mert más az, a hibét vagy tagadni vagy tűrni, és más a maga lelkében vagy testében vagy mind a kettőben gyönyörködni az embernek. Engemet sem a stoicusoknak philosophiájok azaz dialecticás kevélységek, sem a fatalisták és optimisták magok reászánások, sem a keresztyén bonczokreményt nyújtó és pótolást jövendőlé igéreteik nem vigasztalhatnak, a midőn legkedvesebbeimet szenvedni látom, pessimista vagyok.

Ce monde, ce theatre et d'orgueil et d'erreur.
Est plein d'infortunés, qui parlent du bonheur.
Tout s'y plaint, tout gémit en cherchant le Bien-être,
Nul ne voudrait mourir, nul ne voudrait renaître.

Az emberi nemnek főképen minden élő állatok közt a szerencsétlenség és a gyávaság juttat az osztályban, mivel a legfinnabb érzékenység jutott.

Mit ér olykor-olykor egy csep öröm az üröm telesteg tele poharában? Azért, hogy a sok méz ne késztesse az émelgésre, nem szükség hogy keserű epével legyen eltelve a serleg, és hogy az édes alig éreztessen benne.

A te leveleid, barátom, azon mézeseppek, melyeknek szaporításokat kikérem tőled bajaim édesgetésére.

Annak írását, a ki a Humano capiti-t leműsolta, nem vevém; Nálad akada; a másik nem rosszúl ír, de nem eléggé szépen; orthographiájáról sem ítélnék, mivel úgy látom, hogy csupán csak az íráshól szedte pennájára relatióink kezdetét.

Jó lett volna, ha báró Barkóczy észrevételeit a gyűlésben kijelentette volna. Mi lett volna könnyebb annál, hogy kitegyük szála báró Barkóczynak a praedicátumát, és azt, hogy nem a szászok és bajorok, hanem a francziák ellen esett el mint kapitány a nemes zempléni felkelőseregnél. Én megvallom, szántsándékkal a generalitás mellett maradtam, mert nem akartam az olvasónak a felkelő sereget, a mely Gyórnél futta a francziáktól, észbe juttatni; azonkívül nem a praedicátumban, nem a kapitányságban, hanem a diésősé-

ges halálban és annak okában tartottam lenni báró Barkóczy Antal érdemét. A nagy tetteket nem kell kisebbiteni holmi esőselék és a dologhoz nem tartozó hozzáadásokkal, a melyek itt kiváltképen ezen esetben az effectust nem nagyították, hanem kisebbitették volna.

Nem tetszik ő nagyságának, hogy a testvére a többi megholtak közé legyen keverve. A testvéri szeretet, mely a mlgos báró úrból egyszerre poetát csinála, azt kíváná, hogy még halála után is, poraiban és a sírkövön is, szintűgy mint életében, külön legyen a mlgos báró a tekintetes nemes uraktól. Ut separetur sagis et toga claris majoribus ortus a sociis ejus nobilibus. Kár volt oda nem ragasztani még ezen szócikát: Tantum; ha vesztett is volna valamit vele a stylus lapidaris energiája és rövidsége, de bezzeg nyert volna ám az értelem, és jobban csudálta volna ő nagyságát a posteritás, hogy magát pro lege, rege, et patria, furente in regno Marte francico, külön választva agyonlövetni méltóztatott.

Aprojectált deák új epitaphium ő nsága jó ízlésének és nemes érzésének különös becsületet csinálna, de hogy fog lehetni azt elfogadni, minekutána már a magyar emlékirás választatott a közgyűlésben? Nem a főispáné, hanem a vármegyéé volt a választás: a főispánnak és még némelyeknek jobban tetszett ugyan a deák, de az nem törvénye a publicumnak. Én sürgettetem leginkább a főispánnal a magyart, mert magam soha sem szólottam vele egy szót is ezen egész dologról. A felolvasása napján délután. Lónyaynak sok kérdészetése után megvallottam, hogy a deáknak én legyek szerzője, de tudhatta azt úgy is az egész vihá, mert mindjárt ahogy megtiszteltettünk ezen kiküldöttséggel, azt mondám többek hallatára: nehéz magyar sírírás készíteni; lehet ugyan, de nem merészek belé kapni, hanem jártasabb társamra bízom; de más részről azt is megvallám többek előtt, még minekelötte felolvastatott volna a relatio, hogy az a Te munkád. Én azt valóban igen helyes munkának tartom a maga nemében: más tollaival nem akarom magamat ezífrázni. Elég dísznek tartván, hogy azt aláírhattam.

Elgondolhatod tehát és láthatod, be fájt, midőn az elolvasás közben innen s amonnan, dignos barbaris caehinnos

hallanék. Barátom! a varjúk előtt fülemiléztünk; amaz ott mosolygott gúnyolva, és egy valóságos Faunushoz hasonlita, egy más itten esóvalta a fejét; egyiket az előkelőbbek közül azt hallottam mondani: olyan ezífra, olyan hosszú ez a rekítió, mintha isten tudja milyen nagy tárgyról lenne. Lett volna csak valamilyen oppositionális perről a szó, majd láttad volna be rövidnek látszott volna bemutatásunk. De mivel csak a dicsőségről és a virtusnak legillendőbb megjutalmaztatásáról szólottunk, kaczagtak a borzas vandálok és gyepidák, a rendesebb és esinosabb előadások nem tesznek szerencsét a sok kúnok között. Nem mondom, hogy talán valami huszonöt ember nem találkozott volna azon sokaságban, a ki ennek a rehtiónak egész érdemét esmérte és érzette: de ezeknek száma a esinos fejérszemélyeknek kicsiny számához hasonlított egy tömött roppant templomban. Ez itt azt akar-ná, hogy az egész nemzetségi fáját kiterepéljék a sírkövön, amaz a dicsőséget a titulaturákban keresi, egy más azt gondolja, hogy a jó ízlés a ezífrázatokban áll, holott éppen az együgyűség annak legvalóságosabb ezímere; a legnagyobb része az aristokratismust, a kevélységet, a nevetséges gögüt, irigységet még az életén is túl a koporsóba a hamupornak felébe akarná vinni, szintűgy mint ama gazdag londoni kéményseprő, a ki azt vésette sírjára: Hic jacet Domitor fuliginis. Én tökéletesen elliszem, hogy a projectált új deák epitaphium job, szebb, deákabb (azaz a mint Kovács mondja, latánabb), de mégis kérem báró Barkóczyt, ne csináljon nekem epitaphiumot, ha mostani betegségemben meg találnék halni, mert szeretném ha sírnának, nem pedig nevetnének sírom felett az olvasók.

Íme a kívánt füzet Landonból.

Hát mit csinál a jutalomkérdés? nyugszik-e? vagy csak a felelet előtt ígérnek jutalmat? vagy megtagadják azt, midőn nem tudnak mit felelni a feleletre?

Ne boszonkodj, barátom, hogy az élők oly hálaadatlanok: látd, vannak hálaadók is, még életedben írják biographiádat; legalább megezáfolhatod őket ha valamit hazudnak rólad a jövendőnek.

Én most már s egész szívemből a legvalóbb igazságot

mondom neked, midőn mind bajainról, mind barátságomról bizonyossá teszek.

Mind ezt a kasznáromnak dictáltam. A szegény írónék fekszik, nyög s köszönt; megírom anyjának emlékezősedet. Tisztelem feleségedet, maradván sok bú, kín s nyughatatlanságok közt

hív igaz barátod
Dessewffy József.

XIV.

Édes barátom!

A te litániádat én is bátran eljajgathatom. Egészségemre nézve egy esztendőm sem volt még szerencsétlenebb mint ez a mostani, s félesztendő alatt inkább megvénültem, mint hat esztendő oltá. Elejénten az aranyér volt a bajom, abban egész hátam és gyomrom megdagadt annyira, hogy sokszori kenés által sem tudtam cioszlatni megkeményülését. Julius 2-dikán kilelt a hideg, forró nyavalyába akartam esni. Egy dosis hánytató megszabadított a veszedelemtől. De bajom complicálva volt, s kevés napok alatt tüdőgyulladás fogott el. Egy hajszálon múlt, hogy meg nem holtam. Vedd ezekhez hogy feleségemre a sárgaság esett, idősb leányomat pedig a hideg leli. De engemet még ennyi baj sem vihet arra, hogy veled együtt pessimista legyek. Kevés embernek van több oka zúgolódni a sors esapkodásai ellen, mint nekem, és mégis örülök, hogy a világra jöttem, s ritka embert láttam, a ki e síralom völgyéből abba a nagy boldogságba kívánkozzék, melyről szent Pál azt mondja, hogy olyat szem nem látott, fül nem hallott. Eddig, reménylem, a te bajaid is, szeretetre méltó Grófnédé és Virgíniádé elmúltak, s így velem együtt te is optimista vagy. Daemon languchat, monachus tunc esse volebat etc.

Ide zárom a minapi levelemből elmaradt Hunano-capiti-t. Az írás olyan, hogy rosszabb alig lehet. Felette hosszú

gyakorlás is nehezen tehetne belőle jót. S veszedelmes boldogság benne hogy, a mint e betüiből láthatod, *ezifra* által reményli elnyerni, a mit a *szépség* adhat.

Újházy Sámuel barátunk a pataki examenről Budamérra visszamenvén, betért hozzám egy délután, s három órát itt töltött. Orvosom még akkor megtiltotta nekem a beszédet, de hogy lehetnék én néma Újházynak és fia nevelőjének társaságában? Életemnek sok édessége volna, ha közel hozzám két-három ilyen gustusú ember laknék.

Kézy matheseos és physices professornak neveztetett ki a pataki examenben, s ezer forint gyűlt össze segítségére, hogy Göttinga és Párizs felé indulhasson. Bővebb úti költséget neki későbben küldenek. Én debreczeni professor Buday urat megkértem, hogy ötet levele által az öreg Heynénak ajánlja, s Superintendens Öry úrnak azt tanácslottam, hogy Kézyt azzal az intéssel cressze tudományos útjára, hogy Pesten Mitterpacher és Pasquich, Schwartner és Schedius professoroknak esmeretsége nélkül ki ne induljon. Mitterpacher, a mint tudod, gyönyörű deák, Pasquich felől pedig a nagy Pászthory beszélt nekem, hogy Londonban mely beesületet tett a magyar nemzetnek.

Még egy czikket a pataki examenről: a theologiae professor, a ki egyszersmind exegesist is tanít, Patay a neve, azt a daemont, a kíta mi urunk és idvezítőnk az ördögösből kiűzött, és a gergezénusok disznaiba hagyott menni, természeti nyavalyának magyarázta, és ezen magyarázat által nagy részét a jelenvaló patronátusnak, kivált a vén papokat, s leginkább a pataki plebánust, nagyon megbotránkoztatta. Ezek magokat az ördögtől megfosztani egyáltalában nem engedik. A vén, de nem vén gondolkodású superintendens az ördögnek nem igen fogta pártját, consiliarius Vay hallgatott, Rozgonyi és Kövy professorok pedig bátran kiabálták, hogy görögül kell tanulni, a ki az új testamentomot érteni s magyarázni akarja. E napokban egy buzgó öreg úr az én itéletemet akarta hallani, s megszólalt, hogy a disznókba ment daemon nem lehetett csak nyavalya, mert a nyavalya nem beszél, aza nyavalya pedig megszólalva kérte a Krisztust. Én elégnek tartottam az öreg úrnak a Galilei történetét

elbeszélteni, s azt vetni mellé, hogy most a világ azt hiszi, a a mit a tömlöczözött öreg tanított, és nem azt a mit Josue mondott, s a pápa és a cardinálisok Galileiból kicsikartak.

Zemplény vármegye májusban nem a magyar, hanem a deák felülírást fogadta el az emlékre. Nekem mindegy, akár ez tétessék reá, akár a báró Barkóczyé, akár egy harmadik. Csakhogy a mi relatiónk, melyben egy igen jó paragraphus van, *elolvastatott!* Ezért az egy paragraphusért, és semmiért egyebért, igyekezni fogok, hogy a relatiónk kinyomtatassék.

Egy magyar journalunkat Erdélyben Döbrentei Gábor fogja kezdeni januáriusban, a másikat Pesten Horvát István, secretáriusa az ország bírójának, Vitkovics Mihálylyal, a ki fia a budai görög papnak, s consistoriális fiscális a budai görög püspöknek, Szemere Pállal, a budai ágens fiával. Ez a Vitkovics gyönyörű meséket ír a Lessing gustusával, szerencsés magyar poeta; ő az első magyar író abból a felekezethöz, mely szent Miklóst tartja első szentnek, és ez a szertetre méltó ember épen oly barátja a magyar nyelvnek, mint Sztratimirovics ellensége. Ha néked, édes barátom, holmi rövid munkáid vannak készen, melyeket az erdélyi journalba letenni akarsz, küldd kezemhez, s Döbrentei köszönettel fogadja.

A lipsiai tudós újság Intelligenzblattjaiban ez a rövid paragraphus áll: *Gróf Desöffy József Tacitusnak magyar fordításán dolgozik.* Elhűlve, de örülve is láttam ott ezt a jelentést, mert a beküldő ezt a hírt az én levelemből vette, de nekem nem mondta, hogy Lipsiába megírja. Ugyanezekben a lipsiai levelekben jelent meg Oberster Barcsaynak két francia verse, az egyik Napoleonra, kit magasztal, a másik a francia revolútióra, melyet a Phombre játék alatt ad elő.

Berzeviczy Gergelynek tegnapelőtt vettem levelét. Írja hogy a *Patriotische Blätterben* nevének aláírásával jelent meg egy munkája, melyben a Feudale Systema ellen szól. Minthogy én azokat a *bécsi!!!* patrioticus leveleket nem járta-tom, kértem Berzeviczyt, küldené meg nekem mind azt, a mit belőle bír. Ímhol egy paragraphus válaszból: *Kaczagom én a mit Herder a magyar nyelvnek s népnek elenyészése*

felől jövendő. Herder hamis proféta. A magyar nyelv s nép elenyészni nem fog soha, míg philosophusi szellem fogja kormányozni Európának dolgait, mint most kormányozza. A nem-vandalus hódoltató csak azért is meghagyja ezt és azt, hogy tulajdon karakterü s originális, sehol másutt nem találtható szép nyelv ki ne vesszen.

Kedveskedem az ide zárt nyomtatványokkal, mert ezeket bibliopoliumokban kapni nem lehet. De kedveskedem egy kézírással is, mely egy oly lelkes embernek s oly szent hazafinak, mint te vagy, édes barátom, kedvesebb lehet, mint Schwartnernek és Schediusnak a nyert arany pixis.

Az ipam júliusnak 23-dikán megholt. A gyászlevelek Landerernél még el nem készültek. Te is venni fogod azt, minthogy ő neked rokonod volt. A papság miatt, és hogy tudja a világ hogy nem ő, hanem a bátyja tért a Calvin hitére, a napam belészúratta, hogy pápistásan s megolajozva ment a más világra. A kálvinista bátyja, a *vak és arénás*, 68 esztendőskorában házasodik. — Élj szerencsésen, édes barátom, s tarts meg megbecsülhetetlen emlékezetekben. Grófnédnak kezeit esökölöm, s kívánok mindnyájatoknak hamar felgyógyulást. Széphalom, Július 24-d. 1810.

Ezt a levelet, édes barátom, részszerént azért, hogy beteg crömön könnyítsek, részszerént hogy az írást lásd, irattam idegen kézzel. Ez azé az ifjú, a kit néked már egyszer ajánlottam. Azt hiszem, hogy Te kevés gyakorlás által ezt úgy elkészítheted a mint óhajtod. Az ily scriptoroknak meg kell mondani, hogy a *k, s, p,* s más betűk festéscikben mit nem szeretünk, s megvan a mit óhajtunk. Erkölcével, módjával, maga kedveltetésével, tanulásával meg fogsz elégedhetni, azt ígérni merem. Pesten Tóth-Pápai úr mellett patvaristáskodott, onnan Festetics Antal mellé volt ajánlván; elment oda, ott lakott, de ki nem állhatta a somogyi levegőt s vizet, mely ismeretes arról, hogy az ott nem születteknek veszedelmes. Nyelve magyar, s úgy van készülve, hogy kedvedet megnyerheti. Én azt hiszem, hogy Te is nyersz benne, s ő is Tebenned, mert nálad tanulni fog. Kora 24

esztendő, figurája kedves; véle akárhol fel fogsz léphetni: pataki deákkal azt nem fognál. Elvárom végezésedet, s mind azért hogy ő tudhassa, tetszik-e élned szolgálatjával, mind mivel leveleid nékem gyöngyörüséget adnak, kérlek, ne késs írni.

Kazinczy Ferencz.

A Preisschrift felől tudakozódol. — Pesten b. Prónay László exc., Bécsben (ha jól emlékezem) Engel a historicus azt mondák nekem octob: 1808, hogy Tubiugába a mi u . . . -runk küldé ki a száz arannyal együtt egy Bécsben készült pályairást, mely a magyar nyelv ellen volt intézve, oly parancsolattal, hogy a száz arany jutalmat ez a munka kapja el. Hihető, az én munkám a diligence-szekeren felbontatott, és ki sem eresztetett. Annyi bizonyos, hogy a száz arany még senkinek sincs általadva, s a beküldött munkák megítélve nincsenek. Legalább hallgat róla minden újság.

Elfelejtém mondani, hogy ez az ifjú Tóth-Pápai úrnál patvaristáskodván, onnan Festeticshez azért ment *egyedül*, mert megszűnt az insurrectio miatt a perek folyása. Az érték szűk volta és a nehéz idők nem engedik, hogy prókátorságra készüljön, és e miatt Pesten lakjon. Nékem ő ezen két íráson kívül, melyet itt veszesz, semmit nem írt: de ledictáltam neki orthographiai jegyzéseimet, ahogy és a mi eszembe jutott. Írására nézve két intést adtam neki: 1) hogy a toll végét messe fel hosszabban, mert így a toll a tintát nem boesáthatja olyan bőven mint kellene; — 2) hogy a betűket, midőn *esl nosan* akar írni, fesse nagyobb betűkben; így inkább ki fogja ismerni, mi nem szép. Azonban ez az ő írása elég tiszta.

XLVI.

Júl. 31-d. 1810.

Érdemes barátom!

Kevés napok előtt ment hozzád egy levelem, melyben mind a pataki *Humanocapiti*-t megküldöttem, mind a másik kézírásbeli mustraját. Volt ezen felül két nyomtatott munka is mellé téve; mind a kettő a Cházár Andráse. — Most vedd e gyászlevelet, s az egyiket küldd maitre P—hoz.

Egy epistolát írtam Osereyhez. Leírtam néked is, vagy inkább csak a dolgozás alatt készült két első lap mellé hozzá írtam a hátravalót. Elj szerencsésen. A mélt. grófné kezét nagy tisztelettel csókolom. — Én még is oldalomban hordom a nyilat, Sophie pedig épen nem akar gyógyulni sárgaságából.

E napokban vettem postán egy 2 fr. 48 xros levelet. Horvát István, secretáriusa Ürményinek, és Révainak mind legkedvesebb mind legérdemesb tanítványa, és az a kit Révai maga helyébe ajánlott magyar nyelv prof.nak az universitásnál, küldé meg ezen munkáját: Pest városnak Ofen német nevéről. Pest, Trattnernél 1810 (Júliusban jött ki a sajtó alól) tökéletesen megmutatta, hogy Pest és Ofen eleintén azonegy várost, a mostani Pestet, jelentették. A mostani vár Pest városnak filiája volt, s valamint egy ideig Kis-Pest és Pesti-hegy nevét viselte, úgy viselte az Ofen nevet is. Végre az Ofen tulajdona maradt Budának. Sok historiai tudomány van benne. S ez egészen új découverte, és reá én adtam alkalmatosságot Sylvestert kiadván, és hozzá egy, ezen materiára tartozó, scholiont tévén. Ha ide haza volna a munka, ide zárnám: de elküldöttem Patakra, prof. Szombathinak.

Mit végzesz az iródeák eránt? add, kérlek, tudtomra.

XLVII.

A. O. 11-dik Aug. 1810.

Édes kedves jó barátom!

Két rendbeli leveledre egyszerre felelek. Igazságod van, nem kell zúgolódní. *Levius fit patientia quidquid corrigere est nefas.* Sady egykor az isteni gondviselés ellen morgolóda; miért imádlak, úgy mond, mindenható, ha meztelen lábbal jártatsz, a midőn a tégedet tagadó és engemet elnyomó sah a magos és fényes bagdáli palotában bíboros zsánolyokon és dívánokon nyújtogatja ámbrával itatott papucsokban nyugvó lábait? A mint így szól, ime az ablakjának általírányában épített moshénak ajtóján kiindúl sántikálva szemeláttára egy mankókon nehezen haladó ember, a kinek lábai sem valának, és a ki szinte azt köszönte ama moshében a mindenek urának, hogy legalább a czombjait hagyta meg nékie. Nem a sahhal, hanem a mankóssal fogom magam ezután egybe hasonlítani, úgy mond Sady.

Egy háron pendülünk, barátom; ez az esztendő szerencsétlen reánk nézve, és mivel érzékenyebbek vagyunk másoknál, még szerencsétlenebbnek látszik. Nekem alkalmasint használt a bártfai ferdés és ivás, és ha jobb idők jártak volna, még jobb hasznát vettem volna. Feleségem is jobban van, de nem egészen, Virginia pedig tökéletesen kigyógyult; de most visszajövet Aureliusnak kezd baja lenni; nem tudom mi lesz belőle. Bártfán a társaság és a gondmenekedés térszen legtöbbit, aztán a fenyves gőzének beszívása. Sok magyar van ott ez idén, lengyelek is vannak elegen, és valamint már most fogyni kezdenek a magyarok, úgy szaporodnak a lengyelek. Nehezen fér együvé ez a két szomszéd nemzet; úgy láttam, hogy ők a zánoki csapást el nem felejtették, és méltán. Nem volt azonban senki is közülök, a kinek társaságát vagy a mulatságra nézve vagy más tekintetben méltó lett volna keresni. De valának némely igen kellemetes, kedveltető

és tetszetős lengyel asszonyok, melyek merő asszonyiségben és bájokban mintegy lebegtenek; még a lehelletek is mézragadós volt. Egy igen rendes és elmés özvegy, báró Bánfié, született gróf Petki kisasszony Erdélyből, nagyon tetszett mind a lengyeleknek, mind a magyaroknak. Ott vala báró Vay Miklós is, minden tekintetben jeles feleségével együtt, s az apjára ütött Borbélyné; a gyönyörűségesen tekintető Bek Pálné, Keglevics Ágostonné, gróf Károlyi hátrahagyott özvegye, mulier Junonia, kiről a csintalan Ovidius azt mondaná:

*Dura supercilio est, rigidas imitata Sabinas,
Velle, sed ex alto dissimulare, puta.*

A Humano capiti írójának az írása nem szép. Köszönöm barátságodat, van már egy meglehetősen íróm, amint ezen levélből láthatod. Kézynek örvendek, jobb ezer forint, ha papirosban van is, semminél. Valahányszor a nagy érdem elősegállítására kis adakozást szendélek, mindenkor eszembe jut, a mit írtam valahol:

Szükséges most a pénz a kolosok számára,
Nem az elzárt magyar literatúrára.

Be kár hogy annyi adósságom van, és annyit kell a magam házáról gondoskodnom!

Úgyan hogy lehet, kedves barátom, valamely századnak (akármelyik legyen is) a világosodását hántorgatni, midőn még itt s amott azon török az emberek fejéket, hogy esuda vagy természetes orvoslás vala-e az ördögnek kiűzése a nehéznayavalyából? Nem tudom mely philosophus azon fárasztotta sokáig az esztét, hogy valyon miért szalad az embertől a farkas, ha valaki egy szál szalmát lefityegtet és maga után vonogat előtte? Végtére kisült, hogy nem a szalmás, hanem a fegyveres embertől szalad a farkas. Nincs valóban világosodott század, hanem van némely századokban egynehány nép, a melynél a tizedik vagy huszadik része a lakosoknak nem egészen babonás, s a melynél ennek a tizedik vagy huszadik résznek kémélleni és esalogatni kell a többi kilencz vagy tizenkilencz részt. A német theologusoknak

azon módját (mely a német nemzetnek hátralévőségét elegendőképen mutatja), a mely által t. i. a positiva vallást . . .

. . . nagy mesterséggel és mesterkedéssel a természeti vallásra általolvasztani igyekeznek: ezen módot, úgy itélek, jó volna a magyar intézeteknek igazításában és a mostani környülállásokhoz való alkalmaztatásában elfogadni és követni. A Sz.-Írás és a Corpus Juris olyan két könyv, a melyből mindent ki lehet hozni, azzal a különbséggel, hogy a fellebbebb lélek és képzetek lehelnek a Sz.-Írásban, és ez az oka, hogy a nagy Locke sajnálá vénségében, hogy elébb nem kezdett a Sz.-Írásnak olvasásához. Az Alkorán, a Biblia, a Vedan etc. etc. mind ezen egyenlő tekintetben érdemlik meg az olvasást; én fiatal koromban még a elúniai szent könyveit is, a mennyire esmeretesek Európában, olvastam, . . .

. . . A görög mythológiát a görög nép költeményessége, a többi theo- és mythológiákat pedig a papok szerzették, azért van amabban annyi élet, elmésség, képzelődés, mozgatóság, érzékenység, változandóság, és oly kevés systema, azért legszebb és örök képe az a természetnek, azért bájolja az a legszebb és elevenebb elméket. Találkozunk nygvan benne is parasztságok és babonák, de sokkal kevesebb mértékben, és többnyire úgy felékesítve, hogy tűrhetőkké válnak. Sokszor gondolkoltam, hogy valyon mi az oka, hogy úgy tetszik a régi görögök bő s tenyésztes vallások, . . .

. . . és én azt nem tulajdonítom másnak, hanem annak főképen, hogy a mi vallásunkban az istenből tettek embert, a görögökében pedig az emberekből isteneket. Jupiter, Apolló teli vannak emberi indulatokkal, Krisztus Urunk tele isteniakkal, és ez az oka, hogy az emberek közt és az emberi társaságban könnyebb volt követni Jupitert, mint Krisztus Urunkat, és hogy kevesebb ellenkezés vala a régiéknél a

vallás és társaságos élet között, mint nálunk. . . .

De hova szárnyalok, és merre viszi lelkem szelelete repülő ideáimat? Egyik, gyengeségeim közt az, hogy ha neki erdeknek, úgy üzik egymást, mint a madarak, midőn a bagolynak támadnak.

Rosszúl emlékezel vagy rosszúl hallottad, barátom, hogy a deák felülírást fogadta el a vármegye. Hiszen én is jelen valék, és esküdhetem reája, hogy a magyar fogadtatott el. Ez alatt megint kabala fekszik.

Hála legyen az istennek, hogy egy-egy magyar napló mind a két magyar hazában születik a világra; ennél egy-egy kedvesebb hírt nem közölhetél volna velem, kivált a mostani időkben, midőn a tudós publicumnak nagy része majdhogy nem olvas egyebet naplóknál. A magyarok istene segítse Döbrentei Gábor, Horvát István és Vitkovics Mihály urakat, és óvja őket idős testvéreknél, a Hazai Tudósításoknak, kisdedes lelkétől. Legyenek józan ész és a jó ízlés *kulesárjai*: ne a szavakat, ha a dolgokat hajhazzák írásikban; tudják a jót a rossztól, a meglehetőst a felségestől különböztetni, quam distent aera lupinis; ne rágalmazzanak senkit, de ne is diéséjjenek hiábavalóságokat; ha majd munkákat rostálnak, ne vegyék mindenben például a jénai literatura-újságot, ne legyenek unalmasan hosszasak. Pászthory, a kiről te annyit tartasz, és a ki sok tekintetekben megérdemlette itóletedet, azt mondá, hogy egy tökéletes egybevonás (extractus) mindenkor remek munka. Nem azt akarom én tudni, hogy mit itél a naplós valamely munkáról, hanem hogy miben áll az a munka. Kivált ne keressenek hibákat; nincs könnyebb mint gázt találni; csak akkor valóságos a hiba, mikor minden fűrkészés nélkül reá akad a naplós; ne hitesse el magával ökeme,

hogy az olvasóra nézve kell kikurkázni a hibákat, az íróra nézve pedig elég egy-kettőt emlegetni. Nem kell a szegény botlót sárral elborítani; legyenek elmések, ridiculum aeri fortius ac melius magnas plerumque secat res, de legyenek egyszer-mind türedelmesek is; láttasson ki a jó szív elmességek közt, esiklandozzanak néha, esipjenek is, nem bánom, ha szükség, de soha sem döfjenek, szúrjanak, vágjanak; ne gondolják azt, hogy csak nekik legyen jó ízlések és eszék és tudományok; semmi munkának a világon nem kell akarni regulázni a publicum ítéletét: azok a kik a literatúrát művelik, egy közönséges-társaságot formálnak, melynek legfőbb törvénye az egyenlőség, és a melyben sem despotát, sem rabot nem lehet elszenvetni. Csak a rómaiaknál *litteratus* vala a rab, mert betűt sütöttek reá. A literatura közönséges-társaságában nem lehet más despotismust megismerni annál, a mely az elmének tehetségén és felsőségén fundálódik. Nincs egy-egy neme a literatúrának, a mely jobb és szebb nevelést és több mértékletességet meg tudományt kívánjon, mint ez a mely a kijött munkának valamely gyűjteménybe való bevétele vagy rostálása körül forgolódik; de azért nem kell mindentül félni és szüntelen reszketni, mint a nyírfalevél. Kulesár úr még az önönmaga árnyékától is rettegett, de azért félt a világosságtól is; ő olyan finnyás volt mint a kis macska. Ő a maga és másnak ideált úgy préselte ki mindenkor, még minekelötte a nyomtató sajtó alá jönnének, hogy ez alatt csak csupa löre gyűjtődhetett. Elni fogok barátságoddal, és küldök majd némelyeket általad Döbrenteinek, minekutána egynéhány kijött darabjait által fogom tekinteni. Ha eddig hozzád írt leveleimből netalántán némelyeket be akarnál iktattatni valamely naplóba, nem bánom.

Igaz hogy múltatom néha magamat Tacitus fordításával. Rousseau jobban tudott talán francziául mint én magyarul; de én talán jobban értek deákul mint ő. Maga mondja, hogy nem igen jártas ebben a nyelvben, és látszik is. Minekutána már egynéhány könyvet fordított volna, azt mondja, hogy félbe szakasztja munkáját, mivel az, a ki Tacitus után járt egy ideig, erőt kezd kapni és kedvet egyszer-mind, hogy önönmaga után haladjon; én pedig ellenkezőt tapasztalok:

féltékenyebben kapaszkodik az ember az önönmagától csinált úton, minekutána olyan jeles vezető után eredett. Semmiféle fordítás közt sem tetszik úgy ki a deák nyelv takarékos volta és a magyarnak húzomossága. Én ugyan igyekezem nyelvünknek ezen pazérló voltát a mennyire csak erőszak nélkül lehet, szűkebb de erősebb határok közé szorítani, észrehevén azt, hogy a deák nyelv, mely oly szabad és formálatos mint a miénk, csak Tacitus pennája alatt lön olyan hathatós. Nagy tökélye az a deák nyelvnek, hogy mind Cicero mind Tacitus stylusával lehetett abban egyforma tökéletességgel írni. A nagy íróknak önön lelkisége forinál minden stylust valamely nyelven. Voltaire a franczia nyelvet egy kényes koldusnak hívja, és mégis mely nagy különbség p. o. Bossuet és Montesquieu stylusa között. Valamint az orezák és a testek, úgy különböznek a ruházatok; valamint a lelkek és gondolatok, úgy azok kinyilatkoztatásának módjai; ha nem uralkodna a módi a ruhában és a gondolkozás módjában, több eredetiség találkozna mind a testek mind a lelkek öltözetében. Azt kellene a szerzőknek eszelekedni, a mit a szép, okos, fiatal menyecskék eszelekesznek: csak azon módikat követik, a melyek testi állásokhoz és ábrázatjokhoz illenek, és azokban, a melyek a módin kívül vagy túl vannak, szinte azt művelik. A természeti ösztön eszközli mind a választást, mind a követést, mint önöségeket.

Valamint Te elhülve olvastad a lipsiai újság toldalékjában hogy én Tacitust fordítom, szintúgy elhültem én is, a midőn a jénaiében tavaly poctai érdemünknek védlését Runy úrtól olvasnám. Ő, a mint tudod, tavaly vagy másod éve egy német almanachot ada ki Magyarországhban, a melyet a Músáknak szentelt. Te, a ki soha sem voltál ezeknek mostoha fia, kis magyar versezetedet, melyet a búsuló atyai szív szült és a mely hozzám vala intézve, feleletemmel együtt, a nélkül hogy tudtam volna előre valamit felőle, megküldötted nekie, ő pedig mind a két darabot itatós és selejtes almanachjába szúrta. Kikelvén egy német fondorló az egész almanach ellen, szokás szerint a benne találtató verseket is mind kiméltelenül legyalázta. Ámbátor nem érdemes sem versezetünk, sem a kérdésbe levő almanach, sem pedig annak taglaltatása

(recenziója), hogy eránta csak egy szót is veszejtsen el valaki: felboszontatván mindazáltal Rummy úr a német turkáló illetlen kiesapásítól, neki esik a gyalázónak, és íme egy zombik körül a békeviadal, a melyben poetai érdemünkről a kuruttyolók közt bajvívás támad. Társaságban elszalasztatott kis fattyainkról azok vesződnek, a kiket én legalább keresztatyáknak meg nem hívtam. Hiszem tökéletesen, hogy szerencsétlenek azon magyar versek, a melyek egy Magyarorszában költ német almanachba oda tévednek; de sem Te sem én nem vagyunk azért szerencsétlenek, mivel út-vesztette kis szüleményeinket külső kezek nem ápolgatják. Legyen hát békével Rummy úr, és miattunk ne bosszankodjon. Mi pedig vigyázzunk jobban ezután szétfutósó zabgyermekreinkre, nehogy a kis német és deák csapongók közé egyeledvén, noha magok talán ártatlanok, azoknak dísztelenségek miatt társaságokban ők is virgáztassanak.

Micsoda tartozás (relatio), micsoda csatlás (nexus) vagy a feudális és a magyar nyelv közt? ez előttem igen magos. Ammit tudok, hogy az egész hazában senki sem fogna úgy örülni a feudális felbontásán, mint az egész gyökeres magyar parasztság, mert ennek a politikai egyenlőség hemzseg minden ereiben. Berzeviczy Gergely úr derék és tudományos ember, de sok dolgokat csak a könyvekből esmér: a culturája német, és így systematicus ugyan és rendszeren gondolkodó, de nem psychologus, és azért legszorosabban öszveköttöt ideái közt is olykor-olykor hézagot kell találni. Sokat leveleztem és levelezek én ezen emberséges úri emberrel, valóban nagy kár, hogy a hazai nyelv és a vallás politikai tekintete dolgában oly kancsalok az ideái; mindent elkövettem, a mint számos hozzá írt leveleim bizonyítják, hogy ezen dolgokban a valóságos nézőpontra helyheztessem, de vagy tehetetlenségem, vagy nézőeszközeim természetete úgy hozta magával, hogy semmiképen nem boldogulhattam. De bezzeg gyökeres ember ám mind azokban, a melyek a politikai gazdaságot illetik; már ezekben ugyan ember a talpán. Ezekben is sokat leveleztünk életemben; most is praesese vagyok Sárosvármegyében egy deputációnak, melynek (legközelebről az éjszaki kereskedésünk-

ról írt munkája feletti) véleményét a publicumnak elébe kell terjeszteni. Jókat, szépeket akar, de sem mink, sem országglószékünk nem ért még meg ezekre; hihető, hogy rövid idő múlva a szükség fogja végbevinni, a mit a józan ész nemeszközölhetett.

Hallottad, reményilem, hogyan qualificálta magát Szepes vármegye arra, ut per decreta rogatur. Én ugyan nem vagyok egészen ellensége ezen módnak, midőn t. i. a nemzet igaz szükségéhez képest elegendőképen felvilágosodott a kormánysszék, mert szemnek kell vezetni a szűkölködő vakaságot; de hol van szem a mi országglószékünkben? Íme a szepesi históriát illető acták. Kérlek, írasd le magadnak és küldd vissza. Közlök még veled két más documentumot is; az egyik a bankóczéduláknak elfogadását illeti a törvényes végrehajtásokban; a másik Pest vármegyének férfi és gyökeres, a bécsi békekötés után való repraesentációja. Ezt a két darabot megtarthatod. Jövő levelemben megküldöm neked Kolbielsky úr a jövedelmezést illető munkáját, melyet Ő Felsőge parancsolatjából minister Onodel financiaiális pátense ellen készített; ez ugyan indulatos, de remek munka. Minnekutána már kijött volna a pátens, meghagyódott Kolbielskynek, hogy azt taglalja és véleményét róla senkivel mással ha csupán magával Ő Felsőgevel közölje; a hívságos szerző, kézírását elszélyeszté, és azért, minnekutána 6000 ftot vett volna jutalomúl, árestomba zártattata.

Nem köszönhetem neked eleget azt a kézírást, melyet velem közöltél. Schwartzner és Schedius arany pixiseket kaptak; de a mit te küldöttél, az épen ellenkezője a Pandora pixisének, mert kivévén a reménységet, mind azon rosszakat foglalja magában, a melyek régtől fogva vannak elrejtve és elzárva a hazánknak kárára.

Sajnálom ipádat; nem volt közönséges ember, engemet szeretett, és Kassán directorom levén, minden pedantismus nélkül, sok jó s hasznos tanításokat ada; úgy szerettem mint atyámat. Igaz-e hogy annyi kárára szolgált neki chemiája, mint másoknak hasznára? A szomorúan szép levelet általadom magam Jekelfalusinak. Én ipádnak ezt írnám sírjára:

Még a napsugár is megszólalt szavára,
 Nagy gondtal, nagy észszel, annyi pénzköltéssel
 A természet titkát mindenkor vizsgálta;
 Köztünk némelyeknek akada nyomára,
 A mit nem fejthetett határozott érzéssel,
 Azt ott kell keresni, s eddig megtalálta.

Azt a mit a pályairásról írsz, tudd meg, kérlek, bizonyosan, hogy igaz-e? Ha igaz, jó hasznát veheti a haza ezen fertelmes dátumnak.

Pest hát, és nem Buda hazánknak fővárosa Horvát István szerint? Bár csak szebb vidéke volna Pestnek. Szeretném ezt e történeti értekezést általfutni. Olvastam Csereyhez boesátott epistoládat; szebb az a melyet nekem írtál, a mire még tartozom felelettel, és a mely bizonyosan meg fog érkezni. Grófnédnak kezeit csókolom; az epének útjait kell tisztítani a sárgaságban, nem kell ezt a nyavalyát elhatalmaztatni, az európai asszonyoknak fejéreknek kell lenni. Te is jobban gondoskodj oldalodról; reményem, hogy non haeret lateri lethalis arundo. Nem vagy te szarvas, nem dyktamusra, hanem jobb testvérekre és kegyesebb anyára volna szükséged.

A bibliothekámat rendbe szedem még ez idén; számot tarthatsz reá, hogy könyveimnek lajstromát még új esztendő előtt megkapod; soha semmit sem felejték én el, a mi tégedet tekint: reményem, hogy el fog érkezni az a boldog idő is, melyben ezt neked hathatósabban megmutathassam. Szeresd egy keveset

igazán tisztelő és szerető hív barátodat
Jóskát.

Jövő levelemet Szent-Mihályról kapod, a hová holnapután indulok.

XLVIII.

Édes kedves barátom!

Íme az ígért kézírás a financiaiokról, melyet íráss le magadnak mentül előbb, hogy nekem visszaküldhessed! mert a jövő hónapnak elején gróf Keglevics Ágostomnak kell megküldenem.

Sz. Mihályról nem írhattam a sok mindenféle baj miatt. Öt hetet töltöttem ott feleségemmel, de nem éltem egy fél órát, hogy vagy ne bosszankodtam vagy ne búsultam volna. Feleségemet a hideg lelte, a gazdaság mérgei pedig majd hogy engemet nem hidegleltettek.

Lelki esendőségem s nyugtom 6-ik novemberben 1811 fog kezdődni, amidőn megszűnik fele Sz.-Mihálynak árendája, és én adósságokat fizethetni fogok, nem pedig kénytelenítetni untalan többet meg többet csinálni. Nem illik ugyan egy philosophushoz ezen mulandó javak miatt amyira gyötörődni, de ezen philosophusnak már három kis philosophuskái vannak, a kiknek függetlenséget kell szerezni a világon, mert minden hízelkedés nélkül merem mondani, hogy nem minden ember tudja úgy mint Te és én, a szükségek közt is a függetlenséget megtartani. Élj igen szerencsésen, kedves barátom, írj nekem gyakran, tudósíts hogy mi esik a magyar literatura németektől őrzött, kis, esendes, de azért még sen egészen üres piacán. Rövid idő múlva megküldöm neked Tacitus Esztendőkeinek 1-ső könyvét magyarul, azzal a kéréssel, hogy legszorosabban igazíts rajta, és pedig minden legkissebb kímélés nélkül; elhíheted hogy a legnagyobb köszönettel fogom azt venni, csak arra kérlek, hogy minden krisisednek rövideden okát adni méltóztassál. Így tanul az ember. Óllelek ezerszer, kedves barátom, feleséged kezeit csókolom, az enyém orezáját, téged pedig köszönt anyjával együtt, kit közelebről meglátogattam Bégerhen, és a ki igen érzékenyen vette emlékezetedet. Még most is látszik hogy szép volt, és valamint az agg tölgyfán síma mohot nevel

az idő istene, úgy nem használta le egészen napám ronlandó képéről a kellemeknek minden pelyheit. Maradok szeretettel eltölt szívvvel

A. ●lysó 15-dik novemb. 1810.

igaz hív barátod
Jóska.

P. S. Minap nem mehetvén magam Jekelfalusihoz, expressus által akartam megküldeni a parte-leveledet ipád haláláról, midőn épen sógorom Albert megérkeze, s erővel kínálkozott, hogy úgy is Kelesén keresztül mevévén, általadja vagy küldi a levelet. Azonban elaludott, sem nem adta által, sem Nagy-Mihályról, amint csak most tudtam meg, nem küldötte. Jekelfalusi felette sajnálja hogy nem kapta a levelet, én még jobban, mivel reám bíztad. Soha életemben nem fogok többé gyerek nagy úrra valamit bízni. Te küldj nekem még egy olyan levelet Jekelfalusihoz; ha magam megyek gyalog Keleséig, elviszem és általadom.

XLIX.

Mélt. gróf Desöffy József úrnak
Kazinczy Ferencz
tiszteletét és baráti szíves idével.

Nagy tekintetű barátom! Magyar Régiségeim s Ritkaságaim első kötetével íme kedveskedem néked, mert óhajtom hogy ismerd, s leginkább a Te javallásodat akarnám megnyerni. A három elfelejtett munka újabb kiadása által minden bizonynyal érdemet szereztem magamnak a haza előtt. Sylvester nem csak igen sok fáradságomba, hanem nevezetes summájú pénzembe is került, mert Sinaival nem tudtam boldogulni. Ő körölte, ámbar nagy szegénységben élt, még az az isten sem segíthette elő szándékomat, a mely egykor az Aerisius zárjain győzedelmeskedett s sok Damacinknál még most is győzedelmeskedik. — Szeretném látni hogy recen-

senseink mit mondanak felőle. Sokan majd azt fogják, hogy, a magyar írók szokásaik szerint, valamit tudtam, mind előkrámoltam. De felérik-e, hogy ez azért esett, mert a könyvnek minél több olvasót akarván szerezni (különben nem reménylhetem, hogy nyomtatóm a következő darabok kiadását is felvállalja, mert költség és nyereség az övé), illő valaminél több interessét adni a praefatióknak s jegyzéseknek? Innen lehet és kell egyedül megmagyarázni, miért voltam sok helyeken oly piquant. A jövő esztendőben ismét közre lép egy kötete.

En septemb. 11-kén Bécsbe útaztam. Pesten egy hetet töltvén b. Prónay László exenak a prof. Schwartner jelenléteben olvastam fel pályáírásomat. Schwartner vagy két helyen felakadt, nevezetesen ezen soron:

In den Augen des Besserfühlenden ist nichts Verächtlicheres, als der Schwabe ist, der sein Vaterland verlässt und hinzieht, wo seine Krippe sich reicher füllt.

S. azt jegyzette meg, hogy a sváb nem *jászolból* eszik. Igen, mondám: de az oly rossz emberről, a ki muthwillig *emigrál*, élesen is szabad szólni. Ő nem értett magyarázatot. De ő exoja és az ő igen érdemes leánya Kubinyiné, azt itélték, hogy a kifejezés megállhat, sőt a §. vesztene, ha a point épen a végében elenyészne, és így Schw. kénytelen vala magát megnyugtattani.

Látták a pályáírást Kultsár és Virág is, s Sopronyban az én Kiscem. A két utolsó nem lelt benne kitörteni valót. Kultsár sem igen: de ő nekézkés ízlésű, melyen azonban én épen nem akadok fel. Ki lehetne mindennek kedvét, s ha az lehetséges volna is, ki kívánná épen mindennek kedvét lenni?

A jutadom még sines elítélve. — Mind Pesten, mind Bécsben azt hiszik, hogy a p . . . . . tette fel a bért, még pedig ellenkező ezéllal mint a mit én és Te s Prónay óhajt. Tuhingába a 100 arany együtt küldetett ki egy pályáírással, mely nyelvünknek elfojtását vette ezéllul. Nem rettensz-e el ettől? Vártad volna-e ezt? Úgy mondják, hogy midőn arról volt szó, hogy a felkelendő sereg ne német, hanem magyar nyelven exerciroztassék, a p . . . . . azt mondta, hogy ha

nem németül kell exerciroztatnia, tótul kell, mert az a többség nyelve.

Mind a mellett Márton József egy arany pikszist kapa 4-a octobr. és egy oly megdicsérő levelet b. Hagertől, mint a milyet Schwartzner és Schedius, a magyar literatura körül tett szerenesés fáradozás miatt. — Mint tudja az uralkodás, kik a magyar literatura legérdemesebb művelői! —

Szerezd meg Virág Benedeknek Magyar Századjait s szeresd.

Kishez belépvén 12-d. oct. egy kötet versekkel ugrott előmbe. Egy Szala vgyei fiatal s már házias földesúr (Berzsenyi Dániel, a Luther tanítványa) reá bízta verseinek kiadását. Elhoztam magammal, mert az orthographia s interpunctio benne képzelhetetlenül vétkes. De a versek oly jók, sőt oly bájosok, hogy nem lehet szíves elragadtatás nélkül olvasni. Sok helyeken a Salis verseinek édességeket lehet benne lelni. Görög mértékre is sokat írt: a többi éneki sorokban nagyon, scansio nélkül, írva. — Újabb költőink közt Himfy és ő az első.

Bécsben Sándor Istvántól, a Sokfélék írójától, értettem, hogy Baesányi is előlép sok esztendei homályából s kiadja verseit. Ő egy nap a Vad-emberhez jött emi, hol én egynéhány magyarral asztalnál ültem. Egy fiatal magyar asszonytól tudom, hogy ő nekem nem barátom, és így amiut másfelé pillantva belépett, én őtet látatlanná tettem, hogy ha neki tetszik, szóljon velem, ha nem tetszik, elmehessen mellettem s fennszóval beszéltem magyarul. Székeim megett ment a más szobába.

Komáromot láttam. Egy főhadnagy, és egy Oberarzt minden zugaiba elvezetett a várnak. Csudáltam a képzelhetetlen munkát, s eliszonyodtam. Már akkor (23-d. sept.) öt ezer beteg katona volt ott.

Pozsonyban sokat láttam s hallottam, a mit nem szeretnék papirosra tenni. Bezerédy volt a Vay helyében: de Vaynak még ellenségei is azt vallották, hogy nagyon megdicsérik, hogy ő ott nines. Oztán Bezerédy s az én Majthényim úgy szólának valamikor hallottam, ahogy nem vártam tőlök. Balog és Baloghi azok voltak, a kik annak előtte.

Baloghi egy nap későn jövé a circularis sessióha, nem fért az asztalhoz. Szólott s nem hallgatták. Utolsó szava ekkor ez volt: „Mert én azt tartom hogy nem csak az asztalnál van tanács.“ Ez a fiatal ember még külsőjével is emlékeztete Baranyi Gáborra. — Már Bécsben valék mikor ezt mondá: „addig leszünk szabadok, míg igazak.“ Ez a gondolat francia móddal van kifejezve, és bizonyos vagyok eránta, hogy sokan meg sem értették.

Úgy mondják, hogy Drevenyak el vala tiltva a diaetától, és hogy azt egyenesen Szveties vitte véghez. Előbe terjesztette a Felsőnek, hogy az afféle hűségű embereknel a diaetákon semmi sem lehet ártalmasabb, mert ők előlik a viszontbizodalmat és csak izgágát szülnék. — De Rhédey nagy tekintetben van mégis, s már kék zsinórú insurgensuniformban jár. A gonoszok azt mondják, hogy eddig is úgy kellett volna neki a diaetákon lenni mint most, azaz *ajtós* karakterben. — Beszéli azt is, hogy midőn a Mailáth és Aezél pártfogói közt volt a versengés, hogy melyike legyen personális, ő Felsőge azt mondotta: Ich will dem Streit ein Ende machen, ich will den Rhédey dazu machen. Egyedül azon múlt el kinevezése, hogy Rh. protestáns. Így a haza sokat köszönhet ismét Kálvinnak.

Láncza bizonyosan archiepiscopalis assessor Tab. Regiae. Ezt Ragályi Ábrahám magától vette Ürményi Józseftől. Tiszta majd megpattan mérgében, hogy nem ő lett az.

Én Bécsből egy Balkai Pál nevű, egri születésű, 28 eszt. ifjú embert hoztam le Magyarországra, a ki őt esztendő óta tanulja Bécsben a festést, és oly sikeresen, hogy az iskolában talán az elsőnek tartatik. Belépvén hozzá, elcsudálkoztam, mely szerenesésen másolta le a Mengs, Correggio, Van Dyk, Rembrandt, Gvido Rheni, Battoni s Angelica Kaufmann darabjait. Őtet a természet maga szülte festőnek. Fest ábrázatokat is. Lejött hogy pénzt gyűjtsön római és párizsi útjára. Munkát eleget szerzek neki. Kérni foglak téged is, hogy magadat festesd, mert az egyik kötetéhez Egyveleg Írásimnak metszetni óhajtom. — Most Egerben múlat, de itt lesz nem sokára.

Bátorkodom neked egy kérést tenni. Herdernek minden

munkáit hozattam meg. Már 28 tómus jött ki. 10 tómus a Religion und Theologie, 8 tómus a Philosophie und Geschichte, 10 tómus a Schöne Literatur u. Kunst. Nála nélkül te sem lehetsz el, én sem. De az én erszényemre ez sok mostan, mert ez idén sok fizetni valóm vagyon. Nem vennéd-e által úgy a hogy az árútatik? Nem akarnálak terhelni, de szeretném ha kedvedet lelhetném ezen általadással, s magamon könnyíthetnék. Még kötetlenül állanak a szerént amint érkeztek, s így fognak, valamíg eránta végzétedet vehetem.

Pályáírásomat venni fogod mihelyt visszkapom. Nem csak azért hogy veled megismertessen, hanem azért is, hogy igazításokat tehess rajta, ahol botlásim olyakat kívánnak. Elj szerencsésen, kedves barátom, s tarts meg minden becses meghaladó barátságodban.

Kazinczy Ferencz.

Mednyánszky, a Lucretius imádója, meghagyta, hogy tiszteljelek nevében.

L.

Gróf Dessevffy Józsefnek a Corculumnak

Kazinczy Ferencz

baráti szíves tiszteletét.

Útban vagyok, édes barátom! Péter bátyám ma estvére várja consil. Vay Józsefet és az *asszonyát* magához, hogy *ennek* neve napján kelhessen a fia, Ábrahám, abba a kebelbe, mely jobb mint a patriarchácé, kinek nevét a szőlőskei völegény hordlja. Az esketés, sans consequence, november 4-kén esék meg. Jelen voltam azon is, mint most leszek a lefekvésen, legalább ennek azt megelőző ceremóniáján. Csendesen s lárma nélkül ment az véghez; úgy leszen ez is; ismered a consiliárius géninsát; a bátyám mindent a szerént hagy menni, a mint ez kívánta. — De rendesek az öregek és az atyák örömei. Egy órával az esketés előtt a consiliárius épen

velem beszélle, s az ő szájából folyt a szó, midőn a kishúgom (Sophie) a mi circulusunkból félkölt s végig ment a szobán. A consil. folytatta ugyan a beszédet, de szemé a menyére tapadt, s mindaddig kísérte szemével a gyereket, míg az az ajtón ki nem ment. Szeretem az ily szemeket. Úgy tettem, mintha észre nem vettem volna exaltációját.

Te, a ki alkalmasint tudod, mi *nekem* Vay József, gyanítod mely kevély vagyok én erre a házasságra. Ha a cousinem szárdíniai király Ö Felségének fiához menne, nem volnék kevély rá. Csak az a híja van még örömmemnek, hogy azt csináljam a mit a Mithridates ipa, a ki lóra ült, végig nyargalta a várost, s kövekkel hajigálta azokat, a kik nem akarták hallani, hogy Mithridates az ő leányát veszi. — Ez a pár gyönyörűen asszortirozott pár, ha külsőjüket nézzük: kisded testűek, s a völegény jún. 16-kán múlt 21 esztendő, a menyasszony jan. 11-dikén tölti bé a 17-iket. O Thalassio! Thalassio! Be jó volna megifjodni és úgy járni mint ők fognak 24 vagy 48 óra múlva. Ez a kívánság természetes; noha én dicsekedve említhetem, hogy Sophiem (ha a Bona Dea titkai nem bagynak hamisan augurálni) júliusban ismét szülni fog. Nyári betegeskedésem után helyreállott egészségem, s jó éjeim voltak. Ezt oly vadság nélkül beszéllem neked, mint ahogy a Róma matronái pirulás nélkül nyújthattak s nyújtottak áldozatot a kertek laupsacusi istenének.

Köszönöm a közlött írást, de én azt oly káromkodva fogom olvasni, mintha . . . könyveket adnál kezembe, oly parancsolattal hogy megolvassam. Kedvesebb volt emél a *haszontalannál*, a mit utolsó leveledben küldél; a szepesi repraesentációt s a miket az maga után vont, értem. Cserey Farkas kért hogy azt neki küldjem meg, minthogy az erdélyi diaetán némely jó fej látni akarja. Azonnal indult a pakét. Még nem kaptam reá választ.

Bajaidról írsz. Édes barátom! láss engemet az én bajaim közt, és tanulj tőlem szenvedni. Minoremis vagyok magam, minoremis feleségem is; s aligha már nem hallottad, noha én meg akartam kínélni a sógoromat, és senkinek nem panaszkodtam, mint viseli ő magát. Az ő véghetetlenül szép lelkű atyja azt a rendelést tette, hogy gyermekei halála után

osztóznak. Pepi, kit én véghetetlenül szerettem, rendes ugrásokat tesz. Én ki nem jövök phlegmámból, semmit nem tettem a miért pirúlni lehessen, s kevélykedem vele hogy tiszta vagyok. Másnak nem szólok, de Desőffy engemet megért, és a mit most ért tőlem, nem *dicselkedésnek*, hanem csak *örömmek* fogja venni: Nekem annál nagyobb szükségem volna segédre, mivel én is segítek mást: Rimynak, hogy Sopronyba mehessen s a predikátori tóga helyett a philosophiai kathedra palástját vehesse fel, a nélkül hogy kért volna, 100 ft. segedelmet adtam. Virág Benedek úgy elégett Budán septbr., hogy semmi nem maradt egyebe, mint az a mi rajta volt az égéskor; ennek is 100 ft. megyen. 50ft. egy harmadiknak. — Vedd ezekhez azt a mit vármegyéinknek kell fizetnünk, s más költségeimet. — Én segítek máson: hát rajtam fog-e valaki? Du hast gehofft; dein Lohn ist abgetragen! (Schiller).

Tacitusoddal azt fogom eszelekedni, a mit parancsolatod velem tétel. Nagy gyönyörűséggel fogom olvasni.

Küldöm a gyászlevelet. — Mi dolog az, hízlekedés-e vagy megvakulás, vagy igazi érdem, hogy nékem holmi apróságaim oly kegyesen vétetnek? Ez a kurta levél nekem sok complimentet szerzett; kiismerték sokan hogy én írtam. Én azt tartom, hogy semmi egyéb mint a meleg szív ömlédezése. S mint írhattam én egyebet egy inconsequentiák systemájával eltölt emberről ugyan, de arról, a kinél szebb lelkű embert soha nem hittam, sem látni soha nem fogok?

Kis János gyönyörűen fordította Horácznak epistoláját. A *Daru* fordítását csak recenziókból és az ott például felhordott darabokból ismerem. De a Kisé nem lesz alibbvaló. Csak azt sajnálom hogy nem metrumokban, hanem 12 syllahájú rimes sorokban dolgozta. De az a pedestris Múzán nem áll rosszul.

Ő (Kis) buzdíta engem, hogy írjak több *Töriseket*. (*Törisek és Virágok* titulusa alatt akarok kibocsátani 50 vagy 100 aesthetikai materiájú epigrammát. Most ez a gond fogott el egészen. Engedd hogy néhányat ide tessek.

Nr. 1.

Herculeszhez. (Dedicatióképen).

Hatalmas Herculesz! nagy *Emberisten!*
Dieső fajzatja a Mennydurrogatónak.
Kinek most már fényében osztazol!
Te nem csak a föld undok szörnyeit (monstra).
A hétfejű Hydrát, a hold-születte
Oroszlánt, és a Kréta vad bikáját,
S a mindezeknél rettentőbb Buzíriszt,
Diómedeszt, a hármás Geryont,
S a tűzokádó Kákust öldöséd el;
Hogy jót tehess, te nem kerüted a
Kevésbbé bajnok tettet is, s az ól
Marháinak szemetjeit mind kihánytad.
S ég föld javallá hasznos tettedet.
S a mit te nem szégyellél, *Emberisten!*
Dieső fajzatja a Mennydurrogatónak!
Én, nyomorúlt *embercse*, szégyencljem?

Versu ultimo allusio ad Terentianum *homuncionem*. A bordélyházban az ifjú a Jupiter és Danae képénél logikáz is.

¹⁾ Tornáczodba volnának, ezt kiáltá:
*S faj mint big (bög) az imilyen! Andri, hallod
Mint megbég? Ueá, kezd el: Hol lakik kend...!*

Már fogják lovaimat. — Beszélj reá Jekelfalusi sógorod, hogy resolválja relatióunk kinyomtatásának költségét. Ő annyit költ haszontalanra: Miért ne költhetne erre?

Hogy imádást érdemlő napad rólam kegyesen emlékezik, azzal kevélykedem. Gyönyörű lelkű asszonyosság! s nem való érdemes annyi szerencsétlenségre. Ohajtanám ismeret-

¹⁾ Itt egy 4-rétű levél hiányzik.

ségét csinálni grófnédnak is, kit nem csak azért tisztelek igen szent tisztelettel, mert te imádod és Téged boldogít, hanem azért is, mert minden jók jól beszélnek fölöle. Jelentsd neki szives tiszteletemet s kezesókomat. Sophiem érzi egész becsét ilvezlésteknek. Élj szerencsésen, édes barátom.

De mikor nyerek én Tetőled autographiai gyűjteményeibe az ipadnak valamely keze-írását?

Cons. Vay József születése napja:

1752 Oct. 29-dike. Ezt magából ki nem csikarhattam, de a consiliáriusné önként elmondá.

LI.

Alsó-Olyson, 1810. 1-ső dec.

Édes drága barátom!

Megérdemlené Vay József, hogy lássa et natos natorum, et qui nascuntur ab illis. A végsőt alig fogja érni; de fiának fiát vagy leányát hűtheti még terepély árnyékával. Elillantott alóla idősb nagy reménységű fia, és hazáján kívül hajhászván a ragyogó fényt, melyet nemzője körül találhatott volna, oda veszett tenyészetlen- és szerencsétlenül, szülei mély szomorítása között félbenszakasztván a haza reménységét. Pronuba Juno és Ilithya istenasszonyok vigasztalják a consiliáriust és pótolják mind neki mind a hazának házi vesztését. Ez a Vay nemzetség mindenkor a hazának élt, és azt kell neki óhajtani, a mit én egykor egy szép de meddő és merő virtusból maradékokra nem igen törekedő asszonynak kívántam: *Haljanak meg mások, de te szaporodjál.* Ugyan jó két vér jött össze; elhiheted, hogy örvendek örömednek, melylyel oly méltán általjártatva szemlélek Tégedet; de még visszatérő éjeidnek is örvendek; mennyivel érnek többet a nappalotoknál! Nem kis isten az a kertek istene, ki oly kedves vala a lampsacusai asszonyoknál, hogy mind megbete-

gedtek, minekutána a férjektől elkergettete. Most fedik, rejtik, nem csak a városokban, mint régenten, hanem a falukban is; hajdan processióztatták, Egyiptomban kőbe faragták, mert tudták, hogy nála nélkül fogynának idővel mind a processiók, mind a képfaragók.

Óráid folyjanak gyönyörűségekben,
A nap esőkjaidat irigyelve lássa,
Élj mindég legédesb érzékenységekben,
És éjszakáidnak ah! ne legyen mássa!
Szent-írásunk után midőn szaporítasz,
Feleséged benned Herculest találjon,
S minden fiú, a kit világba indítasz,
A derék apjához hasonlóvá váljon.

Küldd vissza a szelesen s hibásan leírt haszontalant minekutána általfutottad vagy leírtad. Megírtam neked okát. Szinte azért remekmunka ez az írás, mert haszontalan nálunk. Írd meg ha választ kapsz, mit ítélnék az erdélyiek a szépeasszonyokról; én épen ellenkezőt ítélek, mint a mit, Horatius azon asztalosi munkáról, mely lóczának vala szánva, és isten lett belőle:

Cum faber, ignarus scammum faceret ne Priapum,
Maluit esse Deum.

Mert ők energiát kezdettek faragni, és alacsonyág lett belőle. *Currente rota urecus exit.*

Mivel Horatius jutott eszembe, ime küldök két forintot, kérlek praenumerálj *Horatius Wieland-Kiss* leveleire számomra; mert én, kivéven Tégedet és professor Sárvarit Debreczenben, egy magyar tudóssal sem levelezek; a pedig azért van, hogy ti kettőtökön kívül a többit csak munkáikból vagy csupán hírekből vagy látásból esmerem. Több új magyar munkák jönnek most ki ezen időben, közbenjárásod mellett szívesen szerezném meg magamnak azokat; de szeretném előbb hallani rólok ítéletedet. Mert semmi sincs a világon, a mit a Magyar Kurir vagy Kultsár úr teli szájjal ne dicsérnének, én pedig semmit sem tartok sem a merő dicséretekről,

sem a merő gyalázatokról. Amint már mondtam, ha nem fordítás valamely könyv (mivel csak a jobb írókat szokás fordítani), azt akarnám én tudni, hogy mit foglal magában in specifico extractu valamely új eredeti munka. Csak azon új magyar könyveket, melyeket Te fogsz nekem javasolni, akarom magamnak megszerezni. Virág Benedek Magyar Századait olvastam minapában, de nem találtam benne semmi újat, sem a történetekre, sem a dolgokra, sem pedig a formára nézve. Nincs benne semmiféle új történetbeli értekezés, semmi új resultátumok vagy új combinációk. A ki régi históriát ír, annak vagy új s még ismeretlen factumokat kell kikaparni az óeska penészes írásokból, vagy úgy kell helyezni és előadni a már tudva levőket, amint még elő nem adódtak úgy, hogy előadások vagy felette elragadó legyen, vagy igen beható, vagy olyan, hogy új és még eddig észre nem vett következtetésekre vezessenek. Ha úgy nem íródik a régi história, nem egyéb ha compilatio, és jobb egy régi históriát fordítani! De ebből nem következik, hogy Cicéronak és Horátiusnak fordítója nem érdemes ember, és hogy nem szánakozásra méltó szerencsétlensége. Fáj a szívem hogy nem segíthetem. De engedd meg, mondlassam neked én is kérdések nélkül, hogy annyi szükölködő és hozzám folyamodó atyámfiait segítettem már ez időn, én magam szükölködő, hogy valóban határt kell szabni költségeimnek; mivel ha így megy a dolog tovább is, lehetetlen lesz valaha magam magamnak kiszabadulnom inségemből, és sohasem fogok képes lenni másoknak is tetemesebb segítségekre. Gondolj rólam, barátom, a mit akarsz; de az idő meg fogja neked mutatni, hogy én most ex principio fősvény vagyok, de hogy az én természetem adakozó, és hogy én inkább semmit sem adok, hogysen oly keveset, hogy sem én sem a szükölködő ne elégedhessen meg véle. Három csep eső után még egy kóro sem serdülhet a földből. Nekem annyi a mindennap növekedő adósságom, barátom, hogy minden jószágaim mellett is Te most még gazdagabb vagy nálammál; de hihető, hogy rövid idő múlva én leszek gazdagabb, és akkor reménylem, hogy Schiller Resignatiójára nem lesz oly mértékben szüköséged, mint most. Engemet is ez a felséges munka inkább

vigasztal most még, mintsem gyönyörködtethet. Tudom én jól, barátom, hogy a segítség akkor legkedvesebb, midőn legszükségesebb; de azt is tudom, hogy csak akkor telik ki, mikor lehetséges. Nem merek Jekelfalusiinak szólani, hogy nyomtattassa ki relatiókat; Amnyi költségeket tesz ez az emberséges ember egy időtől fogva a közjóra, annyi tetemes barátsággal van irántam, hogy nem merem őtet annyiszor terhelni. A minap is oly barátságot tett velem, hogy ki-mondhatatlan. Egy időtől fogva Titus lett Pompignanhól. Akkor kacaját érdemlett, most háladatosságot, tiszteletet és szemérmét.

Pepi sógorodat esudálnám, ha nem esmerném feleségét, és ha nem tudnám hogy ő bárány léteire úgy vonakodik ezen fősvény asszony lábai alatt, mint a paradicsomi kígyó a Boldogságos Szüzéi alól. E, tudom, hogy fáj neked, mert a véghetetlen széplelkű atyának fiától mást várt a vő és a sógor.

Nincsenek rózsza nélkül Töviscid, és Kis úr buzdításait szeretném gerjeszteni, ha azt foganatosabbá tehetné előtted unszolásom. A bévezetés kivált igen szép; mindenütt látom az Anthologiák és Martialis nyomdokait. Oly édesen szűrsz és döfesz, mint a lamsacusi isten. De kíméld barátodat, mert azok szüzek, és Te magyar vagy, nem pedig görög.

Nem mondom ezt, mintha magamra vettem volna valamit, vagy panasználék; mert én nem vagyok olyan mint gr. Barkóczy János, vagy gr. Fáy János, a ki minden betegségben szenved, a melyről olvas; hanem a közvélekedés szerint egyáltalában rettegni kell az epigrammatistáktól. Én ugyan eleget írtam életemben magam is, amidőn még élesebb vala elmém, de mivel láttam, hogy gyakran vételnek tartatott a tréfa, most csak olykor-olykor ütök szikrát, s azt is csak magamnak, és távol a szalmás és szöszös emherektől, a kikbe oly könnyen bele akad a szikra, noha csupán a tapló-nak vala arányozva. Ime próba gyanánt p. o. egy kis friss epigrammácska, mely tavaly Ferencz napjakor egy pompás kivilágosítás alkalmatosságával készült, Eperjestt :

Drága kegyes Ferenez, kiért
 Amyi gyertyavilág fogy,
 Mondd meg, kérlek, valjon miért
 Nem engeded nekünk, hogy
 Nem csak csupán setét éjjel
 Fényes napot indítsunk,
 Ha díszedre szerteszéllyel
 Nappal is világítsunk?

Ez ez epigramma Lessing theoriája szerint van, mind váraozást, mind kifejtést foglal magában. De azért nem következik hogy jó, sőt oly rossz lehet, hogy egész Munkácsig világosíthatna nekem egy setét szobába, és pedig mégis igaz, hogy senki sem hívebb tisztelője Fejedelmének mint én. De az is igaz, hogy a censura nálunk nem igen liberális, és hogy így mindennemű tárgyban nehezen úzheti el a mértékletes világ a mértékletlen homályt, ezt e setétség tőszomszédját. Igaz-e hát hogy a satyricusok és epigrammatisták rossz indulatú, rossz szívű és ártalmas emberek, mivel módos esipkedésekkel érintenek némelyeket? Épen oly igaz, mint az: hogy a rózsza esúnya és veszedelmes virág, mivel tövisok környitik, és így néha megszúrják a vigyázatlanul közelítőket. Csináljunk hát epigrammákat akármennyit és akárkire is, csak hogy sósok legyenek és hogy ne bosszankodjunk, ha mások is reánk csinálnak.

Ugyan, kedves barátom! miért mondod *emberese?* (*hommenculus*), mikor be van már véve az *emberke?* bármilyen tótos legyen is.

Tudod-e barátom, hogy miért szeretik azt a Títusok szintűgy mint a Domitiánusok olvasni, a mi a pennádból foly? Azért, barátom, mert az többnyire világos, nem hórihorgas, nem ezifra, nem keresett, és mégis szép és együgyű; egy szóval: mivel az értelem a kellemekkel nálad megbékéltek.

Az értelem bajdan Minerva fejéből támad, valamint maga Minerva a Jupiter fejéből. Ez az mokaája Jupiternek, mind atyjáról mind nagyatyjáról igen kevély vala, és a kis Amort mint örökös gyermeket esúfolá. Erősz anyjához, a

sebápolgatónéhoz méne panaszkodni. Törlögetvén könnyeit a kis sírónak Cythere, így felelj neki: Fiam, úgymond, ha még egyszer esúfol: mit esúfolkodol te fattyú kamasz? a ki nagyanya és édesatya nélkül születettél?! A vigasztalt Amor úgy teve anínt anyja javasolá néki, s íme forrón ejtett szózatának úgy neki szégyenüle a kevély értelem, hogy azonnal a fénytlovellő Apollót édesatyjának, az örömlintó Aphroditét pedig nagyanyjának és nevelőjének fogadná. Azolta nem pirúl többé, ha bátor szeméremmel köszönt be kedveltjeinél. Azokat a borzosokat azonban, a kiket gyűlöl, régi büszkeségével eltölt, hogy ők is, mint ő hajdan, pirúlnak. Valahányszor nálad béköszönt (igen gyakran jelenik meg pedig), mindenkor még a könnyen szökő Kellomeket is, melyekkel olykor öszvevész, hó karjaikon hozzád bevezeti.

Sermonum nostrorum candide iudex! köszönöm előre tett ígéretedet Tacitus-fordításom iránt.

Keresek majd ipantól egy levelet, mert sokat leveleztem vele francziául és deákul, midőn nem vala még ipám. Feleségem, természetesen, úgy tiszteli minden maradványit, hogy a világért sem adná ki semmiféle levelét kezéből. Ez által, tudom, hogy nem veszt semmit is teolötted; a Tiédet esókolja, neked barátságodat köszöni, én pedig teljes szívvel ölelvén, maradok változhatatlan szívességgel

igaz hív barátod
 Dessewffy Jóska.

U. I. Ugyan hogy tetszik neked, barátom, hogy hív társunkat Apollóban, az öreg Vékei Szirmay Antalt, kegyes felesége könyveivel és írásaival együtt 6 nagy szokerekre pakoltatta és elküdte ide s tova bújdosni? Janque faces ex saxa volant. Úgy tett hajdan egy portugallus királyné is a felszentelt urával, ki azelőtt már igen sokszor vala felkoronázva, és még is elüzettetett! El fognak-e minket kergetni feleségeink, ha egyszer olyan állapotban leszünk, hogy a régi képfaragóknak, akárhogy akarnánk is, példázatúl többé

nem szolgálhatnánk? Vagy meg fognak-e emlékezni: *Tibi si quid fuit unquam dulce meum?* Ugyan beszéld el nekem ezt a Szirmay historiáját; mert valósággal nagy pókedelem, ha igaz, és Xantippéje részéről szinte annyi vadságot, mint az övéről gyávaságot, mutat. A rossz feleségtől békességes türelem lehet tanulni, úgymond Sokrates; de hogy lehet tanulni, ha elkergeti az embert? Köszönjük a méz-epés Hymennek, hogy eddig csupán a házasság édességeit kóstoltatta velünk.

LII.

Széphalom, dec. 6-d. 1810.

Kedves barátom!

Ínhol mégyn a legszívesebb köszönettel vissza a közlött irás. Sokat tanultam belőle, és örvendtem hogy mégis van ember, a ki szólni mer, mert azt kötelességének ismeri mind fejedelme mind hazája eránt. De óhajtottam volna, hogy ne érzette s ne érzettette volna azt a panaszt, hogy ellenkezői ordót s jószágokat kaptak, ő pedig köszönetet sem. Igazán nagy ember azt nem érzi, legalább nem *úgy* mint büntést. — Elvittem magammal az irást a lakodalomra; Cons. Vay már hallotta hírét, s éjjel el kezdte olvasni; a mint pedig Zsolezára értünk, vette ugyanezt Barnabástól, azzal a hírrel, hogy Kolbielskit miatta megfogták s zárva tartják. Nem veszed megbántásnak sem Te, sem az, a kitől ezt vetted, hogy néhol az író botlásait megigazítottam; az pedig talán kedves is lesz, hogy a literárius notitiát az utolsó lapra felírtam.

Gen. Vaynál 22-dikben ebédelt és hált az egész caravane, mi pedig, kik a menyasszonyt lekisértük, tuduillik a hátyám, a néném és énnagám, 27-dikben is ott háltunk. Képzeled mint töltöttem annak a nagy asszonynak és annak a tiszteletre s szeretetre oly igen méltó embernek társaságában a kevés időt. A többek közt gyönyörködtetett

annak a szép két gyermeknek látása; mert én régen nem láttam szebbet.

Vedd e két exemplárt barátságosan; most kapom őket Erdélyből. Csunyaúl nyomtatva s hibásan. Úgy nyomtatnak Erdélyben mindent. Az egyiket add Újházy Sámuelnek.

Tegnap Újhelyben voltam. Lónyai betoppant Cons. Horváthoz, kit szemem láttára öszve meg öszvecsókolt. Udvari emberhez úgy illik. Azt mondják, hogy idyeczült a diactai barátja Drevenyák.

Szirmay Ádám, az öreg, Bényén dec. 1. napján hala meg, b. Luzsinszky Pál 2-dikban. Kár érettek. Volna elég, a kikkel az ilyeneknek életüket jó volna megvásárlani.

Biharban az ösém resignált. 26. nov. volt a gyűlés, mely a miatt tartatott. Semmi kérés nem mozdíthatta el szándékától. Ekkor választatott helyébe snbst. v. ispánnak *Domokos Jakab*, Lajosnak fia, s *Lőrincz*nek a főnotáriusnak testvérbátyja. Megválasztatván ez — képzeled hogy mélt. gróf adminisztrátor úr *intézte* a választást, mert Jakabot nagyon szereti, Lőrinczet nagyon üldözi — Lőrincz beadta a már irásban előre elkészített resignátiót, s ezt az adminisztrátor azonnal elfogadta, s helyette ezek választattak:

Főnotáriusnak: Tokodi,

Első viece: Szarka,

2-ik viece: Fráter Mihály,

3-ik viece: b. Véecy Pál, Józsefnek fia.

Élj szerencsésen, édes barátom! Életed kedves boldogítójának jelentsd alázatos kézesókomot, s ajánlj kegyességeibe. Kívánok szerencsés esztendő, mely a kimúlóért tökéletes kielégítést adjon.

LIII.

Széphalom, január. 17-d. 1811.

Kedves barátom!

Dec. 1-jén irt leveledet január 5-ikén vettem a Kis János Horácára előfizetesképen küldött 2 fttal. Venni fogod azt nihelyt kész léssen; már nyomtattatik, de a drágaság egy részről, más részről más akadályok nem engedik hogy oly hamar megjelenjen, mint különben fogott volna. A magyar könyvek, melyek most megjelennek, mind haszontalan firkálások. Kis István pesti könyváros tavaly mártiusban vette által Dayka Gábornak verseit tőlem hogy kiadja, s még mostanáig nincs belőle egy sor is nyomtatva. De másodsor nyomtattatja *Erbia* nevű románt, mely az első kiadást sem érdemlette; másod ízben hasonló beesű mázolist kettőt vagy hármat. El fogom mondani mit tett velem. Daykát mártiusban vette által, a mint mondom. Magok a versek már cenzurázva voltak, s hátokon vitték az imprimáturt. Most csak a Dayka általam februárban irt biographiáját és a Toldalékot kelle a censornak revideálni. Augustban azt írja, hogy nyomtatni nem lehet, mert sok a fekete ruhás, azok ellenkeznek. — Képzeld, ő is a *Fekete ruhásokat!* Septberben sürgetém hogy küldené fel a próbaárkust. Azt felelte sürgetőmnek, hogy postán fogja. Írok másodsor hogy a várt árkus nem jó, küldje. Azt felelé hogy már *kettő* jött ki sajtó alól, de Sztrokay vitte el, megígérvén hogy küldi. Decemberben sürgetem hogy egy árkust sem vettem, sem tőle, sem Sztrokaytól; ne kínozzon. Esküszik hogy *hat* árkus készült el. Barátom unszolja, vallaná meg, igaz-e a mit mond. Isten-neesével felel. Barátom a typographiába megyen, s kísül hogy egy *betű* sem rakatott ki, s a typographia igazgatója oly beesületes ember volt, hogy a Mst kiadá. Így esalattattam meg, édes barátom egyveleg írásim köteteivel, La Rochefoucauldokkal és minden más

írásimmal: ha a vak sors gazemberekkel nem hozott volna szövődéshe, most 10 darab írásom nyomtatva volna. Haykult nekem prof. Márton, az udvarnok, ajánlotta, s gazabbú még Kis István sem esalt meg. — Hogy lásd mely munkát késleltete Kis István, megajándékozlak Daykának egy msval a kiadásra azt újonnan irtam le. — A 9. és 11. oldalon lévő két dalt, reméllem, épen úgy fogod esudálni, mint én. Anná szebb két éneke nyelvünknek még nincs. — Csokomainak a *Rettenetes éjszaka* tetszett leginkább, itt a 14. és 15. lap között. — Szépek az *anákreoni dalok* is, és *Az eszt. első napján*, s a lap 32. kivált a közbülső strophá, melynél szebb ömlésű verset nem gondolhatni. Mit mondasz arra, a mi lap 113. és 71. áll? a 75. lapon álló az egri püspökre volt írva, ki alatt a semináriumban sok baja volt. Vannak deák versek is, és ki fognak nyomtattatni, de ninesenek beírva ezen Msba. Örvidenek, édes barátom, ha ezzel kedved et lelhetném, s addig is örvidhetnél látásának, míg nyomtatva olvashatod. Ezt tartsd meg. Nálam Daykának autographja van meg.

Hogy téged is nyom a szerenesétlenség, nem tudtam, és igen igen sajnállak. Oh tudtam én azt, tapasztaltam, irigyletem szerenesédet, mikor szép tetteket tettél; s tudom, ismervén már most fekvésedet, hogy reád fog illeni:

divitias, artemque fruendi

nihelyt *fruálhatsz*. Plutus azokat nem boldogítja, a kik leginkább érdemlenék a boldogítást, s a kik nem ismerik a *Sordida curarum fomenta*. Reám nézve annál súlyosabb a mit eddig csak magam részéről, most már a feleségeméről is szenvedek. Én meg nem foghatom, hogy némely ember hogy nem szégyell *vátat* tenni. Vay József azt mondja hogy rossz bírák vagyunk a tulajdon dolgunkban. Én azt el nem hihetem. Hiszen dolgainkat senki sem ismérheti jobban mint tulajdon magunk. Csak az kell, hogy egyenesek, igazak legyünk, az ped g épen nem nehéz, ha az ember arra szoktatta magát, hogy megférhessen a maga határai között. — Egy bizonyos dologban aligha elkerülhetem a pert, noha két hónap óta mindég sürgetem a barátságos felvilágosítást.

Compromissumot kíván emberem, még pedig úgy, hogy prókátor nem kell, sem én nem fogom látni a leveleket, hanem azok bírák elébe tétetnek általa, s a bírák ítélnek; én csak nyakamat tartsam bárd alá. Láttál-e ily szép procedúrát? s mit útálsz benne inkább, a szívet-e vagy az agyat?

Relációnk első árka ki van rakva; ki van nyomtatva. 16 lapra tölt ki, a 17-diken a magyar felülírás vége áll. De Dókus és mások azt kívánják, hogy a determinatio is mellé nyomtattassék. Archivárius Stenezelnek halála óta a koles a főnotárius Horváth kezében áll, az pedig ritkán jő be Újhelybe. Ettől függ a nyomtatás elvégzése. Legfeljebb másfél árka lesz. Kénytelen voltam magam erszényére nyomtattatni, s oly drágán adom az explt, hogy árokat kivesszem. Csak 100 explárt nyomtattatok, mert minden drága.

Nyomtatják *Töviseimet* is. Venni fogod mihelyt megjelenendnek. Intesz hogy mást ne bántsak. Édes barátom, a mi Urunk Jézus Krisztus isten volt, mikor ember volt is, most annál inkább az, és mégis korbácsot kapott azok ellen, a kik az ő atyja templomát megfertőztették. Ego homuncio hoc non facerem? Mindent szabad, genievel. Ez superbium. De engedd ezt a kevélységet poetai elragadtatásomban. Nem bántok senkit azon fertelmes tordai poéta kívül, a ki leoninus verseket írt. Ismered-e képét, melyet Czetter metszett versei elébe? Lourdabb, savanyúbb képet igen esínos parókája mellett nem képzelhetsz. Nézzed csak mit írtam reá.

KOCCZANTYÚSI.

Vén kántor, könyvpenészü tánczos, parókás poeta,
Iszonyodom s futok —

ebből áll az egész epigramma. A borzadás nem engedte elvégezni, s a vers nem vers.

1) Ha megzendül
Estvéli dalunk,
S örömünk eltölti az eget,
Előjön Cynthia,
Ezerszer ezer
Követőivel,
S irigylő szerencsénk,
Irigylő boldogságunk,
Irigylő, hogy ő nem tó-lakos.
Csudálja az ég
A neki nem jutott
Bájjengzetet;
Csudálja Tellusz,
És hogy mi vagyunk
Ő neki legfőbb dísze, fénye,
Háládatlalt vallja meg.
Fülel a vidék,
S a sziklák a tetőken
S a vizeknek boldog szélein
Együtt zengenek velünk:
Brekeke, Brekeke.
Egy bús madár,
Színetlen és kicsiny,
Kit a berkek magok
Legaljasb árnyaikban
Pirúlva rejtenek el
— Neve fülmile —
Meri bájos zengzeteinket
Mogszaggatni jajjaival.
De nem marad el
Az istenek
Bosszúja sokáig,
S a vakmerő
Némúlva lakol.
De minket az ég
Saját örömére

1) Egy 4-rétü levél hiányzik.

S a föld öröme
 Zengeni hagy,
 Míg a télnek nyájas álma
 Há karjába nem fogad,
 S a megifjodott Tavasznak
 Szép Hórái gyenge kézzel
 Életre nem költenek.
 Br. Br. Br.
 Zeüsz bennünket szerete etc.
 Br. Kloáx, Tuú.

Emberese azért mondom, mert nem csak diminutivum, hanem *vísott, pajkos* diminutivum. Az emberke nem *pajkos*. Van sok ilyen a magyarnál is: Vérese a zoológiában. Boreza, Boresa, Janesi stb.

Gyönyörű mythus van leveled végén. De elfáradtam, csak Szirmayról kell írnom.

Ez a sok és nagy érdemű ember látván, hogy második szülött fiát a Márs kedvese invalidussá tette s Hymennek nem áldozhatik, úgy tette meg testamentomát, hogy első feleségétől született József fia jól kapjon. Kedves Xantippéje gyanúba vette a dolgot, s midőn egyszer nem vala a háznál férje, felbontatta szekrényeit, s reá talált testamentomára, s látta hogy keveset gyanított, férje többet tett az első fiáért mint ő gondolta. Ezen méregbe jött, s tudod mi történt? Antal (így hívják az invalidust, kiben megvan az *akarat*, de nincs többé *tehetség*) ezt tudja, s oly beesületes ember, hogy sem atyjára nem neheztel, sem bátyjára, s igyekszik szülőit összebékeltetni. Megérdemlené, hogy ezen széplelkűségért az Erynnisek megengeszteltessenek éránta, mint Orestes eránt engeszteltettek meg. Ha rajtam állana, visszaadnám neki a mit a pozsonyi diacta elrontott.

Visszavetted-e Splényi Madeleine által a neked köszönettel megküldött irást? — Mégy-e diactára? kérlek menj, és szólj mint szoktál.

A mélt. grófné kezeit a legszentebb tisztelet érzései közt esókolom. Éljen szerencsésen, igen kedves barátom!

Január, 21-dikéu.

Eddig mulatván itt a levél, még felbontom hogy egy epigrammát vethessek belé.

Gothe's Werke. T. 1. (Tubing. 1806) pag. 371.

Böcke, zur Linken mit euch! so ordnet künftig der Richter.

Und ihr Schäfchen, ihr sollt ruhig zur Rechten mir stehn!
 Wohl! doch eines ist noch von ihm zu hoffen; dann sagt er:
 Seyd, Vernünftige, mir grad gegenüber gestellt.

Álljatok itt jobбом mellé, *juhok!* isteni bíránk

Így szól majd, s hozzá ezt veti: halra, *bakok.*

Oh vagy on egy, a mit még ehhez is adni fog akkor:

Fogjatok helyt, *Eszesek*, általelebe velem.

Ismered-e Nouveaux Contes Moraux par Mad. de Genlis? — Feleségem falja ezeket a regéket, s reá vett, hogy néhányat én is elolvassak, vagy végig hallgassam, midőn ő fenszóval olvas. — Az a nőstény író szép tónussal bír, de kiismerni, hogy nőstény író, s oh ha tudná szegény, hogy én (kinek szüfrázsával tudom keveset fogna gondolni) mint gyönyörködöm azokban az ő acharnírt emigránsi declamatióiban a philosophusok s encyclopaedisták ellen! Az a theologiai szelídség rendes szelídség. Ez a nőstényke, *asszony* és *buzgó keresztény* lévén is, Rousseau-nak akasztófát méltóztattik adjudicálni, hogy lokaj korában egy pántlikát ellopott és Mariottra fogta, hogy azt ettől kapta ajándékban. A nemkeresztény Wicland erről az esetről igen szép apologiát írt, s megmutatta igen elmésen és igazán, hogy az *ártatlan* lopást morális lehetetlenség vala megvallani Rousseau-nak. Barátom, én egy kissé elhiszem magamat, midőn ily munkákat — ily közönséges tapsolással fogadott munkákat olvasok, *merő curiositásból*, — s látom hogy mit *csudál s szeret* a világ. Még nekem francia író nem nyerte meg inkább javallatomat, mint a maga regéiben Marmontel — kinek egyéberánt Incas-ait kaczagom, mert az a teli hang nem

franciának való; az ő tulajdonok a könnyebb conversátiói stylus. Szeretném olvasni szent írókat, Bourdalout s társait — Szilváson nagy rakással kaphatnám — de vestigia terrent, paposkodnak! — Voltaire nekem nem emberem, és nem volt még minekelőtte Mad. de Genlisban olvastam volna is, hogy ő nem tudott *apte* írni, és minden munkái *egy* tónusban vannak írva. Ez egyben Mad. de Genlis ugyan igazán ítél. Így vagyok a német írókkal is. Elborzadtam, midőn Berzeviczy Gergely a szépség almáját *Kösegartennek* adta. Az én írók a plundrás nemzet közt Göthe és utána, még pedig jóval utána, Schiller s Mathisson. Alig akadtam emberre még, a ki velem megegyezzen, de Németország, s itt Schedius és Szemere Pali alkalmasint ezt tartják. Nősténykénk Schillert és nem Göthét szeretik, mert a *gigantesquet* és nem az *igazi szépet* tudják appreciálni. Wieland, Klopstock s Bürgernek némely munkái, s legközelébb Voss egy rendben állanak előttem Schillerrel.

Szemeréről levén szó, s nem tudván ha küldöttem-e neked epistolájából, egy explt ide teszek. Est Deus in illo! noha verseit nem *önti*, hanem *faragja*.

Újházy Samunak add által levelemet, melyet ide teszek. Éljen szerencsésen.

Berzeviczy Sándor urat kamarássá tette a Felség. — Hát te mikor lészesz az?

LIV.

Drága kedves barátom!

Ezen szempillantásban kapom a kinyomtatott relatiót. Igazságom van, hogy annyi unszolásokra semmit sem nyomtattatok. A pataki typographus barom, a deák epitaphium merő képtelenség, ha úgy marad, senki sem értheti, és tégedet s engemet az egész haza előtt nevetségessé fog tenni. Hiszen ezen szók után: „Proelio ad Jaurinum“ a *Pro Patria Caesis* egészen kimaradt; én nem írtam, úgy tetszik,

anno salutis, hanem *Anno post Christum natum*; én nem írtam egy sorban *Felicibus, immortalibus*, hanem így:

Hungaris
Felicibus
Immortalibus.

A typographus az ónbetűket összeszedni jobban tudja mint én, de én jobban tudok epitaphiumot csinálni, mint ő, ha tehát nyomtatni adnak neki valamit, azt szóról szóra nyomtassa, ne változtasson semmit is, ne vegyen el, ne adjon hozzá legkisebbit is, ha hibát tett a szerző, a szerzőé lesz a szégyen. Azt tartom, hogy annak nincs szüksége a typographus jobbítására, a mi a Te és az én kezemen figyelemmel általment. Én a nyomtatás költsége felében részesülni akarok, megkívánhatom tehát mind a magam, mind a te becsületedért, hogy az, a mi köz nevünk alatt kijő, ne legyen képtelenség; ezt megkívánhatnám ha nem is részesülnék a költségben, mihelyest a magam neve alatt is kijő valami. Én egy ostoba typographusi merészség miatt a Te s az én becsületemet nem fogom kockára tétetni. Azért irtózom én úgy a kinyomtatástól, mert már több ízben tapasztaltam, hogy azok akarnak jobbítani, a kiknek nincs jussuk hozzá. Én még akkor is, ha egy jó és tudós barátnak kikérem kritikáját, csak azt szoktam abból elfogadni, a miről meggyőztetem, és ha az én kritikámat kikéri valaki, soha sem bántódom meg, ha azt, a miről meg nem győztetik, el nem fogadja. Hogy merészel hát egy typographus egy egész sort elhagyni, és hogy meri az ilyetén esonkítás által az egésznek értelmét egészen megrontani? Én téged, kedves barátom, mint Pataknak szomszédját, mint barátomat, és ezen egész munkában társomat, arra kérlek, hogy ezen hibákat minél előbb jobbítsad, és typographus uramat leleczkézd. Az *Anno Salutis*, nem bánom, maradhat, ez ugyan nincs deakúl, és maga az idea is logice képtelen, de ez keresztyén hiba, maradjon hát: de ezen szóknak: *pro patria caesis* propter sensum teljességgel be kell menniek; és az energia mulhatatlanul megkívánja, hogy a *felicibus, immortalibus* nem egy, hanem két sorban legyenek írva: 14-dik esztendő koromtól fogva

olyan mester alatt kezdvén, mint Koppi volt, üzöm a literatúrát, és azután egy pataki typographus azt hiteti el magával, hogy ő írásomban piszkálhat: az ilyen dolog mégis csak utóljára egy olyan modestus embert is, mint én szoktam lenni, egy kicsinyt bosszant és az önérzést felgerjeszti. A helyes jobbítást beveszem köszönettel akárkitől is, de a rosszabbítást senkitől a világon. Még egyet meg kell jegyzennem. Valamnyi régi epítáphiomot láttam s olvastam Olaszországban, Rómában, s mindenütt másutt, a hol voltam, mindenütt minden szó után pont volt; mért nem követte hát ezt a typographus a kézírásom után? Csudálom, hogy némely szavakat kis betűvel nem írt! már így egészen kimutatta volna tudatlanságát. Az ilyetén tudatlan embereknek, mint a pataki typographus, nem lehet más geniejek a pontosságán kívül, reájok illik Boileau definitiója: *L'exactitude est le génie des sots. Sint ergo imitatores servum pecus exemplaris quod praec oculis habent.* Mert ők olyanok mint a Harpiák, elrontanak, elcsundítanak mindent, a mihez nyúlnak, ha jó, és a mindég a legjobb, a mi nekik visszatetszik, és mihelyest diésérnek és csudálnak valaniit, so ist es Zeit sic auszulösehen.

Két rendbeli leveleldre e napokban fog következni a felelet. Kérek, csak akkor küldj meg nekem mindent, mikor egészen úgy lesz minden, a mint kell, és a mint írtuk. Nekem nincs meg a kérdésben lévő deák epítáphiom, de úgy emlékezik a feleségem hogy az egyik oldalára az emlékek ez volt írva, és a következő módon:

Vulnere. Confectum.
Moriturum.

Arról is emlékezik, hogy négy felülírás volt, és hogy a harmadik a kitett nevek után így volt:

Honesto. Vulneri.
Superstitibus.

Ugyan mért maradt ez el? Én úgy magyarázom, hogy az emlékoszlop nem négyszögű, hanem háromszögű gúlya lézen; akárhogy lesz, én nem bánom, csak hogy képtelenség

ne boesáttasson ki nevem alatt, és nehogy az a posteritásra tartós köven általmenjen, a midőn én képtelenséget nem írtam.

A secretáriusom köszönt ¹⁾, feleségedet esókolja, én pedig feleségednek kezeit esókolván, és téged szíveemből ölelvén, maradok a legigazabb barátsággal

Eperjess, 7-dik február. 1811.

hív szolgád és barátod
Pipsz.

LV.

Széphalom, febr. 18-d. 1811.

Kedves barátom!

A reláció újra fog nyomtattatni, mert úgy a hogy először nyomtattatott, meg nem maradhat. Gyertyagyújtás után vevém leveledet, s holnap indul emberem Patakra, s viszi a relatiónak azon módon igazított exemplárját, a mint itt az ide rekesztett lapokon láthatod. Úgy hiszem, hogy egy hét alatt postára tehetem hozzád az új kiadást, hogy tökéletes megnyugtatóban lehess. De most engedd, hogy előtted elbeszélhessem, mint képzelem én hogy ez a megbocsáthatatlan hiba történt, mert hogy *nem akarra* történt, arról felelek.

1) a PRO PATRIA CAESIS sor kihagyása.

A mint az általad suscribált relatiót vettem, tulajdon kezeimmel írtam le, hogy meglegyen nálam is. A mint könyvvvel s írásokkal szokott történni, egy is más is kölesön kérte, s az leve az írással a mitől féltettem — oda vezett. Kénytelen valék archivárius Stenezelt megkéretni, hogy valamely ifjúval irassa ki. Kiiratta. Ez az ifjú és nem a

¹⁾ A levél a D. nejének írása.

typographus hagyá ki a gondatlanság vagy sietés miatt a sort. Láttam én hogy valami híja van, de nincs *jobb* és *rosszabb* correctora soha a nyomtatott árkusnak, mint az a ki azt írta vagy kiadja. Az öröm, hogy íme már ki van rakva, úgy megzavarja az embert, hogy észre nem veszi gyakorta a legszarvasb hibát is. És bár csak kérdést tevék vala nálad! Prof. Nagy Ferencz figyelmeztetett, hogy nem jó, de neki, *megvakulásomban*, azt feleltem, hogy én a más munkáját meg nem változtathatom. Ezt neki, ki engemet és munkámat úgy szokta kiismerni, ha nevem nincs is mellé vetve, mint a hogy chirographumomat kiismeri, nem vonakodtam megvallani; mások előtt sem a deákot, sem a magyart nem vallottam s vallom magaménak, hanem azt szoktam mondani, hogy mind a kettő mind kettőnké. — Egy szóval, most, minckutána te felfedezted a hibát, épen úgy látom hogy vakulás volt bennem azt észre nem venni, mint azok látták, hogy a tyúkmony az asztalon megállhat, minckutána azt Columbus oda csapta.

Így jártam én *Töviseimmel és Virágaimmal* is, ugyan-ezen typographiában. — A BÉKÁK neve alatt álló epigrammában a sor áll: „Nem *hajla*-meg ő!“ azaz Jupiter meg nem hajlott. A typographus ezt így rakta: Nem *halja* meg ő! (Jupiter querulantes non exaudivit.) Én vevém a correcturbogent s képzeld: Ámbár tulajdon munkámban esett a hiba, és olyanban a mit talán csak 8 nappal előbb írtam dolgoztam, a hibás szót *halja* (audit) így corrigáltam: *hallja*. — mert megtévesztett a hangzás rokonsága. Most látom azt midőn a munkának utolsó árkusát nyomtatják. Így ejtünk hibát akarunk ellen is.

2) A. POST CHRISTVM.

Már itt aligha a typogr. nem vétett, s talán csak azért, hogy egy sorban férjen ki az esztendő és holnap s nap száma. De még itt sem merem kárhoztatni, mert visszakapván a Mst, mint már szükségtelet, elégettem. — A typographusnak tulajdonítom azt is, hogy a *Felicibus* egy sorba tette az *Immortalibus*sal.

3) VVLNERE CONFECTVM.

Ez nekem egészen újnak tetszik. De, a mint az ide rekesztett nyomtatás leveleiből látod, parancsolatod szerint vagyon megigazítva.

Hátra vagyon hogy annak adjam okát, miért marada ki a deákból mint a magyarból a *honesto vulnari superstitionis*. — Oberster Kándó látta, hogy az nagyon fogja éreztetni, hogy igen esekély esata volt a melyben *csak öt* esett el, de még jobban érezteti azt, hogy igen kevés kapott sebet, s úgy kívánta olyankor, mikor Te nem valál Újhelyben, hogy hagyjuk el azt. Ő ezen dolog iránt szólott a vármegye elsőivel, s azok is helybenhagyák az oberster kívánságát. Nem tartok tőle hogy szavannak bizonyosság nélkül is ne higgy: de Kándót, valamint az egész vármegye, úgy én is oly tökéletesen jó karakterű embernek ismerem, hogy ezt nem fogja tagadni; tőled pedig, azt reméllem, hogy az említett sorok elmaradását olyannak nézed, mely a vármegyének becsületére válik, és így ennek kihagyását még javallni fogod.

A monumentum négyoldalú lesz, a mint tudod, s én azt itélem jónak, hogy minckutána mind a deák mind a magyar felülírások felrakattatnak, a legfőbb oldalt, azaz azt, mely az út folyásával parallele fog állani, a deáknak kell elfoglalni. De a monum. hoc grati concives etc. ezen sorra illik, és nem más sorra. És így ezt magadnak kellene kívánni hogy ide tétessék. Egyéberánt lássa a vmegye mit csinál vele, nekem mindegy. Elég öröm nekem ha feláll, és hogy a reláció meg van téve, s ki van nyomtatva (mert a kinyomtatásán szívesen örvendek, sőt erre hiú vagyok): nem bánom én, ezt tettetés nélkül mondom, ha egészen más magyar inscriptiót tesznek is rá.

Költséged és költségem nélkül esik az újabb kinyomtatás, úgy merem azt remélni. Légy e részben is gond nélkül. Báró Barkóczynak nevében fiseálisa Dobos János úr

az ígérte, hogy azt Barkóczy fizeti; Kandó és Szirmay Ádám pedig megígérték, hogy ha Barkóczy nem fizet, ők fizetnek. — Nemes lelkedről én azt ígérem magamnak, édes barátom, hogy Te az *akarva-tett* hántást is elfelejtenél, ha a hántó azt *helyre hozza*. Mennyivel inkább ígérem tehát most, midőn esküszöm, hogy az esett hibát észre sem vettem. Élji szerencsésen, kedves barátom! A mélt. grófné kezeit szent tisztelettel esókolom, feleségem pedig tisztelettel fogalta s viszonozza ilvezletét.

LVI.

Széphalom, febr. 23-d. 1811.

Kedves barátom!

A reláció nyomtattatik. De most nem a reláció dolgában jövök tenni jelentésemet, kérésemet. Engedj meg, hogy egy engem nem illető dologban közbenjáró mertem lenni; annál bátrabban tészem azt, mivel a Te javad is kívánja hogy szóljak.

Mezősy Gábor és Pál urak egy testvérek. Gábor az őket illető sz.-mihályi portio eránt ellened pert indított, s ez a birtok közöttök osztatlan volt. Gábornak a fiai és veje, a mennyire tudom, Veled alkura léptek, és úgy tetszik, hogy hihető, hogy Te nekik tizenhat ezer forintot ígértél, és hatot már meg is adtál. Mezősy Gábor úr Pálnak rövidségével nem adhatta által a közös just, Pálnak tehát fennmarad a jusa. Arra kér tehát, hogy a Gábor fiainak és vejének a hátra való pénzt ki ne fizessed, hanem abból Mezősy Pál urat részeltetni méltóztassál. Meg fogod ez által erősíteni jusaidat, s nem kell magadat a perlekedéssel hosszantatni, mely gondolom, neked oly kedves mint nekem szokott. Ez eránt Mezősy Pál úr már neked írt, de nem vévén válaszodat, oda magyarázza, hogy talán nem vetted. Ez indította ezen oskolai barátomat, hogy engem tégyen közbenjárójává.

Mezősy Pál úr meg fog elégedni a summának hason felével, mely az urat illeti. Kérlek méltóztassál tudósítani, mit végzel, hogy az úrnak megírhattam; kérlek, azt írd, hogy tulajdon javad miatt, kész vagy a megírt summában részeltetni. — Te nem fizetsz többet mint ígértél a Mezősy Gábor úr gyermekeinek; azonban jusaidat solidálod.

Ez az a miért kérésemet tészem. Bizom becses barátságodhoz, hogy nem veszed halál megszólításomat, s levelemre felelni méltóztatol. A mélt. grófné kezeit szíves tisztelettel esókolom s maradok Széphalom, febr. 23-d. 1811.

alázatos szolgád
Kazinczy Ferencz.

LVII.

Eperjess, 8. mart. 1811.

Drága kedves barátom!

Több rendbeli leveleidre az utólsóra való felelettel kezdem. Sajnálom hogy Mezősy urak, kik velem egyeztek, részeseket, kiktől semmi levelet sem vettem, megcsalni igyekeznek; már ez is mutatja, he elégtelenek törvényeink. Az illetén eselekedet megérdemlené poenam prodictionis fraterni sanguinis.

Nekem elég bátorságom van, mert úgy fiztettem meg a két telket, hogy a Kánaán földjén sem kellett volna jobban. Azonkívül magokra vállalták mind a jus, mind a summa eránt a kezességet. Tiltson el hát engem törvényesen a fizetéstől Mezősy Pál úr vagy a többi részesek, kik károkat érzik, hogy oltalmazhassam magamat az egyezők ellen, s addig is végezzen vagy végezzenek velek. Úgy is csak két esztendő múlva kell letennem a hátra lévő 10000 rfr; de mit tegyek a kamattal?

Mihelyest megjobbította hibáit a pataki typographus, azonnal megszűntem reá nehezteni. Magam is tudok írni

sültelenségeket, nem szükség hogy azokat a nyomtató szaporítsa. Ha csupán az én nevem alatt jelent volna meg a deák emlékek, nem annyit gondoltam volna a hibákkal: de hogy gyaláztathatom magzatomat, kit te is fadnak fogadtál?

Hagyjon ki a vármegye a mit tetszik, nem ellenzem, noha Kándó ellenvetéseit gyengéknek tartom. Beesületet akartenni az insurrectiónak, és azért azt kívánja elhíttetni a jövővel, hogy a győri csata, melyben a felkelő sereg megveretett, nagy ütközet lett legyen. Mivel ezen nagy viadalban legalább is 50 zempléni insurgens sebetlen marada, azokat a kik sebet kaptak és kigyógyultak, s így az emlékek becsét érezhetnék meglepéssel, jutalom gyanánt megfosztja az érdemlett dísz bizonyosságától. Minő felforgatása az ideáknak! Kár volt azon valóságos római kifejezést kihagyni: *Honesto. Vulneri. Superstitibus.* Úgy látom hogy ezen hazában még sok esztendő múlva sem lesz közönséges a jó ízlés, a mely az igazán finom érzelmenek és a józan észnek összecsatlásában áll. Annál inkább fogja el szívemet a gyönyörűség midőn oly remek munkát olvasok mint Szemere Pál úré. Jól mondod, barátom, nincsenek öntve versei, nem is lehet ily szép verseket önteni; faragva vannak mint Niobe leányai, kiken annyi századok múlva bámúlással siránkoznak az érzékeny szívek. Köszönöm Dayka verseit is, sok édes illatú virágot fűzött közöjük az érzemény. Cserey Farkashoz írt verseid férfiasok. A debreczeni epithalámium nem hasonlítható a patakéhoz, nincs azonban érdem nélkül. Kézynék Virgilius. Szombathinak Lucretius az istene. A napnak imádói felett ragyognak a legvillogóbb sugarok. Epigrammáid melyeket küldöttél, nem csak frisek és kellemetesekek, ha süjtök egyszersmind; mosolyogva vágysz, versz, hullnak alattok az élethen maradó nevetséges halandók. Általadám Újláznak mind a verseket mind a levelet. Küldd vissza Szepes vármegye gyalázatos actáit.

Nem gondolom hogy a francziák csupán csak a könnyű nemű irásokban különböztetnék meg magokat. Minél kényesebb valamely nyelv, annál nagyobb az érdem olyan írókat találni mint Montaigne, Jean Jacques, Bossuet, Bourdaloue, Massillon, Patru, Montesquieu, Raynal, az idősebb Crebillon,

Chenier etc. etc. Csak annyi igaz, hogy a könnyű munkákra egy nyelv sines úgy elkészítve mint a franczia, és hogy a magos poesisra egy sines alkalmatlanabb a verselésben. Nem kell csupán a mostani írók után itélni a francziák literatúrájáról: épen az a nevezetes ennél a nemzetnél, hogy minden könnyűsége mellett annyi erősen és mélyen gondolkozó férfiakat hozott. Ugyan rendes dolog, hogy némely, kivált német írók egy olyan nemzettől tagadják meg a mélységet, a kinél még most is oly élő matematikusok találhatnak, mint p. o. La Grange, La Place, Lambert és a többi. Igaz, hogy ezeknek mélységek nem érthetetlen, nem zavaros, nem homályos, nem setét. Genlis asszonynak ítélete a franczia philosophusok ellen igen keveset nyom. Hogy Voltaire, mindenütt Voltaire, szintűgy valamint Cicero mindenütt Cicero, azt nem lehet tagadni, és annak nem lehet és nem is kell másképp lenni, mihelyest genie valamely író. Csak az vetkezhetik ki eredetiségéből, a kinék nincs individualitása; de azért más tónusban írt Cicero de officiis, másban Pro Archia Poeta, Voltaire szintűgy más tónusban írta Oedipusát, másban Candidot, és másban védelmezte Calast. Minden tónust, minden formát esmert ez a nagy ember, és a maga helyén gyakorolta. Csak az a valósággal nagy író, a ki mind természetes, mind hathatós, mind érzékeny, mind esipős tud lenni, és mind ezt a maga helyén tudja. Az elmés Kotzebuenál olykor oly elmésen beszél egy inas, mintha bel esprit azaz szépelmés volna. Voltairenél minden személy mindenkor megtartja a természeti karakterét, és látszik ugyan, hogy Voltaire beszélteti, de ritkán látszik, hogy Voltaire beszéljen helyette. Talán soha sem élt ember a világon, qui auroit joint à une plus grande imagination un esprit plus étendu, plus juste et plus varié. Ő az atyja az universalis historiának Európában, azaz a valóságos philosophusi methodusnak a történetek előadásában. Többet hazudtak a kik ezafolták, mint ő; ez ez úgy elhíresítettett felületes szintjáró ember, homme superficiel, esmertette meg legelsőben a francziákkal a mély angoloknak literatúráját. Kétfő mindenben, semmi vélekedése nem járt túl a határon, il n' a aucune opinion extrême, et il porte partout un esprit philosophique et d'analyse, même là, ou il se trompe, úgy-

mond Condorcet, és igazat mond. Az indulatosság vala hibája, mert felette tüzes és érzékeny mind szívvel, mind észszel bírt, de nem vala rossz ember, noha a papok és a vén asszonyok annak hirdetnék; és mint külön vett ember is sok jót tett. Vannak nagy írók a németeknek, de egy sincs hozzá fogható. Schiller akármelyik munkájában, annyi fellengségek közt, több hamis metaphora, több dagályok találatnak, mint Voltaire minden munkáiban. A mit Schiller írt: von der Anmuth, az minden kellem nélkül való: csak olvassa valaki Voltaire philosophiai Dictionáriumban p. o. a czikkelyt a szépről, a kellemetesről, a szószólásról! Nagy észszel s nagy ideákkal bírhat valaki, helyes ízlés nélkül, mint p. o. Jean Paul, a kiben a szüntelen való elmésség a legnagyobb hiba, írásai valóságos potpourrihoz hasonlítanak, a halomra gyűjtött, összcsemészelt és sózatott rózsalevelek gözeleti fűszerszámos és balzsamos illatjok által a rothadás közepette fejünket elszédítik. Ki szagolhatja sokáig a potpourrit fűszédelés nélkül, vagy ki olvashatja sokáig egymás után Jean Pault, a nélkül, hogy vagy el ne fáradjon vagy el ne tébolyodjon? — Tudom én jól, hogy a németek, qui ont pour l'ordinaire fort peu de netteté dans l'esprit, igen keveset hajtanak a világosságra és a praccisióra az írásban, azt mondván: das ist flache Begreiflichkeit: de jobb ez e lapos érthetőség, ez e tisztultság és ez a határszabás az ideákban s képezetekben, mint az ürességgel puffadó tövises homály és érthetelenség. Nekem a németek közül a prózában legjobban tetszik Schlötzer, Zimmermann, Sturz, Kotzebue, Posselt, az újabbak közül pedig Jenisch, Buchholtz, de még jobban Bülow. A pocták közül a ragyogva folyó Wieland, és a gyakran felleng Schiller, az éles Blumauer, és olykor olykor Göthe. A mi Göthét illeti, a híres tanuló esztendeit Wilhelm mesternek sem én, sem feleségem nem tudtuk érteni, de értettük ám azon albanói esetet oda lehelt dalt: Kennst du das Land wo die Citronen blühen etc. Régen nem olvastam gyengédebb ihletéssel szerzett versezetet. Egyéberánt némely lángok és sugárok közepette sok füsttel, köddel és gőzzel bővölködik az északi nemzetek pocsisa.

Hogy visszamenjünk a prózára, lehet-e p. o. a szósz-

porító Wielandnak Agathonját Voltairenek akármelyik románjához is hasonlítani? akár az előadásnak esinőségát, akár a practica philosophiabeli tekinteteket nézzük, akár a stylus folyását és a regézésnek kecsét? A sok görög lopás legkellőbb mindenek közt Wieland prózájában; tautologiarum, pleonasmorum gratia usque abutitur. Nem hiába, hogy olyan vén, azért nestorizál úgy. Mértékletesen kellene élni a hibákkal, bár milyen tetszősek legyenek is. Oberonnak azonban, az Új Amadisnak és Muzárionnak, sőt talán Aristippusnak is, bizvást örök életet merészlenék ígérni. A jó ízlésre, barátom, relate ad culturam extensivam, csak a legtársaságosabb nemzetnél lehet akadni, mert relate ad culturam intensivam, minden nemzetnél találkoznak különkülön nemekben nagy emberek, azaz a kik a nagy tudományt, melyet mély és nagy terjedésű észszel és sok fáradsággal szerzettek, a dolghoz alkalmaztatott jó ízléssel, férfiasan egyszersmind és esinösen elő tudják adni. Azonban minden nagy tudós nem mindenütt homme de Société egyszersmind, mint Franciaországban, ahol, amint Rousseau maga megvallja, a jó társaságokban tanulnak írni az írók, és azt a tactust szerzik meg, melyet csak jó társalkodás által lehet magunkévá tenni. Azért nincsenek egy nemzetnek is a mostani tudós világban annyi populáris írói mint a francziáknak. Franciaországban a nagy érdemű tudósokat a hatalmas és nagy urak megdánák régtől fogva legszorosabb társaságokra méltóztatták, és ez az oka, hogy a bokros tudósok kellemültek, simúltak, a nagy urak pedig és dánák velőztettek, és lelkek valamennyire inakra kapott; ezen egyeledés által a nagy fővárosban, az udvarnál, s idővel minden jó társaságokban oly egy jó tónus centralisáltatott, mely az önön-meghiittség és a magabiztalanság közepette esvén, a szeleburdiságot és a nyomadékos nehézkedést egyenlően kiküszöbölte. Ez okozza, hogy a valóságos franczia könnyűség a jó íróknál a kikapóságig nem terjed, hanem hogy összekeveredvén az értelemmel, az okosságtól vezéreltetik, és a józan ítélet által mérsékeltetik. Melyik nemzet a mostaniak közül vitte messzebb a practica psychologiát? a társaságban élő emberi szíveknek esmérétét? kiki önön-szeretete kímélésének, ápolgatásának, gerjesztés-

nek, táplálásának mesterségét és fortélyait? Innen van, hogy a francia írás- és társaságheli tónus az ellenséges udvaroknál is győzedelmeskedne, minckelötte még ezen udvarok a francia fegyver által meghódítottak volna. Innen lön, hogy a francia nyelv a deákat kitolná, és azon időben, a midőn az anglus nyelv és nemzet már virágzott, a német pedig már virágozni kezd, diplomaticus nyelvvé változna a Tamíza partján szintűgy, mint a Néva partján.

Csak az a nemzet, a kinek legtöbb extensiva practica culturája, civilisatiója és politúrája vagyon, és a kinek írói legpopulárisabbak, remélheti a legnagyobb magasztalást a legkésőbb jövendőtől. Vizsgálj a régi görög s római írókat, kik hozzánk általjöttek, és mondd meg, kik vannak közülök leginkább divatban? A midőn a híres La Lande Kant philosophiáját általolvasta volna, azt monda a többi között a francia institutum előtt:

Nouveau système, beaucoup de mots nouveaux pour quelqu'un qui ignore le grecque et les anciens systèmes philosophiques et les modernes; au reste pas une seule nouvelle idée. En fait de metaphysique (mais je ne parle pas d'hypotheses) l'esprit humain a parcouru tout le cercle d'idées abstractes, intelligibles et comprehensibles, dont il était capable par sa nature. L'idée de la perfectibilité indéfinie de l'esprit humain ne peut pas être applicable aux idées metaphysiques et purement abstractes.

Látod is, barátom, hogy a Kantianismus, Fichtismus, Schellingianismus, azaz ez a három águ idealismus, mely egész a transcendentalismusba bécsep, Villers mindentörekedési mellett is sem tesz legkisebb szerencsét is sem Francia-, sem Angliaországban; hogy mennének hát a jövendőre az arról írt borzos könyvek? Csak úgy fogja ezeket emlegetni a posteritas, mint a Peripateticismust, Scoticismust, Dunsismust, mint t. i. nagy tévedéseknek nagy példáit, és mint annyi meg annyi elégtelenségeit a megfoghatatlanoknak, a repülni akaró emberi elmének; messze van még a naptól a legfellebbebb sas szállása, kitörik minden szárny ily magas ürességben, ahol nincs levegő, s élni nem lehet nekünk, de a posteritas sem gondol vele, Empedocles an Stertini deliret

acumen. Olvasd Degrandónak a minap Histoire comparée des systèmes philosophiques anciens et modernes, és meglátod, hogy tudják a francziák a legabstractusabb ideákat világosságra hozni, általérteni és becsket megítélni. De még Németországban is két metaphysicabeli felekezet vagyon, az egyik a legabstractusabb ideákat a practica medicinában applicálni akarja, a másik sír és nevet ezen veszedelmes applicátiókon, melyek által lehetetlen vagy kitudni vagy kigyógyítani valamely betegséget. Jól mondja egy német író: Die Deutschen sind wirklich Schwärmer, nur die praktischen Franzosen wissen erreichbare Ideale zu realisiren. Gyermekségentől fogva az iskolákban Kreil alatt, ki minden akkori tanuló társaim közt legjobban szeretett, ellenvetéscimen (mert több agyvelőm vagy lelke vala akkor mint most, vagy mivel csak 17 esztendő voltam) némelykor elbámúlt, sőt gyakran, nem tudom mért (talán Gallforma ideái valának) méregette főkoponyámat, tanultam a németek philosophiáját; azolta valamennyivel jobban esmerkedtem még meg mind az ő, mind az anglusok literatúrájával, legkésőbbben az olaszokéval és a francziáékéval (t. i. olaszországi útazásom alkalmatosságával), mert a deák literatúrát in originali, a görögöt pedig deák fordításokban többnyire maga Koppy az önönmaga szép bibliothékájából ösmertette meg velem. Ha azt akarná valaki, hogy azon három literatúráról, t. i. a németekéről, anglusokéről és francziákéről megmondjam eskély itéletemet, azt mondanám: hogy Németország is sok originális genieket adott, p. o. Schlötzert, Lichtenberget, Thümmelt, Blumauert, Kotzebuet, Gessnert, Jean Pault, Schillert, Wielandot, Klopstockot, Göthét, Buchholtzot, Bülowot; de hogy egyáltalában vevén literatúrájokat német uraimék szerfelett systematikusok, a helyes ízlés nem bélyege literatúrájoknak, a tudományokban mindent egy principumra akarnak visszavinni, syntheticusok inkább, hogysen analyticusok, felette mind abstractusok mind kiesnykedők (minutieux), mindent ki akarnának méríteni, és mivel ez lehetetlen, azért gyakran haszontalanul unalmasok, szószaporítók, s még sem orátorok, s ritkán adják elő a tudományokat testestől s lelkestől, hanem gyakran vér, hús s inak nél-

kül való skeletomokban. Die Vielseitigkeit ihrer Literatur schadet der Bestimmtheit derselben. Charakterje literatúrájoknak die Trockenheit, die metaphysische Poesie, und ihre Metaphysique spielt in das Unerreichbare, Unbegreifliche, Verwirrte, Unfaszbare, Unanwendbare, und vor lauter Höhe in das Nichts, oder auf's wenigste in das Leere hinein; Kategorien, Constructionen der Natur etc. Grandes misères.

Az anglusok, kiknek Locke-jok, Hume-jok, Blaire-jök, Shaftesbury-jok, Home-jok (mert Newton és Hobbes szintúgy mint Leibnitz és Comenius a németeknél, Des Cartes a francziáknál, többnyire deákul írtak), Robertson-jok, Gibbon-jok, Ferguson-jok, Malehusok, Milton-jok, Sternéjek, Shakspear-jok, Addison-jok, Pope-jok, Thompson-jok, Swiftok, Butler-jek, Prior-jok, Dryden-jek, Burke-jok, Sheridan-jok és Fox-jok vagy on, mélyek, magosan szállók, hathatósok, humoristák, zavarosok, szökők ideáikban, legalább gyakran nagyot lépők; de melyik nemzet vitte a mostaniak közül tovább a tudományokban den praktischen Blick, die Richtigkeit des Geschmacks, und die Lebendigkeit der Darstellung, l'esprit d'analyse, d'ordre, de clarté, et de précision, a francziáknál, és, a mint magok nevezik, la méthode? Les Français sont profonds sans être creux, exactes et méthodiques sans être ou minutieux ou emmyeux. Les anglais sont en général plus profonds, mais il voyent moins juste, les allemands sont aussi plus profonds, mais ils voient avec moins de clarté dans la profondeur. Az én kedvelt metaphysicusaim az anglus Locke, Condillac, Helvetius, Cabanis és az új időkbeli két Plato: az anglus Shaftesbury t. i. és Malebranche a francziáknál. Kit lehet a németek közül ezekhez hasonlítani? valóban sem Mendelsóhnt, sem a hollandus Hemsterhónt. Nem igaz, hogy amazok közül némelyek nem hitték a lélek hallhatatlanságát; nem igaz, hogy vastag materialisták voltak, de igaz, hogy minden materiát örökösnek, s még azt is annak tartották, melyet öt érzékünkkel meg nem foghatunk; csak annyi igaz, hogy a nem-materiát mint reális valóságot meg nem tudták fogni, és hogy képtelenségnek tartották azon buta állítást, hogy az általunk érezhető vagy érezhetetlen materia ne gondolkozhasson, ne érezhessen; még a vegetációnak és az

érzékenységnek határit sem esmerjük; oly rejtett lépcsőkön csúszik minden egymásba a természetben, mint a színek a nagy mesterek képirásiban; és mi gőgös pedánsok és iskolabeli bölesek meg akarjuk határozni, hogy mi gondolkozhatik, mi nem? Én bizonyosan nem tudom, hogy ninesenek-e a gondolkozás kifejtetlen elementomi a márványban, és jobban kifejtve a borban; amnyit tudok, hogy élesebben gondolkodom ha jó bort ittam mértékkel; nem állítom azért a jó tokajit vagy philosophusnak vagy poetának, de nem tudom bizonyosan, hogy a gondolkozás tehetségének magvaival nines-e elhintve a kopasz tető, és nem ébresztetik-e fel legelsőben is a mustnak forrása által a kádban a moeskos lábú oroszoknak tapodási alatt ezen tehetség zsengeje? Az a tengerek ura, William Pitt, solasem dolgozott a nélkül, hogy egy palaczk jó spanyol bor ne lett volna az asztalán. Voltaire, II. Fridrik és maga Napoleon igen gyakran kávéval tartották munkálkodó eszüket. A törököket az opium teszi vitézekké. Micsoda szelid elméjük a soha hússal nem élő és az ökröket majd egész az innadásig tisztelő indusok? Vesz, fogy és újul mindennap gondolkodó tehetségem, csak azt tudtam eddig tapasztalásból kigondolni ezen tehetségem felől, mely valóban már most sem olyan éles többé amint volt.

Menjünk tovább, barátom. Az én kedves historicusaim a mostaniak közt legelsőben is Buffon, a természet képirója, a ki a maga nemében szintúgy olyan egyetlen egy ember a világon, mint Geszner p. o. az idylliomokban és Bayle a historiai kritikában; azután Gibbon, Robertson és Voltaire, kit ama kettő mint historicust magasztal. Mit kell hát azon német tudósokról tartani, a kik Nonnotte, Patrouillet, des Fontaines, Fréron és a bosszuálló megrágalmazó La Baunelle után ezen nagy embert, mivel néha egynéhány esztendővel a dátumokban hibázott, és mivel az igazat mind kifürkészte, mind kijelenteni merete, hazugnak hazudják?!

Nem irígység, nem tudatlanság, vagy nem fanatizmus-e ez? Csak a jövő fogja helyesen megismerni, hogy mennyivel tartozik a világ a franczia és anglus philosophiának és bekevással a németekének. A kik az encyclopaedistákat és oekonomistákat a franczia revolúció apjainak tartják, azok

nagyot hibáznak; ők jó s csendes változást akartak; sok hiba, sok hazugság van az Encyclopaediában, de nincs egyetlen egy tökéletlenség is. Az emberek mindent a mi új, akár milyen jó legyen, outríroznak azaz túlvisznek. a legjobb búzából termett magot a nedv keresztül a sok sugároknak égető melegsége üszökkel borítja el, mikor azután kenyér süttetik ezen termésemből, csak a sok üszkös búzát emlegetik a gazdasszonyok, de midőn később elválasztatik a jó mag a rossztól, és amabból jó czipó válik, kiki diéséri ezen cledelt és megelégedve eszik belőle!!! — —

Voltairenek s más nagy embereknek rágalmozói szint-
úgy fognak járni mint azok, a kik Herodotust a hazugságok
zsákjának hirdették: ime Egyiptomba indul a XVIII. század
vége felé fegyver közt egy tudós expeditio, s már most ki-
sül, hogy oly pontossággal írta le ez a Múzsák fia Egyipto-
mot, hogy senki sem jobban. Tovább erdek tárgyamban;
boesásd meg a sok episodiumokat, de levelet írok nem
könyvet, és amint jönnek ideám, úgy adom által azokat ba-
rátságod keblébe a magaméból, mert az érzékeny embernek
a szívéből is jönnek ideák, ha nem rendesek is egészen, lega-
lább nincsenek minden összekötés nélkül. A philosophusok
és historicusok után menjünk által az újabb időkbeli poe-
táknak. Megvallom, hogy én nem az anglusokat, nem a néme-
teket, nem a francziákat, hanem az olaszokat, spanyolokat,
portugallusokat (nem szólok itt a régi görögökről és római-
akról, és a sok mindenféle szent írásokról), meg Sadit, Fer-
gusit és egyéb arabs és persa poetákat tartom a legnagyobb
poetáknak. Nem szokhatom az északi poesishez, még Ossian-
hoz sem egészen; az a szüntelen való köd és szomorúság
nincs a természetben, még Londonhan is a nap süt némely-
kor; engemet is interesszál a melancholia, bonheur des mal-
heureux, tendre melancholic, én is gyakran komoly vagyok,
a klíma, a gondok, az életünk-módja hozza ezt magával, de
ki fog mindég sopánkodni?! A phantasia változásokat kíván,
és az érzékenység szintügy; minél több varietas van a ra-
gyogó tüzes képezetekben és költésekben, és az érdeklő ér-
zeményekben, mennél több természetesség a mellett mind a
rajzolatban mind a festésben, és mennél kevesebb metaphysi-

kabeli ideák és metaphorák, annál jobban tetszik nekem akár-
mely költemény.

Nem mondom én azért, hogy esupán csak eleven és
találmányos képzelődéssel és költéssel, meg meleg érzékeny-
séggel, helyes ítélet nélkül lehessen akármilyen remek poe-
mát írni; de az ítéletnek csak olyannak kell lenni a költe-
ménységben, mint a jó lovak jó kocsisának: spiritus pure
rector, non incitator esse debet; nem kell hogy sújtsa a
virgonez paripákat, hanem csak hogy néha tartóztassa vagy
igazítsa.

A francziák közül Voltaire, Racine, Corneille és Mo-
lière, meg La Fontaine és Florian, a könnyűbbek közül pe-
dig Parny és Boufflers kedveltjeim; Delillet esupán colo-
ristának nézem. Az anglusok közül Sternet, Thompsont és
Swiftet kedvelem leginkább, meg Milont, meg Shakespea-
ret helylyel-helylyel. A németek közül pedig Wielandot, és
minden hibáik mellett Kotzebuet és Schillert; itt s amott
Góthét is, mais si Schiller est souvent gigantesque, Góthe
est quelquefois trop niais; Blumauert is szeretem; Kleist,
Hagedorn és Steigentesch is elevenek; csak ott metapho-
ráznak ahol szükséges, és nem metaphysikabeli a poesisek;
Thümmel is igen tetszik nekem, ennél nem tudok résztvé-
tetőbb hypochondriacust; az egyik Schlegel sem rossz költő.

A francziák leggyengébbek az eposban, az idylliumokban
és az ódáknak; ennek részszerént a nyelv kényessége az oka,
részszerént pedig az ilyetén, a társaságos élet és philosophia
által szerfelett kipallérozott, überfeinert, amint Jenisch mondja,
népnek esupán az megírt képezetek által az elragadtatásra
való alkalmatlan volta. Az élő szó, a játékszín majmozási, a
becsület reménye a lehetetlenségig elragadhatják a francziát,
de hogy lehet a esupán képzelt esudálatosból származó ger-
jedelmnet egy olyas, mindennek fejtegetéséhez szokott, nem-
zetnél lázítani, mely már önön nemzeti nagy eselekedeti
által a esudálatosnak határit szükítette? Az ilyetén nemzet-
nél szükséges, hogy a historia epossá és az epos historiává
váljon, úgy, mint p. o. Lucanus Pharsáliájában; azonban
meglehet, hogy a mostani Achilles majd egy Homerust tá-
maszt. Egyébiránt alkalmasint minden nemzeteknél nem igen

felette messze ese culturájoknak kezdetétől az eposnak epochája, és hihető hogy Homerus példája s követése, és azon alkalmas és igen udvarias mese nélkül, mely Anhisestől és Venustól származtatá a Caesárokat, és a másik, Dido és Aeneas közt költött, regé nélkül, a mely oly gyönyörűen magyarázta a rómaiak és carthágóbeliek között forró gyűlölséget, a hallhatatlan Aeneas nehezen született volna Augustus alatt a világra. A mi az idylliumokat illeti, hogy találhatja egészen a kigyalult udvarias és pallérozott társaságú francia tudós az együgyű pásztori életnek tónusát? Több kívántatik chez, mint esupán az érzékekbe ötlő testi mozgó szép természetnek képirásához. A francziák áldott szép bő földet laknak, boldog éjhajlat alatt; nem szükölködnek tehát nagy példázatokkal dans la poésie descriptive, noha hátrább legyenek az idylliumokban. Megmagyaráztam mért gyengébbek az eposban, idylliumokban és ódáknban. A mondottakból kitetszik, hogy mért kell nekik leginkább tündökleni in der didactischen und in der dramatischen Poesie. A dramatika-beli poesis kivált a kipallérozott társaságos életnek szülöttje. Van szép természet a társaságos életben is, sőt többek, különbözőbbek és olykor erősebbek az indulatok, az egymásbaütkezés és az illendőség meg ellenkezések által, a melyektől fojtogattanak. A dramatika poesisnek a morális ember a társaságban a tárgya; ez e morális ember a társaságban, kivált a kipallérozott társaságban, számtalan modificatiókat szenved és szenvedhet a társaságos életben, természete, indulatai és a körülállások szerént. Az illendőségnek, a magatettetésnek leple alatt dolgozó indulatos szívnek önön maga elárulásai, valamint a leginteresszansabbak magokban, úgy a legnehezebbek az előadásban; a komoedia tehát és a tragocdia, egy szóval a dráma, legnehezebb neme a poesisnek, és ebben természetképen a legtársaságosabb, legpallérozottabb nemzetnek nem csak leginkább bővölködni, hanem a többieket felül is kell múlni. Tudom hogy Németországban némely, esupán magokkal eltelt, tudósok a francia theatrumot ócsárolják, mert p. o. néha vétnek a francziák a costum-ban, a titulaturákban, mivel rhythmusokban vannak többnyire játékdarabjaik, és mivel igen gyengédek (tendres), olykor

herosaik. A mi ezt az utólsót illeti: már Voltaire kiirtotta azon balítéletet, hogy minden komoedia vagy tragocdia forgókerékének a szerelennek kellessen lenni; de hogy a szerelen a legbővebb forrása az emberi indulatoknak, az mégis csak igaz marad; csak hogy férfisan kell szeretni a herosnak. A mi a rhythmusokat nézi, az azoknak helyességétől és a hangszózástól (declamatiótól) függ, minő hatások van, szintúgy, mint a jambusok is, melyek ha ninesenek jól írva, s ha rosszul szavatoltatnak, nem jól jönnek ki. Némely francia íróknak némely hibáik miatt az egész francia theatrumot gyalázni felette nagy igazságtalanság. A csak olyan, mint Puky volt viceispán mondása, midőn egykor a játékszínbe hívtam! Minek mennék, úgymond vastagoeskán de nem elmétlenül, hiszem ott csak . . . .ni akarnak; ha elsül, komoedia, ha nem, tragocdia.

A szószóllásban, azaz a bőségesenszóllásban, noha a francia revolutio sok nagy érdemű orátort hozott, de én csak mégis a mostaniak közül az anglusokat tartom a legnagyobb orátoroknak, és közülök Sheridant a legnagyobbnak; mind megvan benne a mi Demosthenesben és Cicéroban megvolt; csak Hastingot védelmező oratióját olvassa valaki, ha ezen állításnak igazságáról meg akar győződni. Hasting talán nagyobb gazember volt mint Verres, de Cicero nem vala nagyobb szószólló Sheridannél. Az anglus constitutió-nak fajzatja ez e felsőség. Ha nagyobb emberek az anglusok in eloquentia civili, nagyobbak a francziák in eloquentia sacra: e természetes, mert többnyire római katholikusok. In eloquentia forensi mind Angliának, mind Franciaországnak, mind Olaszországnak nevezetes embereik vannak. A németek, kiveszek egynéhány predikátort, a legszegényebb mint orátorok, mind orálók.

Mind ezeknek csak az a következése, hogy sok nagy embert szült minden nemciben a literatúrának a kérdésben levő három nemzet; de hogy csak mégis mindent együvé véve a francziáké és az anglusoké az elsőség, legalább quoad qualitatem, etiamsi non quoad quantitatem. Bővebb talán a német literatúra, mivel a tudósság mesteremességgé, életnemévé lett Németországban, a theoriabeli nevelés sehol

sines jobb lábom mint ott, úgy üzik ott a tudományokat mint a szabó a varrást; meglehet hogy többet tudnak a németek, de nem tudják többnyire olyan világosan, olyan könnyen olyan kellő renddel, oly practice s oly jó ízléssel kiadni a tudományt, mint a francziák, sem oly hathatósan mint az anglusok; borzosabban, fonnyadtabban mind beszélnek, mind írnak nagyobbaránt. Az intensiva cultúra nagy náluk, sőt az extensiva theoretica is; de bezeg kicsiny ám relative az extensiva practica culturájok a tudományokban és mesterségekben. Sokat fog nekik használni a franczia befolyás. Igen jól mondja Kotzebue: *Wir Deutsche sind Schwärmer, die Engländer Denker und Kaufleute, die Franzosen sind handelnde Männer.* A következtetések és a történetek mutatják a franczia elméknek és nemzeti karaktereknek superioritását. Gyakran gondolkodtam, hogy mért legyen ez így, és úgy találtam, hogy onnan van, mivel a franczia nemzeti karakter ellenkező mineműségekből olvadt össze. A franczia p. o. igen szereti az élet gyönyörűségeit, és még is ki hál meg szívesebben hazájáért vagy merő képzelt becsületért is? ki tud több áldozatokat tenni, kiesoda kevésb egoista, nem csak mint nemzeti, hanem mint privatus individuum is? azt a képzelt point d'honneur, mivel olykor szomorú következtetései vannak, annyira vívták magok némely franczia írók; de ugyan lenne-e mindennemű dícsőségnek azon magas lépésőjén a nélkül ezen nemzet? A tüzes, oly frissen bizgatható franczia nem gondol semmi veszedelemmel, és kegyelmes mihelyest győz. Nem irigy sem az anglus, sem a franczia, mert kevély mind a kettő; de az anglus fősvény, mert nem könnyen gondolkozó. Látod, barátom, miként használhatnak olykor az ész hibái a morális karakternek, és miként árthatnak annak olykor az értelem tökélyei. A franczia lobbanó, és mégis ki nagyobb vizsgálója az emberi természetnek in praxi, in vita humana a francziánál? *Der Engländer, der Deutsche kennt besser den Menschen; der Franzos die Menschen.* Noha ezt sem lehet egészen mondani, mert ha vizsgálni akarjuk hogy mennyire vitte Hany a vakonszülötteknek, Epée pedig és Sicard a siketnémáknak iskolázását, lehetetlen meg nem vallani, hogy eddig senki sem esmeri jobban a

francziáknál legalább az emberi elmének természetét. Az önszeretet a legnagyobb hevességgel nyilatkoztatja ki magát nála, s még is ki tudja azt jobban mérsékelni, titkolni? ki tud a másénak jobban kedvezni mint a franczia? A viszonos bántás és bántódás könnyűségének mérséklésére termett a simúltság (politesse, mert az udvariság courtoisie); ez, meg a megbántott point d'honneur következtétől való tartás kevesitik a bántásokat a lángról pattant franczia ifjuságnál, és a tett bántás szabja elő egyszersmind az elégtételt, melynek adása s vevése a fegyverben való gyakorlatást és egyszersmind a bátorságot is, és a győzés után a kegyelmezést megkívánja. Ha eltiltotta Bonaparte a duellumokat, jól tette, mert a franczia nemzet már megkatonásodott és kipalléroztatott egyszersmind, és mindig hadakozik most is; de a mi elfújult és mind a czélozandó, mind egyszersmind simulandó ifjuságunk mért oly gyáva, amint már több ízben tapasztaltam, és mért szenved el inkább becsületlenégeket, hogysen duellál? Azt akarjuk hogy fiainkból derék bátor emberek váljanak, és rettegünk, ha legkisebb veszedelemben forognak. Non his juvenus orta parentibus infecit acqvor sanguine Punico etc. Sed rescissis docta ligonibus versare glebas. Száz magyar ifjú grófnak vagy bárónak halála semmi sem, ha az által a simúltság és becsület finom érzése és a férfias bátorság felelevenül elhanyaglott nemzetünkben. Ezt, barátom, két szeretett fiaknak apja mondja, és nem csak mondja, hanem ha él, meg is fogja bizonyítani hogy érzi, s meg van arról győződve a mit mond. Nem lehet semmi ezelt az arra vezető eszközök nélkül elérni. Előszámlálatlan jó, nagy, mély és messze terjedő következtetési vannak a simúltságnak és a becsület bibéjének, de mi azt akarnók, hogy a jónak soha semmiféle legkisebb rossz következtetése se lehessen, ut totum sit perfectum et quoad ipsum totum, et quoad partes, et quoad omnes posibles partiales consequentias. Képtelenség! mivel maga az úristen is csak az egészre nézve teremtette oly tökéletessé világunkat. Én, barátom, nem vagyok sem franczia, sem anglus, sem német, hanem esmerem valanennyire e három nemzeteknek mind literatúrájokat, mind nemzeti karaktereket. Mivel ezen tárgy-

ról kezdél szólni, bátorkodom veled közleni véleményemet: ha hibáztam igazíts, de én nem tudok másképp szólni, csak ahogy látom, értem és érzem a dolgokat.

Azt kérdeled hogy mikor leendek kamarás? Csak akkor barátom, ha utazni találnék. 1807-ben a császárné lakodalma alkalmatosságával a kamarások közé kaptam billyétet, mert hogy is teheték volna fel, hogy gr. D. J. nem kamarás! Helyemre indulván, egy német gavallér áll útamba, s azt kérdi: Mr, êtes vous chambellan? — Il y a long temps Mr, que j'aurais pu l'être, vala feleletem, általadva billémet tovább indulék. Ha még legkisebbet szólott volna ez az úr, készen vala már más feleletem is, azt mondtam volna neki ott az egész ragyogó sokaság előtt: Je suis plus que chambellan, Mr, je représente un comitat, qui est au moins aussi grand que l'Inn viertel, qui se trouve maintenant au point d'être séparée du corps de la monarchie. Épen akkor negotiációk által el akarta szakasztani a monarchiától ezt a kis földközt a francia országlószék. Csakugyan mit gondolsz, megnézették volna-e velem ezen feleletért a munkácsi várat? Meglehet, mert nem érdemlettem volna meg.

Még egy szót kell hozzá adnom ezen litániához, úgy oda való ugyan, mintha azt mondanám: ora pro nobis sancte Ajax, a litániában Omnium Sanctorum post Sanctum Cosmam et Fabianum; de azonban igen interesszál engem ez a sz. Ajax, a kinek két szent neve van, és a kít Constantinus Gábornak hívnak. Kérem, írd meg nekem mennél előbb, ez a dupla szent Patakon milyen ember, emberséges görög-e, és lehet-e benne bízni? és nagy tehetségű-e? A te ajánlásod vagy ócsárlásod, melyet barátságod az igazság után fog tenni, igen essentialis dolog lesz reám nézve. Maradok holtig

igaz szolgál s barátod
Pipsz.

Mi újság a magyar literatúrában?

LVIII.

Széphalom, April 3-d. 1811.

Kedves barátom!

A tegnapi gyűlésben érdemes barátunkkal s nekem rokonommal is Szirmay János úrral szerencsém lévén Új-helyben összejönni, általa küldöm Rehitiónknak újra nyomtatott némely exemplárjait. Mellé zárok egy explt aesthetikai tárgyú epigrammáimból, hatalán még nem láttad volna; ebből többet nem adhatok, már mind elküldözgetvén a mi volt. Gyűlésünk felől Szirmay barátunk által szóval fogsz tudósítást venni, s látni fogod azon repraesentációt, melyet Horváth Tamás dolgozott. Diacta fog tartatni, s meglesz a dolog formája. Én a végezést visszavonhatatlannak nézem, mert össze vagyunk kötve a mostoha-testvérség normáján a csehkel, galiciánussal s austriai némettel, kiknek nincs más törvények mint a mi parancsoltatik. Ha ezeknél a 100 f. bankó = 20: miként lehetne nálunk 100 = 100? S ily rendkívül való veszélyben rendkívül való a segéd is, melyet nyújthatni. Képzeled hogy ha földig ront is ez az electrica succussio, én ezt mégis inkább szeretném mint a bankók sokaságát; de inkább oda hajlottam volna, hogy azt a módot válaszsza bankóink eltörlésére az udv. commissio, melylyel az assignátok törlettek el Franciaországban. Örültem hallván tegnap gróf Sztáray Alberttől, hogy te is épen ezen gondolatban vagy.

Itoszas és ezért még becsesebb levelednek aesthetikai s philosophica tárgyára most nem felelhetek. Alig hinné az ember hogy te oly szélesen tudj holnit. De, édes barátom, azt volna kedvem rá mondani, a mit D'Alembert monda a gex-i juristának*), midőn ezek Ferneyből együtt indultak ki: Mely szertelen extenziójú tudós ez a Voltaire! De nekem úgy tetszik, hogy a jus-ban kevesebb mint a több nemében

*) Világosan e helyett: d'Alembertnek, a jurista. A kiadó.

a scibilének. D'Alembert felel: Nekem pedig úgy tetszik, hogy a geometriában kevesebb. — Én veled egyébben nem mérközhetem össze teljességgel mint a német literatúrában. Midőn Schlöztzert nevezed elöl, s Göthét (a Kennst du das Land-ot kivévén) nem is igen említhetőnek nézed, már akkor azt mondom, a mit a gexi jurista s D'Alembert a patrónusodról. Ismered-e Göthének Iphigeniáját? ismered-e Rómában irt Elegiáit? ismered-e románczait és balládjait? ismered-e Egmontját, Tassóját, Faustját, Plundersweili vásárját? Quo quo vestigia fixit, subsequitur decor. Több ő nekem mint minden. Ha úgy lehetne az óhajtással magamat valamivé tennem, mint a tündérhistóriákban királylyá, én semmi nem lennék egyéb mint Göthe magyar nyelvben. — De erről máskor bővebben.

Constantin Gábor felől most is csak azt írhatom, a mit postán írtam miudjárt leveled vétele után. Vultu mutabilis, albus et ater. Laudatur ab his, culpatur ab illis; úgy mindazáltal, hogy a bankó eltörlése előtt legalább gazdag volt, szépen bír, s a bankó eltörlése roszzá szegényynyé nem tette. Ave coreulum.

LIX.

Széphalom, Jún. 22-d. 1811.

A Marcus Aurelius atyjának
a Marcus Aemilius atyja baráti szíves tiszteletét.

Kedves barátom!

Három leányt szülvén, végre Sophie jún. 18-dikán nekem fiút is adott, kit más nap pataki prof. Nagy Ferencz a Batrachomyomachia s a Bion és Moschus fordítója, Marcus Aemilius Ferencz nevekre keresztelt meg. Midőn háromszori lebetegedése nékem lányokat ada, nem neheztettem Lucinára hogy csak leányt ada. De most világosan kimondom, hogy ha negyedszer is lányom született volna, nagyon el fogtam volna búsulni. Ha élne első lányom, azt mondanám

hogy három Grátia s Amor van házamnál. — Fogadd kegyeségedbe, barátom, a kis Emilt, ki valaha tégedet bizonyosan példája gyanánt fog nézni. Splényi Manezinak azon órában megírom, a melyben a gyermek lett, s megírom azt is, hogy mely nevet fog kapni. Ó, a ki tudja, mely igen szeretlek tégedet, azt fogja hinni, hogy fiannak azért adám e nevet, mert a Tiéd hasonlót visel. Bátor vagyok kimondani, mert tudom, hogy bántásnak nem veszed, hogy más oka volt az elnevezésnek. A Rousseau Emíljét olvasván huszonöt eszt. előtt, már akkor jött az a phantasiám, hogy ha valaha fiam lesz, e nevet viselje. Az Aemilius név itt együtt adatván fiannak Marcussal, azt is gondolhatnák sokan, hogy az a Marcus Aemilius forgott szemem előtt, kinek orátiója Sulla ellen a Sallust töredékei közt találtatik. De *sokan* azt bizonyosan nem ismerik. — Szó levén egyszer ez orátióról, kérlek, kapd elő Sallustot, s olvasd meg. Megérdemli.

Én neked a Te hosszú és véghetetlen beesü leveledre válaszzsal tartozom. De Biharban járván májusban, hol Péchy Inrével is valék, ki erántad kérdéseket teve, azolta pedig holmi által elfoglaltatván, lehetetlen volt azt megírnom. Sokat, igen sokat tanultam azon leveledből; az ezáfolhatatlan tanúja a Te igen sokféle tudományaidnak.

Imhol a Kis Horátziusa. Még én a Prónay Sándorhoz írt ajánlásnál nem olvastam, mert nem olvashattam, többet. De ismerem kézírásból a verseket. Csudálni fogod, mely szerencsésen fordítá Horáczt.

Óhajtanám hogy lásd Virágnak Poemáit (e név alatt ada ki 5 árkusnyi verseket) és a Szent-Györgyi Gellérd Sallustinsát. Gyönyörű jelenések!

Miolta leveledet vettem, egy epistolám nyomtattatott ki Budán Vitkovics Mihályhoz. Ibam forte via sacra-i pajkosság, de úgy, hogy a pajkosság alatt serium is van. A Te neved benne van Közleném az epistolát, de sem nyomtatásban, sem kézírásban nincs meg nálam, könyv nélkül pedig nem szoktam holmimet tudni. Mihelyt megjő, azonnal veszed.

A szepesi repraesentációnak megküldésekor nem írtad hogy visszaküldjem, s én oly gondolatlan valék, hogy ír-

délybe küldöttem postán. Ott igen nagy örömmel fogadtatott. Ne neheztelj érte, s leld módját, hogy ismét megkaphasd valakitől.

Élj szerencsésen, kedves barátom. A mélt. grófnét vég és határ nélküli tisztelettel tisztelem.

Kérlek, ha ellenedre nem volna, méltóztassál Landonomat visszaküldeni. Grosschmid, a Tarezalon lakozó képiró, óhajtja látni.

LX.

Széphalom, Júl. 6-d. 1811.

Tisztelt barátom!

Sietek általadni neked azon epistolámat, melyben neved előfordúl. Harnad napja hogy azt vettem. Bizom becsét nem ismerő barátságodhoz, hogy nevednek említését nekem balúl nem veszed; és ezt annyival inkább merem most reményleni — most, midőn pesti barátim azt írják, hogy ezen epistolám Virágnak, a poetának, s pesti barátimnak itéletek szerént minden egyéb poetai próbáimat felülmúlja. — Én magam ezen értelemben nem vagyok. Minden érdeme ezen poetai tréfának az elevenség — a Horatius *Ipam forte via sacra-jának* talán nem épen szerencsétlen követése — és az, hogy benne talán minden, minden, motiválva van. Azonban barátim és a publicum lássa, darabjaimról s erről is mit ítél. Felette kedves volna nekem érteni, hogy hát Te róla mit tartasz, és hogy szabadságomat legalább bizodalhuomért, balra nem magyarázod.

Vetted-e már azon leveletem, melyben neked az eperjesi postán letenni hagyott csomóban a Kis által fordított horatiusi epistolák első könyvét megküldöttem, s Marcus Aemilius fiam születését bejelenttem?

Én ma végzém el Catilínámat, azaz a Sallustius első

része fordítását. Utolszor ez a munkám 1807-ben, novemberben vala kezemben. Most újra dolgoztam, s szóról szóra összevettem a Szent-Györgyi fordításával, melynek megismerem érdemeit, de róla kéntelen vagyok azt is mondani, hogy auctorát nem kevés helyeken épen nem értette, mely előttem annál megfoghatatlanabb, mivel ezt nem a kétséges helyeken tapasztalám.

Hogy aug. 25-dikén fels. esászárnénk neve napján Pozsonyban diaetánk lesz, azt Te nem fogod tőlem érteni. De azt sem tartod szükségesnek, hogy kimondjam *veád nézve* mit óhajtok. Édes barátom, kálvinista ember vagyok, még pedig, a mint tudod, igen buzgó: de ha ez meglesz, még pedig Zemplény részéről, misét fogok supplicátióképen mondatni érte. Élj szerencsésen. Ajánlom magamat nagy tekintü barátságodba.

Minden tisztelőidnek leghívebbike
Kazinczy Ferencz.

Φοβεροτατός, adverbium in gradu superlativo vocis *tremendus*. Ezzel az új görögök épen úgy élnek a conversációkban, mint a magyar: *rettenetesen*, és a német: *schrecklich!*

LXI.

A. O. 22-d. Jul. 1811.

Kedves barátom!

Várva vártam, kedves barátom, második leveledet, remélvén, hogy az előbbeniben tett ígéretedet teljesíteni fogd; de édesen megesalatám, értvén Marcus Aemilius szerencsés születését. Egy szép fiú többet ér akármennyi dissertatióval. Most már tehát neked egy Ámorod van, két Grátiák, nekem pedig egy Grátiám két Ámoraim közt — meglátom, hogy mit hoz feleségem negyedik szülsé. Az úristen éltesse jobb időkre Marcus Aemiliust, a melyekben

tudnillik, nem lesznek talán Sullák. Azt a gyökeres oráció-ját Marcus Aemilius Lepidusnak : *Clementia et probitas Vestra, Quirites, quibus per cacteras gentes maximi et clarissimi estis etc.* még az istenben boldogult Koppi magyarázta nekem. Alkalmasint úgy vagyunk most, *quod libertatis curam miseria eximat, et quod homines maximi nominis, dominationis in nos, servitium suum mercedem dent : de még sem akarnám, hogy Marcus Aemiliushoz hasonlón váljon fiad ; mert ez csak Sulla helyébe akart lépni, és amint maga mondja az orációjában, gazdagult ex bonis proscriptorum, azal mentvén magát : non me, neque quemquam satis tutum fuisse, si recte faceremus.* Lucius Philippus ezt e Marcus Aemiliust *omnium flagitiosorum postremum* nevezi, *qui peior an ignavior sit, deliberari non potest, qui se e contempto metuentium effecit etc.* Nem is sült el feltétele, és Catulustól és Pompejustól megverettvén, Sárdiniába ellantott, ahol meg is halt. Bizonyosan különb ember volt nálánál Sulla, mert azt mívelte, amit sem előtte, sem utána semmiféle tyrannus még soha sem cselekedett : önjóvoltából tudnillik letette a dictatúrát, és minekutána ezen felleng cselekedet után számadásra idéztetnék, azt mondá : *Őrizkedjetek, nehogy utánam soha többé senkinek se jöjön kedve lemondani a hatalomról.* Marcus Aemilius Lepidusnak csupán ifjúságát kövesse fiad. Faragott képe a Capitoliumban vala felállítva in praetexta, et cum hulla ex collo pendente, mivel önön kezével ellenséget ölt le az ütközetben, és ugyan akkor et civem servavit.

Megcsalt téged, kedves barátom, a sógorom, midőn azt mondta : *hogy a pátent helyesnek találom.* Ha nincs elegendő kész pénz — de ezt elébb meg kell bizonyítani (mert igen sok ok van hinni, hogy vagyon, és az, a ki azt állítaná, hogy mind az udvar külön titkos cassáiban, mind nálunk van kész pénz, de hogy nincs annyi a mennyit az egyik vagy a másik rész az ellenkezőnél lenni gondol, talán legközelebb járna az igazsághoz) — ha, mondom, nincs elegendő kész pénz, bizonyosan le kell szállítani a papiros becsét, de mivel ennek a kész pénzzel egyenlő beese királyi szóval erősített meg a népek előtt olyan háborúknak folytatásokra, melyekre, legalább a két utolsókra, a közvélekedés ellen szintúgy mint az

ellenség ellen indítatva levén, a monarchia népei csak kényszerítve adóztak volna ; mivel tovább csak Bécs városa kezelt azaz caveált ezen papirosokért, és egy tavalyi pátens szerint a fővárosnak csupán csak házai 6000 milliomokra bankópapirosban becsültettek : úgy tetszik, hogy az illetén, épen azoktól a kik a zürzavart okozták származó, erőszakos leszállítás, a békeség közepette, a midőn sem kívül ellenség, sem belől revolutio nem fogyasztja a monarchiát, és a midőn a népeknek csak egy kicsint huzelkedvén, a szíveknek legkisebb sértése nélkül ugyanezen intézetet sokkal okosabban és szerencsésebben ki lehetett volna vinni, a legnagyobb politikai . . . . ség, a melyet csak gondolni lehessen. Lehetetlen, hogy az illetén cselekedet által egy országlószék, mind a külsők mind a belsők előtt minden becsületét, minden hitelét el ne veszje. De ugyan csak vizsgáljuk egy kicsinyt ezen hatalmaskodó és minden józan politika ellen járó . . . ságnak hasznait a jövedelmzés bomlott állapotjának orvoslására nézve, s fürkészszerű egy keveset, hogy ugyan, hogy vitték ki kormányzóink egy magában, ha az erőszakot nem tekintjük, sem nem új, sem nem rossz ideát? Adtak-e azonnal ötdrészben kész pénzt az általok kibocsátott bankók helyébe, mint Napoleon Illyriában cselekedett? holott ő egy részszerént fegyverrel foglalt tartományban az volt országlószéknek bankócéduláit, leszállítás mellett ugyan, de azonnal, kész pénzzel váltotta fel, és azon kívül egy 10 milliom livrára menő bankot állíta a kártvallóknak számára, ahonnan 4 percentumra adódott kölcsön a pénz. Nálunk papiros helyébe papiros jó, és pedig parancsoló szó mellett, úgy, hogy azon egy szempillantásban mind a régi mind az új papirosokba való hitel egyszerre elenyészsen. Ez ez új papiros a kész pénzzel egybeesünek lenni állítatik, minekelőtte még hypothekája legyenek. A régi papirosoknak legalább képzelt hypothekájok volt, ezeknek eddig még az sincs. Egy anyaméhében megholt gyermekhez hasonlítanak, még a világon sincsenek és már megholt a becsük, azaz oda van hitcük, életük. Lehet-e valami ellenkezőbbet gondolni mint a külső cursust, mely a mostani időkben nem csupán csak a nemzetek közt levő kereskedés és adósság mindenkori állapotjának, és a

kész pénz a papiroshoz való tartozatjának (relation), hanem más mindenféle körülállásoknak és furfangságoknak is a resultátuma, nálunk is zsinórmértékül venni egy részről, más részről pedig ugyanakkor, és a midőn a külföldön a cursus változásaira nézve legkisebbet sem parancsolhatunk senkinek is, itthon azt is egyszersmind megállítani, hogy minden új papirosnak névbecsé a készpénz becsével egy? Az új váltó-czédulák nálunk filius ante patrem, ha ki találunk jönni a diaeta előtt, ha pedig csak a diaeta után jönnek ki, azon okból, ut filius patrem sequatur, és elsül, hogy hypothekát nyernek az ország részéről (a melytől az úristen mentsen meg minket a mostani kormányzék alatt; mert más kormányzék alatt természetes lehetne arról gondolkozni), még mennyi ideig lesz fojtva minden belső kereskedés, és mennyi ideig fog még nevelkedni a drágaság? Franciaországban a mandátok azonnal az assignáták helyébe jöttek, és azonnal nemzeti jószágokat lehetett azokért is vásárolni. Soha életben nem láttam és nem hallottam in praxi, hogy az ember valami substitutumot csak idealiter substituáljon. Ez annyit tesz, mint ha valaki ezt határozná meg: én olcsóságot akarok a jövő esztendőben 1-ső februáriustól fogva, így tehát annak elérésére ez idén 15-ik martiustól fogva organisálok a drágaságot, és ezen keresztülviszem alattaalóimat a jövő esztendőben az olcsóságra, addig is akadályt vetek minden belső kereskedésnek — nem bánom, menjen fel az élet ára akár-hogy is, hiszem ötször jobban fizetem mindennemű szalarizátusaimat. De mit nyertek úgy a szalarizátusok és a vevők? de mennyit vesztek ám a kereskedési akadály által az eladók? Az élet ugyan most drágább mint martiusban volt, de ha akkor egy vásárban 20 köblöt el lehetett adni, most ötöt sem lehet. Azonban a szalarizátusoknak, a kiket meg akart az udvar nyerni, hogy a többi polgárokkal könnyebben tessen a mit akar, elvesztették az úgynevezett Theuerungs-Beytrag-ot is, azaz a drágasághérét, és így most ezek mind ezért, mind mivel minden drágább a drágasághér elvesztése után, szintúgy oly rossz kedvűek, mint a többi hazafiak. De hogy a szegény földnép is elkedvetlenedjen, és, a nemességet ezután jobban szeresse mint az udvart, ez idén 15-ik marti-

ustól fogva ötszörte annyi contributio fizetésére szorítottatott. Már ez nem csak . . . . . hanem . . . . . ség is.

At vos exiguo pecori, furesque, lupique,
Parcite; de magno praeda petenda grege.

Tibullus.

Tudom én, hogy a cancellária, a palatinus és professor Watteroth ezt az ideát igen igazságosnak tartják, azt mondván: hogy meglevén egyszer állapítva a devaluatio, senki sem fizet többet mint eddig fizetett a contributionális cassába. De ki nem látja, hogy ez petitio principii, és hogy ez csak akkor látszhatik igaznak, mikor már megállapítva gondolom a papirosok leszállítását. Tegyük fel: hogy egy parasztnak, a ki 15-ik martius előtt tavaly az egész esztendőre 5 rftot fizetett contributióba, öt 5 rftos régi bankója legyen a zsebébe, — ezt most mind oda kell adnia devaluatio után. Ha pedig csupán csak a devaluatio megállapított volna a nélkül, hogy egyszersmind a contributio is nevelkedjen, most csak egy 5-t adna a contributionális cassába, a 4 ötösért pedig 4 rftot kaphatna váltóczédulákban. De a papirosnak becsére nézve csak annyit fizet a devaluatio után is, mint azelőtt. A meg lehet (noha erre is tudnék felelni, de hosszas volna); de a körülálló papirosnak quantitásában, mely mennyiség, a meddig a hitel tartott, minden vagyonát szintúgy mint minden fáradsága bérét képzette a szegénynek, többet ad mint azelőtt adott, és így a király nem kap ugyan többet a bees szerint, de az adózó a quantitásban többet ad, és múlt keresetének mennyisége fogyván a nélkül, hogy a dráguló árúknak ára leszálljon, mind ezen okból, mind pedig mivel a kereskedés ezentúl akadozik, valósággal szegényül. De hiszen ennek úgy kellett lenni, azt mondja valaki, mivel a kormányzék a zsoldosait öt annyiszor fizeti és hogy fizethetné egyébként, ha a contributiót fel nem emelte volna? Hogy? hát nem elégszik meg az . . . . . ar, hogy egynéhány pennavonással 700 milliomot nyert? hát 500 milliommal nem elégedhetett volna meg? és 200 milliommal abból a 700-ból a szalarizátusait és katonáit nem fizethette volna ki ötszörte 1-ső februáriusig? Hiszen ez a 200 milliom csak 40 milliom váltóczé-

duláért ismét békjött volna a cassába. De oh mennyit veszített! — úgy folytatja majd tovább valamely Lónyay-forma német — a kormányzék a közelebb múlt időben, a régiebb kiszabás szerént a mostani közelebről leszállott és már annyi időtől fogva napról napra jobban lemenő papirosokban bévévén a contribútiót!? Erre könnyű a felelet Magyarországra nézve. Mert mennyit nyert ám a reglamentare pretiumoknak még régiebben ezelőtt való megállítással a mostani drágás időkben? Azt mondani, hogy a szegény ember nem fizet több contribútiót 15-dik martius után mint 15-ik martius előtt — az annyit térszen, mint tromfot esapni az ínségnek és bosszangatni a nyomorúságot; az annyit térszen, mint mathematicusnak látszani akarni, és mégis legkisebb mathesisel sem bírni. Ha a diactakon kívül le szabad szállítani a circulációban való pénzt vagy annak képét, és annál fogva azután a leszállítás szerént emelni a contribútiót: kész a nép nyomorúsága, oda van a nemzeti szabadságnak legfőbb istáppja. A mi törvényeink néha igen mélyen belátók, nem azt mondják: „Valor Contributionis ab una diacta ad aliam determinabitur,“ hanem „quantum Contributionale.“ — Menjünk már most a pátensnek 3-ik tárgyára, az adósságokra tudhillik. E franczia majmozás; mais nous sommes d'ânes singes non de tigres singes. Egy tenger partjánál lakó nemzetet, mint az illyriusokat, lehet talán úgy mint természetesen kereskedőket, a cursusra szorítani; de ugyan még csak öt esztendő előtt hányadik tudta még a mi előkelebb embe-reink közül is hogy mi a cursus és miben állanak annak elementomai? Ugyan gondolkozott-e arról valaki, hogy miképen álljon a cursus, a midőn pénzt vett vagy adott kölcsön? A kormányzék a maga adósságát, a bankóczédulákat, akár-melyik esztendőben adattak ki legyen, mind egyaránt $\frac{1}{5}$ részszel kisebbíti azaz $\frac{1}{5}$ részre leszállítja, és a mi kötelezőlevelcink a felvett summának dátuma szerént szállítódnak le. Napoleon Illyriában azért is tehette ezt, mivel nem ő vala a kiadója a papirospénznek Illyriában, és mégis igazságosabban járt a dologhoz. Ő nem csak a pénzfelvételnek, hanem a visszafizetésnek idejét is számbavette. A mi pátensünkben merő theoretica suppositiók vannak. A contribútióra nézve suppo-

náltatik, hogy a sok papirospénz proportionate van elosztva az ország lakosainak kezeik közt, és hogy a szegény ember mindenütt az országban nyerhetett és nyert is a mostani drága időkben, és hogy valóban, mivel itt s amott pénzt vagy papirost gyűjthetett és gyűjtött is némelyik, egyről egyre mindegyik mind gyűjthetett mind valósággal gyűjtött is legyen. De ha jobban adódhatott el minden, drágábban is kellett venni mindent, és a luxus is nevededett a proportione a parasztnál is, most pedig minden újra drágul megint, de kevesebb adódik el és kevesebbet is lehet eladni. Az adósság dolgában pedig azt supponálja a kormányzék, hogy kiki akkor fog visszafizetni anidőn a váltópapiros a kész pénzzel egyaránsó beesben létszen, a mi még eddig nem volt, nec in ideali quidem, in realitate még kevesebbet; és talán sohasem létszen akár micsoda cautiót adjanak az új papirosnak, ha a külső cursust, mely nincs hatalmunkban, belől a monarchiában zsinórmértékül fogják venni. Még nagy a kérdés, hogy azt a principiumot kell-e felvenni az adósságok visszafizetésében: reddere cuique suum? vagy pedig azt az acquitatis politicae principiumot: tempore imperatorum sacrificiorum id curandum est, ut perdentes tempore perditionis eandem proportionatam jacturam patiantur. Mikor a cursus természetes változása emeli vagy szállítja valakinek akárminemű értékét, akkor azt úgy kell nézni, mint a kereskedés hillegtetését, mint valamely jövő s múltó szerenesét vagy szerenesétlenségét. De mikor országosan és közrendelés által esik meg a leszállítás, jusa van minden embernek azt kívánni, hogy a vesztés idejében proportionate veszejtsen a polgártársával, azaz hogy a summák szerént, nem pedig a summáknak felvéve ideje szerént essen a vesztés. Summum jus, summa injustitia. Nem kell összekeverni privatum justitiam, cum publica acquitate. Ha 1800-ban p. o. két testvér mindegyik 1000 rftokat kapott készpénzben, és mindakettő a maga capitalisát kikölesönözte, de az egyik a magáét két esztendővel ezelőtt visszavenni és újra kikölesönözni kéntelenítettett, bizonyos a pátens szerént, hogy az egyik alkalmasint 1000 rftokat váltópapirosban, a másik pedig csak 300 vagy 400 rftokat fog visszakapni. Menjenek e két testvérek, minck-

utána 10-ik martiusban 1812. a capitalisokat visszakapták, Pestre a sz. József vásárára gyapjút venni p. o., és az egyik kétszer legalább fog annyit vehetni mint a másik. A pátens előtt mindegyik 1000 rftjára nézve egyenlőképen szegényedett a szerint a mint a cursus rosszabbult, azaz amint minden drágult; most egyszerre az egyik felében szegényebb mint a másik. Hol marad az emberi természetnek esmerete in evaluatione commodorum et incommodorum? a ki nem psychologus, semmi, sem nem minister, sem nem generális, sem nem pap, sem nem orvos, sem nem író; nem tud semmi módon hatni emberitársára, és nem tudja az embereket sem igazgatni, sem boldogítani, sem büntetni, sem vigasztalni. Ha ez a financiális plánum így marad, tudod mi lesz a következése? Jövendőm neked előre: minden revolutio nélkül sok ember koldussá fog lenni. Nem is lehet máskép, minekutána gróf Dessewffy Ferenczet, a nagy capitalistát és uzorást egyszersemind, egy akármilyen szegény pensionatus özvegygyel, kinek több gyermekei, de csak p. o. 1000 rft. új capitalisa vagyon, egy kategóriába tették, nem a summát, hanem csupán a capitalis datumát a különbözőzés zsinórmértékűl vevén. Ez e számozásra méltó özvegyasszony e nevedő drágaságban minden nap rosszabbul élt. Gróf Dessewffy Ferencz, a ki mind nagy jószággal, mind sok capitalisokkal bír, azonkívül nagy speculáns, a mennyivel fősvényebb volt, annál jobban gazdagodott, úgy, hogy ha azelőtt egy hónap alatt 1000 rft. capitalist csinált, a közelébb múlt dráguló időkben ugyanannyi idő alatt 10,000-t szerzett. Neki tehát a drágaság használt, vagy legalább nem ártott. Ha a váltópapírosok öt-hat esztendeig meg találhatnak maradni, nem csak hogy $\frac{1}{5}$ részszel nem fog alább szállni a drágaság, hanem nevedni fog, azaz: nem lesz ugyan mindjárt eleinte 20 meg 30 forint közt köbli a gabonának, de nem hiszem hogy 10 rftnél alább szálljon, és tudom, hogy 10 rftől esztendőnként mindig jobban-jobban nevedni fog. Ebből hát a fog következni, hogy a jószágot bírók ki fognak vergődhetni adósságaikból, de hogy a esekélyebb sorsú capitalistáknak teljességgel el kell vesznick. Ha pedig a mostani pátens minden cikkelyében megmarad, és az országlószék, látván

a váltócédulának rossz folyamatját, s észre vevén végtére hogy az új papírosoknak discredituma után nincs más mód, hanem hogy egynéhány esztendeig semmi papírospénz ne legyen, gondolóra vevén azon kívül, hogy a monarchiában, mikor még egész épségében volt, 120 egynéhány milliom jó conventionalis pénznél még II. József alatt a török háborúban is a circulációra nézve soha több nem számláltatott, és ha e szerint az új váltócédulákat ismét nem sokára, valamint idősb testvéreiket, a bankócédulákat, újra bukítani találják, vagy ha épen csupán az ausztriai monarchiában esekélyebb értékű ezüst- és aranypénzt veretni készülne: már akkor mind a cursusban, vagy még jobban a cursusokban (mert akkor többféle cursus lenne) mind minden embernek, kivált pedig a birtokosok állapotjában, olyan zűrzavar támadna, ha chez az új környülálláshoz, valaniképen új pátent megint nem alkalmaztatnának, mely minden revolutio nélkül mindent megemésztő és felkeverő felforgatásba hozna.

Mit javasolnál hát te, örökös fondorló — majd azt kérdelek, kedves barátom — a jövedelmezés mostani bomlott állapotjának orvoslására? Megmondom rövideden, barátom. Én az együgyű plánumokat legjobban szeretem, mert legjobbak szoktak lenni, és azt vettem észre, hogy valahányszor sok gondolkozás után akad valaki reájok, mindenkor nagy terjedésű és messzeható resultátumokat szoktak adni. Én ha minister volnék, barátom, nem mutatnék a magyarországi státusoknak fél bizodalmat, mint valamely szemérmetes kisasszony, a ki félig lebeszéli betegségét, félig titkolja, úgy, hogy az orvos nem tudja vagy nem meri eltalálni a betegséget. Megmondanám nekik egyenesen, hogy mivel az udvaronnak még a külföldön is pénzbeli adósságai vannak, Urunk a király 60 legfeljebb 70 milliomnál több jó mostani conventionalis pénznél nem számhat többet a financiák rendbeszedésére. Megvallanám, hogy uramat nagy reménységű inkább, mint okos és szerencsés ministerek, költséges és szerencsétlen háborúkba vitték, kik ugyan megérdemlenék a nyilvánvaló büntetést, de kiknek azonban, mivel mostanában azzal kevés vagy semmi pótlást nem lehetne reményleni, közös Urunk tekintetéből (minden ministert ezután a nemzet előtt való megfélelés

terhe alá vetvén; mely dolognak plánuma nálam megvan, s a melyet a státusoknak böles megfontolása és javítása alá terjeszteni (Ő Felsége engedelméből még ezen országgyűlése alatt szándékozom), most ez egyszer, főkép mivel nem valának eddig világos törvényes responsabilitás alá helyheztetve, kegyelmezni magyar nemesszívűség volna. Ezen pracambulun után kérném a státusokat, 25 vagy 20 milliomot (20-ra vagy 15-re az örökös tartományokban szert tehetvén) szereznének. Már most nem csak eximiam, így szöllanék, hanem praecipuam partem teszik a státusok a monarchiának. Ezen okból, mind pedig mivel különös tekintettel van Ő Felsége a maga ígéreteihez és Magyarország constitútiójához, elébb a tisztelt státusok vélekedéseit parancsolatom van kitudni, hogy mivel egyenlő financiális principiumokat és rendtartásokat kell az egész monarchiában követni, legelsőbben is a nevezetesebb és szabadabb része a monarchiának hallgatódjon meg, és a tisztelt státusok az ellenkezőről igazsággal mindenkor ne panaszkodhassanak. Ekkép a mostani papirospénzt egyszeribe $\frac{1}{11}$ vagy $\frac{1}{12}$ -ted részre jó conventionális pénzzel hat hét alatt úgy egészen fel lehetne váltani, hogy a sokasága miatt szerencsétlen papirospénz esupán csak gyászos emlékezetben maradna meg. Ő Felségét ekkép nem lehetne azzal vádolni, hogy a közfinanciáknak feleségellésében legtöbbet nem igyekezne cselekedni. Ha e szerint a devaluatio szerint minden adósságok is egyszersmind lerovattatnának, a státusok ezen intézete senkinek kárára nem szolgálna, mivel ezen esetben a jó pénz léhozatásával bizonyosan ugyanezen leszállítás szerint minden jószágnak, értéknek és akármilyen néven nevezendő vagyonnak ára le fogna menni. És így az adós romlása nélkül fizethetne; a ki pedig 1000 forint activa adósságának p. o. 12-ed részét jó conventionális pénzben kapná, szintúgy semmit sem fogna veszteni a mostani állapotjához képest. Mert azon 12-ed rész jó kézpénzen azt veendéné, a mit most 1000 fton papirosban sem vehet; a régiebb múlt virágzását pedig sem nem szokná, sem nem kellene senkinek is, mind egyiknek a státussal együtt a veszélyből való kivergődése alkalmatosságával számbavenni. Ha azonban a tisztelt státusoknak jószívűségek a csekélyebb

sorsú s a közlebb múlt időknek nehézségei miatt nagyon károsított capitalisták nyomorúságától netalántán szána-kozásra indíttatnék, szabadságokba állana országos subsidium által, a melynek adásával az elősegéllendőknek nem volna illő terhelhetni, azokat segíteni, Ő Felsége ezen subsidiumhoz birtokai szerint szívesen adakozna, a tisztelt státusok pedig egész Európának tapsolási közt szíves megelégedéssel érezhetnék, hogy midőn a királyt, a monarchiát és önönmagokat is a legnagyobb veszedlemből, a mely súlyos háborúk után a békeség közt a nemzeteket érheti, szerencsésen kiségitették, ugyanakkor egyszersmind szegényebb polgártársaikat is az őket még inkább fenyegető veszélyből kegyes segedelmek által annyi szenvedett inseguek után kiugratták. Így kéne, úgy tetszik, egy XIX. századbeli miniszternek a magyarországi státusokkal beszélteni. De a mi minisztereinket a századjok a melyben élnek túlszaladta, és ők a XVI. századbeli ideáknak rozslájával mindenkor elé-kelevén, és I. Leopold idejének gögös stylusával ide hozzánk által zúgván, azt akarnák, hogy mi úgy viseljük magunkat, valamint a mostani századnak nemzeteihez illik. Én ha miniszter volnék, még azt is megengedném, hogy kiki ezüstjéből, megfizetvén akiveretés árát, Ő Felsége pénzverőházaiban jó conventionális, Ő Felsége képe alatt veretni szokott huszasokat csináltasson magának.

De elég már, elúntam már oly rövid idő által is játszani a ministert, és Te, hiszem, még jobban elúntad a fogadatlan apródot. *Transcamus ad literas, quae pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur, adversis solatium ac perfugium praebent; delectant domi, inimicos pariant foris etc etc.*

Ha ritkábban írok neked, barátom, sokat írok egyszerre. Bontránkoztál, amint látom, hogy szélesben holmit tudok, de mikor parallelát húzni akar valaki a nemzeti literatúrák közt, lehetetlen szűken csak egyetlenegy tárgyról beszélteni; a ki a hegy tetejére megy egy vidéket leabroszolni, annak szélyel kell nézni és holmit látni. De beszédemnek ezélja csak egy vala, azaz: valamely kiesiny charakteristikája a nemzeti literatúráknak. Én, kivált a mit neked szoktam írni, azt nem írom kérkedésből. Azon authoroknak, a melyeket citáltam, minden munkáit lehetetlen volt olvasnom, mert

nem éltem még nestori időt, de egyet sem hoztam elő, melynek valamely több híresebb munkáját nem olvastam volna, és pedig azon czéllal, hogy azon authornak s nemzetének geniusát kiismerjem. Erről véghetetlen sok jegyzéseim vannak, melyekkel talán parádét is tehetnék, ha kedvelném a parádézást. Én igen sajnálom, hogy neked Schlötzer gyökerez elméje és stylusa nem tetszik úgy mint nekem. Én sehohsem mondom azt, hogy Göthét még említőnek sem találom, hanem azt mondtam: hogy sem én sem feleségem nem értettük az annyira elhíresedett Wilhelm mester esztendeit. Hát azért hogy mi vagy tudatlanok vagy izetlenek vagyunk, Göthe nem említendő? Azt sem mondtam sehol is hogy Kennst du das Land-ot kivévén, Göthe más egyéb említetöt nem írt. Egy francziának itéletét hoztam elő Göthéről. Ez az egész hibám. De gustibus non est disputandum. Kedves barátom, én bálványodra sarat hányni nem akartam, imádd bizvást, csak engedd meg, hogy más mást is imádhasson, vagy senkit. Aemilius Macer egykor Agrippa Pantheonjába mene, ahol minden isteneket imádtak. Látván hogy egyik Apollót, a másik Minervát, a harmadik Dianát, a negyedik Bacchust és Cerest, sokan Priapust, némelyek pedig Sterenciust is imádnak, noha Epicurus után gondolkozna az istenekről, hogy mindazonáltal semmiféle istenséget meg ne bántana és senkit az imádók közül meg ne botránkoztatna, az egész mennyei gyülekezetet ott a szép gömbölyű Iyukas templomban imádni kezdé. Észrevevén ötet a görögösen simúlt Atticus, azt monda neki: Ájtatos ember, ugyan mért nem áldozol Sokrates géniusának? Ha ezen genius is isten, felele Macer, ötet is imádom amidőn minden istenségeknek áldozom. De ha e genius csak Sokrateseknek sugall leginkább, mit veszed nekem roz néven, ha más testesebb istenségeknek ihletésük erősebben hatnak lelkekre? — Az ízlés változik, kedves barátom; meglehet, hogy ha minden munkáit olvashatnám Göthének, jobban tetszene prózája; mert poeziséből több darabokat ismerek, és sokan igen tetszettek, kivált szíves együgyűségek miatt. Én, kedves barátom, igen keveset tudok, noha sokat tanultam életemben; abban van egész érdemem, hogy egy czélra szoktam összerögni az

olykor messze egymástól esni látszó ideákat is, és hogy némelykor külön tekintetekből vizsgálván a dolgokat, az egymásba esni látszókat el szoktam választani. Én em vagyok ex professione crudtus sohasem is vágyakodtam rá, nem volt sem kedvem sem időm, sem alkabuatosságom arra hogy p. o. valamely bizonyos tudomány nemében mindent még a haszontalanságokat és a hiábavalóságokat is, megtanuljam, hanem azon valék, hogy a nevezetesebb dolgokkal ne legyek egészen esmeretlen, és hogy némely külön tárgyokban, a melyek leginkább interessáltak, okoskodó ismereteket szerezhessenek magannak, hogy renddel és világosan tudjak gondolkodni és írni, és hogy némely dolgokban megkülönböztetett ideáim (idées distinctes), a többitől pedig a mihez férhettem, anemnyire lehet és lehetett, és elném tehetsége s az időm megengedte, természetes, derült és nem homályos ideáim legyenek. A természet meglehető és középszerű emlékezettel, szerencsésebb képzőtehetséggel és nem a legrosszabb itélettel megáldott. Ehez járult egy egyenes, nyílt és egyszersmind érzékeny szív, melyet a körülállások alkalmasint már eltompítottak. Én sok viszontagságokat, sok fájdalmakat, melyeket titkolék mindenkör, szenvedtem életemben, ezek, szerencsétlenségemre, úgy estek többnyire, hogy a helyett hogy természeti tehetségeimet élesztették volna, azokat majd mindig fojtogatnák. Nunquam fomenta curarum relinquere potui, pedig nem tehetlenségéből, hanem, anint én magam tudom legjobbana valószínűs szükségből. Még jóeleve állallattam, hogy olyan országban születék, ahol csupán az elmének és a tudományoknak művelése, anint ezer példák mutatják, dicsőség nélkül irigységet és háborgató üldözést hoznak a jobb fejekre, és a bajokból meg az inségből ki nem ragadhatják az embert. Talán másutt annyi tüzzel és állhatatossággal nem az utolsó emberré válhattam volna. A körülállások teszik az embert; esudálom, hogy annyi akadályok után még annyi enthusiasmust találok a szívemben a jóhoz, a nagyhoz és a széphez. Az igazat nem is említem; jól mondja Des Cartes: que ce que c'est que la verité quand elle est seule? Most túl is vagyok már a dicsőség esztendein, öszülök, vénülök.

Eszkendők havai fejemen telelnek;
Nékem a szerencse sohasem mosolygott.

Legfőképen gyermekemnek kell élnem ezután, hogy ők se szorúljanak mosolygására.

Forgatom olykor Töviscidet, de kivált Marmontel fordítását, melyet harmadikszor olvasok, és mindig jobban jobban szokom hozzá. Megvallom, hogy ha még egykét olyan munkát fordítasz, készen lesz a magyaroknál is a széptársaságnak a nyelve.

Elvégeztem Tacitus első könyvét, de nem vagyok még egészen vele megelégedve.

A hárañsípós Avakom kapitány úrról fordított verscidet olvastam; nékem jobban tetszenek mint az ő sípolása. Hallottam én gyakrabban Avakumovicsot Kassán, és csudáltam mesterségét, de, megvallom, szívemre nem hatott. Olyan erőszakkal dolgozott egész képével, úgy tátotta szemcit, úgy erőltette lélekzetét, hogy valóban nem bámúltam, hogy Minerva elhányta a sípot, Apollo pedig megnyúzta Marsyas, és hogy Plutarchus szerint azt mondta Alcibiád: hagyjuk a sípot a bocotiaiaknak, mert alkalmatlanok a szószóllásra. Féltem gyakran, hogy úgy ne járjon Avakom úr mint Harmonides Luciánál: addig-addig és úgy fűjt, hogy végtére megholt. A lantnak tónusai pengőbbek, szökőbbek, a sípéi folyóbbak és a levegőt egyenlőbben hasítók, és még sem volt Alcibiád ideje után becsesek a thebai síposoknak Athénában. Ez talán a többi okok között onnan is jött, hogy többet tartottak a szemeken keresztül jövő érzékenységekről és azoknak tisztaságáról az athenaiak mint a többi görögök. Azért taláta fel Marsyas a szájkötőt. Hiszed-e azt, a mit Diogenes Laertius beszél? hogy a sípos Xenophantus sípjával úgy felgerjesztette volna Nagy Sándort, hogy azonnal a fegyverhez kapna? Nekem jobban tetszik Laertius jegyzése ennél a történetnél. Ugyan mért nem csillapította le inkább, úgymond, forrón háborított s háborító indulatait? És azt hiszed-e hogy némely Apiciusoknál Rómában sípszóra főzték az étkeket, és hogy ha elhibázta a szakács ez vagy amaz étel főzését, a sípos megbotoztatott?

Kis Horátzának majd neki fekszem. Ha Pozsonyba

találok menni, megkeresem Virágnak Poemáit; kívánom hogy a szerző nevéhez hasonlóknak találhassam. Számot tartok Vitkovics Mihályhoz bocsátott epistoládra. Én még nem találhattam inspirációval teljes időt, hogy felelhessek a tiedre — arra sem hogy bibliothekámat rendbe szedhessem, és így jól készült katalogust küldhessek neked. Kis lakásomhoz épített három szobám nem tavaly, amint reméltem, hanem csak ez idén készülvén el egészen, csak most költözhettem beléjük. Távollétemben a fiókokba rakattatván a könyvek, újra kéne azokat elrendelni. De nem tettem még eddig, mert a festékszagtól nem egészen még ment írószobánk, mely szoba bibliothekám is egyszermind, de ahol a szag miatt eddig csak egy néhány fertályt tölthetek el naponkint.

Lándont íme ide rekesztem nagy köszönettel; kicsafartam belőle, a miket ézeljaimra hasznosoknak ítéltem.

Almásynak, Szepes vármegye notáriusának kölesön adván Kolbielszkit, még a múlt tél óta vissza nem küldötte. Kérlek küldd meg minél előbb, még a diacta előtt példázatot, azonnal leíratom magannak s visszaküldöm.

Feleségednek kezeit csókolom, és szerencsés fellábulást kívánok.

A sokféle, holmi tudománnyal szélesen elterjedő, levelemben vagy annak itthon maradt cöpiájában (nem tudhatom bizonyosan) több hibák esúsztak bé, p. o. Herder a pocták, és az én oly igen kedves Lichtenbergem és Engel a német prozaisták közül kimaradtak. Delambre helyett Lambert van írva, igazítsd ezeket, kedves barátom. De arról mindenkor megemlékezz, hogy ha netalántán dissertatio is talált lenni levelemből, én csupán csak levelet akartam írni, és így engedtettem szemmel tekints a sok hiánosságokra. A mi a kérdésedet illeti, hogy esmerem-e Göthe munkáit? Azt felelhetem: hogy mind esmerem, de hogy elcitol fogva végig mind el nem olvastam, hanem hogy talán többeket olvastam belőlök, mintsem gondolsz, p. o. Dorotheát is olvastam, mely egy új nem, valamint a Götz von Berlichingen is, melynek annyi követői voltak. Mivel annyira gyönyörködöl Göthében, a többit is mind el fogom olvasni. Köztem meg közted csak az

a különbség, hogy te egész authort és mindenütt, én pedig csak olykor-olykor, itt s amott imádom; Te úgy nézed mint a belvederi Apollót, als ein hohes Ideal, én pedig csak mint Antinoust, bloss als ein Ideal. Unum hoc dissimiles, et cetera poene gemelli.

Íme egy kis fordítás, melyet néked küldeni merészelek. Olvastad, hiszem, a minap az újságban azon deák verseket, melyeket a francia követ Otto, midőn az új római királynak születése napja Bécsben ünnepeltetnék, egy általvilágító felibe íratott. Egy ragyogó csillag alatt t. i. láttattak a két birodalomnak két fő folyói egyveledve hempelygetni hajjokat, a két testvér mennyköveket hordó sasoknak kiterjesztett szárnyaiktól árnyékoztatva. A deák versek így következnek:

Sequana Danubiusque simul concordia tandem
Agmina lympharum, fausto sub sidere volvant,
Immunique ferant commercia libera Ponto,
Et iam fraternis gaudentes fluctibus, urnas
Defendant aquilae, sociato fulmine iunctae;
Et foveant amplexae alis tutricibus orbem.

Magyarra így próbáltam fordítani:

Az Duna s Szajjának velegyített nedvei végre
Tornyozot' és szücs tajtékborékban eredvén,
Boldog csillag alatt nevedve forogjanak együtt,
És, számos gépelyt Stambul torkába vezetvén,
Általok és rajtok menten szabadúljon a tenger;
Az testvérhabokon a sasok tapsolva repülvén,
A két tág vedreket sok társas mennykövel óják,
S oltalmas szárnyal mindég a világot öleljék.

A himpellér postát három vármegye az országgyűlésre akarná küldeni: Sáros, Zemplén meg Szabolcs. Érdemem felett vala beesület, melyet, ha csak lehet, sok okokból igyekezni fogok magamtól elhárítani, ha pedig illendőséggel nem fog lehetni, mivel már kettőért voltam, elmegyek a harmadikért is, nem mintha valami jót és hasznost tehetni, vagy valami nagy rosszat elhárítani remélnék, hanem hogy némely igen tisztelt barátomat a hazában ne szomorítsak. Epikurus azt mondta és igazán mondta: Procul sit sapiens a

republica. De én nem vagyok sapiens, nem is élek republicában, hanem olyan országban, ahol nincs publica-res, és ahol eddig sem nem tehettem sem nem fogok tehetni egyéb jót, hanem talán csak azt, hogy némely felette oktan szemtelenekeket még nagyobb szemtelenségektől tartóztattam és tartóztassam. Ha el fog kellenni mennem, majd készítek Pozsonyban egy titkos jegyzőkönyvet napról napra, a melyből, reméllem jobban fog kitetszeni a jövő diactának valóságos históriája, mint valamennyi nyilván való diactális actákból.

Igen kedvesen fogom venni, ha oda is olykor írni fogsz nekem, ha eltalálnék menni Pozsonyba.

Vale deliciae meae. Maradok holtig

hív barátod

Jóska.

LXII.

Júl. 31-d. 1811.

Édes barátom!

Itt adom által azokat a miket tölem vársz, és a miket Néked általadnom kellene, félvén, hogy ismét elkerülöd amiculumod házat, mely Téged magában látni ohajtana mindig, s ezen szerencsével inkább kevélykednék, mint ha a stb. stb. szállana belé. Valamikor időd engedé s itt még el, ne kerülj bennünket; schol sem láthatnak Téged szívesebben. — Leveled tele van a legbölesebb tekintetekkel. Bár minden a szerént nézné a dolgokat. De mi szabadít meg bennünket ennyi bajból? Erre nehéz felelni és igenis könnyű. Én úgy hiszem, hogy Téged Szabolcs irigyle Zemplénnek. Amennyiben ez új fényt vet nevedre — így három vármegye követje valál, — neked szívesen örvendek; nincs benne magunknak is kárunk, mert mind egy az egészre, akármelyik vármegye követje mondja, csak jót mondjon. De ha Te már Szabolcsból még is, kérlek, jelenj meg itt aug. 12-ére, mind azért, hogy jelen légy az instructio kidolgozásakor, mind hogy a megválasztásban a jó felet segéld. Attól félek, hogy largitiók által

fogja sok gazdag vagy kevély a dolgot vinni. Szólj Schmiddeggel, hogy viselje ő (és Szemere István) a mi vármegyénk képét, s dolgozzál azon, hogy más ne választassék az anyaszentegyház fiai közül mint Sch. *Őjót fog mondani s nem hallgat*, — más vagy hallgat vagy rosszul is szól. Ajánlom magamat megbecsülhetetlen jóvoltodba.

LXIII.

11-a 7-bris 1811.

Amice!

En transmittó duo principalia diaetae documenta, quibus omnia reliqua innitentur. Propositiones quippe Regias et primum Statuum ad illas Responsum, prout quippe illud in hesterna sessione finaliter constabilitum est, et heri Proceribus, qui super eo hodie deliberaturi sunt, transmissum. Opinione prudentiorum bonum quidem est, sed non satis pressum, et in modernis adiunctis, in quibus omnes populi monarchiae energiam Hungarorum desiderant, nimis molle et aquosum. Sed fortasse praestat levius incipere. Caeterum Proceres illud magis adhuc emollient, et si etiam Sua Maestas eo accesserit ut chartaceam pecuniam in posterum sine consensu Statuum non multiplicet, et non devalvet, juri tamen emissionis, quod omnes Europae principes sibi vendicant, vix cedet, et moderni Financialis plani effectum et continuationem vix suspendet, sistet, aut post audita Regni Consilia inmutabit. Nuncium famosum SS. ad Proceres etiam transmittó. Est opus ponderosum Jos. Vay. Valde multi sunt, qui radicalem curam volendo, totalem chartarum abolitionem urgebunt, et privatum commodum, quod quoties cum publico commo concurrit, semper fere victoriam reportare solet, salntari huic intentioni obstabit. Plurimi imaginariis divitiis valde asveti sunt et paupertatem privatam publica magis expavescunt, non satis perpendentes, quod aliquot anni hanc privatam paupertatem sanarent, aulae commercii

activi organisandi necessitatem imponerent, principium „ne ad formam aliarum provinciarum gubernemur“ facto stabilirent, et dato 10 annorum moratorio, debitis chartaceis ad minorem realis pecuniae summam devalvatis, scabrosos creditores et debitores inter quaestiones facilitarent. Tempus doceret, chartacea pecunia permanente, omnem medellam palliativam futuram, Chartis et mala moneta omnis speciei regnum et monarchiam posthac quoque et magis adhuc inundandam fore, et bella non cessatura. Nolentes totaliter ulcus etiam dolore comite rescindere, serpet vulneris contagio, et in fine finali tamen dolorosior et major amputatio fieri debet. Deputatio, cui arcana Status communicatur, quo major fuerit, eo erit periculosior. Ex initiatis enim missionarii fient. Omnis numerosa deputatio hoc habet mali.

Clerus timere incipit, Tabula Procerum, uti semper, digitis Statuum vult castaneas igni eripere. Deputati multi, valde juvenes, valde inexpertes, directam veritatem secuti, prudentiam negligunt. Senes, more consueti, ut emineant, dirigant et aucupentur, artes suas exercent. Personalis cum summa modestia et dignitate exercet praesidium, at clavum quoque bonum civem dixeris. Palatinus haecenus totus tectus; quid tegat? ignoratur. Fiducia mutua in Tabula Statuum non regnat. Valde multi sunt ex deputatis 1807-i; Paulus Nagy, Majthényi et Puky desunt. In Tabula Procerum non nisi 18 S. Comites adsunt, ex episcopis et titularibus Magnatibus multi desunt. Zichy post cortinam Wallisium videtur velle praecipitare. Quaestio de creditoribus et debitoribus tamquam fomes omnium passionum ad finem diaetae relegabitur.

Nudius tertius tractatus suscriptus fuisse dicitur, medio cujus Imperatori Galliarum in omnem casum 60 millia auxiliariorum stipulata.

Non puto Diaetam ultra finem 8-bris protractam iri. — His maneo cum peculiari existimatione

humillimus servus

J. C. D.

LXIV.

Octob. 3-d 1811.

Kedves barátom!

September 11-dikén hozzám ereszteni méltóztatott leveledet tegnap késő este s már ágyban vevém. Köszönöm, s kevélykedem azon szerencsével, hogy Te rólam még a haza nagy gondjai között is emlékezel. Én július óta betegeskedem, s augusztusnak első napjai óta oly igen rosszúl vagyok, hogy septbrnek első és 15-d napjai között magam, feleségem, orvosaim s mind azok a kik körültem forogtak, azt hittük, hogy meghalok. De 14. és 15. között éjjel a nyavalya krisist tett, s gyógyúlok, de oly resten, ahogy egy hatféle nyavalyából lehet. Mint a remete, Gesznernek *Fa-láb* nevű idylljében, ki maga, öreg és megroskadt lévén, a közügyért nem harcolhatott, úgy imádkozom én, hogy a haza képviselői hasznost végezzenek királynak, hazának, s egyenként kinek-kinek.

Reménylém, édes barátom, hogy Te a diaetáról meg hozod ezen czimű könyveket :

Gustermann, über die Ausbildung der Constitution und Gesetze der Ungarn. Wien, 1811.

Piringer, über Ungarns Banderien. Wien, 1810.

De potestate ac jure Status in bona Ecclesiae et Cleri. Vienna, 1811.

és így Tőled megolvashatom. Kérlek, haza ne térj nálok nélkül. Minthogy Gustermann k. k. Büchercensur és prof. a Theresianumban, Piringer pedig udvari secretárius — a 3-ik munka írója nem spendírozá a maga becsületes nevét — s minthogy Bécsben s ez idén s tavaly nyomtattattak : úgy tetszik, hogy azért vannak írva, hogy a diaetának vezérlői lehessenek.

És még egy kérést : 1808-ban a diaeta alatt én egy éltes festőt látogattam meg Pozsonyban; a neve *Römer*, a

szállása pedig egy snurra volt a Szent-Mihály kapujánál. Igen derekasan dolgozott olajban. Kérlek nyomozd ki, ha él-e? és ha él, festettesd magadat in Lebensgrösse, aber in einem kleinen Format. A képet én nem kérem; legyen az gyermekeidé. Csak azt kérem, hogy egy jól eltalált és szépen festett képedet kaphassam meg a végre, hogy lemásoltathassam. Vedd reá oztán követtársadat, kit mély tisztelettel tisztelek, hogy az is festettesse magát. Én Magyarországon még nem találtam jobban festő festőre mint ez a Römer. Báró Prónay Simonné most küldé meg nekem a pesti híres Neygass által festett képét, de az igen rút munka, er arbeit in das schwärzliche. Hamisabb coloritet alig ismerék mint a Neygassé.

Én aug. és septemberben 3 recensiónál alig csináltam egyebet, a legutolsó a Kis János Horátiusi Leveli, melyeket egy sorba állítok a Daru Horátzával s Wieland Horatziische Episteljeivel. Láttad-e az Annálisok júniusi füzetében a Szabó Virgilje recensióját? Azt én dolgoztam, s én dolgoztam **meg**. Rettenetes dolog az Aenciszt úgy fordítani.

Élj szerencsésen, kedves barátom! Kolcs, rojt, pántlika lesz-e jutalmad? Beleznai ismét fényt vona magára. Boldogok a gazdagok, önékik érdemül s észnek pótolékjául vétetik az adás.

Örök tisztelőd s híved

Báróczy s még mások nálam ily nagyságú vászonra vannak festve :

Höhe der Rahme 1 Schuh, 4 Zoll.

Breite der Rahme 1 Schuh, 1½ Zoll.

Für das Gesicht bleibt von dem Puncte an, wo an der Stirn die Haare anfangen, *Sieben Zoll*.

LXV.

Pro D. Franc. Kazinczy.

Posonii, 6-a Octob. 1811.

Amice!

Submitto Nuncium ad Proceres, quem ego scripsi, et qui tam famosus effectus est, ut indicta jam sessione eadem dilata fuerit, et conferentia apud Palatinum celebrata ¹⁾, in qua Sua Celsitudo promisit se articulum pro futura securitate Regni ita, uti petebatur per Status, obtenturam. Ab hoc itaque nuncio praescissum, prout a Repraesentatione ²⁾, quae nuncio huic superaedificata fuit, et quae illa, quae in nuncio concentrata erant, extensius exhibuit. Interim Palatinus non potuit obtinere quod promisit, et qualem Resolutionem Regnum obtinuerit? ex adnexo patet. Caeterum nuncius iste supressus, et quia tantum Circulum pertransiuit, et neque Tabulam Statuum, neque Tabulam Procerum transgressus, Diarium haud quaquam intrabit. In haereditariis provinciis, praesertim Viennae, magnam fecit sensationem. — Post Resolutionem non favorabilem SS. et OO. novum nuncium ad Proceres miserant, qui nihil aliud continebat, quam extractum mei nuncii; unicam novam ideam addi voluerant, vel potius clarius adhuc expresserunt, quod quippe in Regno Hungariae cuncta principis jura disertis inniti debeant legibus. Proceres diu disputarunt hanc propositionem; sed perspicientes in fine quod ulterior ejus disquisitio ingratis plures veritates evolveret, accesserunt. Qualis post hanc accessio-

¹⁾ Mert a palatinus megértette, hogy ez a nuncius a circularis sessióban felolvastatott és a státusok tábláján fel fog olvastatni. Ezért hagyta elhalasztatni a sessiót, s a megyék követjeiket magához konferentiára invitálta (Kazinczy Ferencz jegyzete).

²⁾ Ezt a repraesentatiót a nunciusból dolgozta Pest vgyei v. ispán és követ Szentkirályi László (K. F. jegyz.).

nem Repraesentatio sursum iverit. ex adnexo patebit ¹⁾. Accipietne Regnum Responsum, nec ne, tempus ostendet. Reliqui Status gravamina colligant ex instructionibus, et praefertialia digerunt et redigunt. Majoris momenti praefertialium gravaminum, quibus remedium hac adhuc diacta per legem adferri euperent, redactionem et deductionem mihi commiserunt. Sum itaque iterum non mediocriter occupatus. Longas itaque et specificas magis literas, uti euperem, scribere non possum. His maneo cum sincerissima amicitia et existimatione

humillimus servus et amicus

C. J. D.

LXVI.

Széphalom, Nov. 28-d. 1811.

Kedves barátom!

Alkalmatossági verszetekről mit tartok, nem szükség mondanom, noha a genie azt is interesszantta tudja tenni, nem úgy mint a közönséges fejek, kiknek efféle verseik nem egyebek mint rigmusok. Azonban az ide zárt nyomtatványt bátorkodom néked mégis bemutatni; nem azon hiúságból, mert hozzám azaz famhoz van intézve, hanem azért, hogy megolvassván a választ, lásd, hogy nekem elolthatatlan szomjam a jókat szeretni, s magamat hozzájuk esatlani. Különös kedvemet tennéd, ha azt (tudnillik válaszomat) a *derék* Majlátal olvastatnád. Örvendek az ő dicsőségénc. Megjövendöltem azt midőn 1808. egy asztalnál ebédeltem vele, és ahol én magamba zárva hallgattam a beszédet. Majláth cránt azolta mindég lángol lelkem, mert a jókat egy hangból is ki lehet ismérni.

A bécsi Annálisoknak octoberi füzetében (lap 97. hátül) e sorok állanak: Als fertig führt die Realschulbuchhandlung in Berlin den zweyten u. dritten Band von Tacitus Werken,

¹⁾ Lásd a nyomtatást ddto 30-a Septembr. 1811. (K. F. jegyz.).

deutsch mit Abhandlungen und Anmerkungen von Woltmann anf. Erre Téged tisztemnek ismertem figyelmessé tenni, mert a ki classicus író-t fordít, annak jó mind azoknak munkáikat megolvasni, a kik ugyanazon író körül fáradtak. Oztán *Woltmann* oly nagy nevezetű író s historicus, hogy tőle csak jót lehet s kell várni.

Biharból írják, hogy Consil. Tokody oda a diactáról írta, hogy gróf *Rhédey Lajos* torontáli főispán, helyette pedig *Zichy*, ki Biharban Diószegen lakik, adminisztrátor leve. Már látom, hogy Rh. meg nem szűnik hágdosni. Neki soha sem elég a mi másnak sok is volna. Úgy van-e amint Tokody írja, meghallom Biharban, hová holnap indulok. Hát Drevenyák mikor lesz főispán és hol?

Élj szerencsésen, kedves barátom! Vagy-e festve, vagy e találva? Bár akkor is voltál volna, midőn mint félig gyermek félig férfi először léptél fel a haza vénci közt, s több erővel mint véncink. Maradok örökös tisztelettel.

Helmezy Mihályhoz.

Nov. 27-d. 1811.

(Ódáját csak most vevém, s a válasz mindjárt ment).

Fiam, ki kedves anyja karjain
Csak fájdalomnak hangjait adja még,
Hálája tolmácsává atyját tevő.
Vedd nyájás arcezal azt, s a gyermeket,
Ki lantod énekére felfülel
S nevét mosolygva hallja zengeni,
Szeresd tovább is. Boldog jósolat!
Nem lett az isteninknek ellenekre ¹⁾,
Kit papjok édes dallal idvezel.

Midőn az áldás első esőkjait
Felnyomtam homlokára, csillogást
S hírt és nevet nem kértem én neki —

¹⁾ A Homérban oly sokszor előforduló ●ΕΝΥ ΑΙΧΜΕΤΕ.

Nem azt a *jobbat* is, melyet dal ad.
A hír, a név csak gőz; és a kinek
A tömjén vesztegetve gyújtatik,
Pírulás s szégyen festik arczatját.
Hogy ötet Amor és a Cháriszok
Fogadják védelmekbe, hogy szemcit
Ezek nyissák fel látni, ezek tanítsák
Irtózni a rútat s a mi szép szeretni,
Ez volt kérésem, s ez marad. Ha meg-
Hallgattatott a kérés, Marc-Enil
Lángolva sír majd Daykám s Berzsenyim
Tropéumaik körül, lángolva sír majd
Dessewffynék, Nagy Pálnak, Prényinek
S Majlátnak fényecikre, kik borostyánt
Még barna fűrtök közzé fűztenek.
S nem fogja sírni könnyeit hasztalan.
Oh, teljesedjék álmon! — Te pedig
Mellyében gerjeszd a szép lángot, és
Példád is gerjeszsd azt együtt daloddal!

LXVII.

Íme két verszetek is, az egyik a finanzezministerről, a másik pedig Magyarország közepének három követjeiről. Valóban Gömör vármegyének követjét *Máriássyt*, akár Gömör vármegyének fekvésére akár önszavára nézve az ország tudójének lehet mondani. Heves és Borsod vármegyéket pedig az ország szíve két kamarájának lehet bizvást nevezni.

El ne múlassd, kedves barátom, megmutattatni magadnak Újhelyben a magyar nyelv iránt való graváment, amint felküldődött Ő Felségének; visszajövet megmutatom, hogy volt elcinte, hogy összehasonlíthasd. — A valóban derék Majláthtal olvastattam a mit parancsolsz. — Egy sessióban dicsértelek publice, és elébeszéltem, hogy jártunk mind Te, mind én a jutalomkérdésre való feleletünkkel. — *Woltmann* fordítását megszerzem; esmerem ezt a *Woltmann*-t, de ezt

az új munkáját nem. Barth fordítását használtam — ez igen jó, de mégis azt találtam, hogy itt s amott nem értette Tacitust. Meglehet, hogy én nem értettem, és hogy Barth, ha tudna magyarul, azt mondaná rólam, amit én róla. — Vivat Sallustius Kazinczy!

A hiábavaló beszédek, hogy t. i. én Vayval egyet nem értek, nem kell hinned; megtörténik, de igen ritkán, hogy nem vagyunk egy vélekedésben, de akkor is a legnagyobb illendőséggel foly a vita, és akkor is kitetszik, hogy két emberséges ember, a ki becsüli egymást, vetélkedik. Szabolcs vármegye nem küldött maclinákat a diactára. Egyébiránt senki sem esmeri Vayt úgy mint én, senki sem tiszteli jobban és szívesebben, senki sem tanul tőle: de mikor valamely fontos következési dologban valaki maga magát megcsalja, szükség, sőt kötelesség, hogy az igaz barát megmondja gondolatját, és a sophismát kitalálja. A nagy ember szeret engemet, s mégis némely kis emberek azt hírlelik, hogy gyűlöljük egymást, hogy veszekedünk. Talia sunt hominum judicia. — Nincs itt jó festő, barátom; azonban miolta élek, sohasem találtak el, noha többször mint tízszer festettem magamat életemben; még Olaszországban sem. De mint is kívánod ezt a vénülő, bajoktól ránczolt és gondoktól barázdolt képet — nem csak az idő folyásának, hanem csapásainak is ki vala téve mindenkor.

Szerencsés innepeket, szerencsés új esztendőt.

Imperiosa necessitas.

A szükség, gróf Vallishoz.

Incedis per ignes suppositos cineri doloso.

Horat.

1. Vétek nyúlni más zsebjébe,
Onnan fogni két kezébe
Aranyat vagy ezüstöt;
Azzal oztán elszaladni,
Tékozlással mind kiadni,
S oszlatni mint a füstöt.

De ha ki jól meggondolja,
Hogy a szükség parancsolja,
Bizony szabad azt tenni.

2. Vétek gyűjteni számos kincset,
Arra zárni száz bilincset,
S azt mondani hogy pénz nincs;
Hogy csupán a más házában
Annyi üres nagy ládában
Nyugszik az elrejtett kincs.
De a fősvény azt gondolja,
Hogy a szükség parancsolja,
Hogy mindent el kell tenni.
3. Vétek tarka pántlikáért,
Sok gubóra mely már rá fért,
Vesztegetni hazáját,
Aranykulcsért vast koholni,
Vagy magának becsapolni
A hazát védő száját¹⁾.
De a kevély azt gondolja,
Hogy a szükség parancsolja,
Hogy kell mászni s reppenni.
4. Vétek kajánságból másra
Nézni mint egy óriásra,
És törpén irigykedni,
Kiáltani kigyót békát,
Önlibáira rakni vékát
És mégis terpeszkedni.
De ha ki azt meggondolja,
Hogy a kis szív parancsolja,
Erre is szabad menni.
5. Vétek járni nőtelenek
Hitveséhez annak s ennek
És ott csintalankodni,

¹⁾ Vagy: „A jobbra termett száját.“

Lopni egy vagy két pár csókot,
Kérni egyéb édes jókot,
Sőt erőszakoskodni.
De ha ki azt meggondolja,
Hogy a szükség parancsolja,
Szabad a jót elvenni.

6. Vétek szegényt bajba vetni,
Azonban just emlegetni
S elszedni négy ötödrészt,
S mégis mindég azt papolni,
Hogy nincs ok mit panasolni,
S jó gyomor mindent emészt.
De ha ki csak meggondolja,
Hogy a szükség parancsolja,
Tudja hogy így kell lenni.

7. Vétek a böles tanácsadót
Elkergetni, mert sok adót
Vetett a nép nyakára,
De majd a nép ha jól felforr,
S az apródra is jó a sor
Elébb vagy utóljára :
Akkor kiki meggondolja,
Hogy a szükség parancsolja,
Hogy őt is meg kell tenni.

G. D. J.

LXVIII.

Posonio, 25. Decembr. 1811.

Amice!

Palatinus inde a sex septimanis Viennae est. Non vult referre Resolutionem, nisi illam prius legat, ne pure portitor sit Resolutionum, et, ut jam prioribus Diactis accidit, stupeat super eandem tenore, et Evangelium praedicare debeat

quod non credit. Sua Serenitas, postquam vidit se plano Valisiano obstare non posse, eidem cessit, tempori et experientiae relinquens ministri correctionem. Nunc itaque ei Vallis valde infensus est, sed relationes cum Russia, Nationis in Palatinum fiducia, et aliae complures circumstantiae non admittunt promptam vindictam.

Relationes duorum colossorum inter se incertitudinem rebus internis inducunt, nemo quidem ante futuram procreationem bellum inter hos erupturum existimat. Dicitur, quod una ex potentiis his colossalibus neutralitatem nostram agnoscere nolit; id certum est, quod in ipsa aula Regia et inter ipsos regios principes, imo in ipso ministerio, et quoad relationes externas, et quoad internas duplex parthia adsit: sunt et tales, qui totam Monarchiam sub formis Hungaricis amalgamandam intenderent. Magna certe nobis imminet; nil vereor quam ne, more solito, determinare nos non sciamus, et Monarchia contrariis consiliis distracta, debilior adhuc evadat quam reipsa omni respectu jam est. Aliqui dicunt, pacem inter Turcas et Russos confectam, alii non; de rebus Hispanicis alii in favorem Gallorum loquuntur, alii contrarie. Inter mera secreta et incertitudines relationum tam externarum quam internarum Monarchia tabescit. Cancer financialis ejusque sequelae serpunt. Corpus politicum letho appropinquat, et nonnisi mole sua se adhuc sustinet. Ordinariorum ingeniorum lucta per nullum magnum hominem aut in harmoniam ponitur, aut ad unum eundemque scopum dirigitur, aut fortitudine et constantia bene combinatorum idearum, et in omnem casum deservibilium dirimitur, aut perumpitur, verbo multum ratiocinantur, parum agunt. Hoc semper fit, quoties Monarchia aliqua aut ejus regentes caduci et victi effecti sunt. Finem Diactae nemo scit haecenus; putant aliqui nos novas propositiones accepturos de insurrectione et subsidiis; subsidia nonnulli ex futura procreatione in naturalibus praestanda existimant. Et in his partibus, et Viennae defectus chartaeae pecuniae sentitur, et tamen nec mala quidem cuprea moneta recondita prodit. Novi contractus omnis generis aut in eadem schachdarum relationalium quantitate, aut adhuc in majori renovantur, aut nonnisi una quarta summae relaxa-

tur. Ex. gr. pro banalibus 80 fl. annuis 60-a in schaedis relationalibus pactantur.

Per absentiam Palatini in gravaminibus praefentialibus laboravimus; omnia jam redacta sunt, sed necdum omnia pertractata; quae duas Tabulas jam transiverunt, et in conclusum diaetale abiverunt, Suae Majestati submissa sunt sub praesidio et subscriptione Tavernici. In quocunque Comitatu illa legere poteris; quae majoris momenti sunt, ego relegi, in nexu idearum et in ipsis ideis multa mihi castrarunt, sed tamen adhuc multa bona remanserunt. Pro Diaeta Hungarica multa bona scribi debent, ut aliqua mancant; nunquam putabam, quod vel tanta remansura sint. Ad scalam vix se immitterent regnicolae, et reipsa futurae procreationis exitum expectare oporteret, ut effectus totalis patentium appareat. Aliquas provisoriae dispositiones, quoad arendas et interusura fortasse Regnum faciet, pro omnibus capitalibus moratorium decernendo. Si Diaeta prolongata fuerit, manebit deputatio in negotio scalae, sed sine plenipotencia; haec laborabit etiam fortasse in novo plano financiari, et sic ipsa opinione laboris creditum chartarum aliquantulum meliorari poterit. Sed satis praevideo, nos, si pax fuerit, in vere ibi futuros, ubi nunc sumus; probabilius chartarum numerus iterum augeri debebit. Totum negotium scalae, ut video, erit lucta passionum inter illos, qui lucrari volent, et qui perdere noluerint, et in fine finali prodibit una casuistica lex, plena clausulis, dubiis intellectibus, verbo lex Hungarica, ad cuiusvis legislatoris casus applicabilis. Alii viderint quid facient; triste est quod luminosas et magnas ideas, quae pluralitatem casuum complectuntur, concipere vel non sciamus, vel nolumus. In negotio scalae non nisi de eo agitur, ut omnis a proportione suae mobilis et immobilis substantiae aequaliter perdat. Fulmen enim istud financiae non casu cecidit, sed consilio comitis Vallis jactum est; injusta operatio non potest reddi aequa, nisi aequali et proportionata sacrificiorum distributione. Sed nos privatam justitiam cum publica lubenter confundimus, et hic talia audiuntur quandoque a nonnullis, ut clare appareat, quod quidam homines justitiae sensum absolute non habeant, et quod Deo gratiae habendae sint,

quod non imperent et quod non regant homines. Excellentia ingenia, excellentes politici, sed Deus liberet a gubernante qui non habet sensum justitiae; hic revera sextus sensus est, et reipsa non semper in capite reperitur, vel tum tantum, quando rectitudo capitis cum rectitudine cordis concordat.

Vale, amice; habes sufficientia paucis verbis. In omnem casum cum fine Januarii hinc discedo ad parturientem uxorem — pro adjunctis, circumstantiis et desideriis Comitatus Szabolcensis vel rediturus, vel domi mansurus, si Diaeta continuata fuerit.

Tuus Pipsz.

P. S. Diaeta langvet, multi ablegati dilapsi, in Tabula Procerum vix quatuor Regni Barones, et sex vel septem supremi Comites, privati titt. Magnates vix decem.

Gömör, Heves, Borsod! illik-e hozzátok,
Hogy habzó szállással ti azt tagadjátok,
Fárasztott lelkére az ős nagyarságnak
Századoktól fogva hogy hágtak, hogy hágnak?
Hát nem szemléltétek hogy fogyott a nemzet?
A hajdan ép magyar koresokat hogy nemzett?
Hogy széltett Márja mézesült maszлага?
Bécs külsőket miként belölünk faraga?
Hogy' ajúlánk el mind József mennykövére?
Hogy ébredt fel oztán a magyar gyors vére?
A kegyes Ferencznek jönni mint kellett
Hogy kezdjen a magyar új és fris életet?
Hát a helyett hogy az orvosságot adja,
A bölcs orvos talán a mételet tagadja?
Az igazat, mert rossz, kimondani félték,
Igazítani kénc, s ti csak jót szemlélték?
Szerencsétlen haza! melynek közepében
Várt védelmezői már kihült keblében
Vér helyett löre foly! uem lesz néked híved,
Már tüdőd is reszket s elfagyott már szíved!

G. D. J.

LXIX.

Széphalom, mart. 3-d. 1812.

Kedves barátom!

Soos Pál rajta kapta a feleségét, Beöthy Fannyt, hogy valamit irogat, s előtte titkolgatja. Addig mesterkedett, míg lopva hozzá fért az íráshoz, s magához vette, s elhült rajta, hogy felesége poetizál! s ismértes játszisága szerint nem szólla neki semmit, még midőn az ezt kereste is, s közölte Dókus Lászlóval, ki ismét velem közli. Vedd azt, és sajnáld, hogy ez a szép lelkű asszony nem magyar, hanem tüdesque nevelést kapott, s nem magyarul ír, hanem németül. Fanny elárulva látta magát, s minthogy Dókus kimondotta neki hogy közleni fogja velem a verset, Fanny azt kérte ki, hogy addig ne, míg ő egy levelet teszen mellé, mely őtet mentse ki azon vakmerőségéért, hogy asszony lévén, poetizál. A levél ér annyit mint a vers, s nem tudom melyik talentumát becsüljem inkább — mind a kettőt becsülöm. Elj a lefordított verssel tetszésed szerint, de a Fanny nevét csak barátid előtt engeddd tudni. Maradok tisztelettel, még pedig a legforróbbal s határt nem ismerővel

*örök híved.**Imperiosa necessitas.*

Sünde ist's aus fremden Taschen
Gold und Silber zu erhaschen,
Auszustreun durch beide Hände,
Zu verstecken ganz behende.
Doch, Noth gebiethet jederzeit,
Und opfert jede Heiligkeit.

Sünde ist's die Habsucht hören
Und Gemeinwohl zu zerstören.
Nimmermehr soll's euch gelingen
Uns're Schätze zu verschlingen.
Doch, Noth gebiethet jederzeit,
Und opfert jede Heiligkeit.

Sünde ist's das Mark der Länder
Auszusaugen um Ehrenbänder;
Gestreichelt von des Fürsten Hand
Verrathet nur der Sch . . . das Land.
Doch, Noth gebiethet jederzeit,
Und opfert jede Heiligkeit.

Sünde ist's sich zu berathen,
Wie zu häufen die Dukaten;
Man nimmt dem Armen was er hat,
Und stürzt in Angst den ganzen Staat.
Doch, Noth gebiethet jederzeit,
Und opfert jede Heiligkeit.

Sünde ist's sich nicht vermählen.
Fremde Frauen zu erwählen,
Zu huldigen der Lüsternheit
Auf Kosten jeder Sittsankeit.
Doch, Noth gebiethet jederzeit,
Und opfert jede Heiligkeit.

Fannyhoz.

Martius 4-d. 1812.

midőn az Imperiosa necessitas német fordításában lelé férje, s azt tőle (de nem az itt elbeszélte fortélylyal) elvette, s férji büszkeséggel, s hogy a poetriát szerelmesen pirithassa, mindemel olvastatta.

Mondják, egy úr nagy gondba jött,
Látván hogy kedves asszonykája
Gyakran elzárkozik a négy falak között;
És még inkább megütözött,
Midőn a szép asszonyt felugratván lármaja,
Ez néki elébe lép, s mind ujja mind orezája
Elárulják hogy írt — „Mit ír? — Az ő hibája
Nem volt eddig titkolgatás.
Jót nem jelent a hallgatás.
Azt a ki engem esal, nekem sem vétek esalni.
Hogy rajtam is kaczagjon más . . . ?
Nem, nem! készebb vagyok meghalni! —
Az álnoktól nem vártam ezt.
Ah! a kaczer asszony a legnagyobb kereszt!“

Nem szól s megyen. — A Szép leül asztalkájához
— Örvend hogy egyedül maradt —
S hozzá fog ismét a munkához.
De ah! ki bízhatik magához!
Ajtója a sietés miatt
Tátva áll, s a sullogó belép — megrezzenéssel
Pislongunk — (ha meglátta-e? —
S egy mesterséges billentéssel
Milyen lenni szokott a Kartemischeré,
Az írás fedve van) — kényetlen öleléssel
Repülünk a nem-várt Herr Eh'gemahl felé.
Ez érti a gonoszt, s szintén kékül belé,
De phlegmában marad; s szépjének példájára
Tüzet hazud, s felel fortélylyal fortélyára.
S míg a csak színlett esókokat
Bosszúsán szórja orezájára
S mindég igaznak lelt de most hazug ajkára,
Lesegeti ujjain a tintafoltokat,
S lelkének nagy vidulására
Ottan leli — „Csak a levelkét
Lehetne megkapnom!“ — s asztalkájára
Tolvajszemmel tekint s megsejti. — „A levelkét!
Csak azt! hogy végre ismerjem lelkét!“ —

Ámor kaczag. Oh esztelen!
Mond : üzd az elkezdett játékot,
S esald a ki esalni akar. — A leczke hirtelen
Munkába vétetik, s a szép hűségtelen
Visítva fut, s nem is gyanítván a szándékot,
Férjének hagyja az ajándékot.
Ki mostan azt, mint martalékot,
Felkapja, s örvendez a jól elsült eselen.

S mi volt ez a mit lelt? —
Egy még nem kész kis ének,
Melyen a szép elzárkozott,
Tartván fülánkjaitól férjének,
S szerény érzésivel nemének ¹⁾
Gyakorlatlan kezekkel dolgozott,
S — meséjévé lett a megyének! —

Fanny, ki vesztett itt dalán?
Nagysád pirúl? sohajt? — Talán . . . ? talán . . . ?
Ah, értem a pirulót, a sohajtót!
Jó; — másszor zárja bé az ajtót,
S ne hagyja írásit asztalán.

LXX.

Szeretem barátom!

Elvégzém, legalább ezen dynastia alatt, politikai pályafutásom. Az elmúlt diactáról baj csak emlékezni is. Mind az . . . mind a nemzet a legalacsonyabb oldalról mutatták magokat. Sajnos volt ez országban születetni, és szégyen magyarnak lenni. De ezekről másszor.

Hogy nem feleltem leveledre, tulajdonítsd szívem szomorúságának, és mivel tudtam, hogy felbontogatják minden leveleimet. Kigázoltam végtére ezen zsemlyékes iszaphól,

¹⁾ Und nach der Bescheidenheit die ihrem Geschlechte eigen ist.

könnyebben lehellek, lassan-lassan visszatér vígkedvűségem, de meg fog örökre maradni szívemben az emberekhez való bizodalmatlanságnak bibéje, ez az első készüllete az emberi szívnek a mysanthropiához. J'évite les hommes puisque je les aime. Nagy igazság lehet Rousseau-nak ezen mondásában. Be jó hogy tudok élni magammal, hogy nem kell önönmagamtól irtóznom, és hogy kedvelem az élő holtakkal és öngondolatimmal és érzéscimmal a társalkodást. Tedd ezekhez jó feleségemet, gyermekeimet, és el fogod hinni, hogy akár mi történjen, nem igen tehet engemet a balszerencse vagy másoknak avagy gonoszsága avagy balgatagsága boldogtalanná; sőt ha mindezekhez még egy kevés philosophia is járul részemről, még boldognak is érezhetem magamat.

A miolta haza jöttem, rendbe szedém bibliothekámat. Íme a régen ígért ó lajstroma könyveimnek: azolta ugyan igen sok jó könyv járult hozzá, amely mind megvan az újban melyet készítettem, de ezt még le kell íratnom előbb számodra, ha parancsolni fogod. Addig is fusd által a régit, és küldd azután vissza.

Íme itt van Kolbielszky munkája is, melyet régtől fogva visszaküldeni tartozom.

Kézírásimat is rendbe tettem, de csak ezután lassan-lassan rendbe fogom szedni azokat, minden nap egynéhány órát szánván ezen munkának, hogy enyészetem után az, a kinek kezébe kerülni fognak, elmehessen rajtok.

20-ik júliusban relationális gyűlés van a diaetális dolgokról Szabolcs vármegyében. Addig új pátensek is fognak érkezni, és talán commissáriusok is és requisitiók (non obstante subsidio, et sapientia pro moderno aevo, és a kik úgy általélték magokat, vagy az idő úgy általfutotta őket, hogy annak körülállásaihoz egy cseppet sem tudják magokat alkalmaztatni, és hogy jobb volna, ha inkább magokat, mint a hazát eltemetnék). Én részemről ezen utolsó vármegyegyűlésre életemben, ha az országnak és a monarchiának dolga, és az udvarnak és az országnak principiumai némely fő dolgokban meg nem változnak, 16-ban menni szándékozom. Feleségemmel és gyermekeimmal sokáig fogok múlatni Szent-Mihályon, ha az egészségünk megengedi. Oda várom hát a feleletet. —

Kegyes fordítónémat, Soos Pálnét, még nem láttam. Úgy tetszik, hogy nem rosszul jövendöltem; mert nem akarják megvárni, hogy felforrjon a nép, és, mint írják nekem Bécsből, Collovratot tették Vallis helyébe a rosztó financiák miniszterének. — A háború bizonyos, és talán el is kezdődött. Ha valami új tüenemény van a magyar literatúra piacán, add azt tudtomra. Kis Horáztát már elolvastam. Én hatlábásokban fordítottam volna. Nem szerencsétlen ezen fordítás, összevettem sok helyütt az eredetmennyel. El ne felejtse egészen ezután csupán a békeségnek, nyugalomnak, barátságának és gyermekeinek megelégedve élő

A. Olysó 28. júni 1812.

hív barátodat
Jóskádat.

U. I. Feleséged kezeit csokolom, gyermekeidet pedig ölelem. Míg oda voltam, nekem is Amiliusom lett.

Anglus könyveimet, mióta visszajöttem Olaszországból, többnyire elajándékoztam még Pesten, mert felhagytam ezen nyelvnek művelésén, mind azért, mert alig megkaphatók vagy igen drágák nálunk az anglus könyvek, csak keveset tartottam meg belőlök. Az anglus könyveknek katalogusát tehát, mert kevés számúak, és te, a mennyire tudom, nem gyakorlod ezen nyelvet, nem küldöm. Görög könyveim is csak igen kevés számmal vannak, mert ezen nyelvnek további művelésére is, noha már egykor az evangéliomot görögül érteni kezdettem, sem nem értem rá, sem alkalmatosságom nem volt.

LXXI.

Nagylelkű barátom!

Mindeneknek előtte fogadd el köszönetemet azért, hogy fiadat Emilnek kereszteltetted. Nem hiszelkedem azzal, hogy fiannak akartál vele tenni complimentet: de a fiam kérkedni fog valaha azzal, hogy az ő druszája a NAGY De-

sőffy fia. Kérlek, méltóztassál tudósítani születése napjáról, hogy azt feljegyezhessem.

Édes barátom! Nem akarom tartóztatni levélhozódat, és így rövid leszek. Csak azt engedj most mondani, hogy én ezen diactára kevély voltam levelednek vétele előtt, mert bizony ez a diacta sok jót is tett — és mert én a *régiektől*, azaz, az *ö felfuvalkodottságoktól és fűsvényiségektől* nem sokat vártam. Oztán a Klopstock kifejezése szerint a lélekgyilkos meggyilkolta lelkeinket, és így mit lehet reményleni? — Reszketek a következésektől, kivált mivel adós vagyok.

Közlöm itt Döbrenteinnek levelében vett ódáját és a tegnapi előtt ajándékban Jankowichtól kapott nyomtatást. Vedd ezt Te is ajándékban. *Gratis accepistis, gratis date.*

Élj szerencsésen, kedves barátom, örök dísze nemzedeknek s korodnak. Nem sokára bővebb levelemet veszed. Feleségem tisztel mind Téged, mind tiszteletre oly igen méltó grófnédát, kinck én kezét csókolom.

Jún. 30-d. 1812.

Gróf Dessewffy Józsefhez,

Szabolcs vgye Követjéhez az 1812-iki diactán,
hol a nemzet nyelve mellett perorált.

Esküdtem a lant, melyet az istenek
Mint kincsét adtak, a mikor elragad,
Elhányva a föld terheit, gyúl
Bennem az aetheri szikra, nem zeng

Másnak, csak a kit érdeme bémutat
A halhatatlan Múzsá előtt, s kinck
Fénylő nevét áltnyújtja késő
Századok évcinek csudául.

Dessewffy, néked hangozik éneke,
S bár hangzanék mint kellene, ah de ő
Elhal szavadban, mely hazánkat
Rántja veszélyei körme között.

Voltam Szepcsnek égbe nyuló hegyén,
A völgybe a szél fergeteget esapott,
Hallám az essőzajt alattam,
S rám az eget mosolyogni látám.

Nem én, de így van a magas elme, ki
Míg a közember s nép szemé hályogos,
Ő fent lebeg, lát, s a jövőndő
Fényire társaival törekszik.

Mint a sebes víz nagy rohanása zúg,
Úgy zúg neved bé Dácia völgyibe,
S a jó szemében könny van, a ki
Féltetni tudja hazája hűnytát.

A jókban a jó ég-leomoltig él.
Csókolja Rousseau a küszöböt, ledül
Büffon nyomára. — A való nagy
Szánakozik s mosolyog kajánján.

A hősi tettért gyúladozó fiú,
Míg társi Phrynék keblibe donganak,
Elmegy porához a nemesnek,
S szívja magába az égi lelket.

Dessewffy, néked zengedez énekem,
S társidnak a kik a haza székiről
Fényt küldenek szél a hazába
S nem piperét-fitogatva némák.

Döbrentei Gábor,
Gróf Gyulay Lajos nevelője.

LXXII.

A. ●lysó, 15-d. Julii 1812.

Kazinczynak Dessewffy ezer ezer érdemlett boldogságot!

Eltaláltad fiam keresztnevének okát, bár kételkedjél rajta. Az idő megmutatja ha élnek, hogy melyik érdemlette meg társának nevét viselni.

Rám parancsolt a szabolcsi főispán, és mivel még engedelmesebben tartozom, Kállóba kell lennem 20-ára a gyűlésen. Ezen gyűlésben megteszi volt collegám a végső diaetális relatiót, fel fog olvastatni azonkívül az egész országban 20-dik júliusban Ő Felsége végső parancsolatja a correlatiók iránt. Azt hallom hogy Borsod vegye, kinek követje, Ragályi, igen nemesen viselte magát a diaetán, azt határozta volna meg, és hogy a más vmegyét is arra akarja bírni, hogy a diaeta végezéseikhez alkalmaztassák magokat a hazafiak és a bírák. E lehet oka, hogy gróf Zichy Károly sürgetésére, a mint nekem Bécsből írják, Ő Felsége parancsolatjára valamennyi, Vébernél találtatott, kinyomtatva levő diaetális acták sequestráltattak. Nem látom módját az egyezésnek az udvar és a diaeta közt. Az udvar azt akarja, hogy minden ember megismerje hogy 1 forint váltó cédula 1 forint igaz pénz. Az ország, pro solita sua in principiis contradictione, ezt megismeri az interesekre nézve, de nem akarja megismerni a capitalisokra nézve. A másik különözés az, hogy gróf Vallis csak ott akar jó értékű pénzzel visszafizettetni, ahol nem csak a jó értékű pénz, hanem annak neme is le van köteleztetve. Mivel a bírák Ő Felségétől függnek, és a nemzeti karakter úgy van elrontva, hogy egy elesapott bíró helyébe tízen fognak kínálkozni, majd meglátjuk, hogy mi lesz a vége ezen nagy viadalnak. Én ezt mind alkalmasint előre láttam, és azért írtam Pozsonyban egy kis deák munkáskát, hogy a tótokat is meggyőzhessem a correlatiókról. Íme itt közlöm veled. Ez az egyetlen egy exemplárom, a többi mind elhordták, kérlek tehát, hogy bizonyosan visszaküldd. Senki sem felelt rá, nem tudom, megvetésből-e, vagy pedig mivel nehéz lett volna felelni, és mivel jobban tetszett a már bevett ideák szerint indulni? Legjobban fog ezekről ítélni a posteritás. Kérlek hogy figyelemmel olvasd, nem volt időm úgy elkészíteni, hogy rövidebb és rendesebb legyen, és hogy egy olvasással egészen által lehessen érteni, de hízelkedem magannak, hogy nincsen gyengén által gondolva az egész tárgy. Meg fogod belőle látni egyszersmind a diaetán ezen dologban forgásban levő fő ideákat. Nagyon leköteleznél, ha kereken megmondanád nekem ítéletedet eránta.

Az isten tudja legjobban, hogy el nem felejtettem-e egészen magamat a midőn írtam, és hogy megvesztegette-e szívem az eszemet. A helyett hogy refutáltak volna, egoismust hánytak szememre a legnagyobb egoisták. Ez a sorsa az igazság mellett küszködőknek.

Holnap indulok Szent-Mihályra feleségemmel és gyermekeimmel együtt; én ugyan magam a jövő hónap elején ismét visszajövök Olysóra, de csak rövid időre, és mihelyest itten dolgaimat elvégzem, kevés időre Bártfára megyek hanyatlott egészségem gyámolítására, ahonnan ismét visszatérek Sz.-Mihályba.

Döbrentei ódáját könnyebb megköszönni mint megérdemlenni. Nem kis vigasztalás, a haza határán kívül jóakarókat találni, és kevesebb igazságtalanságot és irigységet tapasztalni, mint itthon. Jó az igyekezetet érdeme felett is megjutalmaztatni, mert legalább gát vettetik a visszahanyatlásnak. Több ízben érztem életemben ezen kifejezésnek ösztönét. Et vengeons les romains dussent ils être ingrats. Írok Döbrenteinek és megköszönöm barátságát. Sohasem gondoltam, hogy 100 egynéhány mérföldnyire enthusiasmmst tudjak nyújtani egy ódának készítésére. Nem én adtam ezt a tüzet, hanem Döbrentei fejébe bent volt már a lángra való materia, én csak egy szikrát hoztatottam közé. Óllemek szívem fenekéből.

LXXIII.

Szent-Mihály, 16-d. aug. 1812.

Kazinczy Ferencznek gróf Dessewffy József egészséget boldogságot.

Későn és lassan, valamint környéke Tihanynak,
Visszonzom gyönyörű versed, szívelte barátom.
Nem szökik úgy szárnyas paripám mint emekelőtte
Tudnillik; ha kemény vas sarkantyúra szorult már.
Őszülök, alkonyodom, Phoebus szellője s az ihlet
Ritkábban fúvall s csak szűkön súgnak a Múzsák.

Az sok baj, sok gond, elszáritotta fenékből
 Az költőeremet, s aranyért boesáta helyébe.
 Hol van Aristippus szép bölesessége? de néki
 Nem vala négy élő nevelendő gyermeke, s Láist
 Nem kívánta, ámbár az övé volt, tartani holtig.
 Őt is ugyan másnak sanyarú gögkényei nyomták,
 Az legszebb éghajlat alatt palotába szoríták,
 Hol Dienes tapodó sarkánál ugrani kelle
 Az fénylő lánczban, s a setét tréfákra nevetni,
 Mindég mindenben kedvet színelni, hajolni,
 És a mi oly terhes egy bölesre : gyakorta hazudni:
 Mindazonáltal nem terhelték őtet uránál
 Számos adósságok, nem szerzett pénze helyébe
 És aratott papirost szórt elméssége magának.

Boldog, erőselkes, halom áldásokra teremtett,
 S az maga vérétől vett seb közt néma Kazinczy!
 Oh Te! kit én gyakran szívvel könnyezve esudáltam!
 Jól érted bú közt bajaid-feledékenyen élni;
 Tőled kell, lehet is virtust példába' tanulni,
 Mint tudod ép lábbal férfjassan lökni magadtól.
 S az kiesiny és féregként rágó gondokat űzni
 Bár alatomban, bár nyilván jó szíved emésszszék.

Úgy valamint az özön közben Deukálion egykor
 Háta megé köveket hullasztott, úgy veted épen
 Társas Pyrrháddal terhét sorsodnak utánad,
 Mindenkor jobban meg jobban előre nyomúlva,
 Kedvre-derült szívvel, képpel, homlokkal egeknek
 Törsz, tartasz, vívó, s a sarat tealattad elúnván.
 Az tisztát keresed fent ott, ahol az derülésnek
 Fényei szemeszorúlt sűgárral lelked előntik.
 És a világosság esendles bérével itatják.

Hirdeted onmét, hogy lépjünk a középszerűségben,
 Kérlezed én tőlem mért járunk annyit a szélen?
 És a határt mért csak Sándor *) módjára követjük?

*) Itt Nagy Sándor értetődik (D. jegyz.)

Nem tudom azt bizony én, de igaz, mert látni valóban,
 Mindenikünk hogyan él s korlátján túl hogy igyekszik.
 Semmi sem áll úgy meg közepén, nehogy útnak ereljen,
 Vagy hátrább lépjén. Nincs két esztendeje, minden
 Birtokos, el lévén az sok papirosba borítva,
 Úszot a bőségben, most nincs papirossa se pénze;
 Az tékozlóbból koldus lön; még is akarták
 Többen adósságát kiki hogy jó pénzbe' fizesse.
 Még aminap vétek (s nagy) volt az francia császárt
 (Most a kivel mégis győzünk) említeni díszszel,
 Memél jobb hazafit valamelyik játszani igyekszett,
 Annál szükségeseb vala torzsonkodni reája.

Császár József alatt jártunk bugyogóba, czipőben,
 A esipőesontig most már alig érhet a mente
 A szép nyalkánál; így mindég fáznak a ficzkók —
 Vagy legalább mindég reszketnek — a esizma pediglen
 Hogyha nem ér térdig s nem tompúl éle hegyénél,
 Mint esze s varba lapúlt érzése Petényinek, akkor
 Nem saru az, de bakanes, az milyent hajdan apáink
 Trézsia évében hosszú mentébe' viseltek.

Hajporzott púpos búbot, valamint a galambnál,
 Vizsgálék gyakran kétlábas keeskebakoknál,
 Czafra tekert s a bokáig eredt sima barna galandról;
 Emlékezni tudok, gróf Györgynél *) láttam utólszor.
 Ám most esitri haját kell hordani, kenve olajjal,
 Így legalább főnknek van fényessége kívülről,
 S az jacobínus ezéh szabadon sétálhat az útezen.

Hát a fejérnépnél ezelőtt mint toldatott az sark?
 Most majd mind pogonyák és tágabb lábuak, ánde
 Könnyebben futnak, szöknek s muzsikára forognak.

Bástya gyanánt azelőtt tártuppos szoknya fedezte
 Az titkos kegyeket s több vánkos ójta a bibéket,
 Most esupa hópatyolat szeretőd s nem irigyol a fátjol,
 Ámbár rája ragad, semmit, szemlélheted őtet,
 (Értem szemfényed; ha oly éles mint a te szíved)
 Mint a fejtér s édes tejfelt az tiszta palaezkhan.

Úgy van az erkölcsessel szintűgy valamint a szokással.
Nézd a nagyonvágó fiatal szép Lónyay Gábort,
Hogy siet ő minden felleng polezokra sebessen.
Rhédey mérgében is utána rugaszkodik, és már
Jó közel áll hozzá, de eddig még nem vala képes,
Ámbátor haladott, úgy versent véle szaladni,
Őt hogy utól érné. Keveset csak várni tanuljunk,
Elbukik az szaladó vagy ezélját éri futással.
Az szalad ott, ez mász — kiki ezélnak arányoz a mint tud.
Az papoló Drevenyák régolta kapaszkodik; őtet
Sok mások követik, mind — mind törekednek a dombra.
Tán, hogy vagy többet vagy jobban hissanak? Oh nem!
Mert mihelyest mindent akként néznének amint van,
A dombról lefelé selyemostorok őket elűznék.

Egykor egy pulykakakas, kit dölyfössége miatta
Csípet' a többi sereg, nagy fán menedékre találván,
Onnét (bár forgószéllel bajlódna) nevetve
Őszve csoportúlt sok felnéző társra lenézett,
S bátorságában kedves bosszúra fakadván,
Büszke ganéjt hintett lent gyűlt pajtási szemekbe.
Lásd hát mért hajtnak számossan a Símai hegynék.
Undok a szolgálás Vay József fürge szemében,
Úgy de parancsol nem kény nélkül, s épen alólról
Elrendelni szeret mindent s országot igazgat
Szép tüzet elszórván; de mihelyt mind tűzbe borúltak
És az igaz tárgyért égnek: mindenkör az első
Szűnik a fűvástól s az lángot eloltani igyekeznek.
Nem bízik benne az próbált Protheus, és így
Neptúnussá lesz szikrák közt, és valamint ez
Az hármas élű vidlával tengeren úszva
Ordító habokat esilapít, hangjára simúlnak:
Úgy Vay Józsefnek az forró státusok, olykor
Még a király maga is; de azért csak koldus a nemzet,
Bár Vay ősmaradék, méltán is szerzet' aranyzott
Kulesot jó, jeles és okkal kedvelte fiának.

Az felsőbb születést érdemlett, érdemes és csak
Neutelen Ambrózy³⁾ int, hogy nem születéssel az érdem

Bére a kules most már. Azelőtt is venni huszassal
Kellt mindenkör; jól van — hát majd veszek én is,
S esillagot az fiam hasznos számára, hogy aztat,
Az mikor érdemlik, mindjárt szívekre tessesem.
Ingyen adom s önként — noha kelljen finom ezüstből
Szerzeni Wirth úrnál, a kinek maga az udvar eladta.
S mást nem is óhajtok, csak hogy Marcellusom akkor
Az mikor elnyeri, s nem mikor azt hordandja, pirúljon.
Más pénzen kellő fényt Fellegvárira bízok,
Vagy Sztricsák úrnak szívesen engedem által.

Róma középszerűség! boldogság apja meg' anyja!
Hajházlak téged, nem mást, de nem értelek el még.
Mozgok a bőremben tágan, sorsommal elégszem,
S csak vagyonok s az idők tartós habozása szorongat;
Mert bizonyost szeretek, mert nem-kétséges előttem
Hogy van föld, hogy négy gyermek forog áldva körültem
Ez földön, kik majd fognak serdülni ha élnek,
S kikiről nem kétes soha is, hogy ebédet akarnak,
Inget s öltözetet, s mint mondám, esillagot olykor.
Én is ugyan mint más, könyvek közt kétleni szoktam,
Az mikoron Berklejt²⁾ s más bölésen füresa bolondot
Forgatok, amúlván szorgos tehetetlen eszünkön.

Ámde mikor távollétemben feltörök ajtóm;
S hogy haza térek, jól kiütött ablakra talállok,
S durva köszöntések mellett pofa-telve Boreas
Ébreszt álmomból s éjjélkor látogat engem,
Annyi vitéztettet látván az béke ülében,
Nem lehetek kétlő, hogy báró Prényi⁶⁾ hazámban
Ritka vitéz itthon, s Péternek nyomdokin eljár.

Sőt amikor látom, hogy gróf Erdődy kegyessen
Sándor⁷⁾ urat csak azért, mert nem Nagy Sándor, a vasra
Téteti, hazámmal, s Felségünk úri nevében,
Azt a szegény Trójert⁷⁾ mert nem vala szófogatlan,
S azt amit gróf úr rendelt, escelekedte, lehordlja.
S megvallom kezdek keveset gyanakodni magamban,

Nem Törökországban lakom-e? s megkérdeni kedvem
Cancelláriusunk mátkáját, vallja meg önként
Hogy hány lófarkkal *) mozdul Erdődy körülte?
S az keblén függő kis báránynak alatta ¹⁰⁾,
Bent hév szívében hány csendes gerlieze fészkel?

Barbarus az mi basánk, noha vén létére szerelmes.
Ám de szeressen, egyen, töltözzön, tönje lasának
Minden szegleteit szarvasgombával, azóri
Fűszerszámmal, meg külföldes borral a vérét
Rontsa meg, az törökös ránczos képére bibiresót
Hivjon, a szépehnés Szlávyt ¹¹⁾ táplálja bolondlára,
Írjon alá harmincz levelet, melyekre halálos
Vérkönyvt ejt a hazánk, piruló peesétek alatta,
Ék legalább hagyjon békét az józanon élő,
Senkit sem bántó jó polgároknak; örömmel
Az kik az ártatlant az erőszakok ellen azonnal
Védik vas lelkkel, bár az sok gyáva kaczagjon,
És engedje nekem, hogy kis kamarámba, Kazinczým,
Olvasván szabadon, az vádtól messze lehelljek.

¹⁾ Petényi, Pozsony vármegyének első ispánja. Ez az az emberséges ember, a ki két hivatalt visel, t. i. viczeispán is policiacommissarius is — olyan szófogadó, mint akármilyen papagáj. Ennek parancsolta meg báró Prényi János, gróf Erdődynek a cancelláriusnak parancsolatjára, hogy fogassa el erővel Sándort, gróf Dessewffy József Szabolcs vármegyei követnek kvártélyában; ennek az embernek ha azt parancsolták volna, hogy esókolja meg a lábamat, szinte úgy engedelmeskedett volna. Nógrád vármegyének követje, Balogh, nyilván alávaló embernek nevezte egy kerületbeli ülésben Pozsony vgyének vgyházában, és semmi sem bizonyítja jobban, hogy igazat mondott mint az, hogy leveletem, melyben Sándor elfogattatása után azt írtam neki, hogy jobban beillene egy kerületbeli commissáriusnak egy nem-szabad országban, mint egy magyar v. ispánnak, azonnal Bécsbe felküldötte. A nemzetemnek ilyenén piszkait, valamint a termé-

szetvizsgálók a férgeket, meg kell esmertetni a jövendővel. Úgy tett a Magyarországon utazó anglus Towsend a löesci bírákkal.

2) Nincs még két esztendeje, hogy gróf Festetics Györgynek a czafja egy valóságos hosszú fekete kígyóhoz hasonlított; idővel mindég rövidült, kurtult — nem tudom eddig elenyészett-e egészen? 1807-ben a diaeta alatt maga Ő Felsége vágatta el a czafját; ahogy azt látták némely vénebb deputátusok, mindnyájan követték a nagy példát — Vay József, Puky s mások mind elvágatták hátulsó farkaikat. Péchy Imrénél nagy ebéd volt, ahol a megmenekedett fejeknek egészségére ittunk. Quam stulti sunt quandoque et graves viri! Majthényi László vala egyedül, a ki szeretője kedvéért meghagyta, azt mondván: hogy inkább akar tetszeni kedveltjének, mint nemni urához hasonlítani. Egy nincs száz közt a ki azért hánytá volna el, mert alkalmatlan volt. Ha Ő Felsége nem metszettette volna el a czafját, Prileczki még most is czafjával járna, és azokat a kik a nélkül szürkölködnének, mind szeleseknek tartaná. Tudod hogy üzte a megholt primás ezeket a hajtekereseket, melyek nélkül 10—12 esztendő előtt jacobinus volt minden emberséges ember. Respicere exemplar vitae morumque jubebo.

3) Ambrózy, Nógrád vgyének v. ispánja, csak híreről nevére ismerem.

4) Az udvar ötvese. Amidőn az ezüstöt s aranyat az utolsó bécsi békesség után bekérték volna, némelyek nála váltották vissza papírosan az udvarnak ajándékba adott ezüstjeiket, melyet ő szintúgy papírosan vett meg az udvartól egy-néhány procento nyereséggel.

5) Egy anglus metaphysicus, a kinél némely mostani philosophusok oskolába járnak, feje-szakadva azt vitatja: hogy semmi sincs az emberen kívül az egész teremtsben. Bizony hát kevés van, és az sem sokat ér.

6) Báró Prényi János a múlt diaetan gróf Hallernek a lovászmesternek képét viselte, és nevének gyalázatjára viselte magát, nem lehetett megfogni, hogy lehet egy nemzet-ségből báró Prényi Zsigmonddal, a beregi követtel? Azt várta tőle az egész világ, hogy neve díszéhez képest inkább leteszi

a hivatalját, mintsem hogy porkolábot játszszon. Erről az emberről még emlékezmem is fájdalom. Úgy vagyok vele, mint a pokolból kimenő Eurydice, a ki hátra nézvéu, oszloppá vált borzadásában. Én mindég szamarázmesternek hívtam, és bár csak csupán a fejét lehetett volna ócsárolnom.

7) Trójer az a szegény szolgabíró Pozsony várgyében, aki Petényi rendelkezéséből távollétomban 50 egynéhány emberrel a kvártélyomra ütött — miser gloriosae hujus expeditionis imperator. Az ügyefogyott kénytelenítettett rosszat cselekedni, mert szegény legény, és mégis csupán csak ötöt szidták meg. Parvi fures suspenduntur, magni dimittuntur.

8) Sándor Mihály, erős fejű, erős lelkű székely ember, aki több észszel, több szívvel és több ártatlansággal bírt, mint mind azok a kik üldözték. Nemességét vették üzőbe, mert istentelenséget fedezett fel és az igazságot oltalmazta állhatatosan báró Vécesy familia illyei perében: azonban bizonyos, hogy régiebb nemesember mint gróf Erdődy, aki vasra verette és úgy küldötte Erdélybe. Nincs szebb igazság annál, mint azért vasra veretni valakit, mert kétesnek képzelen a nemességét. Ahogy Erdélybe haza jött, levétette róla a gubernátor a lánczokat, és a helyett, hogy pert indíttasson ellene, amint parancsolva volt, az ártatlanul szenvedő embert az asztalánál megvendégelte. Azonban senki sem gondoskodik arról, hogy Sándornak szenvedéseit kipótolják vagy a hírében tett csorbát kifenyjék. O Dieux, à quels mortels livrez vous l'univers!

9) Tudva van hogy a lófarkok számától függ a török basák nagyobb vagy kisebb tekintetek.

10) Gróf Erdődy József, gyapjas vitéz, azaz gyapjúból formált lágy vitéz — nincs torkosabb ember nála az egész monarchiában; nem tartotta soha senki is okos embernek, de miolta ilyen kegyetlenségekre vetemedik, senki sem tartja még jó embernek is.

11) Szláv volt secretárius a cancellariánál, felette jó társaságú elmés ember vala; azt mondják hogy gróf Erdődy József asztala úgy tüzelte fel a vérét, hogy utóljára megkábúlt. Ugyan kit tett gróf Erdődy még eddig okos emberré?

LXXIV.

Széphalom, oktob. 6-d. 1812.

Gróf Dessewffy Józsefnek Kazinczy Ferencz
a legszívesebb tisztelet idévezlését.

Juvenálsi érzéssel, tüzzel s tudománnyal írt epistolád, kedves barátom, mesteri műv. Mely kár hogy azt nyomtatásban kiadni nem lehet. De több gondom van nekem arra, hogy az a fény, melyet TE, annyi fényvel fénylő nagy férfi! reám vetél, el ne aludjon, mint hogy azt oly kezekben ne tgyen le, melyekben oly bizonyosan eljut az unokákig, mintha nyomtatva volna. Egy-egy nagyobb szerencsétlenség nem érhetne az emberiséget, mint hogy a hatalom megfosztá a nyomtatás szabadságától. Készebb volnék azt a kárt, mely abban elkerülhetetlen, szenvedni, mint azt elvesztve látni; s itt is elmondhatom a mit a fiam druszája mond a sallustiusi töredékekben: *potior mihi videtur periculosa libertas quieto servitio.*

Könyveidnek katalogusát innhol küldöm vissza igen nagy köszönettel. Igen sok derék és becses munkákat bírsz, s bátorodom reményleni hogy megengeded, hogy közülök néhányat megolvasás végett tőled kikérhessek. Innhol vannak neveik.

Meyer, Briefe aus der Hauptstadt und dem Inneren Frankreichs. Tübingen, 1803. 1. 2. Th.

Kotzebue, Erinnerungen aus Paris. 1804.

Seume, Spaziergang nach Syracus. 1802.

Sabina, von Böttiger,

és oztán három isteni költőt:

Oeuvres de Bernard,

●euvres de Boufflers,
Poésies de Chanlien et la Fare.

E hármát bírtam, s azok a becsületes emberek, a kik szeretnek olvasni, de könyvet venni nem szeretnek, tettek róla, hogy ne bírjam.

Kérlek, kedves barátom, méltóztassál ezeket nekem megküldeni. — Dókus László mindég léli arra alkalmat, hogy pakétjainkat általvegye, általküldje. — A mi Párist illeti, mind azt mohón kapom. Tudom hogy bosszankodni fogok Kotzebüere, de néha bosszankodni — a bolondra, gonoszra, képmutatóra bosszankodni — való öröm. Az az ember ritka ajándékokat kapott a természettől, de sietése, hiúsága s mellékszándékai által mindent elront. Olaszországi utazását nagy gyönyörrel és nagyobb bosszúsággal olvastam. — Kotzebüe nagy deliszek az ausztriai monarchia németjeinek és félnémetjeinek. Én ezeknek számokba a más világon sem akarok számháltatni.

Urv. consil. Szirmay Antal sept. 24-dikét követő éjjel elhala. Sept. 28-án eltemeték. A leleszi convent adminisztrátora, a derék Dudásy Baptista monda requiemes misét felette, két pñemonstr. pap assistálásn alatt, predikátiót pedig a helyi plebános, ki két eszt. előtt még diakoeska lehetett. Nyavalyás predikátiót eleget hallék életemben, de ennél gonoszabbat képzelni sem tudtam. Felspékelte szegény a maga munkáját holmi posztódarabokkal, late qui splendiant; a sok Diogenes, Sokrates, Xerxes, Cyrus, Constantinus Porphyrogenitus, pápák, cardinálisok s egyéb obscurus nevek egymást érték, de mind ez a dolgot jóvá nem teheté, s még inkább elárulta rosszasságát. A megholtak fiai s barátjai nagyon neheztelének, hogy a kövesdi plebános viceesperes Jó Mátyás nem engedte magát megkérlelni ezen predikátiómondásra, s azt hiszik hogy Jó ezt a tiszteletet papi bosszúból tagadta meg, azért tudniillik mert Szirmay 1791 nyomtatott munkával is igyekezett oda hajtani az elméket, hogy a papi jövedelmeket nyirbálják meg. Oztán nem felejtik

tik még, hogy ő ifjúkorában egy misemondót egy fogadóban solenniter megbaculisált. Kazinczy Péter bátyán jelen volt, s látván hogy Szirmay botot kap, hirtelen befogta a szemét s kiment a szobából, hogy Szirmay ellen tanú ne lehessen. — Négy asztalnál ettek az úri rangból való vendégek. — Én azzal bizonyítottam eránta halás tiszteletet, hogy midőn a circumdederuntos ének után a testet eselédforma emberek akarák felemelni, ezeket eltoltam, s magam is vittem, s az én példámra Kolosi József v. notar., Albert volt Rationum Exactor s három más a magistrátusból vivénk a templom ajtajáig. — Deesynek már megírtam halálát, és a bécsi annualistáknak. Most Kulesárnak küldöm meg nekrológiát.

Úgy hiszem hogy kedves leszen neked tudni, miként műla ki szegény. — A Venus Volgivaga sok esztendők oltá bedugasztotta volt szegénynek az orrát bal részről. Ez az örökös cicatrix öt nappal azelőtt hogy megholt, a rákot általadta bal orcájának is. Orra egészen elhidegedett. Szirmay érzette hogy elhal, s minthogy ő hív Sodalis Marianns volt, papot hivata, s az ecclesia rendelése szerént magát megkenette. A megkenés után látja hogy a postára küldött eseléd újságot hoz. Általadatta azt magának, hogy láthassa, hogy az a NAGY, a kit ő imádva tisztelt, meddig halada már a Hoszpodi pomilujjal zengő város felé. Akkor befordúla a falnak, s elaludt örökre.

Édes barátom, az inconsequentiák annyira nem ritka esetek, hogy a figyelmes szemlélő a legotrombábban sem botránkozik meg. De mégis csudálni lehetett, mely hasonlitan ember volt péld. ok. ez a Szirmay tulajdon magához. 1796-ban sírva perorálá: Moriamur pro domo Austriaca, és oztán úgy viseli magát, hogy cassáltatik. Rettég, vigasztalhatatlan a szenvedett csapásért, és mégis oly imprudentiákat követ, hogy sem az egyik fél, sem a másik nem bízhatik hozzá.

Midőn itt írnám levelemet, s még tovább akarnám ezt a textust vinni, Vay Ábrahám Bécsbe hív, hogy holnap in-

düljak. Úgy hiszem hogy megyek, de szüretre itthon leszek. Így félbe kell szakasztanom levelemet.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom.

Örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

LXXV.

A. O. 13-d. Octob. 1812.

Attól tartottam, szíves barátom, hogy betegeskedel, vagy eltévedt levelem, vagy visszatetszett, és épen írni akartam neked, amidőn nagy örömömre kezemhez vettem leveledet. Mert azt akartod hogy az enyém életben maradjon, és a feledékenység éjjeléből kivergődjön, mivel, amint látom az itthon maradt példázatból, több hiba csúszott bé, és némely verseket és jegyzéseket mind nyesni, mind szaporítani szükséges, majd visszajövedeled után Bécsből egy új példázatot küldök neked. Múlad magad jól Bécsben; míg ott leszel, általküldöm feleségednek a kért könyveket.

Szirmay Antal élhetett volna még; egy szép eszű emberünknél kevesebb van. Ritka ember élt úgy, hogy szíve eszével soha sem ellenkezett volna.

Szomorú halála nem érdemlette meg, hogy becses életét egy nevendékpap egy zavaros és ina-szakadt predikázióval szeplősitse. Nem bojtortvánt, ha rózsákat kellene ültetni az érdemes emberek sírhalmára. Tetszik nekem, hogy Kazinczy Péter szembekötősdit játszott. Az illetén anekdotákat össze kéne szedni. Azért olyan ösztövérek a németek biographiáik, mert az efféle táplálmányokkal nem kövérítettnek, nem húsosodnak. Már p. o. ezt be nem iktathatod készülő biographiádba. Nálunk az írónak nem szabad mulatságosnak lenni, hanem komor unatkozás közt az olvasót is unalmaztatni kell, és annyi észszel kell bírni, mint neked az isten adott, hogy olvashatóvá tegye magát.

Az idők mostohaságán kívül, a melyek épen most,

amidőn bajaimból kimenekedni és békes meg csendes életet folytathatni reménylettem, egy más kedvetlen történet is ért. Jobb helyet kapván iródeákom, elhagya, és így, mivel majd egészen elszoktam magam leírni tisztán valamit, sok gondolatim veszendőbe mennek; nem veszt ugyan vele semmit a világ, de kevesednek vénségem vigasztalásai. Ha tudsz egy szegény ifjút, a ki jobban tudjon magyarul, mint rendszerint a lutheránusok, és ezikornyátlanabban mint rendszerint a kálvinisták tudni szoktak, add tudtomra. De szép írása legyen, én utálok a magamét és azokat, a kik jobbra nem szoktattak. Úgy vagyok az irásonnal mint gróf Niezky hajdan, aki a magáét nem tudta olvasni, és azt szokta vala mondani secretáriusának: magannak kellett írnom, de nem az én dolgom, ha az úré, hogy tudja olvasni. Bár másban inkább hasonlíthatnék gróf Niezkyhez. A szép s olvasható írás egy a legszükségesebb dolgok közé való a gondolkodó embernél. Foliis ne carmina manda, ne dispersa volent rapidis hilibria ventis.

Nem tennél rosszul ha megesmerkednél Pozsonyban az ifjú kis gróf Eszterházy Kázinér nevelőjével; igen derék ember, nevendékje pedig ritka kis ifjú. Azt mondta nekem egykor nevelője, hogy hajdan egy kis geographiát írtál volna, melyet a kis gróf számára meg kívánna szerezni; keresnélek meg az eránt: cselekszem hát, és duplán, tudnillik fiaim számára is. Szép volna ha írál nekem Bécsből; remélem, hogy ha e levél otthon nem talál, feleséged utánad küldi a postán. Sokkal többet írtam volna, ha tudnám, hogy még el nem mentél. Ugyan írj nekem gyakran; nem gondolhatod minő gyönyöröket találok leveleidben; úgy szeretlek, mint ha nem diesérnél, mert én félek a dieséretektől, és bizonyosan még kevesebbet hinnék nekik, ha tőled nem jönnének. A te barátságod egyik vigasztalása lételemnek, és hitesd el magaddal, hogy az elsőbkek közül való; nincs pedig sok. Türed annyi szeretetek közt

Jáskádét is.

A pakétom elmegy Szirmaynak.

A Spaziergang nach Syracus kölcsön van kiadva.

Szirmay Antal árnyékának.

Jertek, hintsünk myrtust e parázs hamvakra,
 Már nyugszik Szirmay Antalunknak pora.
 Öntözzessük borral, vegyük poharakra,
 Hogy tündöklött vele költőinknek sora!
 Fogjunk közbe sírját, vig hynmust lantoljunk,
 Igerjünk érdemlett hallhatatlanságot:
 Ne sirassuk, éghez búfolászt ne toljunk,
 Hiszen a dísz szárnyán a menny-égbé hágott.
 Még ugyan korán volt tőlünk elbúcsúzni
 És a boldogabbak karjába sietni,
 Még lehetett volna sok tudományt nyúzni,
 S e bajos nyúzás közt tréfásan nevetni.
 Sok szép elmekinesesél kedveskede néki
 Sisakos Minerva s a deli Apolló,
 Am még ezeknek is veszők ajándéki,
 Még éles a Párca kezében az olló!
 A kis isten imádt szép kegyes szülője,
 A fénylő mennyei, rendelte bújában,
 A esűf Atropóznak: légy tüstént öljje
 Antalomnak és metszj élte fonalába.
 Tudnillik nagy tüzzel hívtam az életre,
 Szavamra lett hevím szerelmes költője:
 Nekem élt, miattam jnta pengészetre,
 Megérdemli hát hogy legyen megmentője.

D. J.

LXXVI.

Kedves barátom!

Azt sem tudom hogy elindúltál-e a mostoha városba?
 azt sem, hogy oda értél-e? azt pedig hogy visszaérkeztél
 volna, még kevesebbet. Hova lettél? mi lett belőled? eltűn-
 tél-e a világ színéről? vagy egészen elhaltál-e nekem, hogy
 csak nyomolat keressem és azt ne találhassam? —

Ezen egész telet a falun tölttem könyveim közt a leg-

élesebb magánosságban, melyet egy-két sor töled még éle-
 sebbé tett volna. Írd meg, ha Bécsbe voltál, a falusi ember-
 nek, hogy miket tapasztaltál, hogy múltattal magadat, vagy
 inkább, hogy múltattal másokat, mi történik az austriai vi-
 lágban, mitől lehessen tartanunk, mit remélnünk? — Én
 egész naplókönyvet várok tőled.

Addig is, kérlek, küldj nekem két nyomtatványt mind
 Dayka Verseiből, mind pedig professor Rummy magyar kézírá-
 sából, és írd meg, mivel vagyok adós értek, hogy azonnal
 megküldhessem tartozásomat. Rummytól minap vettem levelet,
 ő is tapasztalja hogy a papiros szűki fúlasztja az úgy is
 eléggé rekedt literatúránkat.

Ugyan nem fogod-e nekem szerezni a Hármastükröt,
 melyről írtam neked minapában, és a melyet egy kis gróf
 Eszterházy számára el akarnék Pozsonyba küldeni?

Együtt levén a minap báró Vay Miklós generálnéval,
 és visszakérvén tőle francia Corinnámat, azt mondta, hogy
 neked visszaküldötte legyen. Örvendek ha nálad van, mert
 úgy, tudom, hogy el nem vész.

Báró Vaynéról szólván eszembe jut, mikép gyönyör-
 ködtem fiainak a Pestalozzi methodusa szerint való előmen-
 telekben. E valósággal gondolkozni tanító methodus; practi-
 ca logica, nem neveltetési játék. Ha az egyszer bégyökerezi
 magát Európába, a közészerű elméket is rövid idő alatt
 igen sokra viheti, és úgy űzheti a tanult emberektől a szo-
 kási ostobaságokat, hogy utóljára nem fog maradni más bal-
 gatagság köztök, mint az a melynek természetképen az indú-
 latok forráságából néha-néha származni kell.

Csókollak ezerszer, kedves barátom, és kérlek, hogy
 olykor-olykor felőlem megemlékezzél.

Hamletedet és Lessingedet újra meg újra olvasom. Nem
 tudok megtelni irásaiddal. Bár igaz lenne a mit Erasmus
 mond: Ille se profecisse sciat, cui Cicero valde placebit.

A. O. 27-ik Jan. 1813.

Hív szolgál és barátod

Jóska.

LXXVII.

Széphalom, febr. 6-d. 1813.

Kedves barátom!

Mik nem értek engem october olta! Nem csuda hogy restté levék a levelek irására, mely eddig elementumom volt. Ide járúl hogy az öregség és a hó világa szememet gyengíteni kezdik; gyertyánál a betűket többé tisztán nem látom, üvegre szorúlni nem akarok, talán ha vakon kellene is maradnom.

October 7-én Bécsbe indultam. November 5-ke vetett haza, mely nap feleségem épen szüretelni kezdte. Ki sem pihentem magam jól, midőn veszem Biharból a levelet, hogy az anyám nov. 14-d. megholt. Azonnal mentem oda, s decemb. 26-dikán jöttem meg. A sok öszvegyült dolog, az osztályhoz készülés előlték minden óráimat. A barátságoknak semmi nem maradt. Ez a halál sokat könnyít sorsomon. Áldott anya volt, de más takarózott leplével.

Könyveidet vettem Dókus által, vettem Szirmay Antalra írt verseidet is. A Kotzebue Franciaországi utazása és a Mayeré volt Biharba útitársam. A francia könyveket nem olvashatom tavaszig apró betűik miatt. Ne neheztelj hogy tartóztatom. Azt cselekedni különben gázság.

Báró Vay bizonyosan nem nekem küldte meg Corinadat. Én azt annyira megkedvelém, hogy meghozattam magamnak. Tőlem a könyv Szerencsynéhez fogott menni. Sajnálám ha eltévedne.

Daykának Versei és az én Berkem együtt egynehány levéllel tesznek többet 15 ívnél. Tegnap tevém postára válaszat Trattnerhez erántok, és a praenumerások neveiket, hová velinre a te neveidet is beszúrtam, hogy ily névvel dicsekedhessék. A Dayka élete préface helyett és a praenumerások neveik mintegy 3 ívet fognak tenni. Gyönyörű nyomtatás! A martiusi pesti vásárkor fogja árulásra bocsátani Trattner.

Ő most egy szívemnek kelves tisztet teve rám, hogy Báróczynak minden munkáit bocsássam ki, írjam meg életét, s képét küldjem le, hogy kimetszethessék. Örömmel teljesítem.

Belé únván a prókatori, osztályunkra tartozó dolgokba, a tudományokhoz lopom magam, s Régiségeim II. kötetét készítem sajtó alá. Gratulálj nekem, hogy nyughatatlan s ulyssesi lelkem ismét teve egy tudós larcint, mint mikor a Sylvester grammatikáját az azt féltő Sinaitól ellopattam, leírtam, kiadtam, de az originált Sinainak visszaadván. A debreczeni Coll. bibliothekájában tartatik egy XIV. századbeli codex, magyar nyelven írt homiliák vannak benne. A debr. kálvinista dölyf meg nem engedte hogy a Cornidesek, Révaiak és Telekiek leíratathassák. Nekem is csak megpillantanom vala szabad. Neki kerültem, s annak a sárkánynak híre nélkül, mely azt örzi, jó darabját leírtam, és Debr. elhül, mikor nyomtatva látja. A nemzet előtt a nemzet képeben kérem meg őket, hogy későbbi kötetimbe tegyék le a mi leírva nincs. Talán elpirúlnak, s megengedik.

Rumynak Magy. Monum. még nem nyomtattatnak.

Bécsben semmi gondom nem volt nagyjainkra. Oly szándékkal mentem fel, hogy minden óráimat kirekesztőleg a mesterségnek fogom vala szentelni. Ebben ugyan nyakig úsztam is. A Belvedere zárva van minden látogatónak. Nem akarják hogy a szem észrevegye, hogy Denon *négyszáz* darabnál többet vive el. Hijába menvén oda, befördültam a directorhoz, a nagy Fügerhez. Nem is mertem kérni hogy bocsásson be, midőn az altisztje fia jó, kérni a Landschaftmahler Wutky nevében, ki épen kijött oda, hogy adná a kulcsot a szobákhoz. Hasznomra fordítám szerencsém, s kértem Fügert hogy én is láthassam. Megengedte. Egyszerre kitaláltam volna a titkot, mert ott járatos vagyok. De Denon nagy hálát érdemel; nem mind vitte el a jót, hanem csak azt, a mire Muzeumának szüksége volt. Rubensnek csak Ascensióját vitte el. Azt megnevezték a velem valók. De én mutattam nekik, hogy oda van a Rembrand Sacktuchra festett képe, melyet épen copióltatni akartam volna. Rembrandnek anyja, s a Rembrand másik képe ott függ. Ezen alkalmatossággal azt látám, hogy az austriai művészek szamarak

maradnak, ha Rómát meglakták is; kevélykedés nélkül mondom, hogy mind Wutky, mind Rosa esudálkoztak, hogy *magyar* magyaráz nekik, pedig én azt szeméremmel tettem és nem magamat elfelejtve. A művész nem művész ha nem poeta vagy nem járatos a classicusokban. Ezeknek csak technikájok van, s tapasztalások.

Itt vala az a nagy szerencsém, hogy a mi Austriánk hallhatatlan bajnokjának, Károly hercegnek, Kisling által márványból metszett büsztjét láthatám. Wutky és Rosa esudálkoztak rajta, hogy Kisling csak így tud *találni*, mintha az tisztje volna a plasticusnak. A fej igen szépen van idealizálva.

A Hofon a pápai nunciús szállása előtt ólomból láttam a kút felett egy új grouppot, ezzel az általam nem dechifrizozható aláírással: In fide unio, in unione salus. Azt gondoltam, hogy ott a nunciús szomszédságában s a volt jesuiták volt háza előtt vallásbeli unio értették. Hát az Annálisok magyarazzák, hogy az politikai uniót teszen, a mi roppant monarchiánk különböző népeinek egyességekre czélozván. Így még tiszteletesebb az aláírás.

Duport előttem kétszer tánczolt. Ő és az a 16 esztendőös Neumann nevű leány, a kit Düport el akar venni, elbájoltak. Neumannak nem csak *lest-séget*, *svelt-séget* ada a természet, de még szép sor fogakat is. Istenasszonyt láttam, nem halandó szépet.

Braun festőnél andalogván képeim, felkiált ez: Szeretem az oly szemet mint az úréi. Egy meztelen szép vala festve azon részekig, ahol nem a *szem* lel gyönyört. Az el vala takarva egy kék drapperievel. A leány jobb kezét általveté fején (*attitude du repos*), bal keze ujjával bal orcájához ért. Soha szebb kezét az isten nem teremte. Ez nem ideál! ez portrait! kiálték. — Meghökkene Braun, s esküdt hogy ideál. Végre megvallá, hogy az az a fiakker Liserl, a kit elveve ő exc. gróf Erd. József cancellarius úr. Ha tetszik, 400 fl. w. w. megvehetnéd a *Sándor* emlékezetéért.

Legszebb örömem egy Szent Istvánnál tartott predikáció volt. Egy vasárnap az eső oda hajta 8 és 9 óra közt, s hallom hogy apostolkodó hang tévedez a gothus oszlopok

között. Elébe kerültem, fölig malitiából, látni akarván mi taníttatik itt a csürhe legaljasb népnek. Licht, Aufklärung. Erziehung der Kinder. E szókkal végzé el épen periodusát a pap. Elrévültem. Trauet Leuten, die euch Licht verdächtig machen wollen, nicht. Ist denn Licht nicht Symbol der Seligen, Finsterniss nicht das der Verdammten? És ez végig úgy ment. 11 után Cleymann a Kálvín papját hallgatám, a ki már bécsi pap lévén, pápista leányt veve, s lányját pápistának neveli. Ezt hallám már 1808. is. Textusa volt, hogy esudálkoztak a Jézus böleseségén, *pedig az csak egy ács fia volt*. Halld néhány szavát: Darum ist das Vaterland unglücklich, weil die Heerführer nicht nach Verdienst, sondern aus Häusern, welche ausschliessende Ansprüche auf Glanz haben, gewählt werden. Egy szót sem mondok másként mint Cleymann. Ein Denker, ein Mensch, der selbstständig handelt und denkt, heisst uns *Phantast*. S e szóra esattant a boltozat, oly hanggal mondá. Majd elnevetém magam, midőn ezt is mondá az Unbescheidenheit-ről: . . . . der denkt, die Götter Rom's und Griechenlands haben in ihm einen Rekruten gefunden. — B. Vay Dánielnél a bécsi kálv. superintendenst lelém. Szörnyű calvinismussal jött meg Rómából, vagy csak azzal akará mutatni hogy meg nem tért. Még most is virágzik teste, növése jünői, lelke pedig széppé tenné, ha rút volna is. — Eszt(erházy) József nem volt Bécsben. Nem láttam. Barkóczy Ferencz szerkerem mellett méne el Schwächeden Pestre, a scálát bevétetni. De azok másodsor sem vették be.

Levelet írni nincs időm most, olvasni van. —

LXXVIII.

Febr. 7-d. 1813.

Édes barátom!

Ezen levelemet postán akarám küldeni. Jobbnak láttam Soós Pál urat kérnem, hogy ezt juttassa kezédbe, mint már eddig juttatott egynebanyat. Asztalomon feküdt egy ódám

és egy epigrammám. Ide zárom azokat is, mint literatúrára tartozó újságot. Az óda nem mostani munkám; nekem semmi reményem nem tűnt el most. De most készült el azon formában, melyben olvasni fogod. — Ez éjjel egy sonettet kezdtem írni Szirmay Jánoshoz, ki, a mint tudod, német nyelven ír sonetteket. Még nem kész. Mihelyt kész lesz, venni fogja. Köszöntsél, ha meglátod.

Politikai hírt nem tudok egyebet, mint a mit az Oesterr. Beobachter ír. Tavasszal kezdődik a legrettenetesebb háború, s talán annál jobb minél rettenetesebb, mert hamarabb éri végét az emberiség. Béésben minden *gut russisch* gondolkozik. Magyar ismerőseim, a fogadóban, köz asztalnál beszéltek, hogy egy magyart, a ki a leopoldstadti kávéház előtt vő urunkat fenszóval szidta, behívata a Polizey s megfeddette. Szentés János, a pataki, kit ismersz, január. 18-kán Újhelyben egy ebédnél N-t minden huzefutok elsőjének nevezte. Én találtam lenni szomszédja, és így sok fül hallván a dolgot, nem akarám szó nélkül hagyni, s emlékeztettem Szentest, hogy N. nekünk vőnk is, associénk is. Azt felelte, hogy a ministerium adja ezt a Stimmaungot. Én nem szeretem a kik Patakon laknak, s a ministerium titkait tudják. Szentésnek ez a szava annál több figyelmet vonhat magára, mert kiki tudja hogy ő csak nem régen jöve Béésből.

Vay Ábris nem kapa kolcsot. Azt mondják, praenotálva van reá. A palatinus ajánlotta midőn felmenénk, s meghagyta neki hogy visszajövöben neki hírt vigyen. Biztatta ekkor, hogy meglesz, ha most nincs is, de többet hamar ne sűrögesse. Béésben egy nagy úr azt felelte a Vay közbenjárójának: *Sein Vater hat sich bey'm Landtag nicht darnach betragen.* — Egy Majthényi octóberben kapta meg, s képzeld, megkapván, instantiát adott pro relaxatione taxae, melynek lefizetésére magát elégtelennek lenni nem pirúlt.

A CSÜGGEDÉS.

Reményem eltűnt! — mint mikor a torony
Lámpája az éjnek vad zivatarja közt
Ellobban, és a csüggedőket

A habok újra veszélyes örvény
S egekbe nyúló fergeteges sziklák
Közzé ragadják. — Oh ti, Hatalmasok,

S te, te! nagy és jó Jupiter! ki
Teljesedésbe hozod tilalmat
Nem szenvedő végzéciket! Tehát
Hiába bizánk bennetek? hasztalan
Nyújtánk fel újjabban könyörgő
Őszveredőlt kezeket felétek?

Méltatlanoknak még soha nem leve
Az égiektől támogató segéd.

Törd a mit illik túrnöd. Itt lesz

A gonoszokra kemény fenytő. (Nemesis).
Bizonynyal itt lesz; néha sietve jön,
Sántítva többször; s hozza kezében az
Élesre fent pallost, s az ingó

Csésze sülyed, s bukik a hitetlen.
Villogj te nekünk mennyei jó Tanács,
S vezérj az éjnek kétes homálya közt.

Ím lobban a láng! a homály fut!

Lelkem örülj, közelít az óra.

Gróf Was Sámuelné egy epigrammát kívánt férje tiszteletére a maga nevében.

Elmaradás! te vagy a keserű! Ah, együtt halni,

S a szeretett férjjel szállani sírbe nem az.

Ezt kértem, s nem adák meg az istenek. Így leve ezentúl

Nékem az élet halál, bánat az édes öröm.

LXXIX.

Széphalom, Mart. 15-d. 1813. azaz IDIVS MARTIIS.

Kedves barátom!

Beteg vagyok, s e napokba Biharba kell lemennem osztályunkra. Végy tehát egy igen rövid levelkét, de a rövid levélben a legforróbb köszönetet Sabináért, Bernardodért és Boufflerséért. A két utolsóból sokat leírtam. Mind a kettőt bírtam; az egyikét ellopták, a másikat elajándékoztam. — Kotzebüdet már visszaküldöttem peesét alatt Soós Pál által. Itt nem marad egyéb mint Chaulieu és Meyernek franciaországi utazása. Megengedj hogy ily soká tartóztatám. Bécsi útam, az anyám halála által okozott baj, a hó-világban elgyengült s apró nyomtatást téiben nehezen olvasható szemem mentsenek ki. — Gróf Klobusiczky Vinceze mart. 9-én meghalt Kassán; ezt talán fogtad hallani. Sajnálom a jó embert. Zemplényben százat oda adtam volna érte az idvességnek. Nyertek volna vele, mert az idvesség jó dolog, csak hogy senki sem vágy belé. — Péchy Imre felől az a hír hogy vicepalatinus lett. Mit mondasz reá? Tábori s bécsi újságot nem tudok. A Napoleon dietióját figyelemmel olvasám, a concordátot nem egészen értem. Éljen szerencsésen, kedves barátom. — Daykának Versei készen vannak, de még Pesten vannak. Superint. Kis Cicerónak leveleit fordítja. Ezek legújabb híreim.

LXXX.

Széphalom, Apr. 21-d. 1813.

Kedves barátom!

Nálam maradt két könyvedet, Chaulieut és a Meyer franciaországi utazásait, íme küldöm a legszívesebb hálával. A többit már régebben vetted. Mind Chauliennek, mind ennek a németnek sok örömet s tanítást köszönök.

Még nincs egy hete, hogy Biharból feljöttem. Szerencsésen, azaz processuskodás nélkül, megkésztült osztályunk. Szüléim szép birtokkal bírtak; hét vármegyében fekszenek jószágaik. De hét gyermek osztozván utánok, egyikének sok nem jutlata. Nem perlek a sorssal, s megelégszem azzal a mit nekem adott; — *ahoz képest a miből hét eszt. oltá nyomorogva s adósságokat csinálva éldegeltem, most gazdag vagyok; s ha a József császár halálának napján költ, és a Julius Caesar halálának napján publicált pátens az adósokat meg nem rontotta volna örökre, hamar kibújtam volna terheim alól. Így félek, hogy gyermekeim is viselni fogják a terhet. Kevés birtokom itt Abaújban, Petneházán Szabolesban, s Kis-Tárkányban Zemplényben vagyon. Igen kedves előttem az újhelyi szabad szőlő is azon Kazinczy Péter negyedik nagyatyám emlékezetéért, a ki azt 1670 táján szerzette. Ez az a kinek egyik leánya lubotini Dessewffy Ádámhoz ment férjhez, és így nemzetedet az én születésemmel esatlásba hozta, melynek, amint szived sügni fogja, örvendek. Kevélykedve mondom el, óles barátom, hogy osztályunk alatt semmi igazságtalan vagy moeskos tettel nem fertéztetem meg lelkem ismérétét s becsületemet, sőt tettem szép s talán nagy-lelkű cselekedeteket is. Peinsque pauperie flagitium timeo.*

Egy éjjel az indigestio miatt nem lehetett aludnom. A festés és faragás míveit hozta előmbé phantáziám, s három görög izlésű epigrammát csináltam, melyeket azért írok le itt, mert úgy hiszem, hogy Neked, legalább az egyik, örömdre lesz. — Ismered Laokoonnak státuáját, s könyv nélkül tudod a sorokat róla az Aeneis II. könyvéből: Laokoon ardens summa decurrit ab arce etc. Nincs tehát magyarázatokra szükséged. Csak arra kérlek, hogy olvasd epigrammámat szent tüzzel.

Türed nagy kinjaidat, szent polgár, s halj meg. Hazáért
Türesz és halsz — győzött a fene, s Trója nem áll.

Ímhol deákül: Perfer cruciatus tuos, sanctissime civis,
et moriari. Ob charitatem patriae tuae excruciaris et peris.
Quid juvat te vivere, cum immanis dea (Minerva) triumphat,
et ruit Ilium?

Érzed hogy lelkem lüngölt. Kevély vagyok ezen epigrammára. Csak akkor szomorodom el, mikor elgondolom, hogy valamely felketlen ember azt gondolhatná, hogy én is azt értem itt, a mit holmi német értene. — De imhol a másik epigramma :

VENUS KALLIPYGOS.

A festők legendája azt beszéli, hogy két leány Görögországban azon versengett, együtt menvén az úton, hogy melyikének van szebb formájú fara. Ídai bíró kelle a két versengőnek is, s egy ifjú, kit meglátának, Páris leve nálok. — A győző templomot állíta a szép farú Vénusznak; a szépet szerető görög nép pedig a leányt márványba hagyá faragtatni. A statua általjött a mi idönkre. Egy gipszöntvényét Bécsben most is láttam. A leány félre rántja bátul az ingét, s mosolyogva, szép farának örülve tekint hátra.

Mind! mind lányka! nem ezt egyedül! S nagy Jupiter, engedd,
Váljon hármassá nékem is egyszer az éj!

Weise sie her alle, alle deine Reize, schönes Mädchen,
und nicht bloss diese da! Und du, grosser Jupiter, machedass
auch mir einmahl, wie dir bey der Alkmene, die Nacht sich
verdreyfache. — Itt a harmadik epigramma :

Tartsa meg Európát. Lédát, Semelét, Ióit
A nagy Zeüsz : az enyém, Heliodóra, te vagy.

Az újabb mesterség a madonnákat oly czéllal dolgoz-
gatja, mint a régi a Vénuszokat. Protestáns poeta is írhat
ezekre tisztelő epigrammát.

Melly báj! mely fenség! mely csendes bánat ez arezon!
És mely szent megadás s gyermeki bizodalom!
Isteni s emberi szüz, e kép láttatja mi voltál :
Vidulj fel, s e kép fogja mutatni mi vagy.

Welche Zanberreize! welche Hoheit! welch' stilles Lei-
den ergoss sich an diesem Antlitz! und welch' eine heilige

Hingebung und kindliches Vertrauen! Gottmenschliche Jung-
frau, dieses Bild zeigt uns, was du Leidende warst. Lege
deinen Schmerz ab, und dieses Bild wird uns zeigen, was du
Verklärte bist. — Ez az epigramma Carlo Dolecának képe-
re van írva, melynek originalja a bécsi Belvedérben, copijája ná-
lam áll.

Péchy Imre dirigálta osztályunkat. Mart. 16-kán eskü-
vök fel vicepalatinusnak. Vitéz János gratulált neki levél-
ben, s szeresd érte a jó embert, azt vetette a gratuláció mellé,
hogy kéri ötöt, *nevelje hazafinak a fiát, ha maga vicepalati-
nus lett is.* — Vay József Zsolozán egészen földig égett.
Akkor érkeze épen Zsolozára, mikor udvara lángban volt.
Azt mondják archivuma is oda lett, mely igen nagy kár volna
még a hazának is, nem csak a Vayaknak. Éljen szerenesesen,
kedves barátom. A mélt. grófnénak kezeit szent tisztelettel
csókolom.

Trattner a maga risicójára adja ki Báróczynek minden
munkáit. Kérlek, ne tekintsd a nehéz időket, s praenumerálj
reá, sőt buzdíts másokat is a praenumerálásra, hogy a Tratt-
ner igyekezete el ne akadjon, mely bizonyosan elakad, ha
legalább 200 praenumeráns nem lesz. Sáros Daykának kia-
dását nagyon segélte. — Szólj Szirmayval, s tudósíts nem
neheztel-e ő reám. Félek, mert semmit nem felele sonet-
tónra — Újra kérlek, szerezz minél több előrefizetőket Bár-
óczyra.

Csokonainak verseit Márton bécsi prof. igen esínosan
adja ki 3 kötetben in Taschenformat. Kár, hogy oly rossz és
rút versek igazítás nélkül jöttek ki. Igazítást pedig Márton-
tól várni nem lehetett, mert ő mindamellett hogy prof. a m.
nyelvben s literatúrában, sem magyarul nem tud, sem a lite-
ratúrához nem ért. Jó ember, és semmi nem egyéb.

Egy nagy újság. — B. Hormayr, az Oesterr. Plutarch
írója, titkos lépéseket teve Tyrolnak Napoleon és a baviáriai
király ellen felzendítésére. A dolog kísült, és a francia s

bav. udvar kívánságára elfogattatott, s azon szobába szállítatott, a melyben én laktam aug. 25-d. 1800 oltá 1801 jún. 28-dikáig. De nem kívánhat semmit a mi tőle megtagadtasék. — Ez a Hormayr egyike azoknak a németeknek, a kik a magyart egészen austriacusokká akarnák tenni.

Verseghy hadi dalokat írogat. Hát te mit fogsz?

Cseréi közli velem az erd. gubernátor hozzá írt levelét, hogy ő is a jó fejek közé számíttatván, írjon valamit az Ő Fels. parancsolatjára kiadandó Patriotisches Blattba. Cseréi a Zilajtt inneplett Ő Felsége születése napja ceremonijája napját írta le. Olvastad minap a m. újságban egy levelét, melyet egy kapitányához írt? Én őtet szeretem, de pirúltam ezért.

LXXXI.

A. O. 7-dik Máj. 1813.

Kedves barátom!

Íme gróf Illyésházy István írása, melynek birtokában már régen kívántál lenni. Anrelius fiam keresztapjaságát illeti. Több leveleivel bírtam, de nem tudom hová lettek. A tiéden kívül, melyek stýlasokra nézve is becsesek előttem, csak az olyanokat szoktam megtartani, a melyek tárgyokra nézve kedvesek. Nagyon örvendék, hogy a minap esupán Kalimachushoz, nem pedig Homerushoz és Miltonhoz hasonlónak láttalak. Látod még ezt a kimeríthetetlen különbségű természetet, barátom, melynek hol itt hol amott rejtező bájait mindenkor érzetted, szünet nélkül vizsgáltad és gyakran oly szerenesesen festetted. Nincs még arra szükséged, hogy merő emlékezetekkel tápláld elmédet, és világtalan, láthatóvá tedd a természetet. A világtalanság semmi sem volna magában, ha egyszersmind mozdulatlanokká válnánk. Nézd a síró fűzfákat, nem kömnyeznek, hogy nem látnak; mi sírunk olykor-olykor lombjaik alatt, és azért öltöztük reájok a szomorúság nevezetét.

Ki nem mondhatom neked, hogy tetszik az elesüggedett Madonnához intézett megszólításod :

Vidúlj fel, s ez kép fogja mutatni mi vagy.

S lehet-e valami folyóbbat vagy lehellni vagy szívni az embernek a fülébe és a szívébe mint ezt :

Tartsa meg Európát, Lédát, Semelét, Ióit

A nagy Zeusz : az anyém, Heliódóra, te vagy.

Boldog még, a ki a katonafogás és más egyéb esikargatások közt meg tudja ójni érzékenységét az ilyeneknek felfogásokra. A politikai dolgok nyugtalanítják és vagy dúlják, vagy fonyasztják az emberi szívet. A politika nem egyéb hanem practica, azaz való tragoedia. De ugyan nem válna-e a mostani ideális boldogság valóságos boldogsággá, ha minden elmék, minden szívek poetizáltatnának, és a természeti szükségeken kívül nem találna más képzelt jó helyt az emberekben, mint a bájos képezeteknek és érzeteknek hasonlóképen bájos képezetek és érzetek által eszközlett mind gyönyörűsége, mind ingere és ösztöne? Nem félek, kifogynánk a boldogságból; olyan nagy, olyan roppant, olyan szép, felséges és különféle maga a természet, és minden a mi egyenesen, nem pedig a tudomány, a mesterség és a civilizáció játszattatásai által, belé tartozik. Csak rontatlan érzés kéne a szükséges játszattatásoknak a szükségtelenektől és károsoktól való megkülönböztetésekre.

Ez az idea megérdemli, hogy róla gondolkodj; — ha rágódnék rajta, ki tudja milyen nagy könyv válhatna belőle? Nem hiszem, hogy az emberi boldogságnak minden útjait eddig kikerestük volna. Az országutakon keresik a boldogságot; ugyan mért nem hajházzák egyszer az ösvényeken, a homályos leveles bokrok közt? Nekem nincs üdöm, hogy egy nagy ideán (pedig olykor-olykor ötlük a fejembe egyik is másik is) szünet nélkül törődjem, és egy philosophiabeli teoriát vagy systemát sok kotlódás közt költsek. *Nálam nem igaz az hogy az ingenii largitor venter*, nálam a pax, quietes, omnium curarum absentia volna az ingenii largitor; nekem oly állapotba kéne élnem, hogy teljességgel bizonyos legyek,

hogy a míg csak élek, egész hazám és személyem természeti és igaz szükségéről nem kellend gondoskodnom. Lehetséges-e az a mostani országlószék alatt több mint 240,000 rft. adóssággal váltóban? A kikötőhely torka előtt hajótörést szenvedlek. Tégedet a minap a barátságod könnyekre ingerle, és azt hitetél el veled, hogy szólásom indította meg azokat; én szívesen láttam érzékenységedet, és megelégedve hallám Téled annak vallását, mivel az ilyen cseppek nem fájdalomból erednek s nem is okoznak fájdalmat sem öntőjeknek, sem másoknak; de nem beszédimen, hanem rajtam lehetne sírni a barátságos érzékeny szívednek! — Odább ezekkel a minden lehetséges orvoslás nélkül lelketem csüggesztő ideákkal! Tu contra audentior ito, quo tua te fortuna vocat; de nem hí; — tudja, gondolom, hogy hiába hína ha az igazságot és hazaszeretetet és az igaz hűséget a fejedelemhez templomának küszöbe előtt a nagyravágyódás agyagból készült, de minden magassága mellett is töredékeny oszlopára, kellene akasztanom a szentséges, de nem szent, házban következendő titkos beavatásom előtt. Pergam itaque vivere, ut et ipsa fortuna carere queam. Mért fordítom Tacitust, ha ezt meg nem tanultam? Helvidius Priscus, Thrasea Paetus magával az élettel nem gondolának, és én a szűk életről rettegjek? Csupán talentomaimat (ha talán vannak kevés mértékben, mert minden szemérmességem mellett is érzek valami lelket bennem) és azoknak egész kifejtődéseket szoríthatja, gyengítheti és gátolhatja meg inségem, többet nem tehet. De ez elég — mert az elme kifejtődése, a lélek lehellete és ez e fojtódás, fűladás hasonló az akasztófán czepeelőéhez.

Eleget szólottam bajaimról, szóljunk másról. Bártfára megyek, gondjaimat elmeríteni. Egy üdőtől fogva nagyon gyönyörködöm Schillerbe. Nem csak Tacitusból, hanem d' Alembertből, Montesquieuból és Buffonból, sőt Horatiusból is fordítgatok olykor-olykor valamit. Minap Bergk munkája „die Kunst Bücher zu lesen“ került kezembe; sok jó van benne, de kevés új, erről a tárgyról pedig sok újat lehetett volna mondani.

Aminap egy levelet írtam a főispánnak, mely nem volna talán érdemetlen, hogy olvassad.

Írtam Zenovicsnak a kövek aránt; hiszem, drágább lesz előtte barátságod, mint egynéhány kis kő, a mely alig fénylik ha nem pallérozzák, és a melynek természeti becsin kívül minden érdeme csupán az emberi hiúságban áll; drágaköveknek nevezik, mintha lehetne valami drága, ami nem érez, és ami a valóban érzékeny embernek csupán curiositására, de sem hasznára sem egyenes gyönyörűségére nem szolgálhat. mert maga a *curiositás*, azaz a ritkán-kapás, még nem gyönyörűség, vagy nyughatatlan gyönyörűség, és inkább csak kapuja a gyönyörűségnek. Azok a kik köveket gyűjtögetnek, olykor okos, de ritkán érzékeny emberek; épen azt szeretik a természetben, aminek velünk legkevésbé hasonlatossága van, és a miről legkevésbé tudjuk, hogy él-e és érez-e.

Az újságok szerint nagy dolgok készülnek. A múlt aprilis vége vagy május eleje nagy történeteket hozand, lehető hogy a francziák fognak győzni, de én nem kívánom, pedig már több esztendőktől fogva nem kívánom; nem aristokratismusból pedig: Franciaországban magában bizonyosan jobb a kormányozás mint nálunk, és a mi csupán képzelt szabadságunknak megszűnését szívesen lehetne felcserélni egy jó kormánynyal: de azért nem kívánom, mert a francia külső politika merő erőszak, játékoság, fűfangság és ámtása az emberi nemzetnek. A tengereket akarják felszabadítani, és hogy ezt eszközöljék, minden gyengébb országlószéket megfosztanak függetlenségétől. Az angliai despotismus Európában közös kereskedésen fundálódik békeségkor, mert ha a svékus nem akar kávéit innya, nem ad el fát vagy gyantát az anglusnak. Az anglus országlószék pénzt ad, a francia pedig pénzt esikar ki a népektől. Ez is, amaz is pénzzel vesztegeti meg a cabinetumokat, de ez, minekutána fegyverével megtörte volna a gyengébbeket, azokat kiszíja minden pótolás nélkül, és uzsorával veszi vissza a vesztegetésre szánt költségeit. Anglia energiát önt a külső népekbe. Franciaország azt tövéig eloltja. A tengerek szabadsága következtlen (inconsequente) kívánat lesz mind addig, míg harminczadok fogandják el a szárazföldön a külön tartományok szomszéd határait. Ugyan szabad-e p. o. egy afrikai kereskedőnek a maga szekere a Pyrenaeus hegyeken keresztül Spanyolország

által, a nélkül hogy a francia harminczadosoktól meg ne motoztasson, akár puskaport, akár elefántesontot, akár arabiai tömjént Franciaországba bevinni? és a harminczadok lineája Spanyolország és Franciaország között nem valóságos blokád — azaz vívólinea-e az békekességkor is minden nemzetekre nézve, még azon pontokon is, a melyekhez semmi fegyveres sereg nem áll közel? Az anglusok is megengedik némely nemzeteknek, hogy némely áruikat Anglia ellenségeinek is megvihessék még a háborús időkben is, és csupán ezen háborús időben, és csak némely kijegyzett lineákra nézve van helye az anglus blokádasytémának. A francziák azon oroszlánhoz hasonlóak, a ki a sasra irigykedvén, valamint a szárazföldön, úgy a levegőben is a legerősebb akarna lenni, egy szóval szárnyas oroszlánok kívánnának lenni, és ekkor valósággal a Sphinxhez hasonlítanak, csak azzal a különbözőséssel, hogy nem kéne szorúlni Oedipusra titkos természetek kitanulására. A levegő szabadsága és a tenger szabadsága egyforma idea; minden szekér nem csak a földre támaszkodik, hanem a levegőben is úszik, szintúgy mint minden hajó mind a vizen mind a levegőben, a víz pedig szintúgy az állandó földön fekszik. Ha a tenger mindegyiké, csak azért mindegyiké, mert senkié a halakon kívül: a levegő is, noha elkerülhetlenebb az emberi életre mint a tenger, szintúgy nem lehet senkié a madarakon és a repülő állatokon kívül; hogy lehet hát a föld felett a szabad levegőben felállított harminczadokat összeegyeztetni a tengerek szabadsága principiumaival? Ha a szárazföldön az erőszakos foglalás, a praescriptio és a szorgalmatosság meg iparkodás azaz a föld kimíveltetése, szüli a sajátságot, és ha azt a hatalom fentartja és megőrzi: ugyan miért ne szüljék szintúgy ezen okok a tengeren is a sajátságot és a hatalmat?

Az európai fejedelmek társasága nincs még eddig bizonyos törvényeken fundálva mint a külön-külön népeknek társaságaik; némely egyezéseken, melyeket csupán az erőszak szült, építtetik; Grotius könyve nem vihette véghez, ut non sint haecenus in statu extrasociali potentiae ad se invicem. Nem kell hát ott társaságos természeti törvényt emlegetni, ahol csupán az erő és a hatalom a törvény, mert az erő és a

hatalom szintúgy a természet törvénye, igaz, hogy csupán testi törvénye, de épen azért bizonyosan régiebb a társaságos törvényeknél. Ennyit rövideden a metaphysikájáról és logikájáról a tengeri szabadság kérdésének, melyet, esekély ítéletem szerint, a halak híre nélkül, nem-emberi hanem inkább hal-észszel forgattak eddig az emberek.

Ha pedig politikai tekintetből veszem fel ezen kérdést, azt kérdelem a despotismus predikátorától, Buchholtz úrtól: ugyan mit nyerne Európa vele, ha a leghatalmasabb nemzet a szárazföldön, egyszersmind a leghatalmasabb nemzeté válna a tengereken is? A rómaiak sem mondták mindjárt eleintén az első punicus háború kezdetével, hogy Carthágót el kell törölni, de mégis a lett belőle utóljára. Vagy legyünk-e talán annyira tudatlanok az emberi szív esmérétében, a világ történeteiben és kivált a francia historiában, hogy a francia kormányzók mértékletességébe bízunk, mivel minél hatalmasabb valaki, annál mértékletesebb? De én úgy látom, hogy a cabinetumok mostani systémája mellett az országlovszékek csak politikából mértékletesek; és így veszedelmes idea volt, más valamely jobb ideának helybetétele nélkül, az úgy nevezett provinciarum aequilibrii systemát kiküszöbölni. Az egész testi, erkölcsi, elméleti és társasági természetnek fentartása csupán a csilapot systémájának megmaradásától függ az egész mindenségben. *Bond der Kräfte, Streit der Kräfte* úgymond a mélyen és felségesen egyszersmind széjjel látó Schiller. Terhes az angliai despotismus a tengereken, de még terhesebb lenne a francziáké mind a tengereken mind a szárazföldön egyszersmind: győzné pedig ezt a népességek és geographiai helyheztesek. A francziai nemzet most már olyan karban van, hogy nem tehet neki semmit ez egész éjszaki Európa, de nincs ám olyan állapotban az éjszaki Európa, hogy a francia nemzet neki ne ártasson. Látjuk hogyan szegényedett el Európa, miolta mintegy elszakasztódott Angliától. Ha Franciaország csupa tengeri hatalom volna, mint Anglia, akkor bizonyosan kívánatos volna az éjszaki Európára nézve, hogy a tengeri hatalom el legyen osztva Franciaország és Nagy-Britannia közt; de nem úgy van a dolog. Tekintetbe sem veszem a

francia nép sokaságát, homogeneitását, azaz egyszerűségét, constitutióját, nemzeti rugósságát, terpeszkedését és bizgató-ságát, de tekintsük csak, hogy van körülspékelve várakkal s mintegy bezegve; Németország pedig minő kinyílt birodalom. Franciaország külső politikai nevezetességét, dicsőségét, virágzását, sőt belső tehetségét is, még maga is nyilván a többi európai országlószékeknek gyávaságán és gyalázatján fundálja. Olvassad-e, hogy mit monda a nünap gróf Molé egész Európa hallatára, midőn hazájának virágzását ábrázolná, és *mindezeket, úgymond, nagy pompásan egy nagy ember és 12 esztendő háború vitte véghez.* Ez olyan világos, hogy nem kell magyarázni. Egész Európa koldússága fejtegeti elegendőképén ezen epiphonemát. A francia regensnének az első javalatszerént így kellett volna esküdni: *esküszöm, hogy csupán csak Franciaországunk javára és dicsőségére fogok törekedni.* Lehet-e egy országlószék, amely nyilvánosan ily principiumokat vall ki, igazságos igazgatója és elrendelője egész Európa javának? Ha gróf Molé előadása szerént oly virágzó állapotban van a szorgalmatosság és a nemzeti tehetség Franciaországban, mért akarja Franciaország kicsafarni Nagy-Britanniának markából Neptunus háromágú vidláját azaz szigonyát?

A francziák még nagyobb dicsőségért mint a milyennel már bírnak, hadakoznak, a többi európai népek pedig csupán élelmekért. Azaz: egy időtől fogva nem nagy, hanem számos és a szabadságra való törekedése mellett a rabszolgaságnak minden nemét, minden lépését rövid idő alatt általszökött nemzet csupán tehetségének kifejtődésében tartja a nagyságot, a nélkül, hogy a következeket megfontolja, amelyre fordíttatik tehetsége; dicsőségét és helyes belső kormányozását az igaz szabadság elvesztésén és a katonai despotismuson vette meg. Jól mondta Sieges mikor császárrá lett Napoleon: *Ce n'est pas cela ce que le peuple français a demandé.* A francziák szánakolásra méltók minden dicsőségekkel és belső igazgatásokkal együtt; a külső golyóbisok és a belső guillotine közt vannak helyheztetve, tűz víz közt állanak, akár győzzenek, akár meggyőzöttessenek. Azt tudják, hogy nem tehet nekik semmit egész Európa is, de azt is érzik, hogy új

zürzavarokba keveredhetnének, ha Rhenuson túl hajtátnának. Én azon szempillantásban, amelyben az oroszok a Rhénuson túlmenni merészelnének, őket oktalan embereknek lenni állítanám és ellenségekké válnék, de más részről bátorságban szeretném látni egyszer azt a szegény feldarabolt és mégis annyi okos, hőles és jó emberekkel megrakott Németországot. Ha az oroszok annak ideje előtt veszedelmesekké találnak lenni Európának, annak csupán a francia kormány-szék lesz az oka. Ha a francziák, az országok terjedéséhez képest feles népességek miatt, meg nem férhetnek, mért nem bocsátanak coloniákat mint a méhek vagy a régi Egyiptombeliek? elég nagy, elég pusztá még a világ. — Elégtelenek lévén Angliának meghódítására, Európának szárazföldjét nyagatják, nyúzzák, prédálják annyi esztendőktől olta; már most, minekutána magoknál is az elme jármát, a szoros censurát, behozták volna, a philosophiának és a szabadságnak egész Európában halált esküdtek, rabszolgákká válván, egész Európát rabszolgaságra akarják juttatni. Nálók ez a rabszolgaság tűrhetőbb, mert, amint mondám, egy nagy felforgatás és nemzeti újulás után, erős és sok tekintetekben helyes igazgatást állítottak, és azt egy nagy embernek adták a kezében; de lehet-e Burkusországban p. o. ahol a régi igazgatás módját meghagyták, és csupán az országlószéket és a népeket kiszítetták, józan észszel eszelekedeteket helybehagyni vagy magasztalni? Ugyan igazságos lenne-e, ha veled háborúságha lennék és tégedet meg nem győzhetnék, hogy vagy mást megtámadásomra minden módon ingereljek vagy megtámadjam, és azután, mert gyengébb, lecsépeljem, továbbat pedig öt kinszerítsem, hogy velem együtt ellened menjen, és mind azért, hogy én azután ezzel a gyengébbel azt tehessem, a mit te sem tehetél volna vele, noha erősebb voltál nálánál.

Mert meggyőzték volt a burkus királyt az utolsó háborújokban vele, most azt mondják, hogy igazságos lett legyen az a háború az ő részekről, és hogy kegyelem és nagylelkűség az ő részekről hogy jobban nem sanyargatták a burkusokat. Haragusznak a gyengébb rókára, mivel szorongatások közt fortélyokra vetemedé az oroszlan ellen. Szinte

azok az emberek, a kik az anglusok systémáját a tengereken merő erőszakos kötéseken épült usurpációnak nevezik, azt állítják Burkusországra nézve, hogy az ő erőszakoskodások ottan nem erőszakos kötéseken építettett hatalmaskodás lett volna. Eleintén azon nyargaltak, hogy Európának két végcsein két erős óriás esatlós álljon korbácsosal, középtt pedig merő törpécskék hemzsegjenek; de nem használa semmit is, hogy a két esatlós nem vala szomszéd, hajba kaptanak már több ízben, úgy hogy Franciaországban már azon kezdetek gondolkozni, hogy lehessen a száraz Európának oly békességet szerezni, a minő a temetőn van, ahol senki többé nem mozdúlhat. De e sem sült el, istennek hála. Meglátjuk, mi lesz a vége ezen nagy öszvecsapásnak. Akármí lesz, úgy kell ezekről a dolgokról gondolkozni, mint a jövő fog, t. i. minden részrehajlás nélkül, *carcat successibus, opto, quisquis ab eventu facta notanda putat.* Én azt kívánom, hogy maradjon Franciaország a leghatalmasabb birodalom Európában, de hogy azért nem testi erővel, hanem csupán jó példával és nemzetének elméleti tehetsége által, nem pedig uralkodjon Európán; hogy a maga dicsőségét ne építse más nemzetek gyalázatján, és virágzását azoknak hervadásán, hogy Európát ne keverje a maga perlekedésébe Angliával, hogy a szabadság principiumait ne üldözze, a gondolkozó embereknek hadat ne izenjen, a gondolatoknak szabad kinyilatkoztatását minden úton módon ne gátolja és ne hátrálja, egyszóval azt eslekedje a mit magoknak a francziáknak legnagyobb része bizonyosan kíván, mostani állapotjának erőszakos és természetlen voltát jól érezvén. A legnagyobb ember is gyanút támaszt ezéjainak tisztasága ellen, amidőn olyan erőszakos és minden kimélést meghaladó eszközökkel él, hogy még magát a klímát is csúffá akarja tenni. De erősebbek akár milyen nagy elménél is a természet törvényei, és a még magasabb sziklák ellen repednek a legtornyozottabb habok is.

Aztgondoltam, hogy tartozom neked, mint jó barátomnak, gondolkozásomnak ezen előadásával, mivel észrevehém, hogy esóváltad aminap egy kevéssé fejedet, amidőn gyanítani kezdetted, hogy én a világnak mostani nagy krisisében nem szítok egészen a francziakormányzék ezéjásaihoz. Azért

boesátkoztam ki valamivel bővebben, hogy lásd, hogy milyen gyökereken támaszkodik gondolkozásom, és hogy meddig terjednek kívánatim. Szeretheti, esudálhatja valaki a labjait felségesen hempelygető Dunának folyását, de azért nem szükséges, hogy tapsoljon pusztító áradásának.

Annyi politikai okoskodások után küldök egy kis verszetet is; bizonyosan nem ér fel ezen mese akármelyik epigrammáddal is, de látni fogod legalább a szorgos atyát, hogy forgolódik leánya szívének tapasztása körül, nehogy ha valaha belé találna szeretni fiad, egy felfútt gögös kisasszonyt találjon Virginiában, szeméremmel felékesített leányzó helyett. Könyv nélkül tanulta meg e kis mesét. Adja a Grátziák istenasszonya, hogy sohase felejtse el. Fogadd el igaz tiszteletemnek és szeretetemnek legbarátságosabb vallását, melylyel szünet nélkül maradok

alázatos hív szolgád és barátod
Jóska.

U. I. El is felejtém megmondani, hogyan gyönyörködtem bécsi multságodnak leírásában. Rómában kívántalak volna ezelőtt tiz esztendővel, most pedig Párisba; ott bujálkodhatna a mesterremekében érzékeny lelked. Én ugyan nem töltöttem talán Olaszországban hiába az időt, de mit adnék érte, ha érettebb és esendesebb elmével most újra ott búvárkodhatnék, a hol futottam és szökdeceltem. Foghatóbb eszem vala akkor és átnézőbb, de azolta vizsgálóbbá és meghányóbbá lett, és így alkalmasabb lenne most gyönyörködtetésemre.

Sok jót és szépet tőlünk feleségednek és gyermekidnek.

Imhol Sennoviez úrnak a felelete is, két nyomtatvánnyal együtt, melynek visszaküldéséért esedezem.

LXXXII.

Széphalom, Május 16-d. 1813.

Édes barátom! Tegnapelőtt vett leveled arra tanít, hogy Téged új okoknál fogva csudáljalak, tiszteljelek, szeresselek. Illésháznak levelét s a Semnovicznál tett közbevetést, s Virginiához intézett verseid közlését szíves hálával köszönöm.

De mit mondjak hosszú szakára levelednek? Azt, hogy valamint minden dolog, úgy ez is különböző szempontokból tekintethetik. Nekem azt a tiedből nézmem kínos.

Ki kívánna hazájának, ki kívánna még idegen tartománynak is más hatalomtól függést? ki kívánna lánczot, szolgálást, marczonglást nem csak önmagának, hanem még az idegennek is? Hiszen ők is gyermekei a természetnek, hiszen nekik is van jussok a szabadsághoz. — Nem ez itt a kérdés, barátom.

A római szent birodalom oda van, elenyészett. Az oly sok tekintetekre nézve felette tiszteletes német nép nem boldog. Jaj annak a ki ennek sorsán nem sír. De lehetett-e más képen? Rabló-e, tolvaj-e, gyilkos-e, aki azt feldönté, s most nyomja, vagy csak győzedelmes? Köszönje magának a német nemzet, mely kaján szemmel tekintvén a mi urunk nagyságát, s ezt nem segéllvén, ez alá mindég áskálódván, önmagát eltemette. Köszönje a berlini udvar hitetlenségeinek s undok politikájának. Nemesis mért s csapott; s Te perelhetsz-e vele?

Későn látja Európa, hogy jó volt volna a francia dolgokba nem avatkozni. Ezt egykor mondani veszedelmes volt volna. Most nem az. Noha a ki nyugodalmat óhajt, még most sem dobolja ki, hanem a szerént elmélkedik, s barátjai közt a szerént beszél a történetekről, mintha ezeknek scénaik a holdban volnának. — Az a sok ínség, mely Európát érte, mint a láncszemek folynak egymásból, úgy következei annak az első elvétett lépésnek. Ha senkinek nem lehet vétkül venni, hogy a maga fentartásán igyekszik, a francia népnek sem lehet, hogy azt tette a mit tett. Hány ízben di-

csóította meg magát az a génie, a ki a tuilleriesi thronuson ül, az álmélkodást s legforróbb tiszteletet érdemlő mérséklétség által! melyet, midőn legelőbb olvasánk az újságlevelekben, nem mertünk himni, s később mikor már hittük, hibás lépésnek vettük. Sokára eltért ezen módjától, s másoknak jussaikba nyúlást engede magának. Ilyen vala előbb Hollandnak, s később a Hanse-városoknak francziává-tétele, s más egyéb, amit néked elmondanom nem szükség. Nem állítok semmit; semmit! nem értem a kabinétek titkait. De vétek-e, ha függőben hagyom: ha lehetett-e egyebet tennie mint tett? — Közelőbb állunk a történetekhez mint hogy felölök bátran ítélhessünk; a következő idők fogják felfedni, egy Atila volt-e, vagy egy mívelt lelkű, nagylelkű bajnok s országoló. A kit oly sok esetekben látánk nagynak, nagynak hihetjük a meg nem ítéltető esetekben is.

Én úgy hiszem, hogy nem a mare liberum ideája szülte a mostani hadakozást, hanem az, hogy Anglia nem szünt meg soha Franciaország ellen törekedni, s a francziák a csatornán által nem mehetnek. Ragasztani csak valamely földindulás együvé a szárazfölddel a hármasszigetet, a tenger szabadsága nem forogna többé szóban.

Sajnálod a sajtók szabadságának elnyomását. Hát én nem sajnálom-e? — De lehet-e másképen?

A francziák sok tettet tesznek, a mit tisztának nevezni nem lehet. — Kígyót békát kiáltok ellenek, mihelyt látom, hogy az ellenfél a siciliai istentelenségeket nem teszi. És mennyit nem teszen ezeken kívül mindenszerte! — Azt mondotta előttem egykor egy nagy ember (Cancellarius gróf Teleki Sámuel exc. Váradon, talán 1803) hogy csalva van az a tisztalelkű a ki gazemberekkel tiszta lélekkel bánik. Legyen ez mentsége mind az egyik mind a másik félnek, míg az igazság és idő felfedi, ki vala kénytelen a kettő közül azt is tenni, a mitől iszonyodott.

Sieyesnek bommoti mondása: Ce n'est pas cela ce que le peuple français a demandé, bommotnak jó, egyébnek nem jó. Én azt tartom, hogy a francia népnek nincs nagyobb óltevője mint Napoleon: én azt tartom, hogy éppen az az a mit a francia népnek kívánnia kellett, a mit ex-director úr

tagad. A francia nép kívánsága nem lehetett más, mint kivergődni halált-hozó bajaiból s boldoggá lenni. Vesd össze állapotját Napoleon előtt és azóta, s felelj, ha lehet. Nem a mi generációnkbeli embereknek, nem egy istentelen irreligio által megromlott és megrontott népnek való *magját igazgatni*. Csak a vallás visszaállítása, mely jótétel attól a szeretlen elméjű, nagy tudományú koronás bölestől! — Jaj annak a vaksinak, a ki öbenne csak a legnagyobb schachjátszót leli!

Én Franciaországnak állapotját s az ő institúcióit nem igen ismerem. Kifáradtam a sok pro et contra-kat olvasni, s erszényem nem győzi megvásárolni azokat, a mik felőle magasztalva s gánésolva irattatnak. Oztán én inkább ideális, poetai világban élek. Nem fogok részt a versengőkre bizom, hogy verekedjenek a mint akarnak s tudnak, nem könyörgök sen az egyiknek, sem a másiknak győzedelméért, nem átkozgatom nevetséges átkokkal sem egyikét sem a másikat. Neptunum procul e terra spectare furem! De nem szeretném, ha az *emberiség* rogyna, s azt kívánom, hogy *haladjon*. Mi lenne Európából sok időre, ha Napoleon eldőlné?

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Életed boldogítójának oly tisztelettel csókolom kezeit, mint a műlyennel tégedet szoktalak szívemre szorítani. Feleségem hálásan tisztelet mindkettőtököt idvezléstekért. Még fenn jár, de nem hittem, hogy tegnapi nevenapján Antoniuszát vagy Antonináját meg nem szüli. A fiam Emil neki azt a Bindbandot adá, hogy névnapját megelőző estvéjén kezd *magában járni*. Még egyszer, élj szerencsésen, páratlan, hasonlíthatatlan, egyetlen, széplelkű s nagylelkű, mézajakú férfiú! Kevély-sége barátidnak!

Variáns:

Bús anya, mennyei szűz! e kép láttatja: mi voltál;
Vidúlj fel stb.

LXXXIII.

Széphalom, Máj. 21-d. 1813.

Kedves barátom!

Minapi levelemből elmarada a Semnowitz nyomtatott két levelkéje, nem mintha elfelejtettem volna, hanem mivel nem akartam értek veled és magammal itt s ott együtt 14 xr. postapénzt fizettetni. Lásd mely gazdálkodóvá tevé engem is a pénz szűke. De ne hidd, hogy postára kevesebbet s kevesebb kedvvel fizessek mint eddig. Semmire nem költök örömebb. Semnowitznak írtam.

Ma Dókusnál valék, s Csúrynak, a Lónyay kedves emberének jelenlétében Te hozódál elő. Dókus külön fogott, s annyi bizodalommal lévén erántam, mint én vagyok eránta, megszólított, hogy kérnélek, méltóztassál akárkit választani a Büdön kért portio dolgában arbiternek. Azt hiszi hogy Te neki örömet adsz aequivalenst Büdön, hogy Szent-Mihályon annál többet bírj.

Nem tagadhattam meg a kérést. De hogy lásd mely szerénységgel teljesítem a mit vár, noha frontis ad urbanae descendo praemia (Horat.), nem mondok semmit egyebet, mint hagyott, szükségtelennek látván a legnemesebb lelkű halandónál kérését támogatni. Ha mindketten nyertek, örvendeni fogok teljes lelkemből.

Mint vetted levelemet? Mint a hírt a Lipese körül történt ütközetről?

Az a **bolond** ember, a ki Deesy mellett most a M. Kurir leveleit irogatja, s a *reserve-arméet* „**sugorgatott sereg**“nek nevezi, s több ily eszetlen szókat farag, az a híres *Pethe Ferencz*, a kit Vay József méltónak lelt boldogítani magyar nyelven írt matematikai munkáinak kiadásában. Ez az ember Kálvin tanítványa, Hollandiában tanulta a mennyországgra vezető böleseséget, kiadta ott a Bibliát s elvett egy leányt, annak pénzét n maga munkáinak kiadására elveszte-

gette, s most malus sutor, inopia deperditus, medicinam facere cepit (*Phædr.*). — Minden újságlevele átkoztatja velem a neologismusokat, ha olyanok, mint ennek a bolondnak neologismusai. Mert ez ugyan a szó legszorosb értelmében bolond.

Élj szerencsésen, kedves barátom.

LXXXIV.

Széphalom, Június 16-d. 1813.

Kedves barátom,

Csak két szót, mért az alkalmatosság nem múlathat, mely ezt viszi. —

Megszabadulván május 14-d. osztályunknak unalmas munkájától, elővevém Sallustomat, s látni akartam, jobban meg leszek-e elégedve fordításommal mint addig soha nem valék. Alig olvastam egy-két ívet, s papiroshoz nyúltam, hogy újra dolgozzam. Május 30-d. épen Cátónak Caesárral harszó beszédén dolgozám, midőn íróasztalom mellett ledőlt feleségem letévé kezéből a könyvet, Goldsmithnek Kósegarten által angolból fordított *Római történeteit*, s általmenec a szomszéd szobába, s ott egy óránál kurtább idő alatt egy fia szüle, kit a Kálvin papja prof. Vályi-Nagy Ferencz Jún. elsőjén *Antonius Sophron Ferencz* nevek alatt emberből keresztyénné csinált. Barátom, ki a rényt és hazát úgy szereted mint Cátó szerette, add a gyermeknek azt az áldást hogy űtet is szállja meg a Cátó lelke, a Te cróddel és kellemiddel! és azt, hogy ez ne legyen soha azon kéntelenségben, hogy a bitanglók előtt futván, nyereségnek nézze a halált. — Én ugyan ezt az áldást adtam neki.

A bátyád Szabolesban öszvevágá a kaszáját consiliáris Bek Pállal. ki adattatni akara mindent a gyűlésen. „Nem esudalom, úgymonda a gróf, hogy Consil. úr a mi constitúciónkat nem tartja méltónak védelmezni, melyet a mi eleink vérontással szerzettek, holott a maga armálisán még

nem száraz a porozó.“ — Megengeded hogy kimondjam: óhajtottam volna hogy a Pipsz testvére ignorálja eredetének *régiségét* s ne vetette volna egy homo novusnak szemére, hogy ő nem hidalgo.

Hallád-e valaha hírét egy *Igaz* nevű kálv. predikátor-nak? — Ez egy predikáziót tartta József alatt ezen textusról: Elesett az igazság az utcákon s nem volt senki a ki azt felállítsa. — Az exordium után nagyon kezdé magasztalni a maga Makabéusait, hogy azok voltak ám a legények. Azután neki mene ama hallhatatlan *Gustavus Adolphus* is, kinek megadta a mivel neki tartozott. De most ezt mondá: „De hogy legközelebb magunkról is el ne feledkezzem, ilyen vala Hunyadi Mátyás, ilyen Boeska István, ilyen Bethlen Gábor, a Rákócziak, Tököly, Nádasdy, Zrínyi, Frangepán.“ — Józsefnek befűvák a sekrestyések, s a pred. tömlőzre kárhóztattatott. Ámidőn József 1790. megholt, Szaboles az embert elereszté. Leopold parancsolta, hogy a Helytartó-Tanács vindicálja az actust, s ez elakadt. Szerencsére *Igaz* is megholt, s Leopold azon időben jónak látta azt elnézni.

Élj szerencsésen, tisztelt barátom.

LXXXV.

A. O. 6-dik Júl. 1813.

Útaznom kellett Ungvár vármegyében, kedves barátom, azért nem felelhettem két rendbeli leveledre. Eddig megszülte Antoniusát vagy Antoniját feleséged.

Ha eddig meg nem szült, szüljön szerencsésen,

Antal vagy Antalné, éljen örömünkre,

Vagy lány lesz vagy férfi, serdülni ne késsen.

És ékesszóllása szorúljon fülünkre.

Úgy mint szent Antalra tengerek partjánál

Zúduló habok közt a balak füleltek:

Úgy gyűljenek nálunk magzatod szájánál,

A zajok közt alvók és még föl nem keltek.

Te, barátom, amint látom, fatalista vagy; én is mind az országok mind az emberek urának ismerem a Fátomot, azaz a hűthetetlen láncszemekben egymástól függő sorját az eseteknek az örökösség karikájában. De a fatalismus nem törli el a morális imputációt, mert ha minden szükséges, a morális imputáció is szükséges. 20 esztendeig hív inasom hitét megszegi, meglop, álmomba megöl, azután odébb áll, elillant és az első bokor mellett a melynél elmegy, egy más erősebb orosz lappangó zsványtól megtámadtatik, megfosztatik; lehet-e mondani, hogy jól cselekedett a kalóz, a ki a latort megcsigázta? csak azt lehet mondani, hogy az is, amaz is zsvány. Jaj az emberi nemzet kultúrájának, ha a zsványok bosszúállását csupán a zsványokra kell bízni. Mért hívjuk hát ezt a századot a világosodás századjának, ha a históriának mindig csak annak kell maradni a mi volt? Si l'on parcourt l'histoire du monde, on voit partout les faibles punies et les crimes heureux; et l'univers n'est qu'une vaste scène de brigandage abandonné à la Fortune. Ne erősítsük meg jobb emberek a gonosz embereket azon istentelen véleményben, melyet ők oly szívesen szeretnének igazságnak vallatni, hogy bátrabban gonoszkodhassanak, hogy t. i. a jó erkölcsesség merő theoria.

Esett, kellett tehát esni! igenis, mert a gonoszok győztek. De azoknak kell mindig győzni! ha úgy van, mire való az ész és a jóságra és boldogságra való törekedés? hát csak álom az? és csupán csak arra való, hogy az emberi tehetséget ingerelje, fejtegesse? és így az eszköznek nincs célja, hanem maga egyszersmind cél is? és így minden merő játszattatás? Csak akkor lesz boldog az emberi nemzet, ha a jó és okos emberek csupán akkor fogják magasztalni a nagy tehetséget, mikor az bizonyosan az emberek javára ezélez. A francia országlószék nem a francia nemzet fentartásán (mert az kívülről most még megronthatatlan), hanem annak nagyobb nagyobb, más nemzetek kárán és gyalázatján épült dicsőségére igyekezik. Napoleon mérséklettségét soha sem csudáltam. Midőn Campoformióban azt kérdezték tőle: mért nem menne tovább? azt felelé: harmincegyet játszottam, s megelégedém a harmincezzel. A tehetség nagyságát soha

sem tagadtam el Napoleontól, de a nem elég hogy a megvilágosodott posteritás azért valakit nagy embernek mondjon. Ha akarjuk hogy valósággal nagy emberek váljanak, azon kell igyekeznünk, hogy semmit se nevezzünk nagynak, a mi nincs az emberek javára. Egy a revolutiótól fáradt népnél a revolutiót befejezni nem nagy dolog, de az anarchia markaitól kiragadni egy országot és minden felekezeteiket összevisszalapítani és lecsillapítani, valóban nagy dolog. Eddig hát nagy ember Napoleon. Az egyiptomi expeditióról még nem tudjuk bizonyosan, hogy ő volt-e a szerzője vagy pedig csak végrehajtója, vagy talán nem azért küldte-e oda a Directórium, hogy tőle megmenekedjen? Ez eránt tehát fel kell függeszteni ítéletünket. Azonban nagy kérdés egyáltalában, hogy sok dolgok aránt jobban fog-e ítélni a posteritás mint mi? mert a külön-külön indulatossága a történetíróknak keresztülfutja a legkésőbb századokat is. Egyébaránt az idő csak a detaillokat fedezi fel jobban, és igen gyakran a titkos okokat még jobban zavarja össze hogysen kivilágosítja. Azt általlátni hogy egy nagy birodalmat csupán egy fő igazgathat jól, akármilyen név alatt, nagy idea. Ennek esz-közlése is hát Bonaparténak nagy tettei közé tartozik. De a vallásbeli türelemnességet nem tudom hogy említheted amál az embernél, a kinek első gondja is az volt, hogy a theophilanthropusok templonjait bezárassa, és a ki azt mondatta Pastoret által, mikor a papi caclibátusról vala a kérdés: un faux principe peut avoir les meilleures consequences, és a ki maga azt mondta: la religion catholique est la religion dominante et non la dominatrice. Welcher spitze Unterschied! Ez ugyan igaz, de nagyon mutatja hogy micsoda ezélebből oltalmazza a katholika vallást. A valóságos türelemnesség semmi vallást sem rekeszt ki a mely nem káros; és valjon ki merné megbizonyítani, a ki a theophilanthropismust fenekéből esmeri, hogy ez káros vallás? Még csak a francia philosophusok könyveikben rejtőzköde a türelemnesség, amidőn már II. ik Katalin alatt az egész roppant orosz birodalomban nyilván uralkodott; és azután azt akarnák elhitetni Európával némely franeziák, hogy az orosz kormányzék barbarns.

Ha a mare-liberum nem szülte a mostani hadákozást,

miért adja azt okául mindenkor Napoleon? Nagy-Britanniába menne, úgy mondasz, egyenesen, ha valamely szoros út vinne oda. Bizony nagy mesterség volna akkor! Tehát mivel víz van Calais és Dover közt, fosztódjon meg egész Európa politikai függetlenségétől? 1222-től fogva 48 kiszállás esett Angliába, és 16-nak státusrevolutio vala a következése. Az anglus király bolond, I. Sándor az oroszok császára kérkedékeny, a . . . . és a burkus király gyávák, egyik közülök sem tesz szert s nem is tehet a nagyság nevezetére. De Napoleon olyan időpontban jött a francia trónusra, hogy intézeteinek példája által is az egész világot boldogíthatta volna, kéntelenítették volna minden országlószékek példáját követni. Talán még többet ártott az emberiségnek azzal a mit eselekedni elmulasztott, mint azzal a mit nagyravágyásból eselekedett. Az értelmes francziák nem kívánnak egyebet békeségnél, mert tudják s érzik hogy nem tehet nekik semmit egész Európa; és mégis most közelebbről is azt hazudta a francia népnek Napoleon, hogy fel akarják osztani; pedig világosan kijelentette az orosz császár az egész világ hallatára s becsülete mellett fogadta, hogy ő a legkedvezőbb esetben is soha se fogna tovább menni a Rhénusnál. De egy sor sem megy abból a mi a Rhénuson innen íródik, a Rhénuson túl. Az okos emberek Franciaországban többnyire foederalisták már régoltától fogva, mert általlátták, hogy egy embernek kell ugyan igazgatni egy számos népnél, de az úgy öszvegyűrt massát, hogy azzal az oltalomháború idejében mindent lehessen ugyan tenni a haza oltalmazására, de a melylyel a külső háborúkra nézve nehezen lehessen menni valamire. Sieyes mondása tehát nem vala esupa bonmot, senki sem találta úgy el mint ő (a ki Bonapartét visszahívta Egyiptomból, de későskén) annak ezézésait. Midőn az úgy nevezett Tribunaux Speciaux behozódtak, és nagy vetélkedés lett volna felettek, Sieyes apát urat pedig felkérték volna véleményeinek kijelentésére, csak azt mondta: „Ha ti vakok vagytok, némának kell lennem.“ De Achilles Napoleon, azt fogja mondani valaki, a ki az eposban gyönyörködik: Jura negata dolet, sibi nil non arrogat armis; igenis, de hol hadakozott Hektor vagy Nagy Pompejus ellen? Any-

nyira futott mint Darus, harminczszor többet vesztett mint Varus meg Crassus együtt. Nem egészen igaz, hogy esupán a hó és fagy győzte meg, noha ez is sokat segített. Azt mondta herezeg Deligne a francia követnél egy dámának Bécsben, a ki vonakodott, a kandalló mellé kináltatván: *Approchez vous, Madame, de la cheminée, c'est maintenant la place d'honneur en France; és nem felele egy szót is a követ. Megverettetett, mert, indulatos ember módjára, elbízta magát; mert maga az éghajlat és a természet ellen akart tüркölni; mert lehetetlennek gondolta az oroszok és a törökök közt készülendő hékességet; mert az oroszokat gyáva austriaensoknak tartotta, egy szóval, mert a magafelfüvalkodás, a gög és mások megvetése tétete vele hibás számvetést. Soha sem hibázott így Nagy Sándor, sem Caesar. Egyik fő generálisa, Augereau, azt mondá fölöle: *Il n'a jamais gagné de bataille rangée, sa grandeur consiste dans les fautes de ses ennemis; a hadi mesterségben tehát magnus est tantum per comparisonem, és azt mondhatja róla herezeg Károlyunk, a mit Seneca mondott: Multa nobis magna videntur, non quia in se magna sunt, sed quia nos parvi sumus. A lützeni batáliában is miért győzött? mert nem tudták a buta orosz generálisok, hogy Lauriston hátok megett 6000 emberrel Drezdából visszamenni kéntelenítettett, és mivel jobb szárnyával Plauen mellett a esch széleken támaszkodván, az oroszok nem követték példáját, és az austriai neutralitást meg nem szegték, úgy mint ő 1805-ben Bayreuth és Anspach mellett a burkus neutralitást.**

A minap az a parancsolat jött ki, hogy a ki csak valamely német tudós társasághoz tartozik az austriai monarchiában, adja be nevét és a társaságot a melynek tagja, és mikor lépett belé. Úgy látom ebből, hogy el kezdé hitetni udvarunkkal, hogy az úgy nevezett Tugendverein Németországban nem Németországnak a francia kormányszéktől való függetlenségére, hanem minden dynastiáknak felforgatására ezéloz. Látod hogy el kezdte neki himni. Ha nem volt az éjszaki népeknek elég felemelkedések, hogy az egész éjszaki Európának javát tekintsék, hanem ha mindenik ország esupán csak magára néz is: még akkor is gondoljuk meg mi,

magyarok, hogy ha egyenesen a francia kormányzék által vissza fog állittatni Lengyelország, mi még egy hordó bort sem fogunk kivihetni Magyarországból Lengyelországba, mert Franciaország egész éjszakot borral tarthatja, és bizonyosan nem fog szabad lenni a lengyeleknek a francia borokon kívül másokat behordani vagy hordatni. Én nem félek attól hogy rogyjon az emberiség Európában, haladni kell neki; csak akkor fog rogyni, ha a militaris despotismus egész Európát elfogandja. Jövendöltem neked előbbeni levelemben, hogy győzni fog Bonaparte, noha nem kívántam és nem is kívánom, mert lehetett calculálni az aleátusok esztelenségére. Anglia Dániát disgustálta. A mi udvarunk habozott, mint valamely kíváncsi dáma, és senki sem mert rajta tenni kívánt erőszakot; most akarná talán magát az oroszokhoz csatolni, de már most kívánatos lenne az Napoleonnak, hogy olyan tartományokba vihesse seregét, a melyek ki nincsenek élve. Az orosz császár addig mulatta magát a győzedelmi kapukon való keresztülmenettel, míg végtére (amint régen megmondtam feleségeimnek) ugyanazon a kapukon vissza nem kergettetett. Nincs emberek az aleátusoknak, a kiről azt lehaszn mondani: Nil reputans actum si quid superesset agendum; a ki időt ad ellenségének, mindent ad. Az aleátusok alkalmasint azon lesznek, hogy a fegyvernység megújítódjon; meglehet ugyan, de nem hiszem, hogy erre rea álljon Bonaparte. A békeségből alig lesz még most valami; azonban az oroszok minden esetre dicsőséges békeséget fognak csinálni, és meg is érdemlik, mert a legelső katonák a világon, és ha jobb generálisaik volnának, soha semmi nép a világon nem győzné meg őket. Már II-ik Friderik mondta azt felőlök: hogy könnyebb őket megölni mint meggyőzni; egy nép sincs Európában, a kinek olyan római bélyege lenne; azokból fog állni a nagy nemzet, ha egyszer egészen kigyalúdnak. Őket a szerencsétlenség el nem nyomja, a szerencse fel nem fűja. Jobban szeretik a függetlenséget mint a fővárost, és mélyen érzik a nemzeti tekintetet és becsületet. A burkusok is, ha az az energia, a melyet mutatnak, nemzeti, minden tett hibájokat eltörlik; hiába neveti őket Napoleon, nem lehet nem tisztelni és nem csu-

dálni egy a maga függetlenségéért köröm szakadtáig hadakozó népet. Hiába hányja a *Moniteur* a *barbarus* nevezeteket széllyel, előttem a legnagyobb barbarusság a nemzeteket függetlenségektől megfosztani és a requisitio systemája által kiszívni. Nézd csak, hogy mit művelnek a francziák Hamburgban. 48,000,000 livra adót róttak a hamburgiakra, mert felkeltek függetlenségükért. Mehetne csak valami vezér Páris alá, majd meglátnók, hogy mit tennének a francziák függetlenségükért. Nem tűri sem szívem, sem eszem senmi formában az igazságtalanságot, és én a despotismusnak, akármilyen formában, akármilyen időben, akármilyen czélért, örökös ellensége vagyok, leszek és voltam is mindenkor. Látnod, kedves barátom, hogy én azt a mi nagy Napoleonban, látom, csudálom és tisztelem, mondhatom Schillerrel:

Zürne dem Glücklichen nicht, dass den leichten Sieg ihm die Götter

Schenken, dass aus der Schlacht Venus den Liebbling ent- rückt.

Ihn, den die Lächelnde rettet, den Göttergeliebten beneid' ich, Das verherrlicht ihn, dass ihn die Götter geliebt.

.....
Weil er der Glückliche ist, kannst du der Selige seyn.

de azért nem nézhetem azt mind az emberi nemzet javára czélozónak lenni, a mit ő annak mond és a mi csupán Franciaországnak dicsőségét és virágzását czélozza. Ne vakittassuk el magunkat a nagy fényességtől; nem úgy nézem én csak Napoleont mint a szerencsét:

Nicht der Schende wird von ihrer Erscheinung beseligt.

Ihrer Herrlichkeit Glanz hat nur der Blinde geschaut;

hanem úgy is, mint a villámot, a kiből a szikrát szeretem, de nem a lecsapó ménkőt, mely csak azt üti a ki a szikrás villámot nem látja. Te azért engem, tudom, nem fogsz kevesebbé szeretni, mert nem értek veled egyet egészen ezen dologban, in hoc dissimiles ad caetera pene gemelli. Meglehet, nem tagadom, hogy ezen háború Magyarország külön tartomány-

nyá való felállításával végződjön, vagy felosztásával is; amaz ugyan kívánatos lenne reánk nézve, de ez csupa nemzeti egoismus, én pedig mind a két levelemben csupán az egész Európa boldogságáról szóltam, mert ezt hántorgatja mindég Napoleon és imádói. Ha minister volnék az alcátusoknál, tudnék talán nekik oly projectumot csinálni, a mely a franczia hatalmat a maga határai közé szorítaná, és egész Európát tartós békeséggel és boldogsággal megáldaná, ha ki tudnának vergődni a mindennapi ideákból és úgy felemelkedni conceptiójokkal, mint Bonaparte, de csupán Franciaország javára, tud.

Wie die erste Minerva, so tritt mit der Aegis gerüstet
Ans des Donnerers Haupt jeder Gedanke des Lichts.

Mert a mi a geniust illeti, valóban minden mostani kabinetumokat együttvéve, maga egyedül felülhaladja.

Du nur merkst nicht den Gott, der dir im Busen gebeut,
Nicht des Sieges Gewalt, das alle Geister dir beuget;
Einfach gehst du und still durch die eroberte Welt.

Még abban is az istenhez hasonló, hogy valamint az örökkévalóság az zsidó, úgy ő a franczia népet választotta ki magának. Az új oszlop az Alpeseken, nem csak népeinek buzdítására való, hanem arra is, hogy rettenjenek meg ellenségei, nagy erejétől. Bécsben, Petersburgban, Berlinben 20 esztendőig nem akadtak volna olyan nagy ideára, és ha akadtak is volna, nem merték volna kivinni, a 25,000,000 miatt a melybe kerül. Sohasem mutatott egy század is annyi tehetőséget, annyi fellengséget egy részről, annyi gyávasággal, butasággal és kisedséggel a másíkról, mint mi láttunk 20 esztendők oltá!

Pethe Ferencz, noha még hibái is eleven eszű emberre mutatnak, engemet is mindazonáltal botránkoztatott egy kevéssé. A *képzelvész* a költő, a *birt igaz* a jus, a *semesema* az indifferent helyett, mosolyodásra bírának, de a szerencsétlen fájzatok közt némely szerencsés születményeket is találtam, p. o. *Crida bukti*, *Colonia külbirtok*, *requisition házavona*, *Pair országnagy*. A *sugorgatott sereg* azonban sugorgatva

nevetséges. A mathesisét is forgattam már, azon is leng a neologismus lelke; sunt bona, sunt quaedam mediocria, sunt mala plura: Omnis crede mihi sic fit. Aviteliber.

Meghagyám már a fiskálisomnak, hogy kérje ki Dókustól a barátságos egyezésnek a javaslatát. Azt monda nekem Dókus, hogy azt a mit Büdön kapna, egy atyjafiának adná által, a ki velem pénzért megegyezne; és így eszközölje ki Dókus, hogy bizonyos legyek ezen egyezésről és hogy tudjam hogy mennyiért egyez meg ez az atyafi; és meglesz az egyesség. Én mindjárt Téged kérlek ki bírónak; jönnék össze valahol, Te, Dókus, az az atyafi és én fiskálisommal, és minckutána mind a két résznek információjából megértenéd az egész kérdésnek mivoltát, én részemről a Te, mint közös barátunknak egyenes ítéletére szívesen állanék. Talán nem igen sok ember van Magyarországon, a ki olyan egyenesen és együgyűen szokta kívánni mindenkor és mindenben az egyezést; én bizony nem akarok megcsalni s nem is csaltam meg soha senkit is, és ámbátor sokat megcsalattattam életemben, még sem vehetem magamat rá, hogy azt gondoljam, hogy több gazember legyen a világon mint az, a ki engemet megcsalt. Dókust kivált igen szeretem és becsülöm, és tudom, hogy érzi ő azt felőlem, hogy ha négy gyermekeim és annyi adósságaim nem volnának, még boldognak is állítanám magamat ha atyjafiának türethetőképén kedvezhetnék. Ámbár nem felette heves pápista vagyok, mondhatom mégis igazán: Regnum meum non est de hoc mundo, non de his quae tam vulgo aestimamus.

Feleségem, gyermekeim, minden a mi engemet szeret, Téged is szeret és ölel, szintúgy mint én mind azt a mit te szeretsz. Élj boldogan annyi érdemetlen bajok után; talán csak ezek eszközölhetik, hogy ne éljen vissza az ember a boldogsággal; nincs üdvösségesebb dolog a verőfénynél, a felleges, hosszas és álmatlan éjszaka után.

Hiv Jóskád.

P. S. Azok a vármegyék, a melyek mindent megtagadtak, egy új levélke után most már mindent adnak megint. Soha sem lett volna szükségesebb a közönséges megtagadása a

kéretettnek mint a mostani időkben, mert esupán ez vihette volna véghez az egész monarchiát rontó, öldöklő s már most effective rosznak tapasztalt jövedelmezés-systémájának jobbra változtatását. De mikor már egyszer részszerint kigőzölt, elfogyott, részszerint elfajult valamely nemzetnél a nemzeti lélek; mikor nec privatae quidem jam omnium injuriae publicam generalem indignationem excitant; mikor csak pillantatokra ingerelhető a magyar; mikor csak a prókátorszerű emberek becsesek előtte; mikor a legkedvezőbb környülállások sem tudnak állhatatosságot belé lehelni; mikor tüstént nagy tűzben lobbanó lángja, nem, mint a Vesta szent szűz tüze, tartósan és tisztán ég, hanem valamint a szalma szikrázatja, azonnal lohad, akkor :

libertatis seruaveris umbram
Si quidquid jubeare velis.

LXXXVI.

Kedves barátom!

Bártfán vevém leveledet, mely Antonínak születését sub optimis auspiciis jelenté : Te is, feleséged is Rómában voltatok, midőn a világra vergődött. Íme az áldásom : Ne váljon belőle soha se Lepidus, se Marcus Antonius, szállja meg Caesárnak nagy lelke, úgy amint pihege benne innen a Rubiconon. Éljen az igaz szabadságban, és ha halni kell mellette, ne véle, hanem érette haljon.

Róma végső polgárjának,
Mert első nem lehetett,
Magát ölő Cátójának
Mondom az ítéletet :
Nem szeret az szabadságot,
A rabságot gyűlöli,
Ki Caesárnak hágy országot
S helyette magát öli.

Nagy és igen egyvelges vala ez idén Bártfán a gyülekezet, de az idő nem kedvezé ottlétemben, az ég majl szüntelen könyezett rajtunk, nem lehetett a sár miatt bujkálni a setét és illatos fenyvesekben,

Hol az égnek nyúlt fa minden boga s ága
Némán a szerelem tanúbizonysága.

Láttam ott egy moldvaországi bojárt is két fiaival, egészen török ezifra öltözetben, minden eselédjével együtt; sok császári aranyakkal bír és azokat bőven költögeti. A török ruha a kópírásra nagyon alkalmas, a tagokat nem szorítja, nem kínozza, hanem szabadságot enged nekik; és a török ember testére nézve sokkal szabadabb az európainál, járása könnyebb, mozdulati nyulánkabbak, a nyaka emberebb, férfiasabb, gömbölyűbb, tömöttebb. A legszebb, legfinomabb posztó ruhában jártak széllyel a legnagyobb hőségben is, és még sem izzadtak; a merre fordulának, ámbra tölté el a levegőt. A tolmács a francia szót is törte. Magának a bojárénak még a szemöldöke is fénylő feketére vala festve. Urának természetes feje füsült szakállá pedig leesüngött egész az övig. A physiognomiáik mind beillettek volna álló melyképeknek; keveset szóllottak még magok közt is. A magzatok különös tisztelettel viseltettek szüléik eránt; a eseléd szintűgy az urok eránt. Hosszú pipaszárokból borostyánkő sárga csutorákon szívták fel a jó illatú dohányfüstöt, hogy azt azután sűrű gombolyagokban az úsztató levegőbe kedvek-telve kilehelljék; sokat vesztegettek, sétáltak és gondatlanul körülnéztek és ügyelgettek. Szerettem volna gyakran tudni (tekintvén elevenen mosolygó szép fekete szemcikre) hogy valjon mit gondolkoznak és hogyan?

Sok szép európai beteg asszonyság is találkoza Bártfán; nékem legjobban tetszett Fáy Náni, a ki Bernáth kisasszony, de noha soha sem vénül a szív, amint mondja a francia, de még sem mertem fejezőlő hajszálaim alatt rózsaképzetekkel és dobogó kebellet ahoz igen nagyon közelgetni, a ki non subiecta quidem, úgy lépett, úgy haladt mint midőn

Durezás szilaj társi a szüz Diánának
Tegzeket esörgetve újjal hajtnak vadnak,
S bokrok közt nyúlt síkon erdők árnyékának,
Füveken lábaván, pihelve szaladnak.

A szerenesejáték eltiltatott ez idén Bártfán, s így több fiatal dámák, a kik egyébaránt nem ellenségei a jó szerenesének, hogy a férfiakat távolabb tartóztassák magoktól, és szerenesétlen panaszaikat hallgatni ne kényszeríttessenek, a kopasz skizzel mulatták magokat. Én csak két hétig mulattam a köz és magam bajai elfelejtése végett, fürdöttem is, ittam is a bugyogó vasas forrásból,

A melybe Heliosz nevetve tekintget,
S hogy a füló Mársot fényével áthatja,
Száz-száz szép szíveknek a kút körül int'get,
Hogy hó kar az istent megszabadíthatja.

A sok esőzés miatt nem vettem annyi hasznát a fürdésnek amint vehettem volna derültebb ég alatt; azonban kedvesen töltöttem az időt, sokat olvastam, méltáztam; a többi között Schiller Ideálit is fordítottam szabadon; még egy kevésse gyalúgatom, megküldöm a jövő alkalmatossággal.

A bátyám Samu Bécsbe ment, meglátogatni fiait, a kiket nagy költségen ott neveltet. Legveszedelmesebb eszendeikben a fővárosba küldötte, hogy idővel nehezebben szokjanak a esendes falusi lakáshoz. Végtére mégis a falun kell megtelepedniük, ha valamiképen a szerenese szárnyaín a nagy világ zajaira nem fognak kárhoztattatni egész életekben. Nagyon élest mondott Beknek Samu, de, amint ismerem, nem gondolt magáról mikor mondta. Et genus et proavos, et quae non fecimus ipsi, vix ea nostra voeo. Majorum primus quisquis fuit ille tuorum, aut pastor fuit, aut quod dicere nolo. — Hát Lónyai meg Rhédey diplomáján nem száradt-e meg már régen a porzó? Rhédey ad minus valet pro executione. Nem szeretem a personalis argumentomokat, hanemha olyanok mint p. o. Themistoklesé vala, midőn azt mondá: „Üss de hallgass meg.” vagy midőn Perikles azt mondta az athenásbelieknek: „Jól van, mind a magam erszényéből fogom győzni

ezeknek a halhatatlanságot kereső emlékeknek költségét, de úgy, hogy csak az én nevem alatt induljanak a jövendőnek.”

Jó hogy megholt predikátor Igaz uram; nem a mostani időbe való sem neve, sem predikáziója.

Nem tudom el fogok-e menni a gyűlésre; a torrens canicula nagyon olvaszt, Újhelyben még ezitromvizet sem kapni! Azután minek? vagy . . . minket országlószékünk, vagy minden későn van már; 14,000 gyalogsággal és 8550 lovassággal meg nem lehet menteni sem a monarchiát, sem az országot, sem a constitútiót; nagy erőt kifejtetgetni már most késő, sőt most már veszedelmes is, elmúlt a kedvező pillantat, melynek okos, illendő móddal és határok közt való használása eddig helyre állíthatta volna a békeséget; ennek helyreállítása most már igen igen nehéz lesz. Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. A mi minket magyarokat illet, ha ebben a zavarban akarunk maradni, a melyet nagyobb része hazafiainknak constitúciónak hív, nous ne pouvons pas avoir d'autre politique, que celle d'inertie, politique pas même de demi mesures, mais d' $\frac{1}{100}$ mesure, politique lâche, politique d'avocats et des procureurs, politique des paroles sans actions, politique qui ne trouvera dorenavant de garantie que dans la faiblesse ou dans la pitié, ou dans le mépris de ceux, qui pourraient nous anéantir. Az ilyeneket csak neked, leg-hívebb barátomnak,

leg-hívebb barátod

P.

LXXXVII.

A. O. 18. Febr. 1814.

Drága kedves barátom!

Nagyon leköteleznél ha megaláznád magadat Szent Mihályra nevem-napomra, hol közös barátunkra, Dókusra találnál, és a kettejek ügyében Te, harmadik ítéletet tennél. Nem kellene tartanod attól, hogy a barátság részrehajlásra vonogasson, mert két barátok által kétfelől húzat.

tatván az igazságszereteted, mintegy megmerevedne köze-
pettek és ingadozás nélkül vetne véget a köztök fenforgó
kérdéseknek. Látnál azon kívül egy szanaszét nyúló nádas
piszkos falut, a legszebb téren. Úgy képzelem én magamnak
Kázán tájékain a marhalegelő népek lakjait, azokat a véget-
len terjedésű pusztákon itt amott összevegyült roppant falukat.
Úgy nézem mindenkor magamat Sz. Mihályon, mint ha elveszt-
ett volna az Isteni gondviselés, és én igen szívesen találta-
nám fel magamat olykor-olykor a barátság ölében. Sok bajt
nyeltem én már, és kevés örömet szörböltem még eddig Sz.
Mihályon; most egy időtől fogva derülni kezd ottan láthatá-
rom, a mióta tudniillik egészségem veszedelmével is reá szán-
tam magamat, hogy önmagam igazgassam gazdaságomat.
Számos és sajnos tapasztalások kényszerítettek erre.

Szeretem a gazdaságot, de csak akkor mikor multság.
Baj, mihelyt élelem módja, és mindenkor eszembe juttatja a
földművelés ama mindennap beteljesedő átkot: Tu autem,
terra, tribulos et spinas proferes. Nem lehet és nem is aka-
rok én baj nélkül élni, de az én géniusom másnemű bajokra
termett. Azonban ott és úgy kell házni az igát ahová helyhez-
tetve vagyunk, és amint a sorsunk rendel.

Mivel a gazdaságról szólok, olvasod-e a Nemzeti Gaz-
dát? A mezei gazdaság tudományát öt esztendőig tanultam
a híres Mitterpacher alatt, de azért mégis felette rossz figurát
tennék én az eke szarvánál, és nincs olyan ember Sz. Mihá-
lyon, a ki jobban nem tudna vagy szántani vagy kaszálni
mint én. Mindenkor nevetségesnek hítszott előttem az a
gazda, a ki maga nem szánt; soha sem voltam tehát a nagy
birtokoknak barátja: Laudato ingentia rura, exiguum colito.
Én a faimat, ha élek, a szántásra, vetésre, kaszálásra, kapá-
lásra etc megtanítottam, csak az ezek körül való kézi forté-
lyok esiklandozzák ki a földből, ettől a mindenkor bojga-
tandó termékeny anyáinktól, a tőle kitelhető jó és bő adomá-
nyokat. Pethe úr nem rosszul ír, de tud-e maga szántani?
mert más a tudni, hogy kell igazgatni az ekevasat, és más
azt valóban igazgatni.

Kassán lévén a minapában, megkére a magyar litera-
túrának professora Pongrácz úr, hogy írnék neked, és tud-

nám meg tőled, hogy igaz-e azon hír, mely téged Jeniseh a
hét európai nyelvek hasonlóságáról írott könyvének bővítő-
jévé téssen, és azzal örvendeztetni hazánkat, hogy te ragasz-
tók gyanánt a magyar nyelven összeszedetted volna némű
példázatokot ama nevezetes munkához. Ha nem költött a
nevezetes hír, esedezem előttem mind a magam, mind Pong-
rácz úr nevében, hogy engemet részesíts szép elnéddnek ezen
új fajtásában, és hogy megengedd nekem annak közlését az
abban részesülni akaró professor úrral.

Ninesenek most sem elegendő, sem jó leírók körülöt-
tem, és azért csak Sz. Mihályról fogom veled közleni az *Ido-
átokat*, gróf Rhédey második házasságára írt verseimet, és a
mértékletességről hozzád intézett epistolámnak megjobbítgá-
tott párját. Nem győzi feleségem írni mind ezeket. Egyne-
hány nap előtt beléptem életem 43-ik esztendőjébe, feltettem
hát magamban, hogy lassan-lassan gyomlálgatni és tisztít-
gatni és hibátlanul le fogom íratni azokat, a miket írtam éle-
temben, és kivált külön azon darabokat közülök, a melyeket
méltóbbaknak fogok találni a feledékenység elől való elra-
gadtatásra. Írtam a minap francia nyelven jegyzéseket Fon-
tanés úrnak híres beszédére: ezeket is közölhetem veled ha
akarod.

Eddig vagy Párisban vannak, vagy ki vannak kergetve
Franciaországból a szövetségesek, ha a francia nemzet nem
akar megmenekedni Napoléontól. Nagy hibát teve a Senatus
házájára nézve, hogy nem szívelte és nem markolta meg Tal-
leyrand mondását a leipzig-i ütközet után, melyet besuga-
egynelány barátinak: Dépechez vous, mes amis, c'est le com-
mencement de la fin. Nem szűnik meg reménységem az eu-
beri nemzet ügyének igazságosabb folyása eránt a békeség
után; lehetetlen hogy ne bölesüljenek mind az igazgatók
mind a népek a végső határokig üzött ellenkező sok és nagy
tapasztalások mellett.

Vale corculum!

Hiv Jóskád.

LXXXVIII.

Széplalóm, Febr. 24-d. 1814.

Tisztelt barátom!

Leveled azalatt érkezék házamhoz, míg én a sógor-asszonykámat D'Ellevauxné, Debreczenig kísértem. Onnan csak tegnap jöttem meg, s első dolgomma tettem a feleletet reá.

Martius 19-dikére Sz. Mihályban megjelenek, s ezt igen nagy örömmel teszem, mind azért hogy engedhetek parancsolatodnak, mind azért hogy egyenességemnek egy szép bizonyosságát fogom, két barátok közt levén bíró, adhatni. A szebb érzésű ember olykor azért igazságtalan, mert fél hogy igazságtalansággal vádoltatand ha igaz ügyü *barátját* hagyja győzni. Az egyenes embernek semmit sem kell hajtani a mások ítéletére, hanem a maga lelkének javaltára. A ki valóban megnyeri ezt, bizonyos lehet hogy azt is meg fogja nyerni, legalább a jók előtt. — És oztán mely gyönyörűség, Veled tölthetni egy-két napot! s tégedet ott látni a hol kis király volnál már, ha a devaluatio a kis királyra annyi terhet nem rakott volna, hogy olykor kénytelen átkokra fakadni sorsa ellen. — De vidélj fel! győzedelmes seregeink ki fogják hozni a *haramia-városból* a esikart kinészeket, mert — a mit Te himni nem akartál, én pedig hittem, — a Rajnán általmenének; — s a visszahozandó pénz könnyíteni fog terheinken, melyek alatt magam is roskadozok.

Leveled szép képét festi Szent-Mihálynak. Én ott öt nap előtt valék. Lovaim vonták kocsinkat, de máhás szeke-rünk alá Rakamaz váltott lovakat ada, s azok Szent-Mihály és nem Dorog felé vivének. Estveledett midőn két tó miatt nagy kerengéseket kelle tennünk, s a helység házánál már setét volt, azonban még is Nánásra mentünk hálmi. Te ott úgy tetszesz magadnak mintha a gondviselés elvesztett volna. Én panaszlott terheid mellett is szeretnék Szent-Mihály-

nak ura lenni. Összevonnám magamat, hogy adósságaim által ne menjenek gyermekeimre, s feleségem s kisdedeim körökben, íróasztalom mellett, könyveim, képeim s muzsika között boldog volnék.

Quod petis, hic est,

Est Ulubris — animus si te non deficit aequus.

Vasárnap estve értem Debreczenbe, s fő-bíró úrnál lévén dolgom, egyenesen ezt keresém. Nem vala házánál. Onnan a collégiumba mentem; a XIV. század magyar homiliáit akartam megtekinteni, melyet ott egy sárkány őriz, de a melyet a barátság velem averruncáltata. — A debreczeni urak ezt nem is álmodják. Le fogom vinni Szent-Mihályra a nem leírt, hanem lefestett másolást. — A collégiumban sem boldogulék. — Visszamenőbe Consil. Bekhez tértem. Úgy hittem hogy egy-két embernél többet ott nem lelek. Azonban a szoba tele volt egy igen fényes társasággal, s nem tagadtam hogy elakadtam, midőn az ajtón beléptem s a sok idegeneket megpillantottam. — Gróf Battyány Aloyz ezeknek számokban volt. Reá nem ismertem, a *határbúcsra!* az *igazán nagyra!* Egy negyednél tovább jára fel velem aszohában, s reá nem akadhattam húrjára, mint ő nem az enyémmre, holott egykor ez a két húr egymáshoz nem volt hasonlatlan. — Ő túlélte önmagát. Elmerülve állottam a kemenczére támaszkodva, s ez az epigrammám sült — de a pentameteren azolta változtatást ejtettem:

Vénül s vénüljön testem! De te lelkemet ittasl,

Hébe, e szent kelyhből és soha elaggni ne hagyd!

Valóban az elvénült, elaggott lélek rettentő tünetény. Azonban tiszteletlenségre ne magyarázd szavaimat a nagy férfi eránt.

A vacsoránál én juték grófnéja jobb oldala mellé, s e tisztelt asszonysággal magamat kényem szerint mulattam. Vacsora után tánez vala; mind a tánezolók, mind a muzsikuskok kisasszonykák és ifjak voltak.

Elnéztem a brillant gyűrűket, a ezifra ruhákat, a terített asztalt, a puncsot, fagyaltat, nádmézesemegéket — s

mely boldogok mondám! de ezt is vettem ezek mellé: quam multis non ego! — Barátom, áll-e az effélékben a boldogság? Van-e ezekre s az effélékre szükség? Egy asszonyság ott nagyon kért hogy másnap legyek látogatására. Időm nem volt, de elmentem még is. Akarod tudni, miért vágya magánál látni? Hogy csudáljam hogy neki új-módisan épült háza, új módisan festett szobái, Vogel és Kern által árult cnapéja, székei, tükrei, üveges hintója stb vannak. És maga oztán mind ezekhez egy visszatoló külsővel s azzal a módal melynek minden mozdulatából ki lehetett látni hogy ő a Kalván ezéhebe tartozik. — Azért nevetni a luxust mert magunknak az nem lehet, oktalanság;

Cajus videri pauper vult, et est — *pauper!*
(Martial.)

de valóban én *nagyságot* lelek azoknak *megvetésében*, a mit a kislelkűek a boldogságra elmúlhatatlanul megkívántatónak néznek.

Másnap reggel még csillagos égnél mentem a collégiumba, s egy szobában ágyban lelém a Múzak és a Hajnal tisztelőit. A kit tegnap is ma is kerestem, nem vala hon. Innen a rajzolás professorához mentem. Ágyban leltem ezt is. Neve Kis Sámuel. 1808 Bécsben ismerkedtem meg vele. — Tudakoztam mit csinál. Azt felelte hogy *semmit*. — Annál nincs könnyebb, mondám. csak hogy nem tudom, minek úgy a rajzolás profesora. — Mi itt nem kapunk a rajzolásoson. — Terjeszteni kellene a szép szeretetét. — Az Debreczenben lehetetlen. — Úgy de az úr portréteket is fest, s Debreczenben portraírozott-e sokakat? — Úgy szólván senkit. — Ekkor tudakozá, ha bírom-e a Florenzei Muséumot? Igenis mondám, bírtam, igen kevés híjával egészen: de már az nincs meg nálam. Kérleése azt mutatá hogy olvasta a Báróczy előtt álló praefatiót, s a museum Pio-Clementinum és Napoleon felől szólla velem. — Végre bevitt egy üres szobába, hol tulajdon képe függ a falon, s a feleségéé, még pedig ez egyszer házasságoknak első holnapjaiban, igen szerencsés attitűddel, férjének lánczon az ő nyakáról függő miniatürképét tartja kezében — a másik képen a felesége a

kisdeddel. Ezen a drapperie igen jó. Mind a három kép pastellben vala dolgozva, s nem rosszúl, csak hogy a colorit moeskos és a feketésbe esap; maga jól van eltalálva, de a felesége mind a két képen oly hasonlatlan, hogy azt elismerni épen nem lehet. A három pastellképen tehát örömöm nem volt nagy, s már menni akartam midőn kért, hogy egy tekereset nézzek végig. Alagyzott (grundirt) papirosokra veres és fekete krétával és Wischerrel (törlővel) dolgozott Bécsben némely antik szobrokat (statua) és főket — s felikoltottan örömemben. Mely kora az emberiségnek, a melyben a mesterség a *természettől* általlépett az *ideálba*, s ily műveket teremtett. És ezek a természetahajházók mindég lármáznak az idealisták ellen — épen úgy mint midőn a prosaista harezot izen a poctának, s azt kiáltozza hogy a poesis a *természetet* nothzüchtigolja, elkorcsosítja; azt kiáltozza hogy az *USUS* a főtörvény, nem a dolog ideája. Elveszve ezen szépségek csudálásában, új argumentumok gyültek lelkemben a neologismusok mentségére, védelmére, és a puristák kárhuztatására.

Prof. Pongrácz úrnak egy hosszú levelet írtam az általad tett kérdésre. — Feleletem ez volt:

1) Beléptünk azon általad óhajtott boldog időbe, amidőn a censura sanyarúbb lesz mint volt — (Baboecaynak Fata Tarezaliensiját a censor Rumynak megtiltotta, hanemha az akkori uralkodást és a religio akkori nyomorgatásait seholutionokban *az elégségig* kimentti) — s most még kevésbbé remélhetem hogy tubingi pályáírásom sajtó alá juthasson. — Inkább remélhetem hogy egy más pályáírásom, a *spiritus* és *universum* magyar szavai felől, kinyomtattathasson. — Ezen két írásomat és a Dayka és Báróczy életekben tett excursiót a neologismusok felől újra fogom dolgozni toldalékul a Jenisch munkájához, melyet hasonlóképen újra kell dolgoznom, mert az felette sietve készült, és monstroz alkotású. De ezen munkámhoz csak akkor foghatok, mikor elvégezem a mi sürgetőbb.

Decemb. utolsó napjaiban egy Somogy vármegyei úr, kinek soha sem hallám nevét, postán küldte meg nekem egy *Mondolat* (oratio) név alatt akkor nyomtatásban megjelent

pasquillt ellenem. A munka előtt egy réz áll, melyen én azon a paripán lovagolok a Diesóság temploma felé, a melyen egy chrészegült mythol. isten szokott volt paradírozni, s ölemben három musicalis szer van: a háromszeg, a görög lant, és a guitar (Sonetto lantja). — Fejem meg van koszorúzva s homlokomon egy lepe ül. A munka egy ajánlólevélből áll, a Mondolatból és egy glossáriumból. Az ajánlólevél ezimje ez:

ZAFYR CZENCZINEK.

tudnillik a Kazinczy Ferencz betűi közt mind meg van a Zafyr szó betűje. Írásaimból összeszedte a szókat, phrásisokat, s azokból ész és minden elérhető czél nélkül egy centót fűzött. A glossáriumban az én szavaimat összekeverte a Berezafalvi, Dugonics, Percsenyi, Vandza, Folcsics és Pethe szavaival, s nevet rajtok. Így nevetni könnyű. Nagy ellensége Berzsényinek, s glossáriumában egy articulussal áll ilyformán:

Öklelő hajdú. (Berzsényi szava) Hallhatatlan Buffon és Blumenbach, a ti munkáitokból kimarada ez a marha neme!

tudnillik Somogyi Gedeon Veszprém vármegyei esküdt, a ki ezt a *pasquillt* írta, azt hitte, hogy az *öklelő* annyi mint a *türkölő*, s a *türök* és *ököl* egy, s nem látta hogy az *öklelő* annyi mint az *ököllel* (marokkal, karral, kézzel) bántó. — Fogod-e hinni, barátom, hogy ezt a *pasquillt* egyenesen Kisfaludynak köszönhetem?

Szemere Pál most érkezik febr. 25-dikén. Nincs időm többet írni, mert e levélnek menni kell hogy korán vhesd. Élj szerencsésen.

LXXXIX.

Széphalom, Mart. 7-d. 1814.

Kedves barátom!

Én tegnap Újhelyben voltam. Hallottam hogy estvére be fogsz jönni, Vay meg is sügta nekem megjelenésed okát. De én be nem várhattalak. Ma be akartam menni hogy szólhassak veled, de éjjel oly rosszúl lettem, hogy szándékomnak el kellett múlni, melyet sok okokra nézve sajnálok.

Dókus nehezen hiszi hogy Józsefnapkor Szent-Mihályban megjelenjünk, mind a szörnyű sarak miatt, mind hivatalbeli dolgaira nézve, melyeket nem fog elhalaszthatni, s azért is, mivel Szirmay Tamás addig Pestről vagy meg nem jő, vagy ha megjönne is, nem igen fog mindjárt útra mehetni. — Igen jól esnék mindnyájunknak ha ezt az utat akkorára halaszthatnánk, mikor az utak kiszikkadnak. Elmaradni nem szeretnék; az az út nekem azt az örömet is adná, hogy ott lássalak meg, ahol te *kis király* lehetnél, ha lakásodat ott volna kedved tartani; s azt a még nagyobb, hogy tiszteletemre oly méltó grófnédal s gyermekcicéket meglássam.

Szabad volna-e azt a kérést tennem hozzád, édes barátom, hogy velem tudatni méltóztassál, végzettél-e valamit Vayval? és mit végzél ha végzél? — Ő nekem elmondotta tegnap ajánlásait, de gróf Vandernáthnéval el vala fogva, s a sok tanácslok, *szájtatók* körül fogák, s ezeknek jelenléteiben hosszacsakban szólani nem lehetett. Nagyon szeretnék veled szólni, s kérlek ejtsed módját hogy szólhassak. Rendelj nekem és Dókusnak egy bizonyos napot melyben nálad legyünk ha megszikkad az út. Addig leveledből lehetne értenem mit végzél Vayval, s a levelet Rakamazra küldhetéd a bíróhoz, hogy küldje által a tokaji bírónak, kit egykét sor az adressen oda utasíthatna, hogy a levelet küldje Újhelybe szolgabíró Dókus József úrhoz — mert a nem postán hanem faluról falura menő leveleket legjobb magistratuális nevére adressálni, és mintha *ex officio* irattatnék, egy ivnek nem

tizenhatod, hanem nyolczad rétfébe öszvebajtani; a szerint a mint ez a levelém megyen.

Ha Dehreezenbe be találsz küldeni, kérlek tégy rendelést hogy Dr. Szent-Györgyi úrtól hozzák el a *Mondolatot*, melyről utolsó levelemben írtam. Ez ki fogja azt neked küldeni; te pedig bontsd fel, hogy láthasd a esuda fajzatot.

Én Szent-Mihályba le fogok holmit vinni a mit gyönyörrel láthatsz. Ilyen egy nyomtatás alá készített munkácska e cím alatt: *Discursiones philosophicæ e lucubrationibus hybernis Pauli Sípos MDCCCXIII.* — Mintegy három év lesz nyomtatásban. — A criticismusi philosophia cicerói deákssággal és lélekkel van benne előadva. Ezt fel-felsikoltozások közt fogjuk olvasni. Én nem tudok képzelni semmit a mi szebb volna. Cicerói *Behandlung* és nyelv, s a critica philosophia tárgyai igen tisztán adattatnak elő benne.

Még egyszer kérlek, tudósíts, végzél-e Vayval vagy nem? és tudósíts késedelem nélkül. Én mindig házamnál leszek e hónapban, s Dókus József késedelem nélkül kiküldi a levelet. — Ajánlom magam megbeesülhetetlen barátságodba. A mélt. grófné kezeit szíves tisztelettel csókolom.

Itt megyen a Sípos munkája tulajdon kezével írva. El ne vesszen, ki ne add másnak.

XC.

Drága kedves barátom!

(Ad amicissimam aurem).

Nagyon sajnálom hogy Szent-Mihályon nem valék általmeneteledkor. Nem úgy fogadott volna a *kis király* mint jobbágyot. Te úri módon utaztál: nagy jószágot szemlélvén, azt itéléd hogy itt nagy udvart tartanak: meglátod ha szerencsém lesz Hozzád, hogy húzom meg magamat a kis asztalkámmal. Múlattam Tivoliban. Nem lehet Sz. Mihályt sem Tiburhoz, sem Ulubrachez hasonlítani, de lehet Olysót az

utólsóhoz. Itt barátunk Placcus miért kívánczozott Rómából Tiburba? mert ott nem voltak bajai, gondjai, és mivel ott ura vala minden fertályinak; de ha én Szent-Mihályon ura volnék minden perezeneteimuek, már akkor ugyan az én hitelezőim uranékká válnának, és a kis fejedelem kiüzetetne Szent-Mihályról. Úgy is kapós. Egy fufang eszű, nem rossz gazda, de nem jó ember, ravasz, képmutató, a gyűlöletest az urára, a kegyeletest pedig magára kenő, mindent magának tulajdonító, mindent zavarba hozó és abban halászó tolvaj tisztartóm V . . mellé inspectornak lopta magát. Ez az ember, a kire nekem eleintén úgy volt szükségem, mint Bonapartenek Fouchére, midőn azt gondolná, hogy engemet keresztülnézett, tapasztalná pedig, hogy én felette néztem és őt mind keresztül, mind túltekin tettem, Szent-Mihályt oda hagyván, és előre látván, hogy ő nem csak elmellőzhető, de hogy nála nélkül dolgaim virágozni fognának, és nyilvánvalókká válni számos hazugságai és tökéletlen ezéljai, melyeknél fogva engemet zavarba hozni, megbuktatni és Szent-Mihályt a maga kezére keríteni igyekezett, háladatlan ezéljára minduntalan törekedvén, és Sz. Mihályt el nem felejtethvén, ha itt uralkodni akarván ezután is: az ifjú V . . t, a ki most nem tud mit esinálni hamarjába a 70,000 ftjával, Szent-Mihálynak megszerzésére szüntelenül bizgatja. Ez az ifjú ember, a ki még semmit sem próbált a világon, és a kinek minden eleven elméje mellet még hibázik az emberek esmérétének mestersége, fellovaltatta magát ezen háladatlantól, és mivel hallotta tőle, hogy én sok bajokkal (melyeket nagyobb részint neki, mint volt tisztartónak kell tulajdonítani, és a melyek minden nap jobban-jobban szünnék) Szent-Mihályon küszködtem, azt hiteté el magával, hogy tőlem, három derék fiúknak apjától, egynéhány száz ezer ringyrongy papiroson Sz. Mihályt meg lehessen szerezni. Tele van már az egész környék ezen hírrel, melyet az új inspectora V . . nak elrepített, hogy én tudhillik Szent-Mihályt már effectíve eladtam. Én, a ki a szemtelenségeket végig nézni szeretem, úgy viseltem eddig magamat, hogy utólsó pontjokat elérvén, amint érdemlik, nevetségessé váljanak. A becsületes ember fogja a ravaszokat kijátszani; énnékem legkisebb eszem

sines a csalásra, de van elég a esalni akaróknak megszegye-
nítésére. Gondold meg, barátom, 500,000 rftot nem szégyel
igérni valútában Szent-Mihályért, és ennek a summának is
egy részében diribdarab portiókat és virtuális jusokat ajánl
Kassa körül. Nem tudja a szegény, hogy még az . . . . sem
tudott engem soha is megcsalni. A ki a szívemet meg nem
esalta, még sohasem boldogult velem. A volt tisztartómnak
ugyan gyakran mondtam, hogy eladnám Szent-Mihályt, de
úgy kelle bánnom a ravasszal, hogy bizonyossá tétetődjem
ezéljai felől, hogy vagy féljen elveszteni hasznos hivatalját
és igyekezzen hasznomra (mert amnyit sohasem fog neki
senki is fizetni mint én), vagy rejtett igyekezeteit feltakarni
kérteleníttessen. Ha valaki azt gondolja, hogy engemet az
akadályok elnyomhatnak, az engemet nem esmer; mihelyt a
fáradtság kötelesség, inkább kiállok a járom alatt, mint hogy
azt levessen magamról. Sz. Mihályt nem lehet megszerezni
csak conventionális pénzen, és azt is a most közfolyásban
nem lévöben, mely tudmillik 1648-ban a vestfáliai békeség
alkalmatosságával vétetődött be egész Európában, és azon is
feles summában. Én nem szerencsételtethetem magzatimat
tractátus által a mostani bizonytalan időkben, nekem Jáms-
nak kell lennem, hátra s előre is kell nézmem. Hihető, de
nem bizonyos, hogy nem emelik-e fel az adósságokat, minek-
utána a papírospénzt szaporították, valamint ezeknek leszáll-
lításával ezelőtt amazokat is leverték. Hát arról ki áll ne-
kem, hogy nem lesz új conventionális pénz Európában a béke-
ség után, és hogy nem fognak-e amnyi aranyból amennyit most
egy császári arany foglal magában, két aranyat esínálni, aureos
dináriatos, és azt mondani, hogy az olyan fél arany egy egész
arany in valore nominali? Ahol ötből egyet, ott egyből ötöt,
és ötből nyolczat is lehet esínálni. Ez az a bizonytalanság, mely
nem a dolgok természetéből, hanem az embereknek rossz
eszéből foly, a melyik szüli a bizonytalanságot és az aggó-
dást az atyai szívekben, mely aggódást a nem magamos azaz
nem egoista ember oly mélyen érez, akár Rómában akár
Ulubraeben lakjon. Ha bukom is idővel, nem én, ha az idők
lesznek bukásomnak okai. Nem voltak Flaccusnak gyermekei
Lalagétól, a kiknek lelki függetlenséget akart szerezni. Le-

het ugyan a legszegényebb legény is független lelki, de már
akkor az virtus; és ugyan a legjobb nevelés mellett is nem
tartozik-e a mostani közönséges romlottságban minden apa
minden módon könnyíteni a virtust magzatiban? Nem akarom
én hogy gazdagok legyenek a fiaim :

Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, et turpi fregerunt saccula luxu
Divitiae molles —

de azt sem akarom, hogy olyan szegények legyenek mint én
vagy Te voltunk, mert akárhogy neveljem őket, még sem
tudom lesz-e benne Kazinczy lelke.

Igen szívesen foglak látni 7. aprilisben: meglátod, hogy
Paternum splendet in mensa tenui salinum,
Nec leves somnos Cupido sordidus aufert . .

a timort kihagytam, mert még él gróf Wallis et Compagnie.

Abból nekünk igen kevés fog jutni a mit kihoznak a
haramia-városból. Én nem mondtam, hogy nem megyünk a
Rajná keresztül, hanem azt, hogy a Rhénust fogják akarni
meglagnyi Franciaország határszélének; akarták is, de nem
akarta Napoleon a béke kezességéül a Rajna várait általen-
gedni, holott ő sem békélt meg a marengói győzedelem után
vagy más győzedelmek után, amidőn az elfoglalt várakat is-
mét visszaadta, némelyeknek közülök általadattatása előtt.

A mit a censuráról mondasz, barátom, a valóságos jele
annak, hogy világosodik az országlószékünk, mert ha men-
teti a religiói nyomorgatásokat, az az oka, hogy azokat nem
javallja hanem szégyenli. Hidd el nekem, barátom, hogy a
censurára nézve nem volt boldogtalanabb idő a világon, mint
a közelebb múlt esztendők Franciaországban; ez a sanyar-
gatas nálunk esűf, de a kiprédikált szabadság-országában
gyalázatos. Én ugyan soha és sehol sem fogom menteni a
censurát, ha király volnék bureaux de refutations azaz ezá-
foló-székeket állítanék; az igazság olyan mint a nyúl, nem
tudja a vadász hol fekszik, keresni kell; de a despoták csak
abban hasonlítanak a vadászhoz, hogy agyonlövik mineku-
tána a kutyák felhajhálták.

Látom előbbi leveledből, hogy nem valál portretírozó a szép új grófnénál, noha festők körül forgolódtál Debreczenben; nem a kopását, nem a hóját nézted, purista valál az élő neologismus mellett. A neologismussal és a purismussal azaz tisztálattalossággal úgy vagyok, mint a módikkal, az ók közül a legfiatalabbakat, az újak közül pedig a legrégebbeket szeretem.

A Zafyr Czenczinek szerzője, amint látom, a *nemesköveknek esküdt*; fog-e ő az által maga jobban tündökleni? azt nem tudom; amnyiban vele tartok, hogy a szó: *mondolat* nekem sem tetszik, jobb szeretem a *mandolat*; az *öklelő hajdú* sem vigasztal, akár tükörlőt akár dögönyözőt tegyen: többnyire pálezázó és botozó hajdúkat láttam; azonban az epitheton helyessége attól függ, mint minden dolognak, hogy hová tétetik. Be boldogok a kiknek semmi munkájok a sajtó alá nem jó éltékben; a sárral való hányatást senki sem érzi a koporsóban.

Elhozatom magamnak a *Mondolatot*, és ha jókedvű leszek, kitérfálom: *anche io sono pittore*. Köszönöm a *Discursiókat*, még ez éjszaka olvasandom. Aludj szerencsésen és szeresd felébredésed után is

Sz. M. 1814. 11-d. Mart.

hív Jóskádat.

XCI.

Kedves barátom!

A *Mondolat* még el nem érkeze. Professor Sípos *Discursióit* azaz *szétszállásait* olvastam; olyan homályos az írása, mint a dolog a mélyről ír. Én is idealista vagyok, de nagy mértékkel és csak bizonyos tekintetben; azt nem hiszem, hogy kivültem semmi sem volna, noha nem tudom, hogy mi az: és azt csak természetem szerint lehet megfognom, de ennek a megfoghatásnak az oka nem lehet csupán bennem, és még gondolatomban sem fogom meg az okozás principiumát, ha azt tapasztalás nem előzte meg. Meglehet tehát

hogy professor Síposnak igazsága van a *parte rei cogitatae*, de nincs a természeti megfoghatóságunk szerint, és így ő azt oly keveset demonstrálhatja, mint p. o. az angyalok (ha vannak) perceptiójának módját. Eleitől fogva ezen hegyességek körül tébolyodik az emberi elme, és minduntalan körben jár. A megfoghatatlanok körül nem kell forgolódní. *Là commence un abyme, il faut le respecter*. Mert úgy járunk mint a lepe a gyertyatűz körül: be kiesiny világot kerít, és mégis szárnyait megégeti, és megszűnik repeshető lepe lenni.

Itt volt V . . . , ravasz fiúeska, be szeretne kiküszöbölni Szaboles vármegyéből. Írok neki ezekben a napokban; sajnálom, hogy szép reménységeit félbe kell szakasztanom. Itt volt ipja is, mindent megnéztek, még a vizet is gyalázták; úgy tesznek a lovatvevők is. A víz ugyan itt nem fons *Blandusiac*, aut *Albuncae resonantis*, de nem jobb a *L . . . i* vagy *b . . . . . i*. Én főve s meghülve iszom, elveszti egy kevésbé terjeszkedését, de azért lehet vele élni.

Íme a tudós embernek rosszabb írása a magaménál, leírtam magamnak nagy bajjal, könnyebb lett volna valamely setét századból valamit lemásoltatni. *Docti male scribunt*. A deákság szép, tiszta, az ideák járása Cicero módja szerint van. Várlak és öllelek.

Sz. Mihály 16-ta Martii 1814.

Igaz hív barátod
Jóska.

XCH.

Kedves barátom!

Ímé a *Mondolat* Szent-Györgyi úr mind hozzád, mind hozzám írott válaszával, merészségemnek mentségéül, hogy felnyitám a ucked utasított levelet. A könyvecskének néhány lapjait általnézém, de megvallom, azt sem érttem a mit olvastam belőle. Nagyon leköteleznél ha magaddal elhoznád, hogy átfussam veled kivált a végére ragasztott *szó-lajstromot*. Nagyon selejtes az, némely új szók tetszhetnek,

mások nem, csak ezeket kellett volna esetelni; némely szók nem újak, ha régiek, és ezek körül, ha nem visszás hangúak, fondorkodni a tudatlanságnak a jele. A kölesönözött szavakat, kivált ha magyar kaptára vannak verve, mind kigúnyolni hasonlóképen balgatagság.

Si Graceo fonte cadant parece detorta
 . . . . . licuit semperque licbit
 Signatum praesente nota producere nomen.

Mind ezekben, úgy mint mindenben, a mérték teszi a jó ízlést. Minden új szótól félni, mint valamely tüncenénytől, csak a vadakhoz illik, de minden petyhüdt, avült szót ápolgatni annyit teszen, mint valamely régi pénztárból az ó zöld rozsdás krajezárokat közforgásra bocsítani. Csak a jól ítélő értelem ad mindennek becsét, csak ott kell új szó, ahol vagy épen nincs, vagy észrevehetőképen hibás. A kurtítás által készítettve látszó új szók gyakran szépíthetik a nyelvet annyiban, amennyiben hosszabb és alkalmatlan hangzású szavainkat esmosítják. A borzas farkú lónak elvágjuk a farkát, és olykor Cyclops lesz belőle. Én jobban szeretem a magyar literatúrát, hogysen gyűlölöm még a szerencsétlen szófaragmányokat is; megtörténik olykor, hogy corrente rota urecus exit, de néha szép formájú túl is. Az igyekezet mindenkor dícséretes; hemzsejjenek csak az új szavak, semmit sem árt, megöli az idő szele a helyteleneket, a boldog természetek pedig fentmaradandának; forr a jó bor is míg megszáll és kitisztul. Nem mind, hanem sok szavaid által fognak menni a jövődre, akármit agyarkodjon esküdt uram; hasznos könyvecskét írhatott volna, ha rövidebbre húzta és a személyerányzást nagyon ki nem mutatta volna, de így sok és még nagyobb s helyesebb kritika fér ezáfolásaihoz.

Fris epigrammákat a ki akar írni, bután ne gyalázzon, és tudjon dícsérni. Akármit írjanak ellened

Vivet extento Proculcius acvo.

Vale!

Sz. Mihályt 13-d. Mart. 1814.

hív váró barátod
Jóska.

P. S. Úgy-e mondtam, hogy az egész összeszövetkezett Európa nem fog semmit tenni a francziáknak? Dereksan megverték bennünket, Páris minden nap jobban-jobban távozik tőlünk. De ha Párisba találunk is meenni, megmaradok véleményemmel: megmarad Franciaország nagy ország, és soha sem fog magára nézve becsstelen békeséget eltérni kéntelenítetténi. Körül lehet és kell is metélni Franciaországot, de nem lehet azt feldarabolni vagy semmivé tenni, vagy úgy megrontani, hogy nagyot ne nyomjon Európa mérő-serpenyűjében. És így, kedves barátom, ne búsulj a vakság és a setétség visszaérkezésén, a melynek az új mysticismus Németországban hiába akar utat nyitni.

Nagyméltóságú Gróf!
 Különös kegyességű Nagyságos Uram!

Azon takaróban bátorodom ezen könyvecskét Nagyságod kezéhez küldeni, melyben ezelőtt ötöd-hatod nappal igyekeztem volt már általküldeni: Méltóztasson Nagyságod, felbontván, megolvasni, és tisztelt barátomnak általküldeni. Már kétszeri elküldésében megosalattatván, sietek ezen fertályban élni ezen kedvezőbb alkalmatossággal. Postán küldött levelemben megelőzván kedves barátom mostani kívánságát, most újonnan nem írok, hanem magamat Nagyságodnak úri grátiájába alázatosan ajánlván, nagy tisztelettel maradok

Nagyságodnak

Debreczenben, Mart. 19-d. 1814.

alázatos szolgája
Szent-Györgyi József mpr.

XIII.

Széphalom, Májusnak elsőjén 1814.

Tisztelt kedves barátom,

Verseidet kibeszélhetetlen gyönyörrel olvastam. Mely szép az az énhozzám írt lelkes epistola! s mely szépen festi magas lelkedet és a mi korunk fertelmességét! Hadd maradjon meg írásban némely jóknál. Jöhet oly idő a mely annak kinyomtatását ellenzeni nem fogja. — Mélt. gróf Kis-Rhédei Rhédey Lajos Bihar várm. adminisztrátor, Leopold rendbeli keresztes és es. k. kamarás úrnak díszes menyegzőjére írt verseden sok helytt kaczagtam. Némely kifejezéseit előttem annakelőtte már mondotta az, a ki Töled jószágot akara vásárolni, s meg nem foghattam, hogy Te — TE — miként bánthatod azt, a ki feleséget vett; mintha azt venni — ha bolondul és illetlenül is! — mindenkinek szabad nem volna. De botránkozásom elmúlt, midőn a versezetet végre megláttam. Szerencés vagy, hogy nem ismered sem a kereset kívánságait sem a félelmet: ha ismernéd, s vagy keresnél valamit, vagy retteghetnél, a megtisztelt méltóság bizonyosan megtenné. Mert valója van Voltairnek, midőn nem tudom hol azt mondja, hogy a nagyokon tett *csapodárkodó vágás* mindig veszedelmes: ők megértik miért nyújtatott nekik itt a tömjén, s azt számba nem veszik, a vágást pedig kegyetlenül megbosszúlják. — De hagyjuk a verseket.

Épen azon mértékben örvendek, hogy az én Dókusomat megszeretted, a melyben azt sajnálom, hogy vele vendéged nem lehettem. Már fem járok közel tizemégy nap óta; de füleim által vannak kötve, s az ily szép napokon a milyen a mai első május is vala, mely havat adott eső helyébe, kiemmi nem merek. Érzem, hogy vénülök: de szerencsére csak testemben; lelkem mégis ifjú, s talán soha sem fogja elveszteni elevenségét. Ezt nagy részben annak köszönöm, hogy kivetkeztem a *Lemurok* retteget, mely igen alkalmas elgyengíteni a lelket. — Csak húsz esztendeig élhetnék meg

gyermekeimnek javokra s literatúránkéra! Észtenedje múlt apríl. 10-dikén hogy gazda vagyok, s mennyivel kevesebben mint Sz. Mihály!!! — és mégis látszik már rajtam hogy sor-som javul, noha egy részét az elmúlt igen szerencsétlen eszt. jövedelmének a haza oltárára kelle tenni, s egy részét be a jószágba. Literatúránkért is annyit dolgoztam eszt. oltá, a mennyit öt más eszt. alatt sem. Most jambokban fordítom Hamletet, a Schlegel igen hív német fordításából, mint-hogy én angolul semmit nem értek, s a Schlegel fordítása felől azt tartják, hogy az tüköri-képe a Shakespearénak. Az első felvonással holnap kész leszek. Igaza volt a görögnek, s igaza van a francziának, hogy a szomorjáték vers nélkül nem felel meg a saru grávisságának. A Göthe Iphigeniája és a Schiller Don Carlosa s Orleansi Leánya mik volnának prózában?

Láttad talán azt a jelentést melyet munkáim kiadása felől Helmezy írt, s tudod, érzetted, hogy én azt minelőtte nyomtatva volt, nem láttam. A szertelen magasztalás épen ellenkező sikerű mint a mit támasztani akar. Azzal nem gondolok. Az eszes olvasó tudja hogy a czél kívánta a magasztalást. Bár el ne akadna a szándék! De alig merem remélni, mert Trattner 400 előfizetőt kíván, s annyit nem kap. Épen ma vevém levelét, hogy önála magánál még csak egy előfizető jelent meg. Ha ez el nem sül, egyebet kell gondolnom. Úgy hiszem hogy előtted kedves volt az a gondolatom, hogy annyi *éredmes* ember képe s annyi vignette adassék a munka mellé a mennyi kötet lesz. Hogy hízlekedésre ne magyaráztassék a eszelekedet, csak azoknak képeiket veszem fel, quos iam Libitina sacra vit.

Képzeled, édes barátom, mint olvasom most az újságleveleket. Mely váratlan történetek! Soha ember úgy nem esett mint az, a ki arra a nagyságra lépett vala fel, a melyen soha még ember nem látta magát. Fele ennek a mi planétánknak reszketett előtte, most pedig a legkissebb teremtese is a zoologiának kacaját üt rajta. S nem csak koronájától fosztatott meg, melyet a valóan nagy ember nyugodt elmével nézhetne, hanem még feleségétől, még fiától is; s barátai közül hány marada meg mellette? Az ellene lángot vetett

düh annyira megyen, hogy neve mindenünnen lekarcoltatik, még ahol az a mit tett, javára volt is annak a népnek, melynek koronáját viselte. — Én azt hittem hogy az az ember imádtatik a maga népe által, s nem tudtam annak hitelt adni, a mit Kéztyől hallottam, a mit Te mondottál; azt hittem, hogy az a dicsőségért élő-haló nép minden szerencsétlenséget, minden csapást eltűr, ha emlékezik mit köszönhet ennek az embernek, s most látom hogy nagy csalódásban voltam; látom azt, ha azt mondom is, hogy némely vád ellene a történetek és a jelenvaló inség szava, s viszont ötet is kellene hallani, hogy a dolgot igazságosan megítélhessük. — Nagy a bosszú a melyet szenved, s gondolom hogy ő most épen úgy bánja megbizonyított szerénységét, mint Brutus bánta meg, de már későn, hogy a Cassius tanácsát nem fogadta s Antoniust nem idvezítette. Azonban más részről az is való, hogy a szövetséges fejedelmek sok váratlan nagylelkűséget követnek. Napoleon nagy bizonyosságát adja, hogy a despotizmns maga alatt ás vermet. Ha a 36 millióból álló francia nép, és a nép elsői, jói s tudósai ötet szerettek volna, ő most is a trónon ülne, s Franciaország tudta volna azt tenni a mit Spanyolország tett öellene. Nekem úgy tetszik hogy Talleyrand meghasonlásban volt vele a miolta hivataláról lemondott, és hogy a svécziai koronaörökös s Moreau és a külső fejedelmek ezek által meg voltak kérve, hogy őket Napoleontól megszabadítsák. Sokat elmélkedem magamban, mi indíthatta arra Napoleont, hogy ő magát a törvény felett valónak képzelje, s úgy hiszem, hogy úgy tartotta, hogy a haza oly állapotban volt, mint Róma akkor vala, midőn dictátort tett, s ha kivihette volna plánjait, s nyugtot érhetett volna, mely neki is kedves volt volna valaha, elállott volna dúlongásaitól. De ne feledjük, hogy én Széphalmon, Te Szent-Mihálytt mind ezekről igen hijánosan ítélhetünk, s bizzuk istencinkre hogy tegyék a mit jónak látnak, mi pedig várjuk a dolog kimenetelét nyugalomban. — Hogy a lelkiismeret szabadsága és a sajtóké fentartatott, annak szívesen örvendek.

Mi Újhelyben máj. 6-dikán tartunk gyűlést a követelek kinevezése eránt, a kik fels. Urunkhoz küldtessenek,

s 11-dikben a Deresényi Ferencz és Szemere Klára, 15-dben Szemere Pál és Szemere Kriska menyegzőjét üljük. — Éljen szerencsésen. Maradok szíves tisztelettel

örök híved
Kazinczy Ferencz.

XCIV.

Lasztócz máj. 16-d. 1814.

Tisztelt barátom,

A Báróczy Munkáinak négy utolsóbb kötetét itt küldöm. Szemere Pál barátomnak lakadalma alatt írom e levelemet, és ezért megyen levelem s esomóm bepecsételés nélkül; e zajban lehetetlen volt be is pecsételnem. — A Báróczy biographiáját, kérlek, olvasd meg haladék nélkül. Ezen négy kötettel együtt vészed a harmadik és negyedik kötetnek egyik újra nyomtatott íveiket. Ezeket ragasztassd az előbbi kötetekbe a magok helyeiken; kár volna ezen újra nyomtatott két ívnek elvesznie. — Szemere Pál és Szemere Chrisztín tegnap, Deresényi Ferencz és Szemere Klári pedig Azarban májusnak 11-dikén tartották öszvekelések innepét, temérdek népség jelenlétében. — Éljen szerencsésen. Ajánlom magamat nagybecsű barátságodba s maradok

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

XCV.

Alsó Olysó, Junius 1-6 napján 1814.

Drága kedves barátom!

Azt tudtam hogy változásod betegséggé leve, vagy neheztelsz reám, minckutána oly sokáig semmi választ nem vettem tőled, és nem tagadhatom, hogy noha az egyik felté-

tel úgy valamint a másik búsíta, mindazonáltal oly szívesen szerettem magam Tőled, hogy jobbúlásodról való reményeim közt a neheztelésedről való félelmem a betegségdről valónál még inkább megszomorított. Ki nem mondhatom miképen örvendtettem leveleden; szükségem vala azon öröme, mert az én egészségem is megbontakozott, a haemorrhoidesek rendetlenkedtek. Szomorú nyavalya! mely még betegségnek sem látszik, és mégis még a lelkünket is megtámadja! Leveledből vett vidulásom közé az a sajnosság egyvelede, hogy valjon mért nem vehetlek én semmi módon reá, hogy valamely fordításomat kritizáld? Schiller Ideáléi fordításának krisisét el nem engedem Neked. Rajta, barátom, macte animo, az önszeretetem hólyagja nem fog szelet fűjni szúrásid elibe, nem fogok értekezni veled krisiscid felől, tudom én a magam munkáját úgy nézni, mint ha más dolgozta volna, távol vagyok az önönmagam csudálásától, sőt soha nem írtam semmit is életemben, a mit másodszori átnézés mellett nem jobbitgattam volna. A miről meg leszek győződve krisiscidben, azt befogadandom, úgy valamint a kedves és hívott vendéget szoktuk a ki házunkat vidámítja és jelenlétével dicsőíti; a miről pedig meg nem leszek győződve, azt becsülettel, tisztességgel fogom venni, illendő hallgatással fogom fogadni és nem marasztani ugyan, de ki sem kergetni.

Olvastam Hebucezy úr jelentményét: történetből akadt kezembe a szántai plébánosnál, és elvettem tőle. Hogy dicsér, igen jól teszi. Ha valamit mernék kívánni munkáid kiadásiban, az volna, hogy a szokatlanabb kitételek értelmét a kiadó vagy német vagy deák nyelven (mert fel kell tenni hogy az olvasó publicum ezen két nyelvet érti) asteriscus közzé az új kifejezés mellé szorítaná, vagy nem bannám, alól a lapon jegyzésben a kitétel okaival együtt megmagyarázná, nem pedig a könyv végén, mert bajos a keresés. Ezzel sok kritika megelőztetne, az olvasás könnyebbülne, nemesak a tanulni szeretőkre, hanem a mulatságból olvasókra nézve is. Nincs az a szerző a világon, a ki egy tökéletesedő nyelvben azzal hízelkedhetne magának, hogy minden új forma kitételeit, bárhogyan legyenek is a nyelv geniusa szerént, kiki értesse, vagy hogy a jövődő azokat mind befogja fogadni.

Az a legjobb író, a kitől legtöbbet fog befogadni a jövődő, és a kinek írásából ki fog tetszeni, hogy kellett újforma kitételeket koholni czéljához képest, és hogy jó és helyes alkotó vala. — Azt, hogy csak azoknak képeit akarod nekünk mutatni, a kiket már többé nem láthatunk, nagyon helybehagyom, mivel a holtakra nézve az jutalom, a mi az élőkre nézve gyakran hízelkedésnek tetszik. Szabad a tömjén a koporsó körül.

A Mondolattal rendesen jártam; megvevém és megfizetém a debreczeni vásáron több más magyar könyvekkel együtt, de nem tudom, hogy esett, ott maradt a könyvárosboltban Kiséknél, de tettem már rendeléseket hogy megkapjam. — Azt hallottam ezekben a napokban, hogy Xenophon Cyropaediája is már régtől fogva magyarra le legyen fordítva; igaz-e ez és esmered-e? — Én most görögül tanulok Tancsiestól, a ki nálam mulat egy időtől fogva; szép, de félette nehéz nyelv, azonban nem szünök még meg nem tanulom. Lassan lassan rendbe is kezdem már szedni a mit irogattam életemben, sem prosa sem versa oratione nem kevés a. Ha kritizálni fogsz, mindent egymás után veled fogok közleni, de ha nem, mincképpen lopjam el idődet a magam s literatúránknek tökéletesítése és gyarapodása nélkül.

Bácsmegyeidre sohasem olvastam; Helmecezy emlékezik róla. Én velinpapiroson praenumerálok munkáidra, a pénzt júliusban fogom neked magadnak elküldeni.

A Hamletel prózája olyan szép, hogy elfelejteti az emberrel a görögök és a francziák reguláját; azonban én is azt tartom, hogy a felséges a kötött beszédben még felségesebb. Ezt nem akarták ugyan hinni sem Pascal sem Montesquieu, de ezeknek a két nagy embereknek a szívek és érzékenységek számára nagyult az elméjük. Meg fogom hogy lelked nem vénül: immortale non senescit.

A mi a legújabb történeteket illeti, nem volt előttem váratlan, hogy az úgy nevezett barbárok császára helybehagyásával egy a társasági kötést meg nem tartó nagy fejedlem a XIX. században trónsáról elűztessen. Mondtam régen, hogy kényszerítettetni fog a senátusnak és a nemzet képviselőinek engedni, vagy megbukik; de mi vehette rá,

hogy pensiót elfogadjon vagy egy kis szigetre számkivetésbe küldtesse magát inkább, hogysem a diésőség mezején eleszen? erről valóban fel kell függeszteni ítéletünket, mert ez bizonyosan vagy a legnagyobb vagy a leggyávább lelkű eszelekedet. Tudni kéne, hogy ment a dolog végbe. Azok a kik Bécsbe mennek, megtudhatják Corvisarttól, St. Aignanától, Cafarellitől s másoktól, a kik a francia császárnának udvarához tartoznak. Engemet három vármegye méltóztatott a felküldésre, de nekem nincs pénzem a ceremóniákra. Sejtés-kedő vagy vizsgáló (curiosus) lennék az eránt is, hogy miképen fog az az ember magába belé élni tudni, kinek minden gondolatja, érzése, eszelekedete eddig mindég csupán magából kifelé terjeszkedett. Azokon a mik estek, nagyobb részint örvendek, mivel látom, hogy jobb lélek kezdi lelkesíteni a kabinetomokat. Az erőhatalom ugyan természetesen mindenkor a nevedésre törekszik, valamint az elnyomatattak a szabadságra; és a szabadságból a zabolatlanságra: de hiszen mért nem lehetne, annyi szökések után, egy délczeg paripán is egy jó lovasnak rendesen haladni? Ahoz járúl, hogy a fejedelmek és a népek úgy ki vannak szíva, hogy egy ideig legalább a tehetetlenség is fogja szükségesképen szülni az okosságot, a békességet és a mértékletességet. — Ha mikor szerencsétlen voltál, kedves barátom, nem kívántad-e legalább más formáját bajaidnak, bár olyan terhes lett volna is az, mint azelőtt, minekutána a régi alatt egészen eltikkadtál? Tudom hogy sokan félnek, rettegnek, és nem tudják magokat belé gondolni a történeteknek új sorba. De én nem aggódom, hogy novus rerum nascitur ordo, postquam vidimus quid extremum in libertate, et quid ultimum in servitute esset. 20 eszt. alatt compendiómban több felvonásokban adták előnkbe a francziák a közönséges históriát; mind ezek már történetek ugyan, de hosszabb időközszakaszokban, és annyi meg annyi távolságokban, setét homályon keresztül terjeszté azokat elébe az olvasóknak a história, holott a mostani év egymás után látta, tapogatta és érzette mind ezeket, és így lehetetlen hogy tanúságot ne vett volna belőlök. Azt tartom hogy a kabinetomok világosodásának új epochája tesszik fel, és így reményleni lehet, hogy a cultura nem csak

alólról felfelé, hanem felőlről lefelé is hatand. Az én hitem abból áll, a mit a minap a sógoromnak írtam: probabilibus peiora non vereare. A hét esztendő háború az austriai monarchiának észbeli kimíveltetését elősegéllette: ezen utolsó francia háború hasonlót eszközölt az oroszokra nézve. Annyi bizonyos, hogy minden tiporni igyekező hajlandósága mellett is, semmiféle despotismus nem fogja ezután sokáig sanyargathatni Európát. És ez elég ha összevetjük magunkat a napkeleti népekkel, a kiket annyi ezer meg ezer sátrapák minduntalan szívnak. Vale, írj nekem gyakran; 20. ik körül Sz. Mihályra megyek, s ott lesz mulatásomnak közép-pontja mintegy october végeig.

Változhatatlan barátod
Desswffy Józsa.

XCVI.

Igen igen kedvelt és szeretett és becsült barátom!

Báróczy életét nem egyszer, hanem háromszor olvastam által nagy figyelemmel. E helyes biographia több tekintetben. A derék embereknek az a jutalmok életekben, mikor remélhetik, hogy halálok után ilyen képirókra kapnak, a kik által közelebb ismeretségbe fognak hozatni a jövendővel. Egy tárgyról ereszkedél ki biographiádban, a mely megérdemli hogy végig gondolja az ember. Ha megengeded, majd máskor közelendem eránta veled véleményemet hosszabb fejtegetés mellett, mert sem nem ellenkezem veled egészen, sem nem vagyok egészen egy értelemben; a középuton állok, és az új szók koholása szabadságát és a xenologismust nem terhes ugyan, de mégis bizonyos határok közt gondolom magannak. Minekutána elkészítette volna Phydias olympiai Jupiterjét, a takarót levevé róla, és a publicum által megíteltette, és, anint Pausanias beszéli, itt s amott igazított is rajta. Te úgy akarsz tenni mint Euripides, a ki azt kiáltotta a neki zúgolódó népnek: én nem akarok töletek tanulni, hanem nektek kell tőlem tanulnotok. A fő dolog megha-

tározni, hogy meddig és miben bíró a publicum? és meddig és miben nem az. Vale, dilectum Caput, animae dimidium meae, pro quo his patiar mori, si pareant puero fata superstiti. Alsó Olyson, 19-dik Juny, 1814.

holtig hív Jóskád.

U. I. Ma indulok Sz. Mihályra, 24-ik körül már ott leszek, Kassának megyek. Reményem hogy megkaptad utolsó levelemet.

XCVII.

Drága kedves barátom!

A sok foglalatosságok és kivált az aranyér, mely kegyetlenül szorongat, nem enged, hogy ígért értekezésemet rendbe szedve neked most elküldhessem; azt azonban enged, hogy a praenunciatiót munkáidra 80 rftokkal valutában ezennel neked általtétessem. Bár csak már olvashatnám. Holnap egész házzammal Egerbe, onnan pedig magam Pestre szándékozom, ahonnan a debreczeni vásárra vissza fogok sietni. Igen örvendének, ha ott találhatnálak. Én minden, a nagy hadi történetek után hátra maradt zajok és feltetszeni kezdő borulatok mellett is végtére esillapított és tartós csendességet remélek, jól tudván az emberi társaságok históriájából, hogy az értelmi dolgokban szintúgy mint a politikában minden hasznos igazságoknak és kifejtődéseknek az volt az útja, hogy tévelyedések és extremitások által jusson az emberi nemzet nem egyenesen, hanem tekervényesen és esavargásokon keresztül, lépesónként az igazságokra és a boldogulásra. Még egy faluból a másikba sem láttam soha is egyenesen vivő utat. Ézerszer esókollak

Sz. Mihályt, 16-dik Sept. 1814.

igaz hív barátod
Jóska.

XCVIII.

Széphalom, Oct. 23-d. 1814.

Kedves barátom!

Dókus Lászlónak általküldöttem a 259 ft. 21 krt. mert magam ötöt secretáriusodnak itt léte olta nem láttam. Ritkán vagyon ide haza, s én ki nem mehettem mind igen sürgető dolgaim miatt, mind azért, mert báró Wesselényi Miklóst, a Miklós fiát három hét olta várom. Ő Velenczéből jó, s a budai vendégek meglátása miatt késett. De a napokban bizonyosan itt lesz. Rajta leszek, hogy útját feléd vegye, s amyi gonoszok után lásson végre egy *tisztát* és *nagyot*. — Dókustól kezemben vagyon a quietántia, az említett pénz vétele felől; praenunciatiódat pedig Szemere fogja levinni novemberben Trattnerhez. Te nekem 80 ftot küldél, pedig a velin explárira csak 12 ft kell egy-egy Lieferungot vévén, a milyen három lesz; és így a 9 kötetre nem több mint 36 ft. Tudósíts tehát, hogy nem két exemplárt parancsolsz-e, hogy tudhassam, mennyit küldjek Trattnernek. Mert a pénz az övé és nem az enyém.

Idé zárom munkáimnak eddig megjelent kilenczedik kötetét azon kéreessel, hogy azt Dr. Szent-Györgynek kezébe juttatni méltóztassál, mellé tévén a hozzá írt levelet, melyet azért tettem ide boríték nélkül, hogy megolvashasd, a mit, beteg lévén, resteltem még egyszer írni. Azt minden olvasói közt én olvastam meg a legsanyarúbb vizsgálattal, s nem leltem rossznak. Még azok is a kik keresztre feszítenének, ha hatalmokban állana, újításaim miatt, kénytelenek lesznek megvallani, hogy a munkán kitetszik, hogy minél több csinálnak akartam elkészíteni. Egyetlen egy grammatikai botlást leltem benne, de nem tudom immár hol. A könyv végében elfelejtette Trattner egy lapnyi glossáriumomat feltenni, melyet nagyon sajnálok.

Ideáljaid eránt vett parancsolatodat nem teljesíthetém

eddig, mert Schilleremet csak most hozá vissza Szemere Pál. De fogom mihelyt reá érek. Most beteg vagyok, és nagyon el vagyok fogva; Ossziánt készítem nyomtatás alá, s félek hogy el nem készülök vele míg a pesti alkalom útnak indul.

Mely esztendő, barátom! mely rettenetes esztendő! Ki láta ilyet! s én most kezdettem volna kis gazdaságomat. Oly kevés életem terme, hogy ha Petneháza (Szabolcsban) nem adna valamit, pénzen kellene élnem. De nem panaszkodom. Felejtsem bajomat, ha körültekintek. Éljen szerencsésen, s tarts meg nagy becsű barátságodban. Az minden vigasztalásom, hogy ennyi rossz között ismerlek Téged, s feleségem és négy gyermekeim csendes körében feledhetem néha a mit utálnom kell.

Örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

Úgy hallom, fiskálisod Potemkin úr elhagyja hivatalát. Engedd meg, hogy előtted egy kérést tehessen. Debreczenben lakos prókátor Nagy Gábor úr első ember a District. Tábla mellett, nagy talentomú, nagy tudományú, nagy tekintetű ember, s nekem szeretett barátom. Tiszta fej, tiszta lélek. Ő neked tetszeni fogna ha ismernéd, s azon lenne, hogy bizodalmadnak megfeleljen.

XCIX.

Drága kedves barátom!

Elküldöttem Szent-Györgyinek mind leveledet, mind nyomtatványodat. Ha csak egy héttel előbb érkezett volna ajánlásod, megfélelhettem volna kívánságodnak az új fiskálisra nézve. Elboesátám Potemkint, mert nem viselte úgy magát nálam, mint nevetársa Katalinnál.

Sokat kelle ez idén utaznom. Holnap után a felföldre megyek vissza az egész házammal, onnan bővebb levéllel

foglak kínozni. Kinézéscim kedvezők, csak valami szokott szerencsétlenség ne érjen.

Élj azzal a boldogsággal a melyet érdemlesz.

hív Jóskád.

Sz.-Mihályt, 13-d. Nov. 1814.

Csak egy nyomtatványra praenumeráltam, kész lévén pótolni a summát, ha az egész munkának ára többre menne ezután.

C.

Széphalom, Nov. 26-d. 1814.

Kedves barátom!

Még szüret előtt adtam által a sógoromnak, kinek leányát Dessewffy Tamás vette, egy pakétoeskát hozzád, hogy Tokajból juttatná kezébe, s nincs semmi hírem, vetted-e vagy nem. A csomóba Bácsmegyeimnek egy nyomtatványát tettem, hogy ha talán még nem láttad, láthasd; azután pedig küldenéd Dr. Szent-Györgyi úrnak Debreczenbe, mint-hogy a Te exemplárod még Pesten vagyon. — Ugyan azon csomóban vettél azt a megnyugtatót is, hogy fiskális Dókus László úrnak a secretáriusod által nálam hagyott 251 ftot és nem tudom hány krt kezébe adtam; erről engemet írott quietantiával nyugtata meg Dókus úr, az én levelem pedig Téged nyugtathat meg az eránt, hogy bajod a vármegye pénzét beszédőktől nem leszen. Dókus azolta sárgaságban feküdt, s én látogatására valék. Mondotta, hogy nem írt, de neked azt izente általam, hogy így leváltatni sem fogja a pert ezen pénz eránt. — Egész halom citatóriák állának előtte. Engem is perbe idéze egy 1809-ben kérhetősen kívül általam beadott insurrectionális ló miatt. Rettenetes dolog a hogyan a vgyéken megyen a dolgok folytatása, s ezt tekintve érdemlünk a szenvedett csapásokat. „Merito plectimur,” mint a

Phaedrus meséiben. Nagy a gyanú, s Dókus megerősíte ezen gyanúmban, hogy a perceptor Komáromi Gábor akarva hozta rendetlenségbe ezt az egész dolgot, hogy nyerekedhessen s sokakkal kétszer fizettethessen. Felőle az ilyet fel lehet tenni. Ő gyalog megyen Bécsbe Újhelyből, gyalog Debreczenbe, s gyönyörködve beszél azoknak a kik tudják, hogy az országban nálánál nincs gazdagabb ember, hogy Bécsig 14 krral ment és nem költe többet, s visszajövöben még kevesebbel (ide nem érte a Bécsben lételt), s egy helytt egy eszmadianál vett szállást, s nem ő fizetett a ház gazdájának, hanem a gazda neki az elfeslett eszmadát még meg is varrta. — Előbb ötöt nevezém a leggazdagabbnak az egész országban, és ezen szóm mellett állok. A kinek ily kevés szüksége van s ennyi a pénze, gazdagabb mint a zopfos gróf György.

Sokat szólván szükség és minden harag nélkül ezen boldogtalan ember felől, még egyet. — Testvér öcsese Komáromi Ferencz ez idén Újhely és Bányácska közt megölvé találtatott. Gábor a hír hallására ezt kiáltá: Hát ha az akasztófa alatt ölték volna meg, számmám-e? s mikor temették a testvérét, bokkrétát szúrt kalapja mellé, s szekeren ment el a temető sokaság között. Mely erkölesek! —

De ennyi rút' beszéllése után szépekre!

Nov. 3-dikán reggel báró Wesselényi Miklós, Miklós-nak egyetlen fia (Velenczég s Verónáig tett útjából jövéen Pestre) gyalog sétála fel nevelőjével Pataki Mózes úrral dombomon. Szekere Újhelyből ura nélkül jött később. Midőn én Zsibón valék, ez a derék ifjú 9 esztendő gyermek vala, annak pedig most épen kilencz esztendeje, mert én is nov. első napjaiban jöttem el onnan. Még nem ismertem. Marinárobán jött mind ő mind Pataki, s képzelhetém, hogy W. a maga útitársai közül (mert két báró Bánffy és Döbrentei is volt vele) kettőt előre küldött. Ábrázolja originális, azaz nem úgy van rajzolva mint a mindennapiak: de reáismertem benne atyja s anyja physionomiáiknak öszveömlésén, és valóan lelket is mind attól a szertelen nagyságú derék férfitől, mind attól a nagy művelésű s nagylelkű derék aszszonytól vett. Három teljes nap múlata nálam, s soha nekem kedvesebben három napom el nem múlt mint ez most, és a

melyeket Zsibón töltöttem. Mely fej, mely lélek, mely szív, mely nemes sőt úri mód minden, minden gög nélkül, mely szent szeretete a jónak minden affectáció nélkül, s mely olt-hatatlan vágyás látni, hallani, tanulni, előmennni! Pataki mintegy 28 esztendő, és még is *nevelő!* Igen is, barátom. Látni példát, hogy 80 esztendő nevelő is van; de te ezt bizonyosan jobbnak fogod nézni együtt velem. Feleségem el nem tudta telni a két vendéggel, s szüntelen köztünk vala. Én egykor elmeredtem a Pataki nézellésében, s azt a megjegyzést tevém, hogy az ő fejből egy szép Rubenst vagy Van Dyekot lehetne csinálni, s feleségem akkor mondá hogy ő a két barátban Don Carlost és Pósat látja. Irigylem neki e gondolatot, mert való gondolat. — Carlos és Posa egymást tézik (*tutoyer*), de minden mozdulatán Carlosnak látszik, hogy ő az úr, minden mozdulatán Pósnak, hogy ő a leghatártalanabb barátságot, bizodalmat és familiaritást a legszivesb tekintettel öszve tudja kötni. Ez nehéz mesterség. De Pataki benne *taktfest*.

W. látta Pesten az Isteneket. Miattok múlata közel három hetet. Látta a pompát júliusban Bécsben is. De az ő ezélja ezen útban nem ez volt. Két esztendő múlva más részét látja meg a világnak.

Meghalván atyja, nem tudom, mely erdélyi szokás és rendtartás miatt tútorat adtak neki, mintha arra az anyjának szüksége volt volna, s képzelj ki leve tútora — gróf Teleki László, a Báró Tabulac! — Így Teleki elmondhatja a mit a Horácz ráspolya: *acutum reddere quod ferrum valet, exors ipsa secandi.*

Képzeld, imádva szeretett barátom, hogy én velek lévén, felőled sokat szóllottam. Siettek Zsibóra, mert W. nagyon anyás, azaz indulattal szereti az ő jó anyját — (W. egyetlen gyermek a háznál 14 közül) — különben megláttak volna. Egész képedet festettem nekik, minden particularitásokkal, melyek a festett képnek leginkább adnak interessét, s felolvastam versidet. Két esztendő múlva ismét ide jönnek. Akkor megjelennek Nálad is.

W. látta Superint. Kist, Himfyt, Berzsenyit, minden iróinkat Pesten. Látta gróf Györgyöt. És valamit látott, azt

nagy haszonnal látta. Ennek útasítása után vásárolta Bécsben egy igen szép és gazdag étuist a ménes szükségére; ollók, kések stb. — Gyönyörű képeket is vett, vagy mivel a kép inkább festés, tehát csak képeskönyveknek mondom: Architekturai pompás munkákat (a Museum Napoléont régen bírja).

Hányszor láttam, midőn valamely fényes, nagy, szép vagy igen rútt tett beszélgetett előtte, hogy szemei elnedvesültek. Akkor hirtelen elfordítá azokat, hogy könyűivel ne láttassék paradírozni akarni. S egyszerre végig csorgák orcáját a szép könyűk. — Az *így síró* túl van minden veszélyn.

A rágalmazás ezt sem kerülte el. Midőn az atya 1810. october 25-én meghalt, csakhamar az a hír jött hozzám is Szathmárból, hogy a 14 esztendősféle ifjú W. még *brutálisabb* az atyjánál, vereti embereit, eselédit. Nem hittem, és a szót brutális ember hazugságának néztem. Látván most, hogy W. épen más mint a minék ez a gaz beszéd festette, elmondtam neki. Nagy volt ő magát menteni. De azt felelte, hogy ő nem látja helyesnek a mit én mondok; t. i. hogy valamint a gyermeknél néha *kell* a vessző: úgy a eselédnél is, mert a ki az *észnek* nem enged, azt nem lehet szabadon keresztelni. Azt kérde ekkor, hogy a franczia miért nem vereti a katonát, holott mi vágattatjuk, Sándor pedig még a tiszteket is? — Könnyű felelni: mert a moszkva nem franczia. De a W. érzése *isteni érzés*.

Beszéllénk az inségről, szükségéről. — Patakitól én a delicatessé megsértése nélkül tudakozám, mennyit költhete W., mert ötöd magával tette az övéből az utat, s Pataki megmondá, hogy 2000 aranynál többet. Ez több mint tíz ezer forint. W. nem csudáltatta velem a maga erszényét: de az inségre ezt mondá: Én már Bécsben valék mikor meghallám mely inség van Erdélyben. Vissza akartam jöni, hogy az anyám emberein ezen pénzzel segítsek. De oda határoztam meg magamat, hogy csak megteszem útam. Az én jó anyám ez idén is fogja azt tenni velek, a mit eddig mindig tett, oztán én magamnak is tartozom valamivel, s mikor jártam s járhattam volna több haszonnal? Ily tapasztalás csak egyszer adatik.

A dán király, azt mondja, hogy miserabilis figura. De bezzeg a lelke! Nevettem miut festé a württembergi felség kövérségét. Hogy lélekben kövér, azt eddig is tudtam. De azt mondja W. hogy testben is az. Hátán öszve nem *redőlheti* az ujjait. Minap egy jobbágyával voltam ezen kövér felségnek; nagy tisztelettel szólla a királyné sörökösherezeg felől: de magáról azt mondta, hogy mikor reá érik, sorba tördeli az ablakot, tükört, porzellánt, s fiát, s feleségét, embereit maga királyi kezeivel szokta botozni.

Pethe Ferencz, kivel én soha collisióban nem valék, és a kihez soha egy betűt nem írtam, ellenem lármáz. Én soha currentst, sem barátságost, sem nem barátságost, nem írtam, sem írni nem fogok. Felzúdult ellenem a Kalvín hada, mert azt mondom, hogy nem való az, hogy csak a Kalvín emberei tudnak magyarul. Bizony Illei András, Pázmány, Szécsényi az érsek, Káldi, Faludi és Kunics, 3 jezsuita, s az én Révaim jobban és szebben írtak magyarul mint mi kálvinisták; de ezt nekem sok nem hiszi, sőt tagadja, s ezeknek ők mind nyelvrontók. Most én Pázmányt olvasgatom. Hová mentünk, hová értünk volna az ő útján! De a mi papjaink arra szoktatták a magyar hallgatókat (akkor sem író sem olvasó nem volt) hogy ne a hallgató vonattassék *fel* hozzájuk, hanem hogy a tanító szálljon *alá* tanítványához. A semidoctuskák nem Virgilt és Horáczt, hanem az Ovid *Tristiamjait* tanultatták, s Gyöngyösi korholá a földet, nem az eget hasgatta. Azonban ez a Gyöngyösi is azt vallja praefatiójában, hogy ő *új szókat csinált*. Értsed ezt az időkhöz képest, mert neki nem volt semmi philologiai s metaphysikai ismerete. Én láttam, hogy a *felköltés*, *megrázás* által kell életre hozni az alvókat, s költöttem, ráztam. Cicútát (bürköt) nyújtanak, feszíteni készülnek, máglyára (rogus) akarnak tenni mint Sokratest, az Idvezítőt és Husst. Ideje hogy magamat visszavonjam, azaz, hogy ne pereljek többé, hanem esendesen menjek útamon, és valamit írok, a legnagyobb szorgalommal s szemességgel írom, irgalmatlan lévén tulajdon botlásaim eránt. Elég nekem, hogy a korholás (fictio) munkába ment. A vetett mag bizonyosan

teremni fog, s akkor nevem áldásban léssen. Üldözzenek, bántsanak, az mind semmi. Avagy azért írok-e én hogy engem csudáljanak, javalljanak? A jónak akkor van való érdeme, mikor érte nincs jutalom. Béres szolga én nem voltam. Az mindazáltal fáj, hogy sokan azt hitették el magokkal és másokkal, hogy karakteremben malignitás, erkölcsi durvaság, szívemben epe van.

Korhóltatni nehéz : nekem az *korholni* is. Úgy de „Szülöm Róma!“¹⁾ s ezért dönteni s dőlni nem az.

Gessnerem után, mely most nyomtattatik, Ossziánomat fogják nyomtatni két kötetben. *Poétát, régi poétát nehéz értelmű s tónusú poétát* úgy kell-e fordítani s szóllaltatni, hogy a szent-mihályi predikátor hallgatói is megérthessék? Ezért lesz még nekem majd!

Az Erdélyi Muzeumnak egy recensiója jöve ki, de az csak kézírásban forog az emberek közt. Azt nagy nevetések közt olvastam, noha erdélyi correspondensem csak fragmentumait küldé meg. A versekről nevezetesen azt inondja, hogy azok oly nevetségesek mint az Arankái lenni szoktak, az én verseim (epigrammák) pedig csak arra valók, hogy hirdessék hogy görögül is tudok (!!!). Az Ürményire írt két soromhoz tíz sor scholion kelle. Jele, hogy minden soromban öt érthetlenség van. „Ha neki olyan verseket kellene olvasni, mint az én epigrammjaim, úgy banná, hogy olvasni megtanult.“ Látod, barátom, mit ér a populáris aura! — Non vixit male, qui natus moriensque fefellit. De mi azért csak írjunk; mert mi egyaránt vetjük meg mind a tapsot mind a kacajjt. — Satis est equitem mihi plaudere.

Téged, édes barátom, arra kérlek, hogy ments ki szokott jószágod szerént parancsolatodnak nem teljesítése miatt. Hidd el, úgy el vagyok foglalva, hogy reá nem értem azolta

¹⁾ „Rom meine Mutter! dachte Brutus.“ A Kaestner epigrammaiban (K. F. jegyz.).

is hogy Szemere felhozta az én Schilleremet. S a napok rövidék, s gyertyánál nem dolgozom. Üvegre fogok szorúdni, de azt addig halasztom míg lehet.

Ha Pestre találsz menni, festessed magadat gyermekeidnek örök díszére Donátnál, ki most 70 esztendő. Neked az isten ez idén jó esztendőt ada. Méltó volna hogy csak ezért is Pestre fuss. Mert soha még Magyarországon *találóból* festő nem volt. És jól is fest más tekintetekben is. Coloritje abnormis : de azt neki elengedem megbecsülhetetlen tulajdonai s mévelt lelke és szeretetre igen méltó szíve miatt, s felesége miatt, ki 28 esztendő, és leánya a duellumban megholt herczeg Lichtensteiunak.

Nagy vigasztalásomra szolgál látván s *érezvén* az ezidei szükségét, hogy Te adósságaidnak nagy részéből kiszabadúlsz. Talán 1815-ben neked nem tennének ajánlást többé jószágod megvétele eránt. Én neked azt ohajtom, hogy oly gazdag légy mint a zopfos ember.

Nem tudsz-e nekem javasolni egy francziául tisztán beszélő gouvernante leányt vagy asszonyt? Gyermekeimet ki nem adom a háztól, s franczia nevelést akarok nekik adni, nem *ragyogót*, de *francziást*. Azt kívánám hogy tiszta accentje legyen, s legalább muzsikát, ha lehet, festést is tudjon. Fejeket férfi nevelő fogja munkába venni gyermekeimnek; ahoz asszony ritkán tud. Leányom mindjárt 7 esztendő. Még csak magyarul s valamit tótul szól, de mindent ért németül, melyen azonban sohasem monda ki még egy propositiócskát is. Hogy vetélkedések legyen gyermekeimnek, jól nevelni kezdett lánygyermeknek adok nálam helyt, de soknak nem, legfeljebb négynek. Ha erre való személyt tudsz, a milyen az általam soha nem látott Menlé Szilváson, kérlek, nagyon kérlek, tudósíts felőle.

Élj szerencsésen, a mélt. grófnéval, kinek kezét s gyermekeidet csókolom.

Sophie hétfő olta b. Vécsey Miklóst s Poldit várja Káz mértt. De épen most veszem a hírt, nem jöttek.

CI.

Széphalom, Febr. 4-d. 1815.

Nagy férjfe!

Végig olvasván utolsó küldeményedet, megállottam képed előtt, s úgy néztem azt sok ideig. Mely embernek és atyának fest a forgonyesináléhoz írt levél! Mely embernek, barátnak a hozzám írt! s mely originalis írónak a Bevezetés! — Engedd meg hogy mind ezeket még itt tartóztathassam s magamnak leírhasam. Jézus midőn betegeket gyógyított, támasztott stb. megtiltotta hogy tettét ne tudassák másokkal. Meglehet hogy te sem akarod tudatni mindennel mit tevé. De engedd meg, hogy haláloed után láthassák Pandektáimban (így nevezem én excerptáimat, jegyzéseimet s holmimet, a mi különben el fogna vetődni) azok, a kik az ily tetteket becsülni tudják.

Elborzadtam a forgonyesinálóra. Az 1787. már könyveket írt magyarul. Harmincz esztendő alatt mire ment: örökmozgót talált (!!!) és sem orthographiája, sem etymológiája, sem syntaxisa, sem stylje, sem aesthetikája, sem logikája. Szánom az embert s nem kaczagom.

Daykának Életében elbeszélém, hogy nekem elejétől fogva kedves gyakorlásom vala, hogy midőn valamely magyar írás akadt kezembe, mely vagy érdeme vagy érdemtelensége által nagyon frappírozott, én azt a magam magyarságomba s módomba öntöttem által, hogy lássam a különbséget magam közt és a közt, a kit vagy tiszteltem, vagy rossz írónak néztem. — Az a mit a világ prudentiának nevez, engem is megtántorított, s az ilyen dolgozásokat soha sem tartottam meg; pedig becsék igen nagy volna. — Ezt fogom tenni a te bevezetéseddlel is, s közleni fogom veled, nem hogy a Tíedtet e szerént akarnám írva láttatni, hanem hogy Veled engemet hozzád képest látassalak, s magammal hozzám képest Tégedet; mert stylünk és az egész *strues* nagyon

különböz. Francia elegancia és genialis erő lebeg az egész írásban. De előre látom hogy a mi orthologusaink ezt fogják a kettőre kiáltani: Imhol két ember, a ki nem tud magyarul: Dezsöffy idegennek látszik, a ki nem tanula meg jól magyarul, az a másik pedig gonoszabb az idegennél, mert az akarva ront.

Igen hosszú fog lenni válaszom ezen küldeményedre, s most sietek, mert emberemnek indúlni kell. De arra kérlek hogy hidd nekem vaktában, s ha a munkát nem restelled, azaz, ha a munkát reá nem *sokallod*, győzd meg magadat a legtiszteltebb írók munkáik által, hogy a *sem* semper negativum, a *se* minden esetben prohibitivum, mint a *bon* mindig in loco, *ba* mindig ad locum. Nem kell követni a rest ajakúakat, a kik még a z betűt is elhagyogatják az ilyen szólásokban: *kihe ment, férjhe ment, a ló a kocsiba rágtott*. Nekem rossz neven vette a bécsi recensens e versemet:

Íz, szín, tűz vagyon a borban, ha hegyaljai termés:

Íz, esín, tűz vagyon a versbe ha mesteri mív.

s igazva van a recensensnek. Azon exemplárban (melyet most készítek nyomtatás alá, mert némely epigrammját az 1811-iki kiadásnak elhagyom, némely újakat pedig bővítésképen hozok fel, már ez a pentameter így áll:

Íz, esín, tűz vagyon a versbe, ha mesteri mív,

mert a H betű közben áll a voélok és consonánsok közt, s positiót esinál, ha akarjuk, s nem esinál ha nem akarjuk.

Paranesolod hogy némely példákat hozzak fel a *se* és *sem* szók eránt. Félek hogy nem jól értem mit kívánsz, de inkább teszek többet mint keveset.

Valamikor imperativus jó a *sem* vagy *nem* után, akkor mindig *m* nélkül marad a tiltó *se* vagy *ne*: *Ne írj, ne állj, ne adj, ne törj, ne vádj, ne döfj*. De ha ezek előtt áll *sem*, akkor mindig megkívánja ez a *sem* az *m* betűt, mert ez itt nem prohibeál, hanem csak negál, tudnillik:

seM ne írj, *seM* ne állj.

sem ott ne légy, *sem* itt ne. — Nem jól volna mondva: *se* ott ne légy, *se* itt ne. Még így *sem* volna jól mondva: *se*

nekem ne tulajdonítsd, se másnak; itt jól így szóllok: se *M* nekem ne tulajdonítsd, se *M* másnak.

A minap vett Lúdas Matyit ide zárom annak helyébe a mit most méltóztattál küldeni. De megbocsáss, ha ellenedre van a kék borítékon, a mit oda írtam. Mindjárt akkor írtam azt oda a mikor vettem, s talán négy nap múlva azután azt a mit ott Kerekes Ferencz felől mondok; és így mostani leveled már ott érte. — Hogy Lúdas Matyi ellenem van írva, sok volna ha ezt mondanám. Meglehet, hogy ezt más okból írta vagy Pethe, vagy Kerekes. Én úgy gyanítom most, azok után a miket azolta hallottam, hogy Lúdas Matyit Kerekes írta, s Pethe ellenem élt vele. Emlékezzél két ellenem tett kifakadásaira a Nemzeti Gazdában, vedd hozzá, hogy nekem sola sem írt, sola semmit nem küldött, s épen ezt küldi most, s ítéld meg, mit jelenthet ez, mit *kell* ennek *jelenteni*. Azonban Pethére Te ne neheztelj; én bizonyossá teszek, hogy ezt a küldést semmi bántásomra nem engedtem lenni. És ha ő nem azon czélből küldé, a melyet a két nyomtatott megszólalás gyanított, maga az oka, hogy emlékeztetvén amarra, most minden magyarázat és megváltozott gondolkozása s indulatja jeléül küldi. — Ha tudtam volna hol van Pethe (de ő épen most hagyá el Bécsot, s lejö valahova gazdának), én egyenesen neki írtam volna. Általad vettem a nyomtatást, s úgy hittem hogy sem nem veszed rossz neven ha általad felelek, sem bánni nem fogod hogy láttad mit felelek, hogy tudd, mi történt.

Nem felejtetni semmi bántást — kislelkűség. De hát hallgatni reá néha kislelkűség-e? Gyakorta nagyobb kevélység van abban, ha minden bántást elhallgatunk, s gyakorta öszve van fonva személyünk ügyünkkel, s akkor oztán kötelesség felejtenuink, mit mond a világ arra hogy vitáztunk. Te a diétán hallgattál-e, hallgatsz-e a gyűléseken, midőn valaki ellenkezik, hogy ezt ne mondasd magad felől hogy azért szóllasz, mert magadat tartod mindennek s nem törőd az ellenkezést? A literárius világban az ily irások a diéta, a gyűlés, a processus: az olvasók közönsége a tribunál.

Te kiadandó munkádban senkit nem akarsz megnevezni. Nekem ez sem érzésem; tudom hogy az sokaknak az. Engemet nem tesz a nevem. Az Angol Házban nem nevezik meg egymást, de kimondják, hogy a *most-honorable tag* a ki előttem szóllott, megérdemlené hogy felakaszszák. Cicero nem úgy bánt Antoniussal, Verressel s másokkal. Megváltoztak az idők; de én e részben inkább megnevezek mást, mint hogy neve nélkül bántsam. Amaz a mód magamhoz bizakodást mutat, ez úgy néz ki, mintha *jelen nem levőt* bántanék, olyat pedig bántani nem a legszebb. A ki másról nem mond egyebet, mint a mit az olvasó kénytelen lesz javallani, az bizást megnevezhet akárkit. — Azonban, édes barátom, te a kit én bizonyosan tisztelni, imádni főgnék, ha engem bántanál is, Te felőlem mondhatasz s mondj jót rosszat, amint magadban ítélsz. Mutasd hogy azok felől is bátran, szabadon ítélsz, a kiket szeretsz, mert azok is emberek, s vannak botlásaik; bizonyítsd a mit a *kereskedő* felől mondasz Bévezetésedben. Nem az a kérdés, hogy mit ítélsz felőlem vagy Révai vagy Beregszászi felől, hanem az, hogy felőlünk igazán hoztad-e ítéletedet. Ha igazán, úgy senkinek sem lehet panasza, mert nyomtatott munka felől szabad kimondani az ítéletet, csak (amint mondtam) az ítélet alapos legyen, s sem barátságból ne credjen, sem gyűlölségből ne.

Kerekes sokkal jobb fordítását fogja adni a Virgil Georgicáinak mint Rájnis adta. Láttad, tudom, jelentését a decemb. 8-dikán költ M. Kurir levelében. Én a kettőt, tudnilik ezt és a Rájnisét öszve hasonlítottam. Írtam Kerekesnek, kinek nevét ezen Jelentés látása előtt soha nem láttam, hogy én tiz explárt veszek, csak jelenjen meg, s kértem hogy a Virgil verseinek szép folyamját ne szaggassa meg res rusticae jegyzéseivel, s ne tarkítsa meg a munkát a Festetics nevével Maceenásé helyett. Az aesthetikai művek akkor sem tanítanak, mikor tanítani akarni látszanak. De-Lille-nek nem volt szándéka kertplantációkat stb tanítani, s Seneca megmondta ha a Virgil czélja a res rust. tanítása volt-e.

De én nem egy gondolkozásban vagyok Kerekessel az iránt is, hogy a Georgicont úgy kell fordítani, hogy minden érthesse. Mit mondana Virgil, ha látná hogy e sorokat:

Quid faciat lactas segetes, quo sidere terram
Vertere, Maccenas, ulmisque adiungere vites,
Conveniat . . .

Rájnis így fordítá :

Víg aratás minemű munkát kívánjon előre,
Méczenás! mint kellessék a parlagi földet
Csillagos ég forgása szerint forgatva mivelni,
És fiatal szőlőt szilfához kötve nevelnünk,
Mint kell a esordát, ménest és nyáját haszonnal
Tartani, mely gondot takarékos méhre viselni?
Rendre élénkelem.

Vagy Kerekes :

Bő aratást mi okoz, melyik csillagzat alatt kell
Szántani, Maccénás, és szőlőt kötni, mi módon
Kelletik a juhval, marhával s a takarékos
Méhekkel bännünk — erről éneklek ez úttal.

Az expositio mesteribb itt mint Rájnisnál; nincs benne
annyi feleség (verbiage) — de Te, a ki a classicusokat jobban
ismered mint ezer olvasójok, mond el tetszenék-e az Vir-
gílnak, ha verseit így adná valaki?

Quid faciat *amplas* (divites) messes, quo sidere conve-
niat *arare*, et *vites ligare*, quis cultus habendo sit ovi, pecori
et pareis apibus — hac de re dicam ista vice.

Hol itt a *kép*, barátom? Mert Virgíl azt értette itt a
mit a német ért a májusi, gazdag aratást ígérő, setéztöld s
bujja levelű *saut-on*, neki az *Erndte* nem forgott szemé előtt.
A Virgíl *terram vertere*-je annyi-e mint *arare*? az *ulmis
adiungere vites* annyi-e mint szőlőt *kötni* (*vites ligare*) etc.

En nem magasztalom magamat, s Virgílt fordítani nem
fogom. De ha ebbe kaptam volna valaha, ezt így fordítanám :

Víg (azaz szemet gyönyörködtető) gabonát mi csinál, és mely
csillagzat alatt kell

Földet túrni (vagy törni) Méczen, s szőlőinat öltetni szilhez,
Mely gondot kíván gulya s nyáj etc.

Ki nem ismeri a IV-ik könyvből e sorokat : *Qualis po-
pulea moerens philomela sub umbra etc.*

Én azt hittem, hogy Rájnis, ki ezen munkáján 1785 oltá
dolgozott, s soha ki nem adta, hogy oly jól adhassa ki, hogy
megszégyenítették Szabó Dávid, a ki ötet megelőzte a me-
tricus versek kiadása által, — én a ki ezeket tudtam, azt hit-
tem, hogy ez leszen már a valami, s elholtam látván végre
a könyvet. — Csak nézd, mit csinála :

Így nyög az árnyékos fák közt a filmile, melynek
Fészkéből a durva paraszt keze *földre lecsapta*
Pölyhökés fiait : keserül a bús anya ágon
Ülve egész éjjel, **szomorún folytatja** nyögését (integrat!)
És panaszos **szava hangjával** bétölti az erdőt.

Hol itt az epedve szomorgó anya jajjainak képe?

Nem teszem például magamat; de nekem sokkal jobb
az enyém :

Mint mikor a topoly' árnya között a filmile *gyászol*
Fészkéért, melyből még pelyhes kiseddit a vad
Földművelő kisedé, végig-esattogja magányos
Éjjelcit galyján, *epedezve újítja síralmát*
Szüntelenül, s a tájt *messzére eltölti keservvel.*

De hosszú a levél; végezzük el. Élő szerencsésen, tisz-
telt barátom. Előre köszönöm azt a nagy örömet hogy olvas-
hatni fogom Göthének *Életét*. Februárban a főnotárius patva-
ristája által kihozatom.

Szeress engem továbbá is. Nem érzed mely gyönyör az
nekem, nem érezheted, mely gyönyör az nekem.

Kazinczy Ferencz.

Prof. Pongrácz urat méltóztasd néha társaságodra. Az
derék fej. Kevés professora van olyan nyelvünknek az or-
szágban. Hagyd tanulni téled, mert te tele vagy oly dolgok

tudásával, a miket más nem tud. S hajtsd hasznodra társaságát.

Mondjad Újházinak hogy betegeskedése hírét úgy vettem mint barátoknak illik. Mondjad imádást érdemlő feleségének, hogy az én szememben ő az első asszony, a második az én feleségem, s hogy ezen érzéssel fogok valaha fellépni a meenyországba — mert mi kálvinisták azt hisszük, hogy az eránt a kálvinista nem is kételkedhetik.

Ha francziánédra reá találsz únni, megemlékezzél, hogy én annak hasznát vehetem, és el ne küldd, kérlek, még meg nem tudod tőlem, ha nekem nincs-e rá szükségem.

Bacsányi felől írják Pestről, hogy Brünben raboskodik. Én feleségét soha nem láttam, vele soha nexusban s levelezésben nem voltam, de udvari ágens Vitéztől tudom, a kinek viszont ez az asszony mondá, hogy B-nak nagy reménysege van visszajöhetni az ausztriai birodalomba. Megadta magának a szerencsétlen ember, a ki sem itt nem tud nyugton lenni, sem ott.

CII.

Széphalom, mart. 8-d. 1815.

Kedves barátom!

Félvén hogy ezt még nem láttad, és hogy nemeslelkű írója neked ezt feledte megküldeni, sietek közlésével, s ez megszakasztatja velem hosszas hallgatásomat. Vádlanám magamat ezért, édes barátom; de mentségemre lehetnek képzelhetetlen bajaim. Mérsékeld azokat onnan, hogy én a ki gyengélkedő szemeim miatt sok év óta nem gyertyáztam már, most kénytelen vagyok hasznomra fordítani nem csak az éjféli, hanem reggeli órákat is.

Trattner nekem azt írta, hogy első alkalommal által fogja neked küldeni a velin explrt, melyre fizettél. A pénzt hozzá Szemere Pál vitte le Lasztóczról. — *Szívképző Regém*, megtoldva a *Jó Anyával* és a Herder Paramythjeivel, az első kötetet teszik, s ez előtt Révainak büsztje áll; a másodikat

és harmadikat Gessnernek minden munkái, s így azon kötettel, melyben Bácsmegyei áll, eddig négy kötet jelene meg. Még e holnapban veszik sajtó alá Yoricknak Érzékeny Utazásait, az Elisához írt leveleket válaszaikkal; a Raynal' keservét Eliza után, és a Göthe Római Carneválját. — Ezt két más kötet fogja követni a júniusi pesti vásárra, melynek egyikét Göthe foglalja el egészen, a másikat pedig Wielandnak két philosoph. románja, s Titusz Metastásióból és Le medecin malgré lui. Ez az utolsó a neologusok ellenségeivel teljesen megbékéltet, mert látni fogják, hogy mikor annak látom helyét hogy úgy szóljak mint ők szeretik, ott én is tudok magyarul. — Az augustusi vásárra Ossiánom jő ki. Kész az első betűn kezdve az utolsóig. De most az Ahlwardt Ossiánját várom, a ki azt lexikális gonddal azaz ezéről szóra fordította; s ha szükség lesz hogy újra dolgozzam, egészen újra fogom.

Ezen felül két más nagy és igen kedves dologba fogott Trattner. Első az hogy Zrinyinek verseit adjam ki; s ez nem kevés dolgot ad, kivált a biographiájával. — Második az a mit, reménylem, Te épen oly örömmel fogsz hallani, a milyennel azt én jelentem: a Scheller Lexikonát csinálom magyarrá. Ez sovány munka, de hasznos, sőt szükséges — Nehány holnapokat sok régi könyveink olvasásokban töltöttem. Bányász levék, s péruai bányára akadtam.

Literatúránk gyorsabb menést kap. Csak a publicum segélléné az igyekezetet!

Figyelmessé teszek, édes barátom, mind a superintendens Kis Verseire, melyek az elmúlt holnapban készültek el, gondjaim által, s már árútatnak; mind az Ajtai Sámuel által II kötetben kiadott igen derék *Világ történeteire*. Ezeket ki nem vagdalt ívekben tekintgetém, s igen jónak találtam.

Még e hóban megyek Bécsbe feleségemmel s Eugeniámmal, lehozni a francia nevelőt, ki felől sokat hagynak remélnem. Áprilben visszajövök. Élj az alatt is szerencsésen, hallgatásomért ne neheztedj, sőt szánj is, örvendj is.

Kazinczy Ferencz.

III.

Szent-Mihályt 28-d. Mart. 1815.

Drága kedves barátom!

Te bizonyosan könnyebben fogol nekem megbocsátani, mint énmagam magamnak, hogy annyi időtől fogva sem nem írtam Neked, sem nem feleltem. Magam előtt nem szolgálhat nekem semmi is melegségül, de a Te barátságod el fogja nézni hibámat, ha meggondolod, hogy az elmúlt ősz olta nem valék eltelve más ideával, hanemha azzal, hogy terheitet kevesítsem. Ez ez igyekezet úgy elfogott, ezen ezélnak elérése annyi utakat teve szükségessé, hogy majdhogynem örökös mozgásban kelle tölteni időmet és magam szüntelen rázatni a testet és lelket egyaránt hányó és fogyasztó magyar úton. Igazán mondtam valamely verszetemben: *A legszébb környéken bajjal kell mozdulni.* Télben kellett Pestre mennem, és épen azon időre esett utam, amikor amaz ez idén legjobban kiadta erejét, — meg is betegedék, két hónapnál tovább kínlódtam keserves fogfájások között, a melyek tán még mai nap sem szűntek volna meg, ha orezám puffadását öklemmel nem lohasztottam volna le. Kemény orvosság, de hasznos olykor, erkölesi kelések ellen is. — A télnak végső részét a sógoromnál töltöttem Nagy-Mihályon, a legnagyobb fájdalomak között, eszem sem vala helyén, nem hogy írhattam volna valamely emberséges embernek. A szűnő szempillantatokban a görög nyelv tanulását folytattam. Nekem mindent bajjal kell megvásárolnom; adósságim egy részének kifizetéséért folyosóval, rheumatismussal, fájdalomakkal lakoltam. Te hát szánj inkább hogysen haragudj. — Szép dolgokkal teljes, hosszú, de sohasem elég hosszú leveledet a legnagyobb gyönyörűséggel, sőt itt-amott göggel is olvastam. Ez engemet vigasztala, a midőn Jekelfalusi néncémnek halála után atyámfiai irigységekkel és igazságtalanságokkal kínoznának. Hosszas volna szólani ezen méltatlanságról, a Te példádatt kell követnem: szenvednem és nem panaszkodnom.

Látom leveledből, hogy nem csak jó fajta ló, hanem ember is kerekedik Zsibórúl. Döbrentei megholt azolta, de hiszem, csak teste.

Én Bácsmegyeiből soha sem vettem semmit is, de a vármegye-tartózásaim mind el vannak igazítva. Komáromyn nincs mit csudálkozni, ő velem úgy tett mint a bécsi kellek, a kiktől ha új számadást kér az ember, kistül, hogy ők erszényünk nyereségére hibáztak, és hogy már most többet kell fizetnünk, a hibás számvetésnek felfedezése után. *Fogja az úr,* mondék Komáromynak; *az úr számvetései rettenetesebbek a fizetésnél; ha sokáig számol még az úr, utóljára semmi sem lesz a mivel ne legyek adósa.* Tetsze neki ez a magasztalás, és a pénzt beseprette, én pedig örültem, hogy nem többet annál, a mit felszámllék előtte. É minden módon komédiába való ember; de nem a nézők, hanem a nézetendők közé.

Az új szók eránt való viadalról azt tartom, hogy a szóteremtésben sem igen messze nem kell menni, se pedig meg nem kell a határon innen megállani. Hogy szükségünk van sok új szóra, azt nem tagadhatja senki is, a ki gyakran beszél vagy ír, vagy ezen tárgyról valaha akármű keveset is gondolkoza. Bizonyosan kevés új szóra van szüksége a tudatlannak és a gondolatlannak, mivel kevesek az ideái; de a ki szelteként faggatja, vagy szálonként fejtegeti, vagy szemként hüvelyezi a képzeteket, vagy a ki nem csupán szórösen merevény tág panacsesal durva húzásokat mázolni, hanem finomabb esettel és hajlatosabb vonásokkal festeni is akar, annak tágulni és terpeszkedni induló lelke kétség kívül új de természetes szókkal is fog igyekezni segíteni a maga szorultságán. De mivel itt könnyen eltérünk a visszaélés útjára, és mivel ritkák a szerencsés érzésű emberek, a kik mintegy természetes ösztön által mindenkor és mindenben, szintúgy az örvényen túl, valamint a meredéken innen megállapodjanak, — annakokáért nem ártana jól meghányi vetni ezen tárgyat, és meghatározni: hol vagyon helye, és meddig és miképen terjedhet, az új szavak alkotásának szabadsága. Mert nem kell elfelejteni, hogy valamely nyelvnek gazdagsága nem áll egyedül a szavak sokaságában, hanem, hogy annak nagy és talán legvelősebb részét teszi a különb-

különbféle szóbeli öszveszerkeztetéseknek és új szólásbeli formáknak a nyelv természetével nem ellenkező bősége. Érdeemes volna erről a tárgyról úgy értekezni valakinek, hogy a valósággal tudományos embereknek jóváhagyásokat megnyerhesse, a nélkül, hogy a tudatlanoknak józan eszeket megbotránkoztassa. — Próbálgattam a Mondolathoz ragasztott szótárnak minden igéit egy minden részrehajlás nélkül induló kritika alá venni, azután pedig resultatunokat húzni jegyzéseimből, és azokat a leghíresebb régi és újabb kritikusok észrevételeivel és rendszabásaival egybevetni, egy szóval, egy kis philosophica aesthetica értekezést írogattam ezen tárgyról. — Sok jó és szerencsés jegyzéseket tettél Te arról egyett is másutt is munkáidban, de kivált a Dayka Verseihez írt Előljáróbeszédben. Én annak a mit írtam, egy kis tudományos köntöst adtam; de a mennyire lehetett, én is borzok nélkül, nehogy megütközzenek és borzaljanak azok, a kik a nehézkéstől undorodnak, és a kik igen jól tartják azt, hogy valami nemes és illendő könnyűséggel kell fejtegetni a legöszvegombolygattabb eseményeket is. Én nem merném azt kinyomtatni a mit írtam, mert a világosan kimutatná a Te ócsárlóidnak tudatlanságát egy részről, más részről pedig uemely tudósainknak nevetséges finnyasságokat, p. o. *Csecesmeretség*, zoologia helyett, s több eféle. A jó ízlet szép dolog, de ritka; e nélkül pedig ne merjen valaki új szavakat koholni.

Azt nem jól teszed, barátom, hogy halasztod az üveg-szemekkel való élést. Nápolyban a legfiatalabb embereknek orruk üveg-szemekkel van megnyergelve, a minék az a következő, ha az üveg jó, kivált zöld színű, és ha a szemekhez van alkalmaztatva, hogy az ő szemeik még legidősebb korokban is megtartják élcségeket, és hogy nekik a zöld üvegen keresztül mindég virít a természet. Úgy is csakhogynem örök tavaszt élnek azon boldog vidéken.

Én magam, drága kedves barátom, egy francziánét hozatok Bécsből; nem azért, hogy leányomat felkülsőitse, hanem mivel, egyetlen egy leánya lévén feleségemnek, az anyáskodás alatt elnegédesülne Virginiám, a mit maga az anyja megismer. Igazán mondod, hogy a férfiak nevelik legjobban

a leányokat. Olyas személyt mint Menlé, nem tudok az egész monarchiában; ott az ész a szépérzéssel erősen kezét fogott. — Mivel tudni kell francziául a mai világban, úgy mint régente Rómában görögül, azért hozaték egy francziánét, ki mindazonáltal a magam ideái szerint fogja nevelni leányomat. Feleségem bécsi atyjafiai nagyon dicsérik, — megválnak. Egy görögül tudó ifjat is fogadtam fiaim mellé.

A Te ideád nem szerencsétlen: falun állítani egy nemesek leányaiból álló iskolát; így a városi életnek minden szennyei távol maradnak a gyengéd hölgyi lelkektől és szivektől, a mi nem kis nyereség; a jó pedig, a természetes és az okos kiterjedhet mindenütt, a falun is. Fő dolog, hogy az első hatások ne legyenek mértelyesek, és csak akkor kell a nagy világba eresztetni gyermekeinket, a midőn már az semmit sem ronthat meg a jóformán kiacézoltakon.

Tudni fogod már hogy elszöke Napoleon, nem Törökországba, nem déli vagy éjszaki Amerikába, hanem oda vissza ahonnan elkergették.

Saepe etiam stellas vento impendente videbis,
Praecipites coelo labi.

Meglehet az is, hogy csak nevét hírelle Franciaországban, hogy ott keressék, ő pedig addig elillanthasson. Zavart csinálhat, pártot, zenebonát üthet, de nem nyerheti vissza akármely bösesége is a mit vakmerősége elveszejté. Egy más, nyilvánvaló lépés, nem pedig szökés által kellett volna próbálni előbb adni a világnak tudtára, hogy iránta a kötések meg nem tartattak és hogy inségre juttatják; de fegyveres kézzel megtámadni egy olyan országot, ahol olyas környülállások szakasztották végbe uralkodását, a melyeknek nagyobb részént ő maga oka, nem igen dicsőséges és megfontolt cselekedet. Ugyan gondolhatja-e, hogy azok visszafogadják, a kiknek rettegni kéne az ő boszujától? Más volt XVIII. Lajossal; ő oly sokáig állotta ki a szerencsétlenségnek minden sanyarúságait; de Napoleon még a haragjának idejét sem töltötte el a számkivetésben. Olvastam a nyolcz hatalmasságoknak kinyilatkoztatását; ez azt mutatja, hogy nincs Napoleon minden támasz nélkül Franciaországban, de

még sehízem, hogy megzavarhassa többé a világot. Az is meglehet, hogy a barátság állorezája alatt lappangó ellenségei kicsalták ezer játszi reményadások mellett, hogy így ezen alkalmatosságnál fogva rejtődő barátjai felfedeztessenek és egyszerre vele együtt elveszejtethessenek. — Én azt várom minden órában, hogy magát napnyugoti császárnak fogja kihirdetni; pünkösti császárság lesz ez! Hátha a lesz a vége, hogy Sieyes tanítványa, az ifjú orleansi herceg, fog jönni a francia trónusra? A külső hatalmasságoknak mindegy, akár melyik a Bourbonok közül bírja Franciaországot, csak hogy békével bírja. A congressnstól némely tekintetekben többet, némelyekben pedig még kevesebbet vártam, hogysem látunk.

Annyi igaz, hogy a fortély kezd az erőszak nyomába lépni, a mi szintoly veszedelmes, de legalább nem oly vérengző. *Ars enim arte eluditur. De mit tehet a gyengeség az erő ellen?* — A midőn a fanatismusnak erőltetett és fenyegetődő mozgásait látom, mindig eszembe jut Virgiliusból:

Hac nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt,
Solis et occasum servans de culmine summo,
Necquiquam seros exeret noctua cantus.

Most jó éjtszakát, drága kedves barátom. Ne gondolj semmit az irigyekkel, a rágalmozókkal: azta jövendő, jobban mint mi, fogja elítélni, hogy kik tudtak csúnyábban és kik szebben magyarul, kiknek mivel és mennyivel tartozik a magyar nyelv?

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit,
Quum suus ex merito quemque tuetur honos.

Ha valami újság van a magyar literatúrában, közöld velem. Íme itt egy kis verszetem legújabb firkálásaim közül. Ugyan kiről vagy miről van? mit gondolsz; az ördögről-e vagy az angyalról, vagy valami nagy úrról, vagy valami vitézről? Korántsem; arról van a mibe nem nézhetünk s a mi által mindazonáltal egyedül minnyájan mindent látunk és érzünk: a felséges világitónkról — a *Napról*. Úgy sugároljon rád mind holnap, mind ezután mindenkor, életed fogytáig, valamint eddig. Maradok száz ezer hív érzésekkel

igaz barátod
Jóska.

Kertet és házat építék itt! 10-ik apríl felé a felföldre megyek, de itt leszek ismét nyárban. A minap majdhogy porrá nem égtem, de csupán eselédem gondathansága miatt. *Sed erat in Fato, aut Fortuna, aut providentia, mert a kár a 200 ft. meg nem haladja.*

Egy philanthroposnak (emberszeretőnek) éneke a Naphoz.

Solem quis dicere falsum

Audeat. Virg.

Csillagok s egek királya,
Szem, láng és világosság,
Isten képe és orezája,
Rád nézni újtatosság. —
Szemem ugyan ki nem állja
Fényeidnek dárdáit,
De szívem azért halálja
Sugáridnak fáklyáit.
Bár forogsz, bár mindég állasz
Melletted világokkal
Elsuhanván, úgy táplállasz
Örömmel és bájokkal,
Hogy nagy forgó sebességgel
Repülvén körülletted,
Érzem én mély édességgel
Hogy szívem ébresztetted!
E föld vad, mond, setét lenne
Ha te ki nem festened,
Rajta zavar, zavar benne,
Ha szép rendbe nem vennéd.
Bennem él a Minden-képe,
S azt tőled kölesönözöm,
Bennem lakik minden szépe,
Azzal feléd költözöm.
Az emberi szív és lélek
Mindent csak tőled vészen,
Belőled és beléd élek,
S neked leh'lek egészen.

Bár a fris hajnal képében
 Reglenként megjelenjél,
 Vagy szürkület öltöztében
 Estve tölem elmenjél!
 Bár forró lövésciddel
 Délkor lesugározzál,
 És szúró döféseiddel
 Bágyadásnak áldozzál.
 Bár a hosszú éjtszakájú
 Lappokhoz közlgeszél,
 Akár a korom-orezájú
 Göndör rabhoz siessél,
 Akár a fris kikeletkor
 Tér-, hegy-, völgyet hímezzél,
 Akár a lucskos szüretkor
 Bakatorban tükrezzél;
 Akár függő esemetéken
 Almákat pirosítsál,
 Akár télben vízfeneken
 Fagyos jeget indítsál;
 Akár a föld dús gyomrában
 Sárgás aranyt pergeljél,
 S fellegek barázdájában
 Mennyköveket érleljél;
 Akár a sík tengerekben
 Nehéz ezethalt gerjeszszél,
 S a még terjedtebb egekben
 Porból férget éleszszél;
 Akár négy hűgparipákkal
 Fogva tűz-szekeredbe,
 Leukothoéből szikrákkal
 Szívsz szerelmet szívedbe: —
 Ó Helios! Phoebus! vagy Nap!
 Mint egy Párisz imádlak,
 Szívem oltár, és én mint pap
 Imádkozom és ádlok.
 Midőn magam avagy másnak
 Indulati tipornak,

S így nyugtalan vesztet ásnak
 Az élő s tűnő pornak:
 Örök'való világosság,
 Derítsd te ki lelkeket,
 Nálad kívül más forróság
 Ne perzselje keblemet.
 Sugárolj a derült égen
 Amnyi gyarlók' felette,
 Gyózz a rút szíve-vettségen
 Mely magát belénk ette.
 Mindég mit és mért esatázunk?
 Pillantatok életünk,
 Kik most mindég hadarászunk
 Mind halunk, mind temetünk! —
 Mindég csendes, meleg, élő
 Teremtő, világló Nap,
 Rossz példát bizony nem főlő
 Hogy valaki tőled kap.
 Az egész égboltozattal
 Mely szép esendességben élsz!
 A legkisebb csillagzattal
 Harezra soha te nem kélsz.
 Mind a mi nagy, renddel mégyen.
 Ember, körülnézd magad;
 Tied a baj és a szégyen,
 Kis állat vagy, ne tagadd!
 De van elég erő benned
 A naphoz hasonlítani,
 Csak a homályt le kell tenned,
 Nehogy merjen vakítani.
 A szerető Nap' alatta
 Add szívedet szíveknek;
 Sugárral ő mutatta
 Hogy tarthatsz az egeknek.
 Kegyes Nap! ki rosszra s jókra.
 Egyszerűt sütsz! nekünk ints,
 És a hozzád hasonlókra,
 Több, szebb sugárokat hints.

D. J.

CIV.

Széphalom, Mart. 30-d. 1815.

Tisztelt kedves barátom!

Cseléded engem rusticálásban kapott, kertemben ültettem; még csak három napot tölthettem e kedves munkában. Különbem nekem martius igen jól folyt el; sokat dolgoztam és jót; most azt a nevezetes régi írónkat készítem sajtó alá, a kit én, minden fogyatkozásai s darabossága mellett, úgy tisztellek, mint az újabbak közt Báróczyt és Révait. Találd, ki ez? Zrínyi Miklós. — Trattner augustusban véteti sajtó alá. Mi öhozzá képest az a kedves fecsegő Gyöngyösi! Bizony a Zrínyicken halhatatlan fény ül: az egyik diosó halállal hala meg Szigetnél, mint egy második Leonidas; a másik pedig nagy katona is volt, nagy úr is, nagy tisztviselő is, nagy író is. De ezt bővebben leled majd a könyvben előadva. — S egyebet is dolgoztam, és hasonlóan jót. Azokat is fogod látni.

Mad. de Genliből két darabot fordítottam leányaimnak: *Hágár a pusztában*, és *A két palack*. Eugeniem már francziául egészen tudja az Izmael rollját: most ugyanazt magyarul tanulja.

Még nem kelle vened azon levelemet, melyben neked az *I. Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetését* Püspöki szlogabíró által megküldém. Különbem erre is bizonyosan feleltél volna. Én azt hiszem, hogy kivált Hunyadi, ki nincs mentve; de mégis a kis munka végtelen becsü. Sokra tanít bennünket, a mit nem tudtunk.

Trattnertől meg fogom tudakozni hová küldötte a te exemplárod az én munkáimból, s megírom hol kerestessd. Már négy kötet kész; tudillik Bácsmegyei és társai; — a Szív-képző Regék, megtoldva A jó anyával és a Paramythek Herderből — s Gessner két kötetben. Most Yoricknak *Érzékeny Utazása* nyomtattatik, két más kötettel. — Augustusra pedig Ossian két kötetben.

Mind fogad fájdalmait, mind azt a mit veled rokonaid szenvedtetek, én is érzem, s szívesen szánlak érte. Én nem átallok panaszkodni az effélékéért, s alig ismerem nagyobb kínt, mint midőn azokat kell utálnunk, a kiket, ha lehetne, szeretni akarnánk. *Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum.* De abban hasonlatlanok vagyunk, édes barátom, hogy te haj nélkül leszesz egészen, ha egy-két ily esztendő jön reád; én pedig nem remélhetem, hogy hajaimból valaha kigázoljak. Midőn az anyám halála jobb állapotba tett, annyi építés és egyéb elkerülhetetlen szükség jöve reám, hogy elborzadok ha arról gondolkozom. Költségeim napról napra szaporodnak, mert gyermekeimet nevetlen hagyni nem akarom. Csak éljek, csak feleségem éljen, ha gazdagok nem lesznek is (a mire szükség nincs), el lesznek úgy készülve, hogy magókat szerencsésekké tehessék; s ki tudja, nem találják-e fel az én halálom után azt a szerencsét, a mit én fogságom miatt elérni soha nem tudtam. Bár valaha a jók őket elősegéllésekre méltóztatnák! — Trattner nekem tulajdon munkáimból (nem azokból is, a melyeket csak kiadok, mint Dayka, Báróczy és Kis) száz exemplárt ad ingyen. Ebből 20 explt ingyen osztogatok el. Ha 80-t eladhatnék, egy-két ezer forint adósságom lerovathatnék vele. — Megértettem hogy ő a Scheller Lexikonát akarja magyar textussal kiadni, s azonnal írtam neki, hogy engedje annak kidolgozását nekem, s reá-állá. Ehez augustusban fogok, nem egyébért, mint hogy vele jót csináljak. Még egy lexikonunk sincs szenvedhető. A Pápai-Párizét az akkori időkhöz képest sem tarthatjuk nem-rossznak, a Mártoné pedig, a ki ignorálni méltóztatik mind azt a mit Rájnis, Szabó és Révai s ezeknek követőik csináltak, s a ki csak a köznép szavait vette fel, és holmit a mit maga csinált a Bertuch (általán ugyan szívesen becsült) fordításában, — bizony igen rossz. Én úgy hiszem hogy Schellerem jobb lesz minden ekkig ismert lexikonunknál. De e végre nem restellem megolvasni régiebb és újabb jobb írónkat, nevezetesen a pápista íróit a XVI. és XVII-ik száznak. Munkám annál könnyebb lesz, mivel én különben is régóta készülgetek valami ilyenformára, s temérdek jegyzéseim vannak. Esztendő alatt, re-

ménylem, készen leszek vele. Kivánj szerenesét hozzá, édes barátom, s szerenesét ne csak a dolgozáshoz, hanem a haszonhoz is. Képzeled te, mely szerenesésnek tartanám magamat, ha gyermekeim valaha azt mondhatnák, hogy ha atyjok őket gazdagokká nem tette is, tett értek valamit.

A debreczeni vásárban meg fogod vehetni a Kis János Verseit 3 kötetben. Szolgálnék vele, de semmi exprom nincs. Csak egyet kaptam minap Trattner-től. A portraít találva van, a második rész szépen van rajzolva (Sokrates a maga által ifjúságában faragott Grátiák leples szobra előtt), de metszve gorombán, — a 3-ik kép nem ide volt destinálva: Ridet vicini glebas et saxa moventem, hanem a két következő kötetek mellé, melyek Horácznak Epistoláit fogják magokba foglalni. Trattner ezeket épen nem akarja kiadni, s így kénytelen leszek Luther Mártonnak két excellentiás férfait, Balogh Pétert és Podmaniczkyt, kérni, hogy adjanak költséget rá! De nekem a *nagyokhoz* nincs nagy reményem, még mikor valamit ígérnek is. A Horác Epistoláinak első kötetét Superint. Kis b. Prónay Sándornak ajánlotta. Gondolod hogy tett valamit a nyomtatás eránt? hogy neki valamivel kedveskedett? Talán meg sem köszönte a megtiszteltetést. Bizony a Jézus Krisztus igazat mondott, hogy könnyebb az elefántnak a tű lyukán keresztülbújni — noha a hasonlatosság Ázsiában is irtóztató hyperbolisch.

Leveled javalja szándékomat gyermekeimnek itthon tanítások eránt, s a minék különben is örvendettem volna, most annál inkább örvendek, mert a sógorom és sógorném épen nem javalják. Derék dolog ismerni az emberi szívnek minden redőit. Volt egy idő amidőn méltóztatott egy valaki azt is nevétségesnek lelmi, hogy én, a ki mágnás nem vagyok, gyermekeimnek szokatlan keresztneveket adtam; s hogy a Calvin János hitén lévő embernek lehessen érdeme, azt még mostanáig sem tudja a drága hölgy megfogni. Nem gondolok én vele ha gyermekeimmel idegenek nem neveltetnek is; nekem elég, hogy ezek szemem előtt neveltetnek, s nem kell rettegnem, hogy életekben, egészségekben, erkölcsökben kár esik. Fiaim akkor lépnek a világba, mikor a test megérlelve lesz egy bizonyos gyönyört élni. Nabunt

sine cortice. — Azonban ha három vagy hat idegent is kapnék, az nekem a vetélkedésért is kedves volna, azért is, mert még egy-két nevelőt hozathatnék; a többek közt egy magyart is; mert ezt még szükségesnek tartom mint a francziát. Még eddig egy gyermekem sem szól más nyelven, azt kivévn, hogy tótul valamit tudnak, s a legidősb németül mind azt érti, a mit beszélnek. A sógorom gyermekei három nyelvűek, noha az anyjok eléggé protestála a magyar nyelv ellen, azt mondván, hogy az ő fiait talán csak nem lesznek szolgabírák. De ez a nyelvbéli polyhistoriáság inkább káros mint hasznos; egyiket sen tudják jól.

Bécsi utamban Gen. Vayt s b. Prónay Simont akarom meglátni; Pestről pedig Zircnek akarok menni, s Pápának és Sopronynak, a zirczi apát Dréta, a pápai fiskális Pápay Sámuel és Kis János miatt. Onnan Schönauba, Badenbe, Lachsenburgba s Bécsbe ejtem útamat; visszajövöben pedig a győri úton haza. Pesten feleségemet és idősb leányomat festetni fogom *Donát* által. Nagyon kérlek, ha Pestre megy, festesd magadat te is *Donát* által. Szerenesésében Magyarországon még senki nem festett. Igen jól talál, s a festés igen szép. Maga pedig a 70 esztendősb öreg a szeretetre legméltóbb ember. Felesége a duellamban megölt herezeg Lichtenstein Károly leánya. Lépj fel nála az én nevetem említvén, s maga s felesége nyakadba fognak omlani. Ha én Kreutzinger által nem volnék igen jól festve, és úgy hogy a kép a Belvederben is bátran elállhat, vele festetném magamat.

Nem Döbrentei hala meg, hanem Pataki, a Wesselényi kedves barátja s nevelője. A báróné, elrettenve ezen halál által, házat veve Kolosvárt, s fia Döbrenteivel s a kis Gyulaival egy fedél alatt fog lemi míg iskoláit elvégzi.

Midőn nekem írál, még nem tudtad hogy az elbai császár Lyonig ért. Én sem várok sokat, mint te. De én azt sem hittem hogy Lyonig érjen. Rosszúl kell menni a dolognak, hogy a Monsieur Lyonba menetele sem zárhatta el útját. Szegény emberi nem, mely ennyit kénytelen szenvedni! És miért! De ezt tűrni kell, mert a világ legjobbságára tartozik. S valóan oda is tartozik. A franczia revolutio

igen nagy leezke a népeknek, hogy maradjanak a korlát közt, s ne bolondoskodjanak.

In principatu commutando civium
Nil praeter Domini nomen mutant pauperes.

Phaedrus.

Olyan az a ki revolútiót óhajt, mint Nero, a ki bővebb és egyenesb ítézekat kívánván Rómának, a várost meggyújtotta. Az olyan megérdemlené, hogy a tűzbe, melyet okozott, belé vessék. És mégis, mint mindennek a világon, a háborúnak s a revolúciónak is van a sok irtóztató oldalai mellett jó oldala is. A nemzetek a nagy romlás mellett az ismeretekben meggazdagodtak. Csak vedd a moszkva nemzetet, mely Párist is látta, Nápolyt is, Rómát is. S a fejedelmek nem veretettek-e fel a régi henye élet és mindennemű hujázkodás *mámorából*? Magának az ausztriai háznak hány csudálist és szeretetet érdemlő tagjai vannak — a mi palatinusunk, János. Rajner, és a bajnok Károly? A constitúció nélkül uralkodó prussziai király, ha igaz a mit hallok, most mindég azt beszéli, hogy egyedül az az uralkodó s az a nép boldog, mely törvények által és nem *kéj* szerint igazgattatik. A württembergi királykának fiát úgy festék előttem, mint a ki kevés eszt. alatt első generálisa lesz Európának. A világ ismerni kezdi azt a tagadhatatlan igazságot, hogy a vallástalanság és immoralitás elválaszthatatlan társak, és többé nincs az a bolond, a mi a francia revolúcióban megtörtént, hogy egy csoport pap a Nationális Convent előtt declarálja, hogy a philosophia oly előmenetelt teve, hogy többet a religio vázára nincs semmi szükség. Az emberiségnek nem jutott az a sors, hogy a középponton állhasson meg; úgy elakadna benne és dolgaiban az *élet*; itt romlani kell egynek, hogy a másik gyarapodjon; — az tehát a mit én itt magasztalva és örömmel említek, oda üt ki, hogy a tisztelendő superstitio fűriája megint félre veri a harangot, s felhívítja azokat a kikhez bízik. De a philosophus ezt esendesen nézi mint mindent, s azzal vigasztalja magát, hogy az emberi dolgok mérő karikák. Megmon-

dá a Krisztus, hogy a pokol kapui az igazságon diadalmat venni soha nem fognak.

Te Napoleon felől mégis úgy gondolkozol mint tavaly és harmad éven, azaz kicsinyül : én pedig ötöt most is annak nézem a ki nil molitur inepte. Hogy ő rendkívülvaló jelenés az emberiségben, azt neki még az ő megesküdtebb ellensége sem fogja tagadni. Ő úgy született hogy legfeljebb is professorka vagy katonatiszt legyen; a szerencse túlhaladta minden gondolatjait. Így elég módja volt tanulni, s embereket is, dolgokat is ismerni. A ki Syriától fogva Madridig s onnan Moszkauig és Győrig járt, az csak láthatott valamit, s a ki 1796 oltá 1814-ig vagy a katonaság vagy az ország-lás fő polezán állott, az alkalmasan belé tanulhatott holmibe. Én tehát azt nem gyaníhattam s nem hihetem a mit Te írsz, hogy ötöt talán *ellenségei* esalták e lépésre. Sőt én azt gyanítom inkább — csak *gyanítom* és nem *állítom* — hogy ötöt azok indíthatták inkább arra a mit tett, a kik a dolgok új formájára általtértek, mert látták, hogy egyebet tenni lehetetlen, de nem felejtetik, mi volt Franciaország 1813-ban s mi lett 1814-ben, s talán magok is mik voltak 1813 előtt, és mik lettek most. Én arra szoktattam magamat, hogy minden új történeteket a szerint olvassak és halljak, mintha három század előtt történtek volna, s nem engedem meg magamnak, hogy Széphalmon, minden dítann nélkül, a bécsi, pétersburgi, berlini, londoni, párizsi stb cabinetek dolgait javálva vagy kárhoztatva dirigálgassam. Jobban tudnak ahoz azok a kik ott ülnek mint én. S nekem egyéb dolgom van mint a monarchiák dolgát intézgetni.

A legfőbb dolog még is az, hogy azt óhajtsuk, hogy a mi hazánk legyen szerencsés. Ezért nem tehetek egyebet mint azt hogy imádkozzam.

A Naphoz írt hymnuszt esudálva olvastam. Bár megküldenéd Döbrenteinek, hogy Muzemnába felvehesse. Mely kár hogy te azt nem hexameterekben dolgoztad, mint a görögök hymnuszaik. A Kis János Verseiben néhány distichonokat is fogsz lelmi, s esudálni fogod mint vitte által oda a maga esudálist érdemlő *könnyezőmlését*. Kértem hogy tegyen le szándékáról, s önköljen ezután is, s most már

inkálh hexameterekben vagy distichonokban. S talán megszegetem vele szándékát. Most Horváth Elekkel ismertetek meg, ide tevén minden leveleit, s egy derék 18 esztendő poetriánkkal, Takács Judit kisasszonnyal, kinek atyja, földesúr Vas vármegyében és Berzsonyinek rokona, gyönyörkölvé nézi ezen egyetlen gyermeke szebb foglalatosságait. — Horváth Ádám, a csibókós poeta, bizonyos magyar lelkű dalokat írt, és azokat imitt-amott felénekelgette. Azok a kiket a vén Orezy Lőrincz, a gener. és abaúji főispán, *sekrestyéseknek* (azaz gheime Polizey embereinek) nevezgetett, befűttyenték a dolgot, s gróf Amadé parancsot kapta a palatínustól, hogy vizsgálja meg mi való a hírben. Horváth egy feleletet adta, melyben azt írja, hogy *azok ott is bátran élnek-keltethetnek, ahonnan a parancs jött* — (c szók állanak a feleletben) — s Amadé elég nemességgel bírt, megígérni Horváthnak, hogy ő az ő verseit ki fogja nyomattatni. Egyéberánt nem lesz nem kedves neked ha elmondom ezen poetánk történeteit egy-két szóval.

Horváth Ádám debreczeni togátus volt, együtt Némethi Pállal, kit gróf Pálffy Károlynak 1779-ben írt, és az Orpheusban is *lengomatott* verseiről ismerhetsz: ott megcsapták, de csapott s . . . gel harmadnap múlva egyet predikála Debreczenben. Prókátor leve s ingenieur. Elvett egy Oroszi Juliána nevű kisasszonyt; azzal rosszul élt, perre fakadtak, s elváltak. Karon fogva vezette fel a sedria élébe elhagyandó feleségét, hogy ott a félremehetés eránt hozott sententiát meghallják; s amint az felolvastatott, azt az ajánlást tevő hölgyecskéjének, hogy íme ő kész újra elvenni őtet. (Ezt azért, mert *tudta*, hogy bizonyosan *nem* lesz a felelet.) — Ismét megházasodik, és ismét szerencsétlenül; nem leve sem most, sem az első házasságában gyermeke; s ezzel a Sárközy kisasszonnyal sem férhete meg. Külön vette tehát lakását, s egy Kazinczy Klári nevezetű, kálvinista pap leányával — (de a ki a név hasonlósága mellett sem rokonom) — együtt él Petri-Keresztúrbán Szala-Egerszeg mellett. Ez az igen nagy talentumú, felette munkás s igen jó karakterű ember gyengécske volt a szerelem örömeiben egész élte minden napjaiban, s most meg . . . . . södlött, úgy hogy alig

ülhet; s ha áll, kezével kénytelen az instrumentum peccant mindig tartani. Hangja kappanhangúvá leve. 1794 tájban a pocsisról általtért a philosophiára, és rettenetes elleusége Kantnak, kit nem érthet, mert németül nem csak nem tud, de tudni nem is akar. Írt egy munkát is de quadratura circuli. — Édes barátom, így bukhataknak meg a jók is, et ne nos inducas in tentationem! És mégis ez az ember volt az, a ki, látván hogy az ő barátjának Spisselnek gyermekei ad peram et saccum fognak jutni a temérdek adósság miatt, látván hogy minden barátja összetett kézzel nézi az ínséget, előáll, és tútornak ajánlá magát, s azt úgy vitte amint illik. Leányán segített, de a fiából egy hasztalan ember leve. Nem akarom elfelejteni hogy elmondjam mit esimála F . . . . . esel, a . . . . . i Excellentiával. Midőn ez a capitálist felvette, de szokott nagylelkűsége szerént a maga földben fekvő barátja gyermekeinek az ötven forint interest elengedte, a tútor így köszönte meg, és egy szóval sem egyébbel: *Eenyit árvákért a zsidó is tett volna.*

Horváth Eleknek és Takács Dudinak verseiket s leveleiket, kérlek, küldd nekem vissza, vagy hozzád Kassára a Barkóczy Fer. instellatiójára, hol szeretnék látni. Ha pedig Olysról Szent-Mihályba, vagy viszont, még, vedd felém utadat. Nem képzellheted te, mely gyönyör az nekem, ha én tégedet láthatlak, és mennyit tanulok tőled. Én Bécsben 1808. és 1812. voltam, s aprílben megint ott leszek. Háromszor tehát Bécsben az alatt míg Kassán, mely hozzám négy óra, egyszer sem. Nagyon hou ülő ember levék öregségemre; de jele hogy hou jól érzem magamat. Élj szerencsésen, kedves barátom, és szeress mint eddig. Ez nagy öröme az én életemnek.

Kazinczy Ferencz.

Ideálaidra nem tudok egyéb krisist, hanem hogy örvendve látom, szívesen örvendve, hogy dolgoztad. Míg meg nem olvastam, elrettentem, hogy nem 8 hanem 12 sorú stróplákban vagydon dolgozva. De midőn megolvastam, elmúlt rettenésem. A 12 sorú stróplia szerencsésen 3 négysorú stróplába van

öntve, úgy hogy csaknem mindenütt vége az értelemnek a 4-dik és 8-ik soron, s a gondolat nem megy által az 5-ikbe s 9-ikbe.

Ezt az ódát Schillerből (nem Sillerből, mert az idegen neveket idegen orthographia szerént kell írniuk) Kis János is fordította. De versét kölesön adtam ki, és így a lapra nem provocabhatok — Olvasd meg azt, s az öszve hasonlítás neked igen kedves lehet.

Deli. Ez a szó nem csak szépet hanem nagyot és szépet teszen. *Deli termet* nem lehet a *Grazienwuchs*. Azt az asszonyt nevezzük *deli termetűnek*, a ki olyan mint Fáy Agostonné volt ezelőtt 40 esztendővel. *Apollo Vaticanus deli*, de te csak szép vagy.

Gyöngy napszálók. Nem szép epitheton.

Fohász excellens. Sokajtimban. Ezt talán nem merném.

Vigasztelést. Ez is keményke.

Teremtsz, hasonlóképen.

Adol és *lankadol* peccat in leges Gramm., quia secunda persona est *adsz* et *lankadsz*. Si secunda esset *lankadol* et *adol*, tertia foret *adik* et *lankadik*.

De az óda Schillernek minden hevét általhozta kö-zinkbe. Quod erat faciendum.

Nagyon kérek hogy philologiai-aesthetikai értekezése-det az új szók eránt, ha nem kész is, velem közleni méltóz-tassál, hogy hasznát vehessem. Csak abban is igen sok jó van a mit ezen leveled monda nekem ez eránt. Bizonyosan fogok tanulni az értekezésből. Nincs nehezebb minden dologban, úgy itt is, mint kivonni a lincát, quos ultra citroque állani nem kell.

CV.

Szent-Mihályt, 3-dik april 1815.

Fáradhatatlan barátom!

Te a magyar literatúrának Atlása vagy. *Humeris in-cumbit pondere coelum.* Mi könnyen, be sokat és be szépen dolgozol! *Zrínyi Enniusunk!* — *Parum sanguinis, plus ner-vorum.* Adjon az isten Neked hosszú, hosszú, igen hosszú életet, amíg lehellesz, mert halálod után úgy is lesz. Ugyan eszközöld hogy kapjam meg egyszer a mi már kijött eddig is Minden Munkáid gyűjteményéből. Ha pénzem lenne, és nem volna minden tett lefizetések mellett is még sok hátra a lefi-zetendő adósságokból, vagy ha csak calculálni is lehetne hogy valami új viszontagság nem érendi maholnap a papiros-pénzt, e nyomon igyekezném rajtad könnyíteni 80 nyomtat-ványok megvételével. Gyermekeidre nézve másról ne gon-doskodj, hanem hogy: *Quilibet agnoscat moribus esse Tuos*, és mindenütt mind szeretetet, mind becsületet, néhol pedig és némelyeknél segedelmet is fognak találni.

Elhoztam Kállóból két nagy férfaink védelmeztetése-
ket. Fejér vármegye küldötte meg Szabolesnak. Jó köny-vecske, némely eddig közönségesen ismeretlen előhordások-
kal, csak hogy itt-ott egy kevésse nagyon adja ki magát benne a németek, a tótok, és a diákosság ellen az indulat, a mi magában ugyan, a sajnós emlékezetek és a jelenvaló érzé-
sek által menthető, azonban még is felette nagy hiba, politice is, mivel nem kell tüzzel, vérrel és fegyverrel akarni nyel-
vünkre hazaszülettjeinknek egy részét általtéríteni. Vagy könnyű és inkább esiklandozó, mint esípvé szűrő tréfa, vagy hideg vér alá kell még most dugdosni igazságos bosszúmat. *Prudens sarcasmi vacuus subridet et odit.* Az *Exoriare ali-quis* most még csak levélbe, nem könyvbe való. Azt a tort sem hordtam volna fel, a melyet Kivizsi egy írókézhez vagy akármilyen más anthropophagushoz illő keréktánczezal fejeze

bé. Ha valami mostani nagy generálnak magyar előkelő müt-kája olvasandáná ezen történetet, majd azt kiáltaná fel: Ah le barbare! Az ellenség vérétől még füstölgő vitéz karoktól szívesen által-ölelteti magát, de neki borzadna és undorodnék az olyatén ajakoknak esókolúsától, a melyekről oly irtóztató teher lefityege. Lucretius más ajakokkal közelített Marsot Vénusához. Ugyan mit tartozza az ilyetén iszonyatos vad táncz a hazában a magyar nyelv régolta fenálló becsének megmutatására? Non erat his locus. Ezeket barátságos szívek közé; nem ezélem valakit bántani. A fondor (criticus) hangyabolyturkáló ugyan olajjal jól kenősködjön fel elébb, hogysen a túsához fogjon.

Schellernek milyen dictionáriumához irandod a magyar textust? Zum Kleinen lateinischen Wörterbuch vagy zum Ausführlichen und möglichst vollständigen, melynek másodszori kiadása Lipcsén 1788-ban következze? Kivánnám hogy ezen utolsóhoz, de akkor nehéz lesz azt egy esztendő alatt elvégezni, ha nagy is a készület. A mind egy, mindazonáltal csak fugg hozzá, akár meddig tart is a munka, azzal nagy esorbáukat fogod helyre ütni, és mintegy koronáját feltemni olykor szükséges, mindég hasznos, és sohasem éktelen fáradozásaidnak. Emlékezhetel, hogy örültem amidőn egy magyar grammatikával biztatál. Más dolgaid közbe jövének. Ha még egy magyar grammatikát, prozodiát és dictionáriumot is írsz, már akkor még mérkezni se merjen veled valaki a mai napig terjedő íróink közül a magyar literatúra eránt tett érdemeiben. — Ez e Scheller felette derék ember. A német Lexikographusok közt talán ez az egyetlenegy az, a kinek az előljáró beszédjét hasznosan, épületesen és gyönyörrel lehessen olvasni. Schol sem szállotta, schol sem lepte meg az úgy nevezett esprit de système. Ki nem mondhatom hogy örülök szándéknak. Az én készületem sem a legutolsó ezen tárgyban; egykor kezdettem abból egyre is másra is Tüled világosodásokat kérni, de akkor Te másképp elfoglalva lévén, vagy pedig mivel talán némely kérdéseimet képtelenebbeknek tartád, nagyon melleleg felelgetél nekem, és én csakhamar vevém észre, hogy azt nem kell amatkozatni a kitől tanulni akarunk. Ez okon tehát felette örvendek, hogy

ezen pályára tért mostani iparkodásod. Valahol irásaim közt találhatik magyar fordításban a dictionáriumokról való ezik-kely, a nagy francia Encyclopaediából. E maga d'Alembert műve, és én még azt Fiumében kezdettem magyarra által-temni; majd felkeresem és megküldöm, nem hogy tanulj valamit belőle, hanem hogy lássad, hogy már fiatal koromban minő vonszódással viselteték hazám szülött nyelvéhez, és mennyire ügyeltem a lexikographiára, de a környülállások ide s oda szerteszélyel hajtván mindenkoron engemet, sohasem engedének elegendő nyugalmason folyó időt készületemből valami egésznek formálására. Vevém azonban olykor-olykor, hol itt, hol amott annak hasznát, és így nem vala fáradságom egészen sikertelen.

Azon szerfelett esudálkoztam, a mit Prónay Sándorról írsz; sokat valék társaságában teljes életemben, de én legalább mindég a legnagyobb buzgóságát tapasztaltam honi literatúránk eránt. Kár ha változa. Sokat tud ez ez férfiú! Est quidem magis eruditus, quam literatus, és még is szikragyanánt általjárja őtet mind az a mi szép és a mi jó. Selypessége tehát mind a társalkodás bájos esvegeéseinek ártalmára van, mind pedig nagyon akadályoztatja azokat, a kik tudományából valamit kikapni, kicsíjni igyekeznének. Legkedvesebb mezeje a napkeleti literatúra. Ha a tün keresztül menő elefántról szólanál neki, azt mondaná, hogy a deák fordításban *camelus* van, nem pedig *elephas*, és hogy *camelus* deákul vastag hajókötelet azaz alattságot is teszzen, hogy így ez e hyperbole Európába is beillene és hogy ninesen ad potentiam Asiaticam elevata. De a fősvények bír mindenütt találtassanak, sehová sem illenek bé.

Köszönöm Neked, kedves Ferenczem, hogy fonnyadó képemet annyira akarod. Ha Bécsbe menendek, majd lemozdtatom magam gyűrűbe, római mádra, és azt emlékezetül neked elhozom, és így foglak megszólítani Ovidiussal:

In digito qui me fersque refersque Tuo
Effigiemque meam fulvo complexus in auro,
Semper amici vis ora videre Tui.

Napoleon kis eszelekedeteiről nem tudok nagy szabáson gondolkozni, nagy eszelekedeteiről pedig hasonlóképen nem tudok kicsinyülni. Hogy az embereket minden tapasztalati mellett nem esmerete, annak nem kevés próbáit lehetne adni, melyek közül a legnagyobbik kimondhatatlan megbukása; de e nem esuda, még pszichologiai tekintetben sem. Iura negat sibi data, nihil non arrogat armis. Ulysses kapta el végtére Achilles paizsát. Fortisque viri tulit arma disertus.

Annál nincs szebb, mint úgy nézni a mostani történeteket, mint ha három századok előtt folytak volna le. De a nem elég, hanem ítélni is úgy kell rólok amint idővel a részvevőtelének, a kik majd mind a fényest mind a homályost egyaránt tekintik, alkalmasint ítélni fognak. Amyit tudok, hogy Te Széphalomban, én pedig Sz.-Mihályon a szobámban jobban találtuk el olykor minden pozitívum dátumok nélkül is, hogy mioket magunkat megvernek a francziák, mint az háborút-lázító akkori minister Stadion. Különbön oly keveset ártott volna a monarchiának, Európának és a világnak, ha hibáztál volna sejtésedben, mint hogy nem ártott, hogy nem hibáztál. Jobban tudtak-e ahhoz azok akkor a kik ott ültenek, mint Te, azt én nem tudom egészen; azonban ők most úgy gondolkoznak mint mi Napoleon plánumának elsüléséről. A bizonyos, hogy Te akkori gyanításaidal sem a világot nem igazgattad, sem a monarchiat nem intézgetted, és hogy egyéb dolgaiddal, a melyekkel foglalatostkodál, azért el nem mulasztottad. Az anglusoknál, mert tudnak szabadok lenni, a legközöségesebb emberek nyilván, szabadon és akárki előtt is, kimondják véleményeiket, nem csak arról a mi történik, hanem azokról is a miknek történendőségét gyanítják; sőt fogadásokat is tesznek egymással, és még a hozzávetéseket is a politikában nyereség vagy veszteség alá bocsátják. Ott a kőműves, a mészáros, a kereskedő és a lord egyaránt szabadnak tartja, vagy ósárolni lord Bentinet és Castlereaght, vagy azt állítani, hogy alú fogja írni két hónapok alatt az amerikai státusok előlülője a genti kötést. Szint olyan természetes ott gyanakodni a földművelőnek, hogy micsodás lesz az időjárása holnapután, mint megjegyezni, mennyi tetemes és temérdek hibákat tevé egynehány hónapok alatt XVIII. La-

jos, és miket mulasztta el a congressus. A híres Hume így definiálta a esudát: A esuda az, a mi nem lehet. De mivel sok dolog történik a mely lehetetlennek látszott vagy látszik, mihelyest valóban történt valami, az azon lépten megszűnik esuda lenni. De mit lehet mondani hihetőséggel történendőnek? Azt-e esupán, a mit az egyéberánt tiszteletreméltó emberek listóriai esetekkel támogatnak? Egykor Rómában lévén Hume, egy cardinál azt beszélette neki, hogy szent Domokos egy a toronytetejéről lecső kőművest esésközben a levegőégben megállata, sebesen szabadságot menvén kérni a priorhoz, engedné meg neki, hogy a hullón esudát mivelhesse, és az ég meg föld közt fügőt kárvallás nélkül a földre leszállíthassa. Reá állott szívesen a prior, s a szent esudát legottan tökéleteségre vivé. Elmosolyoda Hume. Micsoda? az úr ezt nem hiszi, mondá neki a cardinál; hát van-e valami lehetetlen az isten előtt? Az úr 20 dominicánusnak, 3 szürke-barátnak, és 4 tudós jezsuitának, a kik ezeket írják, és ő ájtatos asszonyságoknak, a melyek tulajdon szemekkel látták, nem hiszen? És annyi tiszteletreméltó és legkisebb kifogást sem szenvedő dátumokra semmit sem ügyel? Megszorúlt a préselt anglus, és azt mondá végtére a legnagyobb alázatossággal: Én Eminentiádnak még sokkal több és talán még hitelesebb bizonyosságokat mernék előállítani annak megmutatására, hogy már régolta omnia corpora versus centrum terrae gravitant. Okos ember volt a cardinál, és maga ugyan ezután is, mert úgy tetszett neki, nagy gyönyörködést talála a esudák esudálásában, megengedé mindazonáltal az cretnek Humenak, hogy ő azokat mohón ne higgye, és egy darabig legalább azokról kételkedhessen. — Eddig alkalmasint Párisban van Napoleon. Hol mondtam én, hogy oda nem ér? De meglehet azért, hogy talán még hátra van a fekete leves, megválnak; le vrai n'est pas toujours probable, és viszont. Ha ez e nagy talentomú ember — és én azt soha sem tagadtam, és az összefér több rendbeli min l rútt, mind kis eszelekedetekkel is — ha, mondom, ez a nagy talentomú ember, a ki már mostan a szerenesétlenségben is keresztülmene azon nagy lecske után a melyet kapott, magán annyira uralkodni tudna, hogy azt megtartsa a mit a proclamatiójában

mond, hogy t. i. szükség elfelejtkezni hogy a világ urai voltunk, de azért nem szükség, hogy mások nekünk parancsoljanak, és így lemondani annak visszaszerzéséről, a mit a Rhénason innen elvesztett: — már akkor semmit sem ártana, sőt használva inkább a világnak, ha újra beülne a trónusba. Csak a militáris despotismusát mérsékelné odahaza is, a mely az emberiségnek legnagyobb csapása, úgy az én eszem és szívem vele mindjárt megbékél. Egy szót sem szólottam róla míg számkivetésben vala: Pugna sum finem, dum iacet hostis, habet; hanem mikor ezelőtt visszaélt a szerencsével, és teljességgel nem tudta engedni a józan észnek, hanem mindent csak a testi erőben helyeztette: nagyon bosszankodék ellene, szintúgy valaminth jobban haragszik az ember, ha ok van rá, keves szeretőjére, mint valamely közömb személyre. — Adná az isten, hogy látná, hogy esupán a valóságos szabad embereknek szíveikben, nem pedig a zsoldosokban vagy a hízelkedőkben, vagy a többi régi nagy házakkal való czimboraságban áll a fejedelmek ereje, bátorsága és a birodalmak szerencséje. Építse uralkodását ne a hazugságokon, ne a gögön, ne a más nemzetek megvetésén, és az okos emberek — ha szája ínyére ninesenek — üldözésén, és azonnal úgy fogom imádni, mint hajdan imádtam, minden elmúlt hit-szegései mellett is. De ha úgy menend a mint újra kezd, azzal t. i. hogy ötöt és a francia katonaságot soha senki meg nem győzte, és több ezen hangon pendülőkön: már akkor csakugyan rosszul és veszedelmesen fog cselekedni a régi nótát járván, valamint XVIII. Lajos rosszul cselekedte, hogy Napoléonnak legnagyobb intézeteit is, csak azért mert tőle valának, lassan-lassan el akarta enyésztetni. Lám milyen hasznát veszi. — A vége ezen egész okoskodásnak csak az, hogy alkalmasint oda közelgetünk, hogy ezután nem sokáig fog maradhatni a trónuson a ki rosszul uralkodik, azaz a ki a közvélekedést megveti. A közvélekedés pedig egy kipallérozott században jobbára vox Dei szokott lenni; de értődik, hogy nem a nép salakját, hanem a jobban nevelt és középszerű tehetségű embereknek többnyire józan eszeket veszem.

Kis Jánost ne féltsd hogy ezután ne írjon verseket

Qui a joué, jouera. A caeothés scribendi meggyógyíthatatlan nyavalya, de az olyan emberben mint Kis, a gyönyörűséges betegség. Vetekedik a tarantula csípéséből eredt tánczolóással; ez a nézőt kevesebbé fárasztja, mint a tánczoló. Berzsenyi és Kis minden verseit meghozatom magammak.

A sok gyengédeli érzésű versezeteiket íme halálával visszaküldöm. Itt egynehány sor Takács Dudihoz, kinck a Hazához írt versei leginkább tetszettek, poetai tűz, folyások és ömledezések miatt. Elfelejtettem egészen hogy maga a verszetet kigyalultabb lehetett volna, sed adhuc vel crescens. vel rude carmen erat.

Sajnálom a csimbókos poetát, hogy a corpus delictijét mindenkor kezében kell tartania. Boileau-nak is baja volt azon a tájon. Kantot sok anglus és francia philosophusok sok helyütt hasonlóképen nem értik, és sok helyütt ahol értik, legkisebb új ideát sem találhat benne: de ezek mind nagy figyelemmel olvasták a Laerti Diogenest.

Horváth Ádám a kör négysegéséről, Newton pedig az Apokalypsis értelméről írt. Horváth Ádám (nem tudom ez-e az a szerző?) Nyári Éjtszakáit egykor nem részvétel nélkül forgattam a holdvilág mellett.

Az Ideálokra tett krisist a legszívesebb halálával köszönöm. Merném-e kérdezni, hogy minckutána a magyar s úgy hangzik mint a német seh, és mivel csak azoknak írunk magyarul a kik tudnak magyarul olvasni, mivel végtére bizonyos, hogy fel kell tenni minden magyar olvasórol, hogy tud magyarul, nem lehet pedig felteni mindenkiről, hogy egyszerűsmind németül is tudjon olvasni: merem-e, mondom, kérdezni, hogy okkal van-e bevéve hibának az, ha valaki Scheller helyett Sella ír?

Én is mindég a szépen-nagyot tartottam delinek, és mivel ilyeneknek kell lenni az ideális képzeteknek, épen azért tettem deli képzetek.

Tökéletes igazságod vagyom, hogy gyöngy napszálók rossz (epitheton) minémület; nincs a nyúlánkos sugár és gömbölyű gyöngy közt a formára nézve hasonlatosság: azért

van jól mondva *gyönggharman*, és rosszul *gyöngyszál*. Jól lesz-e *nappfényzálok*?

Lankadol, adol, bizonyosan kedvesebb a fülnek mint adsz, valamint teremtesz, jobban hangzik mint teremtsz; de száz helyet tudnéd felhordani legrégebbi íróinktól, ahol megvan az a forma in *ol*, etiam in *verbis* in *tertia* *persona* *præsentis* in *ik* *desinentibus*. Többet mondok: laborat, dolgozik, tu laboras nem mondhatom *te dolgozz*, mert az azt teszi tu labores, *dolgoz* pedig laborat, hanem úgy kell mondanom *te dolgozol*. A közbeszédben is országszerte változtatva mind így mind amúgy vegyesen halljuk: *adasz* vagy *údsz* vagy *adsz* vagy *adol*. Quo plures formæ temporum in *verbis*, eo *pulehrior*, eo magis *poetica* *lingua*. Erről mindennap jobban meg jobban győződöm meg a görög nyelvnek tanulása mellett, és így mivel által nem érthettem hogy honnat vették ezt e regulát a grammatikusok (haesak meg nem mutatják nékem Quintiliánus szerint, quod plus habeant in *recessu*, quam in *fronte*), a pedig nem kétséges, hogy a grammatikát kell az írott és beszélt nyelv járásához, nem pedig viszont alkalmaztatni: annakokáért nem igen szívesen állanék el ezen formától, kivált a költeményben.

Sietve megyek Olysóra egynéhány nap múlva, és így meg nem látogathatlak most. De nem múlik el a mi halasztódik, kivált mivel igen kedvetlen előttem ez a halasztás.

Írj nekem gyakran, akár Bécsből, akár máshonnan, akárhol leszel is a világon.

A minap a tűz megfosztott négy galambkától:
Négy kis Ámorjaim víg multságára
Négy szép turbékoló galambkát neveltem;
Mind a négy kevélyen és gatyásan jára,
Mind a négyet buzaszemmel kiteleltem:
De hogy minap laktom a tűz fenyegette,
Gyönyörű szállóit Ámorok anyjának
S leghivebb postáit esapodár párjának
A bosszús Vulcanus mind megemésztette.

Picziny Ámorjaim ne keseregjetez,
Ha sírni akartok, sírjatok énvelem,
Nem fojtotta volna ő meg, ha, értetek,
Tudta volna, esupán hogy őket nevelem.

Nem mondhatod hogy nem kínoztalak eleget et *prosa* et *versa* *oratione*. Jó éjtszakát és szép kelemen viradót. Maradok holtomig

fecsegő hív barátod
Jóska.

Takács Dudinak verscire.

Mikor más fris hölgyek bús szerelmeseknek
Most Péter-, és most Pál-, most pedig Eleknek
Fohászival telnek,
Annyi térdepelve mászó imádókra
Kecsegtető hanggal paha esaló szókra
Hajolva fülelnék:

Akkor te a magyar Helikon bérezeim,
Közel a mennyéghez, az eget kékjeim
Ballagsz nagy lelkeddel;
Hallgatod halk esend közt, milyen ott az ének,
S beszívod a költők s a nap istenének
Súgásit füleddel.

Onnan hinted földünk tövisit rózsával,
Az eget feltisztult érzetek árjával
Tégedet hahmoznak,
Ottan napestellő lelked vesz értelmet,
S géniusok honnyi szikrán gyúlt szerelmet
Kebeledre hoznak.

Ne félj hát, idővel hogy orezád hervadjon,
Vagy becesed virága, dicső Hölgy! elfagyjon
Feledékenységben;

Nem vénül, soha sincs éve az angyalnak,
És a vele társas lelkek el nem halnak,
Sem itt, sem az égben.

G. D. J.

(Gróf Dessewffy Józsefnek originalisát általküldém
Takács Dudinak prof. Tatay János által. — K. F. jegyzése.)

CVI.

Széphalom, April. 9-d. 1815.

Kedves barátom!

Hosszú és még is rövid leveledre imhol egy rövid és
üres. Készülőben vagyok, holnap reggel bizonyosan indulok,
s ez az készülési gond nem engedi hogy szívem sugallását
kövessem. Csak azt írom, hogy az a Scheller, melynek állok,
3 kötet in 8-o s 221 ívet teszen.

Szándékom az hogy innen Gen. Vayhoz menjek, s úgy
b. Prónay Simonhoz; Pestről Csurgóra, onnan Zirczre, to-
vábbá Pápára, úgy Sopronyba. Kisnek megmondom, hogy
Te nem hiszed hogy ő abba hagyja a versézést, s kérni fogom
hogy meg ne hazudtolja profécziádat. — Trattuernél végére
járok hol vannak a te exemplárjaid, s ha el nem indította, én
útnak indítom a dilizsánszon Eperjes felé. Ha valami neve-
zetest hallok útamban, Sz.-Mihályra utasítom levelemet hoz-
zád. Élj szerencsésen, kedves barátom. Grófnéd kezeit
szíves tisztelettel csókolom, gyermekeidet úgy ölelem mintha
az enyéimnek volnának.

Örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

CVII.

Alsó Olysó 17-d. Apr. 1815.

Szeretett barátom!

Két rendbeli leveledet, egy régit, Mátyás védelmezte-
tésével, és a másikat, a melyben émeneteled jelented, egy-
szerre vevém a legnagyobb gyönyörűséggel.

Kérlek felelj nekem ezen mostani levelemre, hogy med-
dig fogsz mútatni Bécsben, hogy egynéhány commissiókat
adjak. Nem foglak semmiféle költséggel terhelni.

A gouvernante elérkeze. A mennyire három nap alatt
tehetek ítéletet, nagyon tudatlan, még a franczia orthogra-
phiát sem tudja, és így vissza fogom küldeni, vagy magam
vinni, vagy csak addig míg mást nem kapok megtartani;
egyébaránt jól megfizetek neki, hogy legkisebb oka se legyen
a panaszolkodásra. Egy-két esztendeig talán-talán meg is
tarthatom, mert a kézimunkákhoz tud, és beszélni nem épen
rosszúl beszél francziául. Alzáczia hazája.

Jól esik nekem, mért bizom magam a nevelés dolgában
a nagy dámákra? Te most Bécsben levén, ha Pethe Ferencz
által vagy akárki más által, vagy pedig, a mit még jobban
szeretnék, Te magad valami a neveléshez értő személyt tud-
nál nekem kikeresni, és az iránt nekem írni, ugyan leköte-
leznél örökre; az ilyenekben nem gazdálkodom. Tudod hogy
olyan nevelést akarok adni leányomnak, mint Te a Tiéidnek.
Úgyan írj nekem, drága kedves barátom. A falusi élettől
szoktak leginkább tartani az illetén személyek; a java
ugyan nem tart attól. Azonban maholnap én is Kassán fo-
gom kénytelenítettetni tölteni teleimet, és így ezen oldalról is
nem lesz akadály.

Gondold meg, kedves barátom: az *Esprit des Journaux*
journalra és egy másra: *Der Geist der Zeit.* már az elmúlt
decemberben, az elsőre az egész esztendei tartozást, a má-
sikra a fél esztendeit előre megfizettem, s még egy betűt se

kaptam eddig. Most két esztendeje úgy jártam más két journallal, megfizettem értek egészlen, és soha egy betűt se láttam helőlök. Mikor azután panaszkodtam, goromba levelet kapék pénzem helyett. Az eperjesi postán praemmeráltam, quietantiám van, az eperjesi expeditornak is van quietantiája onnan felyül. Ezt ez expeditort esmerem személyesen, igen emberséges ember, és így odafel vannak a tolvajok vagy a rendetlen emberek. A Correspondent für Deutsehland és a Nemzeti Gazda is rendetlenül jár nekem, több numerus hibázik még tavalytól olta, a mely meg nem érkezett, mind a Nemzeti Gazdából, mind a Wiener Literatur-Zeitungból, a melyet tavaly hordattam. Engemet Józsefnek hívnak, a sárosi vicispánnak a fia is Jóska; legalább azt a hasznát kén vennem grófi titulusomnak, hogy azt a miért én fizetek, más hírem nélkül ne kapja. Már egynehányszor leveleim és az újságborítékjain az előbbeni esztendőkben kihagyták a grófot, azonban még is megkaptam az újságot, és így nem csak hogy nem haragudtam, hanem még örvendék, hogy engemet, mivel a SS. táblájánál esmertek a diétákon, czímetlen magyarnak tartottanak. De más részről már az is megtörtént rajtam, hogy a vicispán fia József öcsém szeretőjének keserveit, a melyeket én valóban nem okoztam, kelle olvasnom. Ugyan tedd meg értem, kedves barátom, menj a főpostahivatalhoz, és ird fel ott tulajdon kezedd a nevedet: gróf Dessewffy József, par Pressbourg, Rosenberg, Leutschan, Eperies à Alsó Olysó. Mert ha Sz.-Mihályt írsz, már akkor ugyan nem látok soha is sem levelet, sem újságot. Felette esedezem, szerezd nekem vissza vagy pénzemet, vagy eszközöld ki, hogy kapjam meg újságaimat.

Ezek ugyan most, ugyanazon egy levelen, annyi ellenkezőket hoznak, hogy lehetetlen magát valamiben meghatározni és megmondani hogy mi igaz. Van olyan francia generális is, a ki chéd előtt XVIII. Lajosnak, délután pedig Napoleonnak felesküdütt; a esudálatos ezen egész dolognak fordulásában a sebesség, nem a hitetlenség; úgy látszik, hogy a közkatonaság leginkább és a pór nép Napoleon mellett van; úgy látszik hogy jól esik neki abba a székbe ismét belé ülni, a melyet csupa faalkotmánynak nevezte.

... sperent te Tartara Regem.
Si tibi regnandi rediit nova *diva* cupido.

Azelőtt azt mondotta: rien par le peuple, mais tout pour le peuple. Most pedig azt mondja: et par et pour, és mivel a nép olyan mint a czinke, a kit ugyanazon egy nap hatszor ugyanazon egy fogóba lehet ejteni: Bonaparte talán még soha sem volt hatalmasabb mint most, a Bourbonok és a congressus hamis lépései után; de még is mivel nagy eszű az ember, szabad remélni, hogy tapasztalt szerencsétlenségei valamivel mértékletesebbé fogják tenni, mert ha nem, ugyan az a nép, a mely most megint újra kész minden áldozatokra mellette, el fogja azoknak terhét újni, ha a renovatus Imperator azokat szüntelen kívánni fogja, és azokkal szüntelen visszaélni. Míg Európának fejedelmei nem fognak a francziáknak olyan constitútiót garantírozni, a melyet maga a franczia nemzet szabott fejedelmének, és míg azon frigyköteket, a melyeket a franczia fejedelem (akárki lesz az) fog tenni, a franczia nemzet nem fogja garantírozni; — míg a principium de responsabilitate ministrorum in praxi nem fog gyakoroltatni Európában; — míg a köz negotiátiók azaz diplomatikai közalkudozások alattomban, nem pedig nyilván fognak folytatódni a congressusokon; — míg végtére a világ urai a katonaságnak szaporodásán, nem pedig kevesítésén fogják törni a fejeket: addig ne is gondolkozzunk állandó békességről ebben a zabolátlan indulatosságnak és tévelyedéseknek mindennemű egymással ellenkező hajjaitól felvert és felzavart nyavalyás Európában. L'Europe est pourrie, igaz az, de nem kell vas, tűz a rothadásnak, hanem napvilág melege, hogy újra verdődjen ki minden a tenyészetre az enyészetből. Vive, vale, me ama et scribe

Tuo P.

P. S. A minap egy szerencsétlen felakasztotta magát egyik erdőben; nem lévén itthon, tótjaim nem akarták eltemetni, és 8 napig büdösítette a levegőt, végtére ló farkára kötötték, s úgy húzták, és három határ közt temették el, hogy a

memykő és rivancs ne látogassa kirekesztőleg határomat, hanem mindenkinek jusson a fátumból. Nem gondolnád-e hogy Afrikából írom ezeket? A kulesárom még azt is írta a szégyen özvegynék, hogy küldjön hóhért, mert ő nem engedi a grófja határát elpiszkoltatni. Hát még halmi sem lenne szabad ahol és amikor akar az ember? Emlékezem ugyan Plutarchushól, hogy Melitában a magokat rendre felakasztó szűzeknek elijesztésekre a haláltól, egynéhányat a már fityegők közül meztelenre levetkeztettek, hogy a többieket a szégyenféltés és a szemérem megtartsa az életben. De a mi babonáságaink nem olyan okosak, et nos cura animarum Deum ludentes humanitatem eximus. Valóságos barbárok! Be gyakran kell Ovidiussal felkiáltanom: *Supplicii pars est in Regione mei.*

CVIII.

Alsó Olysó, 24-d. Apr. 1815.

Drága kedves barátom!

Te felette nevezetes időpontban vagy Bécsben. Nem engedném meg magamnak, hogy hosszú levelekkel lopjam meg idődet, vagy bele vágjak és félbeszakaszszam akár foglalatosságodat, akár mulatságodat. Reméllem, hogy még Bécsben talál utolsó levelem, a mostani hasonlóképen. Panaszt tettem amabban a bécsi postahivatal ellen; azolta kikerestettem a hibázó levelek számjait, és imé a tavalyi bécsi német literatúra-újságból hibázik a 9-ik szám, azután a 41-től fogva egész a 75-ikig beszámhulva mindegyik; továbbá 81, 82, 83, 84-ik, végre a 102-ik. Pethének megírom mi hibázik a Nemzeti Gazdából. Azt pedig bizonyíthatom, hogy mind az a mi hibázik, nem jöve kezemhez, mert én bizonyosan semmit se nem raktam félre valahová, sem el nem vesztettem. A Nemzeti Gazda darabjai olyan különösen következnek és fűződnek egymáshoz, hogy valóban nehéz azokat összeilletgetni. Nagy barátság lenne ha elhozhatnád a mi hibázik a literatúra-

újságból, és az eránt is a miről amikor irtam, gondoskodnál. Ha valami derék emberre találhatnál, a ki rajzolni tudjon és klavírt verni egyszersmind, de úgy, hogy azt kézfülehi (stimmen) is tudja (mert mért ne éljünk metaphorával, mikor a higabb német is azzal él a dolog kinyilatkoztatására), ha mondom, ilyen kézfülelőt vagy hangtapogatót találsz, ugyan beszélj vele, és kérdezd meg: jönne-e falura, és milyen feltételek mellett? Az új leánymesternének hová jobban kitetszik mind szelidsége, mind együgyűsége; gyávaeska, de a semmi sem volna, hanem úgy látszik, hogy nem tudom mi okból, az elmejárása hibás, és valamely előttem esmeretlen okból vagy elgyengült vagy félreesapó; azonban a legnagyobb szelidség kísérője emek a szánakozásra méltó állapotnak. A neve a leálynak Barbier. Ugyan tudakozódj felőle valami módon, és a mit kitudhatsz, írd meg. Nekem úgy tetszik, hogy valamely nagy szerencsétlenség vagy mély érzés ezt e személyt nagyon elgyengítette. Nem fiatal már, nem is volt soha is szép, de testire nézve egészségesnek látszik; mindég csak magányt keres, mintha félne az emberektől, keveset szól, gyakran zavarosan és sohasem folytában, hanem szüntelen közbevágva és szakadékosan. Ki nem mondhatom be nehezen esik, a midőn vizsgálom szelid és jó természetét, és összeszem azon lelki teherrel, a melyet mintegy látok hogyan nyomja. Nem is igyekszem kinyerni bizodalmat, mert hihető, hogy nem segíthetnék rajta. Fáj boldogtalan emberekkel egy fedél alatt lakni, mikor nem könnyíthet rajtok az ember!

Visszajövet, ha látod Pesten Kiliánt, mondd meg neki, hogy a jövő hónapban vagy eljövök magam Pestre és kifizetem, vagy megküldöm neki a pénzt; azonban add tudtára, hogy sem Larcher Herodotusát, sem Flassant-ot még meg nem kaptam, egy szóval a mostani contók szerint semmi egyebet csak egyedül Maltebrune nagy, szép geographiájának negyedik kötetét. Mondd meg neki azt is, hogy küldje meg nekem általad Bourienne munkáját Napoleonról, azután Carnot és Chateaubriand két híres könyvecskéjeket, végtére, ha valami jó és részreajlás nélkül írott könyv kijött volna azolta a Bourbonok országlásáról; mert Napoleonról eleget olvastam

pro et contra, de a Bourbonok országlásáról még igen keveset sive pro sive contra.

Minap olvasván egynéhány újabb francia proclamációkat, a melyekben a sas nagy figurát játszik, mivel kivált a katonai seregnek nagy ellensége vagyok, és van ok attól tartani, hogy újra ne váljon a mostani világ nyavalyájává, érteimmet az ide zárt versekbe foglalám. Látni fogod hogy olykor-olykor még szárnyakra kél elmém. Nem bánom, közzöld ezen verseket az újságírókkal, ha tetszik, talán megengesztelődnek némely ellenségeim, ámbar én soha sem írtam és nem mondtam semmit is, hogy valakit szántszándékkal vagy megbántsak vagy megengeszteljek. Köszöntsél azokat a kik rólam Bécsben emlékeznek, p. o. Görögöt, Sokot etc. Sándor István meghala. Köszöntsél tőlem Nagy Palit is, ha meglátod valahol Soprony vármegyében, és az ifjú Bezerédyt, meg Kisfaludyt, a kit személyesen is esmerek. Vannak nekem sok jó esmerőseim azokon a környékeken. Isten hozzád, drága kedves barátom! Grófnédnak kezeit csókolom. Remélem, hogy le fogod írni nekem idővel körülállásosan mostani utazásodat. Írj gyakran ha lehet. Vezessen mindenütt a dísz, a meglegedés kíséren, és a barátság hozzon vissza barátod ölibe. Maradok boltomig igaz hív barátod

Hol vagy szállva Bécsben, mikor jössz haza?

Jóska.

U. I. Hihető hogy már gyakrabban, de különösen a minap nagy balgatagságot írtam neked, a midőn annak bizonyítására, hogy *lankadol*, csekély ítéletem szerént, nincsen rosszul mondva, a *dolyozik* ígét hoztam fel. Ez a példa inkább a grammatikusok vétkedését erősítené, de én még sem lehetek az ő értelmeken, noha rossz példát hordtam fel, mert *telik* p. o. a jelenlevőnek második személyében *telsz* vagy *tellesz*, én legalább sehol sem hallottam soha is *tellel*, pedig *ikbe* végződik; az is bizonyos, hogy országszerte mondják: *mit mondasz*, vagy *mit mondol*. Ugyan ne engedjük megfőszteni nyelvünket az illendő szabadságtól; verba valent usu, és ha grammatikus uraimék egy részről nagy ellenségei némely új

szavainknak a régiséghez való ragaszkodás miatt, engedjék meg más részről, hogy mások is a régi egyvelges szokáshoz tarthassák magokat, és csak ott szorítsák meg ezt a gyönyörű magyar nyelvet, ahol teljességgel annak természete megkívánja. Én azt gondolom, hogy némely grammatikusunk akadna, ha azt kérdené az ember tőle, hogy élesen s világosan megkülönböztetett és megválasztott ideákkal határozza meg, hogy micsoda az a *valamely nyelv külön természete a beszédformáknak minden ágyzataira nézve*; több kell erre a napkeleti nyelvekkel való ismeretségnél. Jobb grammatikusainkat alkalmasint esmerem, de kevés Du-Marsait találok közöttök, mert lehet a grammatikus philosophus is, és nem szükség épen hogy pedant legyen. A debreczeni grammatika sok helyütt egy felette nevetséges munka, de ezt csak Dessewffy mondhatja Kazinczynak, — esitt, mert megköveznek. — Nem szenvedhetem les savans à système, mert oly keveset tudunk bizonyosan, és minden tudományban oly kevesek az alapigazságok vagy inkább hihetőségek, hogy felette nagy bátorság kell ahhoz, hogy merjen valaki egy systémát csinálni. — De ezekről másszor többet, hagyjuk oda a szobaszemnyeseket (pedants).

Itt gyönyörűen kezdi magát mutatni a tavasz.

Jer rózsatollakon, zöld füves Kikelet,
Hajtsd el az előtted uralkodó Telet,
Ki havas köntösben a csirát fojtotta,
Az élők seregét mind megsibbasztotta;
Jelenj meg lengetve sügő szelek árján,
És pillants rám a Nap legfrissebb sugárján. —
Az föld pelyhesedik, zöld szála közte szemérmes
Kis vióhik, rájok leh'ő szellőkre szepegnek,
Essők lanyháznak, most a természet el issz' az
Áldást, és minden legkissebb esepet az égről;
Most fakadást, bimbót, most várja reménye virágit.
Itt a Tavasz, látom, hallom, sőt szívom is olykor.
Az házom' fészket-gyúró vendége, lakossa,
A kis tarka madár férget földszinte keresget,
S eltrepült tollal, mint egy nyíl, célra lebegvén.

Szélben a levegőt, egyenessen szállva, hasítja.
A hamuszínü veréb seregessen társival együtt
Szerte repülve ezeveg, s én szürkés hajjal előtte
Szívemet, úgy mint ő, már hült véremlen is érzem! . .

Nem lehet tovább folytatnom, félbe kell szakasztanom,
hívna a mezőre a zabvetőkhez. E szerencse rád nézve,
de nem rám nézve, car les mauvais vers font les beaux jours
de mauvais Poètes.

Pipsz.

Napoleonhoz.

A Sas.

Jovis armiger ales.

Virg.

Te sas-üelö, ki esök esattantására
(Midön az ütközend századok halmára)
Rakás. Töled ásott sírok majd repednek
S rád haraggal holtak, élökkel ébrednek.
Dicső eszeveszett! ki hír-név miatta,
E föld boldogságát annyit sanyargatta;
Vad gögös! mit hívod elrepült sasodat,
Hogy ismét kísérje esászári karodat?
A szállók királya, ki tollal takara,
Nem a tiéd már, ha' Jupiter madara.
Láttuk, a szenvedő Európát hogy ója,
Mennykövek, villámok szörnyü hordozója,
Dúlás rablás végett ugyan melyik honyra
Nem cesztéd szállni toronyról toronyra?

Elhagyott hát téged, — s hasítva levegőt,
Égbe ment vádolni ott bé a hitszegöt.
Meglördült haragos Zeusz fénypalotája.
„Csitt, hallgass! mert bosszúm lángszemed kivájja.
Azért küldtelek (így nyitá száját szónak)
Hogy mint vad rab szolgálj dölöfös pusztitónak?
Nem valál te típort nemzetnek védője,

Ha' sok vitéz latrok álnok vezetője.
Füstölög még Krennel, úsz Lübeck könnyekben,
Vér gözöl Madridban, minden szegletekben.
Égből magad', annyi nagy bünre letoló,
Vasra veled! mért vagy oly késő vádoló?
Menj, s esillagzatok közt, Herkules lábánál
Lakolj, mert a lelkes emberrel így bánál.“

Ekép komorkoda istenek istene!
S látván hogy már egyszer békeség kellene
Annyi véres zajok és zavar' utána,
Melyért, ha nem szünne, ördög embert száma,
Úgy mint hajdan Noc, esendült víz árjából.
Kegy-postát imlita lohadt barkedjéből:
Venus repülőjét, pálmafa-virággal.
Fejér lilionnal és zöld olajággal.
Száz méz-gyúrva dongó méhbel körülötte
Az elkeseredett földünkre küldötte.

„Teremtés körül „mond“ amidön forgottam.
Sem rabnak, sem úrnak embert nem alkottam.
S lám a haló mit tesz szíve sorsosával.
Gyenge az erőssel, erős a gyávával —!
Mivel a tehetség, mihelyt környülragott,
Nem ad a virtusnak teljes szabadságot,
Szabadnak teremtém Pyrrha maradékát: —
A Pátum megejté nagy lelkem szándékát! —
Nem tud emberlélek ellentállni vérnek;
S mértéket balandók mivel nem ismernek.
Mert rosszabb ha gyöznek, mint mikor szeretnek¹⁾
Csak galamb kell a vad emberi nemzetnek —
Égben marad a sas nálam, mint régolta.
S nem lesz ember társa“ újra parancsolta.

A. O. 10. Apr. 1815.

G. D. J.

¹⁾ Mert a Bourbonok mindég mátkákat tartottak. (D. jegyz.)

Azolta itt-ott jobban kinyalogattam e versezetet.

Még egy más levelet is írtam neked Bécsbe Olysról, és Bártfáról is egyet.

Ez e levél ma, 29-d. sept. retour jött kezemhez. Sok van benne, a mi már túlélte magát, de mert hozzád van és egy-két rossz versek is találkoznak benne, perveniat domino.

CIX.

S. Újhely, Julius 10-d. 1815.

Drága kedves barátom!

Három, Bécsbe neked írt, levelenre csak egyet kaptam vissza feleletül, és azon is csudálkoztam, hogy rá értél; azonban ez is úgy eltöltött gyönyörűséggel, hogy nem képzelheted. A volt gyönyörködtetésemet folytatnod kell és újjal szaporítanod, leírván nekem mindeneket a mik érdeklettek és a melyeket a te szép lelked megérintett. Hallom hogy a „sánta ördöggel“ is összetalálkoztál, és elrénültél láttára, — beszélj el nekem ezeket mind a többiekkel együtt. Én is e folyó hónapnak 18-kán Pestre, Budára, Pozsonyba, Bécsbe megyek. Ha te megírod a te ntázásodat, én is megírom a magamét. A gouvernanteot visszaküldöttük. Imen átmenőbe feleségemmel s gyermekeimmal, 4 szekereken, 3 kocsin, nem sáskamódra, hanem magam gyalog csupán a feleségem társaságában meglátogatlak volna, ha nem kellene megnéznünk Bárba szőlőinket, a melyeket még nem látott a feleségem.

Nem tudja felépíteni lerogyott szerencsáját Napoleon; alkalmasint meg fog bukni, és újra lett felemeltetése és ismét megbuktatása által el fogják végtére érni ezélokot a francziák, hogy t. i. ők adjanak a magok uroknak constitúciót, nem pedig hogy nekik adóljon. Vive, vale et recordare

Tui Pipsz.

Sajnálom hogy nem vetted két rendbeli levelemet Bécsben, mert hármát írtam oda, egyet Bártfáról, kettőben pedig, talán épen azokban a melyek most talán, de minden veszedelem nélkül, a Politia kezében vannak, versek is valának; az egyikben különösen a *Sas* versezet Napoleonhoz, ezen epigraphével: *Jovis armiger ales, a militaris sarczsanyar ellen, melyet még a múlt april. írtam.*

